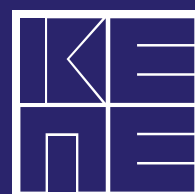

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

- Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις
- Δημοσιονομικές εξελίξεις
- Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές
- Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη
- Ειδικά Θέματα

Οικονομικές εξελίξεις

Εκδότης:

ΚΕΝΤΡΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ

Υπεύθυνος Σύνταξης:

Παναγιώτης Γ. Λιαργκόβας

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Σύνταξης:

Νικόλαος Ροδουσάκης

Μέλη της Επιτροπής Σύνταξης:

Κωνσταντίνος Λοΐζος
Βλάσης Μισσός
Φωτεινή Οικονόμου

Γλωσσική και Τυπογραφική

Επιμέλεια:

Ελένη Σουλτανάκη

Τμήμα Εκδόσεων

Πληροφορίες:

Βούλα Δαφνιά
Τηλ.: 210 3676360

Παραγωγή:

[βιβλιοτεχνία]

Παππάς Φώτιος και ΣΙΑ Ο.Ε.

Copyright 2023

ΚΕΝΤΡΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
Αμερικής 11, Αθήνα, 106 72,
Τηλ.: +30-210-3676.300, 210-3676.350
Fax: +30-210-3630.122, 210-3611.136
Δικτυακός τόπος: www.kepe.gr

Το περιοδικό **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ** αναρτάται στον δικτυακό τόπο www.kepe.gr
στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα.

Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στα άρθρα είναι των συγγραφέων και δεν αντιπροσωπεύουν αναγκαία γνώμες ή κρίσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Διατίθεται δωρεάν

Σύνοψη και Συμπεράσματα	3
1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις	7
1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης σε περίοδο επιστροφής στην κανονικότητα, <i>Γιάννης Παναγόπουλος, Κωνσταντίνος Λοΐζος</i>	7
1.2. Πρόσφατες εξελίξεις στον πληθωρισμό της Ελλάδας και της Ευρωζώνης: Αποκλιμάκωση του πληθωρισμού ενέργειας – Διατήρηση πληθωρισμού τροφίμων σε υψηλά επίπεδα, <i>Αιμιλία Μαρσέλλου</i>	15
1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ, <i>Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων Υποδείγματος Παραγόντων Έρση Αθανασίου, Αριστοτέλης Κουτρούλης, Αιμιλία Μαρσέλλου, Θεόδωρος Τσέκερης</i>	20
1.4. Θετικό το ξεκίνημα του 2023 για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά, <i>Φωτεινή Οικονόμου</i>	23
1.5. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας εν μέσω δυσμενέστερων χρηματοπιστωτικών συνθηκών, <i>Αριστοτέλης Κουτρούλης</i>	28
2. Δημοσιονομικές εξελίξεις	34
Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών, <i>Ελισάβετ Ι. Νίτση</i>	34
3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές	41
3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας, <i>Ιωάννης Χολέζας</i>	41
3.2. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός, <i>Βλάσης Μισσός</i>	48

4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη	51
4.1. Εξελίξεις και χρήση ψηφιακών υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης, <i>Έρση Αθανασίου, Αγάπη Κώτση</i>	51
4.2. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, <i>Αθανάσιος Χύμης</i>	59
Ειδικά Θέματα	64
Οι πρόσφατες οικονομικές επιδόσεις της Ελλάδος και οι προοπτικές μετά την πανδημία, <i>Πρόδρομος Προδρομίδης</i>	64
Ο ενεργειακός τομέας της Ελλάδας και η επίδραση της τιμής του φυσικού αερίου στην εγχώρια τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας, <i>Βασίλης Λυχνάρης, Κωνσταντίνος Πασσάς</i>	79
Διεθνείς εξελίξεις στο μέτωπο της ακρίβειας και των τραπεζών – Βαθμός συγκέντρωσης και επιτοκιακή πολιτική του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, <i>Γεώργιος Μπερτσάτος</i>	93

Σύνοψη και Συμπεράσματα

Η ελληνική οικονομία εξακολουθεί να βρίσκεται σε σταθερή τροχιά ανάπτυξης

Στον απόηχο των πρόσφατων εκλογών, μια πληθώρα διεθνών εκθέσεων και αναλύσεων από διάφορους φορείς (π.χ. CNBC, Die Welt, Κομισιόν) καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα: στα επόμενα χρόνια η Ελλάδα έχει μια μοναδική ευκαιρία να αναδειχθεί ως μια χώρα «πρότυπο» για την υπόλοιπη Ευρώπη, με την οικονομία της να πρωτοστατεί και να παρουσιάζει εξαιρετική δυναμική. Το εκλογικό σώμα έδωσε το δικό του μήνυμα, δίνοντας αυτοδυναμία στο κόμμα της Νέας Δημοκρατίας και απομακρύνοντας έτσι το ενδεχόμενο πολιτικής αστάθειας. Με τη σειρά της, η πολιτική σταθερότητα επιβεβαιώνει τη σταθερή τροχιά ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του δομικού υποδείγματος παραγόντων του ΚΕΠΕ (βλ. ενότητα 1.3), ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το σύνολο του 2023 προβλέπεται στο 2,2%, και οι σχετικοί ρυθμοί μεταβολής για το πρώτο και το δεύτερο εξάμηνο του 2023, σε σχέση με τις αντίστοιχες περιόδους του 2022, εκτιμώνται στο 1,9% και 2,5%, αντίστοιχα. Η Ελλάδα βρίσκεται πλέον σε μία φάση ομαλοποίησης της οικονομικής της δραστηριότητας, έχοντας ανακάμψει από το σοκ της πανδημίας και έχοντας επιδειξει αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα στις σημαντικές αναταράξεις που σημειώθηκαν στην ευρωπαϊκή οικονομία λόγω του πολέμου στην Ουκρανία.

Η χρηματιστηριακή αγορά κινείται θετικά

Παρά τις συνεχιζόμενες προκλήσεις για την αγορά, το πρώτο τετράμηνο του 2023 ολοκληρώθηκε με θετικές αποδόσεις, τόσο για τη μεγάλη, όσο και για τη μεσαία και μικρή κεφαλαιοποίηση, αλλά και για την πλειονότητα των κλαδικών δεικτών (βλ. ενότητα 1.4). Παράλληλα, καταγράφεται αυξημένη η κεφαλαιοποίηση και αξία συναλλαγών για την ίδια περίοδο. Ταυτόχρονα, αν και οι αλληπάλληλες αυξήσεις των βασικών επιτοκίων από τις Κεντρικές Τράπεζες επηρέασαν την αγορά ομολόγων, φαίνεται να ανακόπτεται ο ρυθμός αύξησης των αποδόσεων που παρατηρήθηκε το 2022 και παρατηρείται μια σχετική σταθεροποίηση των αποδόσεων των ομολόγων, σύμφωνα με τα εξεταζόμενα δεδομένα για το πρώτο τετράμηνο του 2023. Στις 21 Απριλίου 2023, ο διεθνής οίκος αξιολό-

γησης Standard & Poor's αναβάθμισε την προοπτική (outlook) της Ελλάδας από σταθερή σε θετική, διατηρώντας την αξιολόγηση στο BB+, μόλις μια βαθμίδα κάτω από την επενδυτική βαθμίδα. Σύμφωνα με τον Standard & Poor's, η θετική προοπτική βασίζεται «στο πρόσφατο ισχυρό ιστορικό εφαρμογής διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων» και στο γεγονός ότι «η κυβέρνηση έκλεισε το δημοσιονομικό έλλειμμα πιο γρήγορα από ό,τι αναμενόταν, μέσω βελτιώσεων που (ο οίκος αξιολόγησης) θεωρεί γενικά βιώσιμες». Παράλληλα, ο Standard & Poor's συνδέει την ενδεχόμενη αναβάθμιση της χώρας με τη διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και με τη διατήρηση του ρυθμού των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Η ύφεση στη Γερμανία δεν επηρεάζει την ελληνική οικονομία

Οι κεντρικές τράπεζες στις ΗΠΑ και την Ευρωζώνη, προκειμένου να τιθασεύσουν τον πληθωρισμό, έθεσαν στη μάχη τα επιτόκια. Η άνοδος τους κρίθηκε απαραίτητη, καθώς διαπιστώθηκε ότι ο πληθωρισμός δεν ήταν παροδικό αλλά επίμονο φαινόμενο. Είναι γνωστό, όμως, ότι η άνοδος των επιτοκίων μαζί με τον πληθωρισμό ζημιώνει και την οικονομία. Αυτό διαπιστώθηκε ήδη στη Γερμανία, το ΑΕΠ της οποίας μειώθηκε κατά 0,3% το πρώτο τρίμηνο, καταγράφοντας το δεύτερο συναπτό τρίμηνο συρρίκνωσης, ενώ θα μπορούσε να εμφανιστεί και στις ΗΠΑ που, εκτός των επιπτώσεων των επιτοκίων, η οικονομία της είναι αντιμετώπιση και με ένα τεράστιο δημόσιο χρέος. Όμως, η Fed ανακοίνωσε ότι δεν πρόκειται να αυξήσει άλλο τα επιτόκια και το ίδιο θα κάνει και η ΕΚΤ σε μεταγενέστερο χρόνο. Σε αυτή την περίπτωση, η ύφεση δεν θα έχει βάθος, θα είναι πρόσκαιρη και θα οδηγήσει τον πληθωρισμό στα επιθυμητά επίπεδα, γύρω στο 2%. Το ερώτημα βέβαια είναι κατά πόσον θα επηρεαστεί η Ελλάδα από τις παραπάνω εξελίξεις. Η Γερμανία και οι Ηνωμένες Πολιτείες αποτελούν σημαντικούς εμπορικούς εταίρους της Ελλάδας, και η ύφεση που αντιμετωπίζουν ή θα αντιμετωπίσουν αυτές οι χώρες προκαλεί ανησυχία για τις πιθανές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία. Οικονομικοί δεσμοί, όπως οι εξαγωγές και οι επενδύσεις, μπορεί να επηρεαστούν από την αβεβαιότητα που δημιουργείται σε παγκό-

σμιο επίπεδο λόγω της ύφεσης. Ωστόσο, η ελληνική οικονομία έχει δείξει σημαντική ανθεκτικότητα και δυναμισμό μετά τις απανωτές κρίσεις. Κατάφερε να διαφοροποιήσει την οικονομία της και να ενισχύσει τις εξαγωγές της σε άλλες αναδυόμενες αγορές. Ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό πυλώνα της ελληνικής οικονομίας. Παρά τις δυσκολίες που προέκυψαν από την πανδημία της COVID-19, η Ελλάδα αντιμετώπισε με επιτυχία την κατάσταση και έδειξε ευελιξία και προσαρμοστικότητα. Η χώρα έχει λάβει μέτρα για την ασφάλεια των τουριστών και την προώθηση της εγχώριας τουριστικής κίνησης. Τα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά, με αύξηση του αριθμού των τουριστών και των εσόδων από τον τουρισμό. Μπορεί τα στοιχεία του πρώτου τριμήνου να δείχνουν μείωση των αφίξεων από Γερμανία και Γαλλία, όμως αυξήθηκαν κατά 159% οι αφίξεις από τις χώρες εκτός Ευρωζώνης και από τις ΗΠΑ. Επιπλέον, η Ελλάδα έχει επωφεληθεί από την παγκόσμια τάση για την αειφόρο ανάπτυξη και τη μετάβαση σε πράσινες τεχνολογίες. Έχουν γίνει σημαντικές επενδύσεις στους τομείς των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, της αποκέντρωσης της ενέργειας και της ενεργειακής απόδοσης. Αυτό έχει ενισχύσει την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Επιπλέον, έχουν γίνει επενδύσεις στην ανανέωση των υποδομών, όπως οι ενεργειακοί κλάδοι και οι ψηφιακές τεχνολογίες, που καθιστούν την Ελλάδα πιο ανθεκτική σε παγκόσμιες οικονομικές κρίσεις.

Οι προοπτικές της αγοράς εργασίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας

Παραδοσιακά, το τελευταίο τρίμηνο του έτους, ο αριθμός των ανέργων και, συνήθως, το ποσοστό ανεργίας, αυξάνονται λόγω εποχικότητας, ενώ ο αριθμός των απασχολούμενων μειώνεται (βλ. ενότητα 3.1). Το τέταρτο τρίμηνο του 2022 δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Ωστόσο, η εικόνα είναι διαφορετική σε ετήσια βάση. Οι περισσότερες νέες θέσεις απασχόλησης καταλήφθηκαν από άνδρες, άνω των 25 ετών, με ελληνική υπηκοότητα. Σε σχετικούς όρους, όμως, τις μεγαλύτερες αυξήσεις κατέγραψαν οι νέοι απασχολούμενοι 15-24 ετών και οι αλλοδαποί. Επίσης, μεγαλύτερη

ποσοστιαία αύξηση κατέγραψαν οι απασχολούμενοι απόφοιτοι λυκείου και ακολούθησαν οι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου. Αντίθετα, οι απασχολούμενοι απόφοιτοι ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης μειώθηκαν. Σημαντικές απώλειες σε ετήσια βάση κατέγραψαν κλάδοι που πρωταγωνιστούν στην ελληνική οικονομία, όπως το εμπόριο και ο τουρισμός, ενώ οι απασχολούμενοι στην εκπαίδευση, που συνδέεται με τον δημόσιο τομέα, εμφάνισαν τη μεγαλύτερη αύξηση. Η μισθωτή απασχόληση κατέγραψε νέο ρεκόρ τους πρώτους μήνες του 2023, καθώς τον Μάρτιο το ισοζύγιο ήταν θετικό κατά 61,9 χιλ. θέσεις, ενώ και το πρώτο τρίμηνο συνολικά η επίδοση έθεσε νέο μέγιστο. Αρνητικό στοιχείο είναι η συστηματική αύξηση των μετατροπών συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε εκ περιτροπής χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του απασχολούμενου, αν και απέχει ακόμη από τα επίπεδα του παρελθόντος. Το πρώτο τρίμηνο του 2023 τα μηνύματα είναι μικτά για την αγορά εργασίας συνολικά. Οι απασχολούμενοι τον Μάρτιο είναι λιγότεροι από εκείνους ένα έτος πριν, αλλά το ίδιο ισχύει και για τους άνεργους. Κατά τα άλλα, οι προοπτικές της αγοράς εργασίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας. Η μέχρι τώρα πορεία της τουριστικής βιομηχανίας αφήνει μεγάλα περιθώρια αισιοδοξίας, αλλά επισκιάζεται από τις κενές θέσεις σε διάφορους τομείς, μεταξύ των οποίων και ο τουρισμός. *Γενικά, η ανεργία παραμένει σημαντικό πρόβλημα και η μείωσή της υψηλή προτεραιότητα πολιτικής*¹. Παρά τη συστηματική υποχώρηση της ανεργίας τα τελευταία χρόνια, το γενικό ποσοστό ανεργίας ανερχόταν τον Μάρτιο του 2023 στο 10,9%. Παράλληλα, οι προοπτικές απασχόλησης στην Ελλάδα εξακολουθούν να υπολείπονται σημαντικά του μέσου όρου της ΕΕ27, ενώ η κατάσταση είναι πιο επιβαρυνμένη για κάποιες κοινωνικές ομάδες, όπως οι γυναίκες, οι νέοι 15-24 ετών και οι αλλοδαποί. Στο πλαίσιο αυτό οι μεταρρυθμίσεις και οι δράσεις που υλοποιούνται στην αγορά εργασίας τα τελευταία έτη και αυτές που σχεδιάζονται σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα είναι σημαντικές και έχουν ως κύριους στόχους τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης, την ενίσχυση της ανθεκτικότητας των υφιστάμενων θέσεων σε περιόδους κρίσης και τη μεταρρύθμιση των ενεργητικών² και

1. Βλ. Δελτίο Παρατηρητηρίου Μεταρρυθμίσεων ΚΕΠΕ, Νο2/2023.

2. Ενεργητική πολιτική απασχόλησης είναι κάθε (επιλεκτική) πολιτική που στόχο έχει να κινητοποιήσει τους άνεργους (λιγότερο συχνά τους υποαπασχολούμενους και τους απασχολούμενους) να βρουν εργασία ή/και να βελτιώσουν τις πιθανότητες εύρεσης εργασίας (Βλ. Καραμεσίνη, Μ., 2005, Η Πολιτική Απασχόλησης ως Πεδίο Σύζευξης της Οικονομικής και της Κοινωνικής Πολιτικής, στο Μ. Καραμεσίνη και Γ. Κουζής (επιμ.), Πολιτική Απασχόλησης: Πεδίο Σύζευξης της Οικονομικής και της Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα: ΚΕΚΜΟΚΟΠ/Gutemberg, σ.σ. 21-68). Σε αυτές τις πολιτικές εντάσσονται τα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων και απασχολούμενων, επιδότησης των εργοδοτών για την απασχόληση ανέργων και επιδότησης ανέργων για να δημιουργήσουν τη δική τους ατομική επιχείρηση.

παθητικών³ πολιτικών απασχόλησης, ώστε να βελτιωθεί η προστασία έναντι της ανεργίας. Οι στόχοι αυτοί επιδιώκονται κατ' αρχάς μέσα από στοχευμένες παρεμβάσεις για τη στήριξη της απασχόλησης και τη συστηματική ένταξη των ανθρώπων στην αγορά εργασίας, παράλληλα με την αναβάθμιση των υπηρεσιών και συστημάτων στήριξης της απασχόλησης και ελέγχου της αγοράς εργασίας. Επιπλέον, οι στόχοι αυτοί ενισχύονται μέσα από μια σειρά άλλων δράσεων που ωφελούν έμμεσα το ανθρώπινο δυναμικό, βελτιώνοντας τις προοπτικές απασχόλησής του. Τέτοιες είναι οι παρεμβάσεις που αφορούν την εκπαίδευση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού, περιλαμβανομένων των ψηφιακών δεξιοτήτων, αλλά και οι δράσεις για τη στήριξη και την προώθηση της Έρευνας και Τεχνολογίας στο πλαίσιο της αύξησης της ζήτησης για ανθρώπινο δυναμικό υψηλής εξειδίκευσης.

Οι τρεις βασικές προκλήσεις της ελληνικής οικονομίας

Πρώτη πρόκληση: Η διαφύλαξη της οικονομικής σταθερότητας

Τα τελευταία χρόνια, το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μεγαλώνει συνεχώς και μάλιστα με διπλάσιο ρυθμό σε σχέση με το αντίστοιχο στην Ευρωζώνη. Το 2022, για παράδειγμα, ο ρυθμός ανάπτυξης ήταν 6% στην Ελλάδα έναντι 3% στην Ευρωζώνη. Η Ελλάδα επέδειξε υψηλές αντοχές την περίοδο της πανδημίας. Δημιουργήθηκαν βέβαια, λόγω ανωτέρας βίας, πρωτογενή ελλείμματα. Όμως, από το 2022 η χώρα εισήλθε και πάλι σε πορεία πρωτογενούς πλεονάσματος. Η αύξηση των φορολογικών εσόδων είναι αποτέλεσμα των υψηλότερων τιμών λόγω ακρίβειας, αλλά συνδέεται και με το γεγονός της διεύρυνσης της οικονομικής δραστηριότητας. Το δημόσιο χρέος, μετά την εκτίναξή του ως ποσοστού του ΑΕΠ πάνω από το 200% το 2020, καταγράφει ραγδαία αποκλιμάκωση φτάνοντας στο 170% με προοπτικές περαιτέρω μείωσής του. Ως αποτέλεσμα, οι διεθνείς οίκοι αξιολόγησης πραγματοποίησαν 12 αναβαθμίσεις της ελληνικής οικονομίας τα τελευταία 4 περίπου χρόνια, παρά τις διαδοχικές, εξωγενείς κρίσεις. Ουσιαστικά, οι συνθήκες είναι ώριμες για την απόκτηση της επενδυτικής βαθμίδας εντός του έτους.

Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια επιτεύχθηκε ρεκόρ άμεσων ξένων επενδύσεων. Παρόμοια, οι εξαγωγές, από 33 δις ευρώ το 2018, έφτασαν 54,9 δις το 2022, αύξηση 66,3%. Η Ελλάδα είναι πλέον πρωταθλήτρια στη βελτίωση του επιχειρηματικού κλίματος, ανεβαίνοντας 16 θέσεις μεταξύ 34 πλούσιων ευρωπαϊκών χωρών. Σε ό,τι αφορά την απορρόφηση των κοινοτικών κονδυλίων, αυτά τα 4 χρόνια η χώρα βρέθηκε στις πρώτες θέσεις ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ. Η απορρόφηση ανήλθε στο 85% στα τέλη του 2022, έναντι 24% το 2019, και αυτό το ποσοστό μεταφράζεται σε ποσό 12 δις. ευρώ στην πραγματική οικονομία. Στον τομέα της καινοτομίας και επιχειρηματικότητας, 1.500 επιχειρήσεις υλοποιούν πλέον δράσεις έρευνας και καινοτομίας, 1.400 επιχειρήσεις συνεργάζονται με ερευνητικά ιδρύματα, ενώ 2.500 επιχειρήσεις ενισχύονται για να εισάγουν νέα προϊόντα, και δημιουργούν 14.200 νέες θέσεις εργασίας. Επίσης, ο τουρισμός αναμένεται φέτος να επιτύχει διπλό ρεκόρ, σε επίπεδο τόσο αφίξεων όσο και εισπράξεων. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση της ανεργίας από το 17% το 2019 στο 11,4% το 2022. Αυξήθηκαν κατά 300 χιλ. οι εργαζόμενοι στον ιδιωτικό τομέα, που σημαίνει ότι ένας ολόκληρος κόσμος που βρισκόταν στο περιθώριο χωρίς κανένα εισόδημα, εντάχθηκε στην παραγωγική οικονομία, έχει μισθό και εισόδημα. Πολλοί νέοι που έφυγαν στο εξωτερικό κατά τη διάρκεια των μνημονίων, έχουν αρχίσει και επιστρέφουν. Τα παραπάνω δεν ήταν ούτε εύκολα, ούτε αυτονόητα. Χρειάστηκε συνεχής προσπάθεια και ισχυρή πολιτική βούληση. *Χρέος της νέας κυβέρνησης είναι, μέσω των πολιτικών της, να συνεχίσει την πορεία οικονομικής σταθερότητας της χώρας.*

Δεύτερη πρόκληση: Η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού

Τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία από τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης της Eurostat δεν είναι καθόλου ενθαρρυντικά για την Ελλάδα (βλ. ενότητα 3.2). Σύμφωνα με αυτά, η Ελλάδα κατατάσσεται ως η χώρα με το τρίτο υψηλότερο ποσοστό (28,3%) φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ, μετά τη Ρουμανία (34,5%) και τη Βουλγαρία (31,7%). *Είναι απαραίτητο να αναστραφεί η τάση επιδείνωσης της θέσης της χώρας σε σχέση με τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, προτού αυτή πάρει χαρακτηριστικά μονιμότητας.*

3. Παθητική πολιτική απασχόλησης είναι κάθε (καθολική) πολιτική που στοχεύει στη στήριξη των ανέργων, δηλαδή στην ανακούφισή τους από τις επιπτώσεις της ανεργίας. Άρα, επιδίωξη είναι η παραμονή των ανέργων στο εργατικό δυναμικό και, στη συνέχεια, η διατήρηση της αξίας του ανθρώπινου κεφαλαίου (βλ. Λαλιώτη, Β., 2019, *Σχεδιασμός και Αξιολόγηση Ενεργητικών Πολιτικών Απασχόλησης: Βιβλιογραφική Ανασκόπηση*. ΕΙΕΑΔ. Σειρά: Διάγνωση Αναγκών 4). Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα παθητικής πολιτικής απασχόλησης είναι το επίδομα ανεργίας.

Τρίτη πρόκληση: Η συνέχιση των μεταρρυθμίσεων

Προκειμένου να αποκτήσει η οικονομική σταθερότητα χαρακτηριστικά βιωσιμότητας αλλά και να αναστραφούν η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός, θα χρειαστούν μεταρρυθμίσεις. Ξεχωρίζουν τρεις:

(α) Επιτάχυνση του χρόνου απονομής δικαιοσύνης. Στην Ελλάδα η οριστική επίλυση μιας δικαστικής διαφοράς για τις επιχειρήσεις ξεπερνάει τα 4,5 χρόνια (στοιχεία 2020). Πρόκειται για τον μεγαλύτερο χρόνο στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 κρατών-μελών, ο οποίος είναι υπερδιπλάσιος ακόμη και σε σύγκριση με την Πορτογαλία και τη Σλοβακία, που έχουν εκσυγχρονίσει τα συστήματά τους. Οι δύο αυτές χώρες προσεγγίζουν, πλέον, τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (455 ημέρες). Το γεγονός ότι η Δικαιοσύνη παραμένει ακόμη στην «εποχή του χαρτιού» περιορίζει τη δυνατότητα διαχείρισης του απαραίτητου αριθμού υποθέσεων, με αποτέλεσμα ο ρυθμός επίλυσης αστικών και εμπορικών υποθέσεων να διαμορφώνεται στην 24η θέση στην Ε.Ε. Οι καθυστερήσεις που δημιουργούνται στα πρωτοβάθμια δικαστήρια μεταφράζονται σε τρεις εκκρεμείς υποθέσεις για κάθε 100 πολίτες στο τέλος κάθε χρονιάς (21η θέση της Ε.Ε.), δεδομένου ότι συχνά απαιτούνται 18 μήνες για μια αστική ή εμπορική υπόθεση. *Η μεγάλη αναμονή για εκδίκαση δυσχεραίνει τις ελληνικές επιχειρήσεις αλλά και την επενδυτική ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Λειτουργεί σε βάρος των φτωχών και υπέρ των πλουσίων, αφού χρειάζεται να έχει κάποιος χρόνο, χρήματα και αντοχές για να πληρώνει δικηγόρους.*

(β) Φορολογική μεταρρύθμιση με ταυτόχρονη «κήρυξη πολέμου» στη φοροδιαφυγή. Το σημερινό φορολογικό σύστημα είναι άδικο και αναποτελεσματικό. Φορολογεί υπέρμετρα τη μισθωτή εργασία από την οποία αντλεί και τα περισσότερα φορολογικά έσοδα, ενώ αποτυγχάνει παταγωδώς να αντλήσει έσοδα από τους αυτοαπασχολούμενους. Βασίζεται επίσης σε πολύ υψηλούς συντελεστές έμμεσης φορολογίας, ενώ η φοροδιαφυγή έχει γίνει δομικό στοιχείο πλουτισμού (και όχι επιβίωσης) της οικονομικής δραστηριότητας.

(γ) Μεταρρύθμιση του κράτους. Τα τελευταία χρόνια έγιναν αποφασιστικά βήματα για την επιτάχυνση της ψηφιοποίησης του δημόσιου τομέα. Όμως, χρειάζονται περισσότερες στοχευμένες δράσεις στην Υγεία, την Παιδεία και τους Θεσμούς. Η βελτίωση της Υγείας δεν σημαίνει μόνο ποιοτικότερες υπηρεσίες στους πολίτες αλλά και δημιουργία ενός ανθεκτικού κράτους που μπορεί να εξασφαλίσει δισεκατομμύρια στο ελληνικό ΑΕΠ. Η μεταρρύθμιση της Παιδείας, με την ενίσχυση της ανεξαρτησίας των δημοσίων πανεπιστημίων και την εκμετάλλευση του τριγώνου της γνώσης (εκπαίδευση-έρευνα-καινοτομία), μπορεί να φέρει μια νέα γενιά επιστημόνων στη χώρα, αλλά και να δώσει σημαντική αύξηση στο ΑΕΠ. Η αναβάθμιση του χαμηλού επιπέδου θεσμικής ανάπτυξης της χώρας, καταπολεμώντας οπισθοδρομικές πελατειακές νοοτροπίες και διαμορφώνοντας ισχυρούς και αξιόπιστους θεσμούς, που κατοχυρώνουν την αξιοκρατία, τη διαφάνεια και την κοινωνική δικαιοσύνη, μπορεί επίσης να φέρει περισσότερες επενδύσεις.

Συμπέρασμα

Η ευκαιρία της Ελλάδας για τα επόμενα χρόνια είναι μοναδική. Η πολιτική σταθερότητα που προέκυψε μετά τις εκλογές είναι ένα πρώτο θετικό βήμα για την οικονομία. Η επενδυτική βαθμίδα είναι προ των πυλών. Ένα «τσουνάμι» επενδύσεων μπορεί να κατακλύσει την χώρα, προσφέροντας νέες δουλειές και ανεβάζοντας μισθούς. Τα χρηματοδοτικά εργαλεία, ΕΣΠΑ και Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, υπάρχουν και είναι έτοιμα να χρηματοδοτήσουν ώριμα επενδυτικά έργα. Η νέα κυβέρνηση θα πρέπει να δώσει έμφαση στις μεταρρυθμίσεις. Εάν χρειαστεί, θα πρέπει να έρθει σε ρήξη με λίγες αλλά ισχυρές ομάδες συμφερόντων που προτιμούν την ακινησία, για να συνεχίσουν να κερδοσκοπούν εις βάρος των πολλών.

*Καθηγητής ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Γ. ΛΙΑΓΚΟΒΑΣ
Πρόεδρος του Δ.Σ. και
Επιστημονικός Διευθυντής του ΚΕΠΕ*

1. Τρέχουσες (μακρο-)οικονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 51, 2023, σσ. 7-14

1.1. Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης σε περίοδο επιστροφής στην κανονικότητα

1.1.1. Εισαγωγή - Εγχώρια και εξωτερική ζήτηση για το 2022

Γιάννης Παναγόπουλος

Στην ενότητα αυτή καταγράφονται οι μακροοικονομικές τάσεις της ενεργού ζήτησης μέχρι το τέλος του 2022, αλλά γίνεται και μία καταγραφή του οικονομικού κλίματος έως τα μέσα περίπου του 2023. Κατ' επέκταση η ανάλυση των στοιχείων που απεικονίζονται εδώ αναφέρεται σε ένα έτος (2022), κατά το οποίο έχουν σταδιακά εξαλειφθεί οι αρνητικές επιδράσεις της πανδημίας της *Covid-19*, αλλά, από την άλλη, υπάρχουν ακόμα οι αρνητικές επιδράσεις από το ενεργειακό και κατ' επέκταση το πληθωριστικό πρόβλημα.

Με βάση τα ετήσια στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών* της ΕΛΣΤΑΤ, όπως αυτά εμφανίζονται στον Πίνακα 1.1.1, για το 2022, παρατηρούμε μια θετική μεν αλλά μικρότερη μεταβολή του ρυθμού μεγέθυνσης της οικονομίας, στο σύνολό της, σε σχέση με το 2021. Πιο συγκεκριμένα, σε αντίθεση με την υψηλή μεγέθυνση του 2021 (8,43%), το 2022 έχουμε μια μικρότερη μεγέθυνση της τάξης του 5,91%. Θα μπορούσαμε μάλιστα εν συντομία να επισημάνουμε εδώ ότι ο κυριότερος μακροοικονομικός παράγοντας για τη μεγέθυνση αυτή του 2022, σε σχέση με το 2021, ήταν οι σχετικά πτωτικές, πλην όμως θετικές, επενδύσεις παγίου κεφαλαίου (από 19,98% σε 11,67%). Θετική και ανοδική ήταν και η πορεία της ιδιωτικής κατανάλωσης (από 5,77% σε 7,78%), ενώ το σύνολο των εξαγωγών της χώρας κινήθηκαν επίσης με θετικό πλην όμως πολύ πτωτικό ρυθμό το 2022 (από 24,10% σε 4,88%). Η μόνη εξαίρεση σε αυτή τη θετική εικόνα ήταν η δημόσια κατανάλωση, η οποία από θετικό πέρασε σε αρνητικό ρυθμό μεγέθυνσης για το 2022 (από 2,18% σε -1,62%).

Σε ό,τι αφορά τις υπάρχουσες συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης, οι οποίες καταγράφονται και στο Διάγραμμα 1.1.1α, καταδεικνύεται η θετική συνεισφορά τόσο των *ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου*

όσο και της *ιδιωτικής κατανάλωσης*. Πιο συγκεκριμένα, η ιδιωτική κατανάλωση είχε συνεισφορά στο 2,73, ενώ οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου συνεισέφεραν με 2,01. Από την άλλη πλευρά, η δημόσια κατανάλωση συνεισέφερε αρνητικά με -0,66. Εν κατακλείδι, όπως παρουσιάζεται και στον Πίνακα 1.1.1 αλλά και το Διάγραμμα 1.1.1α, η εν γένει συμβολή της εγχώριας ζήτησης κρίνεται, για το 2022, θετική ως παράγοντας μεγέθυνσης του ΑΕΠ (8,75).

Σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή του εγχώριου αλλά και του εξωτερικού τομέα ζήτησης (δηλαδή της εγχώριας ζήτησης και του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών) στη μεταβολή του ΑΕΠ, για το 2022, τα πράγματα κρίνονται θετικά και αρνητικά, αντίστοιχα (Διάγραμμα 1.1.1.β). Συγκεκριμένα, η συμβολή του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών, το τελευταίο τρίμηνο του 2022, ήταν αρνητική (-3,44), ενώ θετική το ίδιο τρίμηνο ήταν η συνεισφορά της εγχώριας ζήτησης στη μεγέθυνση του ΑΕΠ (8,29). Τη μεγαλύτερη όμως θετική συνεισφορά στο ΑΕΠ είχε η *Μεταβολή των αποθεμάτων* (12,85).

Αναφορικά με την πορεία του Δείκτη Οικονομικού Κλίματος (ΔΟΚ), ως μελλοντικού «πληρεξούσιου» της ζήτησης, καταγράφονται, στο Διάγραμμα 1.1.2, οι προσδοκίες νοικοκυριών και επιχειρήσεων για την περίοδο 1/2022-4/2023. Είναι προφανές πως το σταδιακό τέλος της πανδημίας έχει παίξει έναν θετικό ρόλο στην ανάκαμψη του εν λόγω δείκτη, ειδικά μετά τον Οκτώβριο του 2022. Έτσι, ενώ τον Ιανουάριο του 2022 ο ΔΟΚ βρισκόταν στις 114,1 μονάδες, τον Οκτώβριο του ίδιου έτους υποχώρησε μέχρι τις 99,1 μονάδες, για να επανακάμψει εν συνεχεία στις 108,8 μονάδες τον Απρίλιο του 2023. Συμπερασματικά οι προσδοκίες των νοικοκυριών και επιχειρήσεων δείχνουν να κινούνται πλέον σε θετικό έδαφος για το τρέχον έτος (2023).

Παρακάτω ακολουθεί μια πιο αναλυτική συζήτηση σχετικά με τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών της χώρας στο ΑΕΠ για το τελευταίο τρίμηνο του 2022.

Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών

Η συνεισφορά τώρα του εξωτερικού τομέα (εξαγωγές μείον εισαγωγές) στη μεγέθυνση του ΑΕΠ για το 2022Q4, όπως έχει ήδη αναφερθεί παραπάνω,

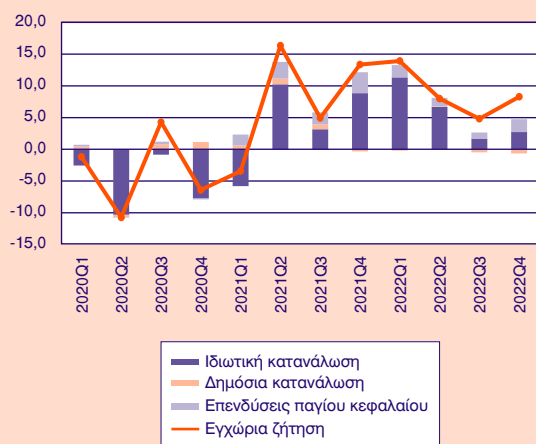
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1.1 Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη
(μη εποχικά διορθωμένα)

	Σε εκατ. ευρώ (σε τρέχουσες τιμές)	Ετήσια % μεταβολή (σε σταθερές τιμές)	
	2022	2021	2022
Ιδιωτική κατανάλωση	142.977	5,77	7,78
Δημόσια κατανάλωση	40.154	2,18	-1,62
Επενδύσεις παγίου κεφαλαίου	16.037	19,98	11,67
Εγχώρια ζήτηση*	199.168	6,62	6,30
Εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	101.388	24,10	4,88
Εξαγωγές αγαθών	53.614	13,83	0,40
Εξαγωγές υπηρεσιών	47.774	37,67	9,87
Εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών	121.033	17,65	10,22
Εισαγωγές αγαθών	92.793	16,83	11,24
Εισαγωγές υπηρεσιών	28.240	20,24	7,19
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών (% ΑΕΠ)	-9,44		
ΑΕΠ	208.030	8,43	5,91
Συμβολή στη μεταβολή του ΑΕΠ			
Εγχώρια ζήτηση*		7,80	8,75
Ισοζύγιο αγαθών και υπηρεσιών		0,80	-0,94
Μεταβολή αποθεμάτων		5,88	6,18

Πηγή: Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί.

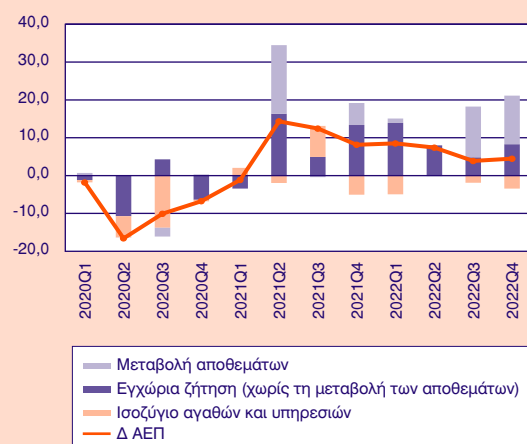
* Χωρίς τη μεταβολή των αποθεμάτων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1α
Επιμέρους συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης

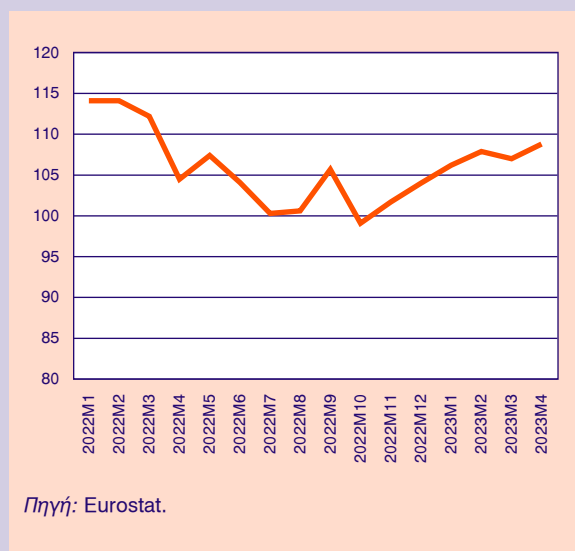
Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.1β
Εγχώρια και καθαρή εξωτερική ζήτηση

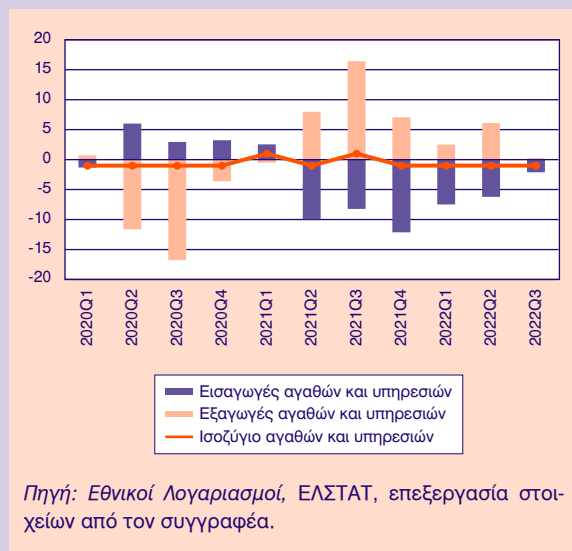

Πηγή: Εθνικοί Λογαριασμοί, ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.2
Δείκτης οικονομικού κλίματος (2022/1-2023/4)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.3
Επιμέρους συνιστώσες της εξωτερικής ζήτησης

κρίνεται σε γενικές γραμμές αρνητική (-3,44, Διάγραμμα 1.1.3). Αυτό παράγεται κυρίως από την πορεία εξαγωγών και εισαγωγών το εν λόγω διάστημα. Αναλυτικότερα, θα αναφερθούμε εδώ ξεχωριστά για τον ρυθμό μεταβολής των αγαθών και ξεχωριστά για τον ρυθμό μεταβολής των υπηρεσιών. Ξεκινώντας από τις εξαγωγές, να υπογραμμίσουμε ότι, σε ό,τι αφορά τις υπηρεσίες, οι οποίες αποτελούν και το σχετικά μικρότερο τμήμα των εξαγωγών, παρουσίασαν περιορισμένη ετήσια αύξηση, για το 2022Q4, της τάξης του 9,87%, ενώ τα αγαθά, που είναι συνήθως και το μεγαλύτερο τμήμα των εξαγωγών, παρουσίασαν σαφώς μικρότερη μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 0,40%. Από την άλλη πλευρά όμως, οι εισαγόμενες υπηρεσίες είχαν μια μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 7,19%, ενώ τα εισαγόμενα αγαθά είχαν μεγαλύτερη μέση ετήσια αύξηση της τάξης του 11,24%.

Αναφορικά τώρα με τη συνεισφορά του ισοζυγίου των αγαθών και υπηρεσιών στον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ για όλο το 2022, να αναφέρουμε ότι διαμορφώθηκε στις -0,94 μονάδες, εν αντιθέσει με τις 0,80 μονάδες του 2021 (Πίνακας 1.1.1). Αναλυτικότερα, παρατηρούμε την αρνητική συνεισφορά των εξαγωγών στο ΑΕΠ να εκτιμάται στις -1,04 μονάδες, ενώ από την άλλη πλευρά η (αρνητική) συνεισφορά εισαγωγών στο ΑΕΠ ήταν της τάξης των -2,40 μονάδων (Διάγραμμα 1.1.3). Με απλά λόγια, το τελευταίο τρίμηνο του

2022 καταγράφηκε μια μικρή απόκλιση από την «κανονικότητα» σε ό,τι αφορά τις εξαγωγές, η οποία είχε να παρατηρηθεί από το πρώτο τρίμηνο του 2021. Το γεγονός όμως αυτό, σε ό,τι αφορά το πρόσημο της συνεισφοράς των εξαγωγών στο ΑΕΠ, δεν αναμένεται να έχει συνέχεια κατά τη διάρκεια των επόμενων τριμήνων του 2023.

1.1.2. Ιδιωτική κατανάλωση και επενδύσεις

Κωνσταντίνος Λοΐζος

1.1.2.1. Ιδιωτική κατανάλωση

Διακυμάνσεις της ιδιωτικής καταναλωτικής δαπάνης

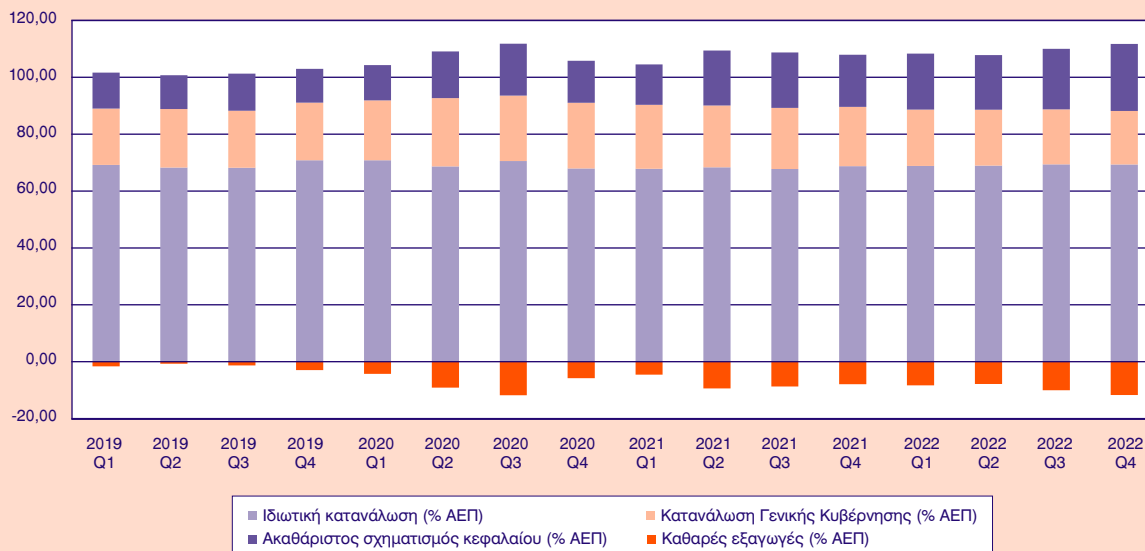
Σύμφωνα με τα τριμηνιαία εποχικά διορθωμένα στοιχεία των *Εθνικών Λογαριασμών*¹, η ιδιωτική κατανάλωση των νοικοκυριών και των ΜΚΙΕΝ² παρουσίασε αύξουσα τάση καθ' όλο το 2022, καθώς ήταν 34.681 εκατ. ευρώ σε τρέχουσες τιμές στο πρώτο τρίμηνο του 2022, 35.576 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο, 36.108 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο και 36.876 εκατ. ευρώ στο τελευταίο τρίμηνο του 2022. Σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου με έτος αναφοράς το 2015, η ιδιωτική κατανάλωση διακυμάνθηκε, κα-

1. Τριμηνιαίοι Εθνικοί Λογαριασμοί, Δελτίο Τύπου ΕΛΣΤΑΤ, 7 Μαρτίου 2023.

2. Μη κερδοσκοπικά ιδρύματα που εξυπηρετούν νοικοκυριά.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.4

Εξέλιξη της ιδιωτικής κατανάλωσης και των άλλων συνιστωσών της ζήτησης ως ποσοστού του ΑΕΠ (προσέγγιση δαπάνης) (εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

θώς αυξήθηκε από 33.451 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο σε 33.483 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο του 2022. Ωστόσο, στο τρίτο τρίμηνο μειώθηκε σε 33.344 εκατ. ευρώ, για να αυξηθεί πάλι σε 33.957 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του 2022. Όσον αφορά την ποσοστιαία μεταβολή³ σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, βάσει των εποχικά διορθωμένων στοιχείων αλυσωτών δεικτών όγκου, αυτή ήταν θετική στο πρώτο (2,6%), το δεύτερο (0,1%) και το τέταρτο τρίμηνο (1,8%) αλλά αρνητική στο τρίτο τρίμηνο (-0,4%) του 2022. Από την άλλη πλευρά, θετικές αλλά φθίνουσες τιμές παρατηρούμε στην εξέλιξη των ποσοστιαίων μεταβολών καθ' όλο το 2022 σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους (13,6%, 8,7%, 5,6% και 4,2%).

Η ιδιωτική κατανάλωση, ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 69,14% κατά μέσο όρο κατά το 2022, κοντά στη μέση τιμή της το 2021 (68,18 του ΑΕΠ). Η δημόσια κατανάλωση αποτέλεσε κατά μέσο όρο το 19,41% της συνολικής δαπάνης (21,64% του ΑΕΠ το 2021), ενώ ο ακαθάριστος σχηματισμός κεφαλαίου (παγίου κεφαλαίου και μεταβολής αποθεμάτων) ήταν κατά μέσο όρο το 20,94% του ΑΕΠ, σαφώς υψηλότερος του 17,83% του ΑΕΠ που ήταν ο μέσος όρος το 2021. Τέλος, το έλ-

λειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο αυξήθηκε κατά μέσο όρο ως ποσοστό του ΑΕΠ από -7,65% στο 2021 σε -9,48% του ΑΕΠ στο 2022. Επομένως, αν εξαιρέσουμε τις διακυμάνσεις στην ιδιωτική κατανάλωση, τα χαρακτηριστικά του 2022 ήταν η μείωση της κατανάλωσης του Δημοσίου, η χειροτέρευση του εξωτερικού ισοζυγίου και κυρίως η βελτίωση στον τομέα των ακαθάριστων επενδύσεων ως ποσοστού του ΑΕΠ όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 1.1.4.

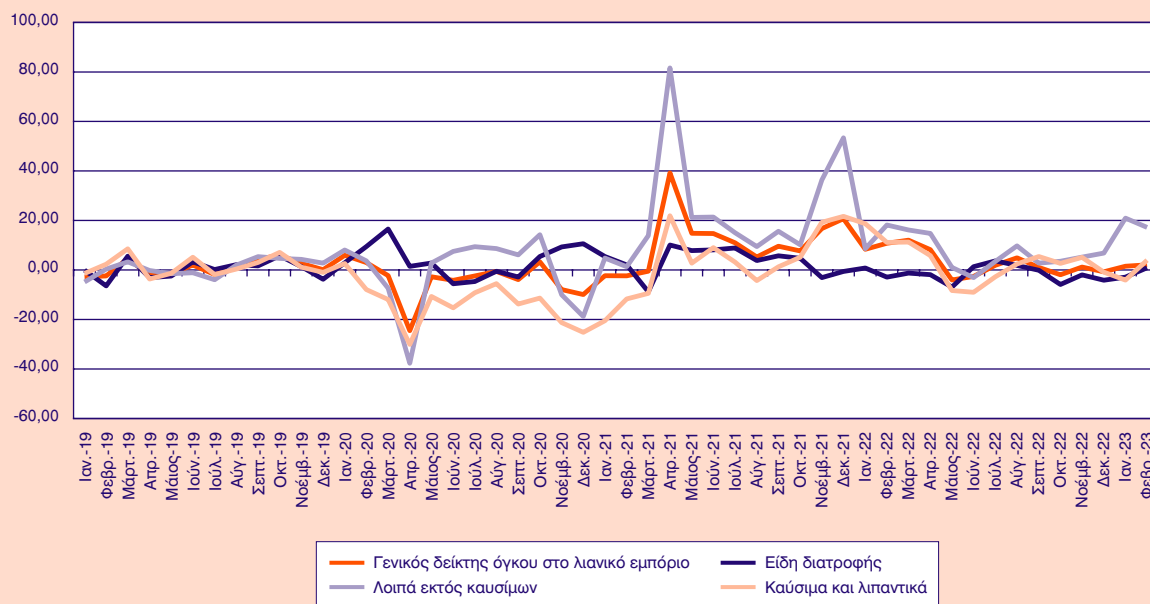
Θετικές οι εξελίξεις στο λιανικό εμπόριο πλην των ειδών διατροφής

Η εξέλιξη του λιανικού εμπορίου σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών του γενικού δείκτη όγκου ήταν θετική κατά μέσο όρο σε ολόκληρο το 2022, σε σχέση με τους αντίστοιχους μήνες του προηγούμενου έτους, σημειώνοντας μεταβολή 3,26% βάσει των μηνιαίων στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 1.1.5. Οι μέσες μεταβολές ανά τρίμηνο ήταν θετικές για τα τρία πρώτα τρίμηνα (10,40%, 0,53% και 2,62%, αντίστοιχα, για το πρώτο, δεύτερο και τρίτο τρίμηνο) αλλά αρνητική στο τέταρτο τρίμηνο (-0,50%). Στα είδη διατροφής παρατηρούμε αρνητι-

3. Οι ποσοστιαίες μεταβολές υπολογίζονται με τον τύπο $\frac{X_t - X_{t-1}}{X_{t-1}}$.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.5

Ποσοστιαίες μεταβολές γενικού δείκτη όγκου και δεικτών στις κύριες κατηγορίες καταστημάτων στο λιανικό εμπόριο

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

κή ποσοστιαία μεταβολή, κατά μέσο όρο, τόσο για το 2022 στο σύνολό του (-1,45%) όσο και στις μέσες τιμές του πρώτου (-1,11%), δεύτερου (-2,48%) και τέταρτου τριμήνου (-3,99%), αλλά θετική ποσοστιαία μεταβολή στο τρίτο τρίμηνο του 2022 (1,79%). Ωστόσο, στα καύσιμα και στα άλλα είδη εκτός καυσίμων οι μέσες μεταβολές είναι θετικές για όλη την περίοδο του 2022 (3,46% και 7,27%, αντίστοιχα) αλλά και για τα εκάστοτε τρίμηνα εκτός του δεύτερου τριμήνου του 2022 για τα καύσιμα (-3,84%). Επομένως, αν εξαιρέσουμε τα είδη διατροφής, το λιανικό εμπόριο, τόσο σε όρους γενικού δείκτη όσο και στις περισσότερες συνιστώσες του, παρουσίασε γενικά θετικές τάσεις κατά το 2022.

Οι προσδοκίες στο λιανικό εμπόριο παρουσιάζουν διακυμάνσεις με αυξητική τάση

Από τους δημοσιευμένους από την Eurostat δείκτες εμπιστοσύνης όπως παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1.1.6, διαπιστώνουμε ότι το κλίμα απαισιοδοξίας στον χώρο της λιανικής, που κυριάρχησε από τις αρχές του 2022, φαίνεται να αντιστρέφεται από το φθινόπωρο του ίδιου έτους. Αυτό ισχύει τόσο για τους καταναλωτές όσο και για τις επιχειρήσεις, αν και η

θετική αντίδραση των επιχειρήσεων μοιάζει να είναι πιο έντονη από αυτή των καταναλωτών. Τα παραπάνω φαίνεται να καταδεικνύουν την εδραίωση ενός πιο αισιόδοξου κλίματος το οποίο επεκτείνεται στο 2023, αν και δεν λείπουν οι σχετικές διακυμάνσεις.

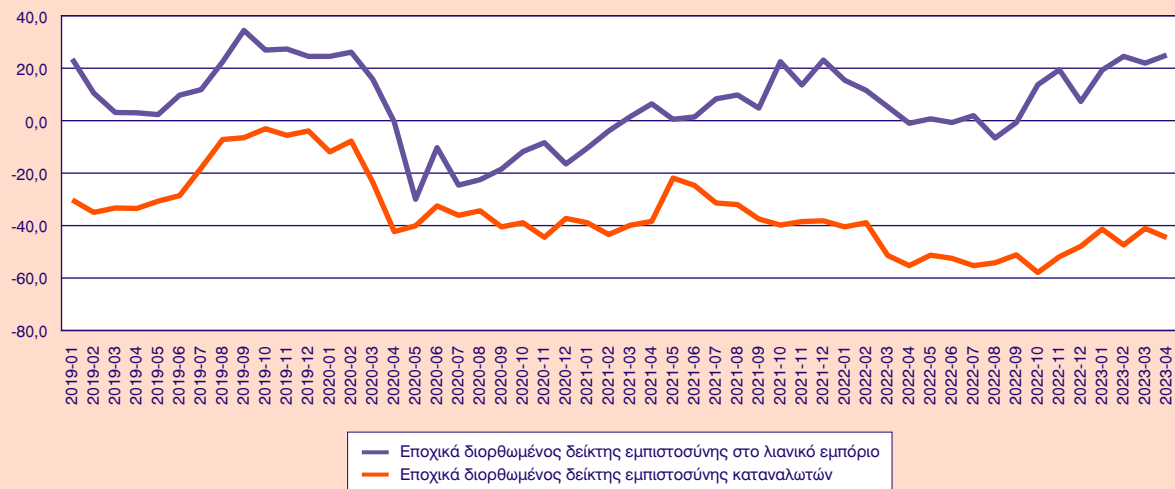
1.1.2.2. Επενδύσεις

Συνεχίζονται οι αυξητικές τάσεις στις ακαθάριστες επενδύσεις

Ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου αυξήθηκε από 6.535 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2022, σε τρέχουσες τιμές, σε 6.855 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο, 7.189 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο και 7.913 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του έτους. Αντίστοιχα, σε όρους αλυσωτών δεικτών όγκου ο ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου αυξήθηκε από 6.481 εκατ. ευρώ στο πρώτο τρίμηνο του 2022 σε 6.520 εκατ. ευρώ στο δεύτερο τρίμηνο, 6.579 εκατ. ευρώ στο τρίτο τρίμηνο και 7.139 εκατ. ευρώ στο τέταρτο τρίμηνο του 2022. Σε όρους ποσοστιαίων μεταβολών ως προς το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, παρατηρείται αυξητική τάση με διακυμαίνοντα ρυθμό μεταξύ των τριμήνων (13,3% για το

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.6

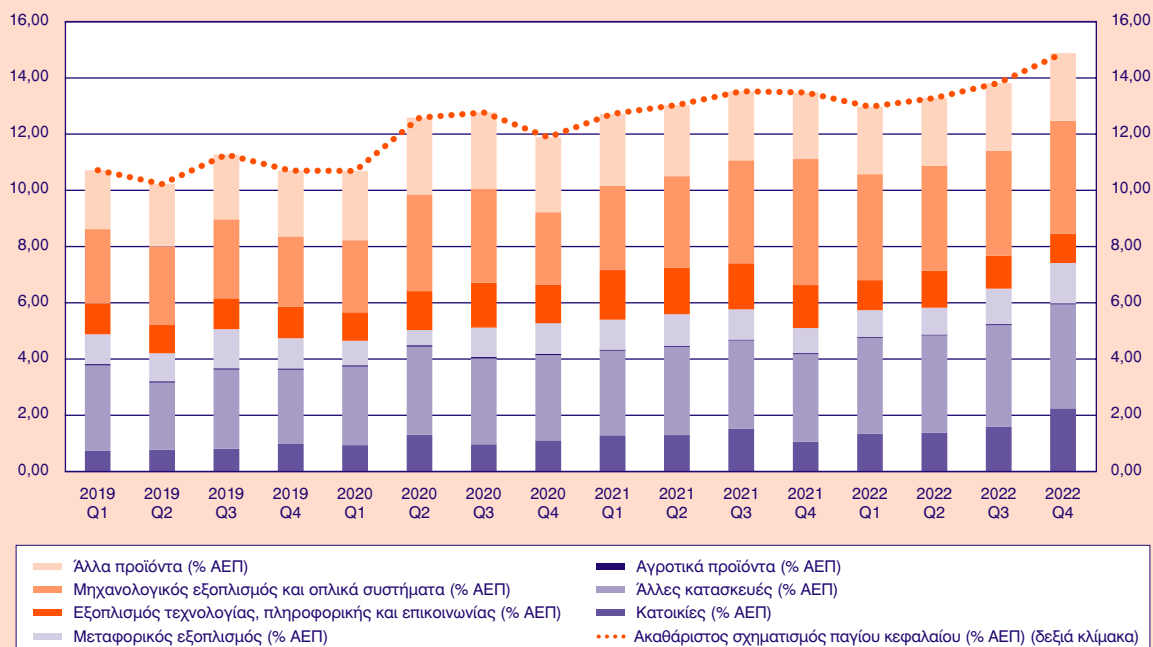
Δείκτες εμπιστοσύνης στο λιανικό εμπόριο

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.7

Εξέλιξη των επενδύσεων και της σύνθεσής τους ως ποσοστού του ΑΕΠ (εποχικά διορθωμένα στοιχεία σε τρέχουσες τιμές)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

πρώτο τρίμηνο, 10,1% για το δεύτερο τρίμηνο, 8,3% για το τρίτο τρίμηνο και 14,8% για το τελευταίο τρίμηνο του 2022). Παρόμοια είναι η εξέλιξη των ποσοστιαίων μεταβολών ως προς το προηγούμενο τρίμηνο, με τιμές τριμήνων 4,3%, 0,6%, 0,9% και 8,5%, αντίστοιχα, σύμφωνα με τα εποχικά διορθωμένα στοιχεία αλυσωτών δεικτών όγκου.

Η εξέλιξη των επενδύσεων (ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου) ως ποσοστού του ΑΕΠ (Διάγραμμα 1.1.7), αν και ήταν καθοδική στο πρώτο τρίμηνο του 2022 σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο (ρυθμός μεταβολής -3,77%), ανέκαμψε στη συνέχεια με θετικές μεταβολές 2,40% στο δεύτερο τρίμηνο, 4,03% στο τρίτο τρίμηνο και 7,7% στο τελευταίο τρίμηνο του 2022. Σε όρους των κυρίων συνιστωσών των ακαθάριστων επενδύσεων, το ίδιο μοτίβο ακολουθεί ο μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός ως ποσοστό του ΑΕΠ, με αρνητική ποσοστιαία μεταβολή -16,11% στο πρώτο τρίμηνο του 2022, αλλά θετικές μεταβολές στα τρία επόμενα (3,46%, 2,96% και 5,24%, αντίστοιχα). Αντίθετα, οι κατασκευές ως ποσοστό του ΑΕΠ παρουσίασαν θετικές ποσοστιαίες μεταβολές σε όλο το 2022 (13,72%, 1,92%, 7,55% και 14,16% ανά τρίμηνο).

Δεσπόζον το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού αλλά με αυξητικές τάσεις αυτό των κατασκευών

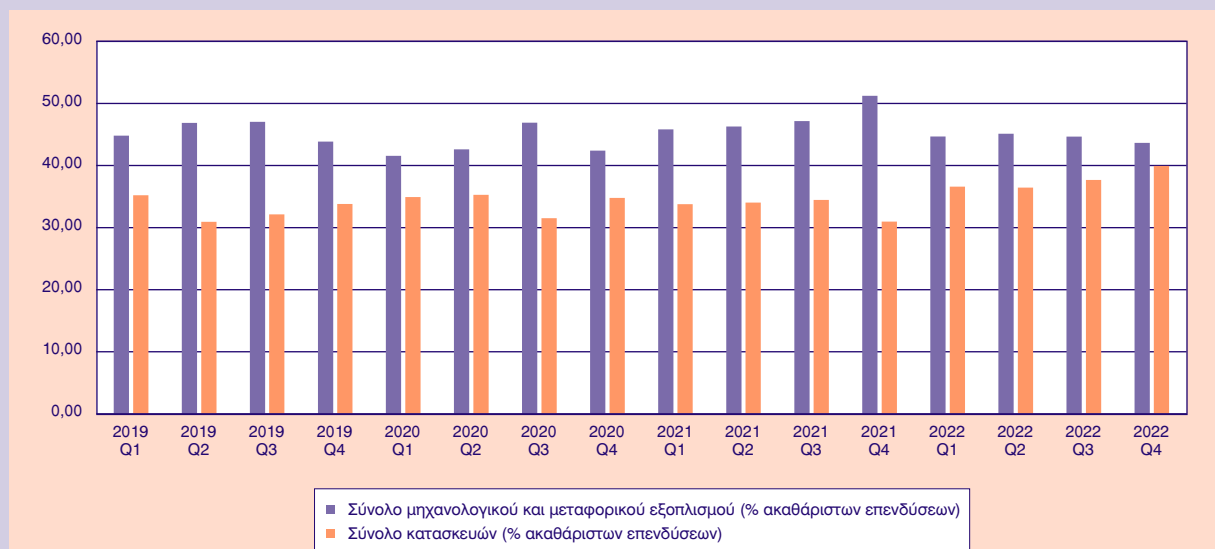
Όπως προκύπτει από το Διάγραμμα 1.1.8, το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού στο σύνολο του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου παραμένει το υψηλότερο σε σχέση με αυτό των κατασκευών. Το μερίδιο του μηχανολογικού και μεταφορικού εξοπλισμού ήταν κατά μέσο όρο 44,53% για τα τέσσερα τρίμηνα του 2022, ενώ αυτό των κατασκευών ήταν κατά μέσο όρο μόλις 37,66% για την ίδια περίοδο. Από την άλλη πλευρά όμως, το μερίδιο των κατασκευών βαίνει αυξανόμενο από 36,61% του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου στο πρώτο τρίμηνο του 2022 σε 39,93% στο τέταρτο τρίμηνο του 2022.

Αισιοδοξία στον τομέα των κατασκευών

Η εξέλιξη των επιχειρηματικών προσδοκιών στον τομέα των κατασκευών χαρακτηρίζεται, παρά τις διακυμάνσεις, από μία ανοδική τάση από τον Αύγουστο του 2022, η οποία γίνεται πιο έντονη μετά τον Ιανουάριο του 2023. Άρα η συγκρατημένη αισιοδοξία έως το

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.8

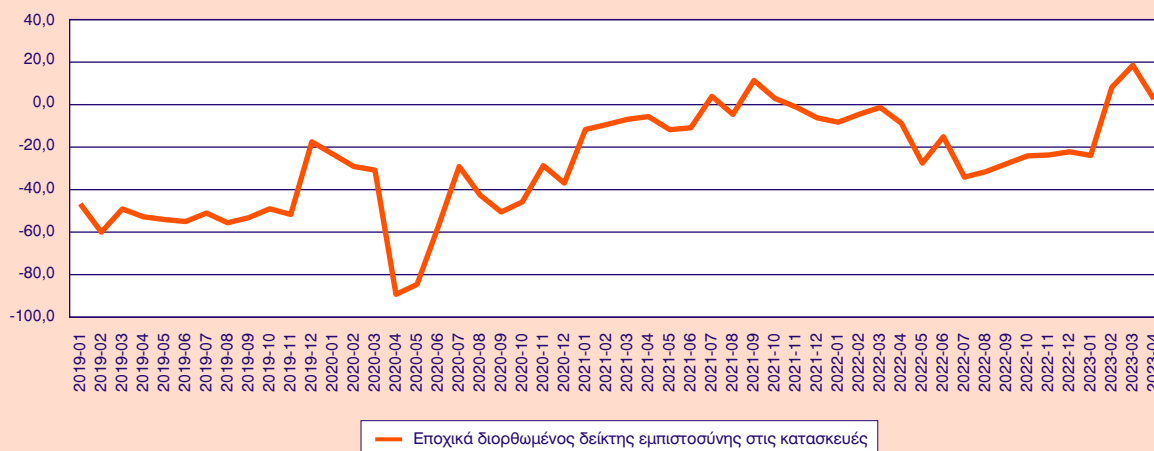
Μηχανολογικός και μεταφορικός εξοπλισμός και κατασκευές ως ποσοστό του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.1.9

Δείκτης εμπιστοσύνης στις κατασκευές

Πηγή: Eurostat, επεξεργασία στοιχείων από τον συγγραφέα.

τέλος του 2022 μετατρέπεται σε ισχυρή αισιοδοξία μέσα στο 2023, αν και η αντιστροφή τον Απρίλιο του 2023 θέτει το ερώτημα αν είναι διατηρήσιμη.

1.1.2.3. Συμπεράσματα

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι η ελληνική οικονομία κατά το 2022 χαρακτηρίστηκε από θετικές εξελίξεις σε όλα σχεδόν τα μέτωπα που αφορούν την ιδιωτική και δημόσια δαπάνη, παρά τις επιπτώσεις του αντίξοου διεθνούς κλίματος και του αυξανόμενου πληθωρισμού και ενεργειακού κόστους. Η μεν ιδιωτική καταναλωτική δαπάνη παρουσίασε κάποιες διακυμάνσεις, αλλά οι δείκτες του λιανικού εμπορίου στην πλειονότητά τους, και ιδίως αυτοί του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου, κινήθηκαν έντονα θετικά. Επιπλέον, οι δείκτες προσδοκιών, τόσο στον χώρο του γενικού οικονομικού κλίματος αλλά και στον

χώρο του λιανικού εμπορίου και των κατασκευών, παρουσίασαν γενικά θετικές τάσεις κατά τους τελευταίους μήνες του 2022, υποδεικνύοντας μάλλον την αναστροφή του προηγούμενου αρνητικού κλίματος. Επομένως, η ελληνική οικονομία, τόσο σε επίπεδο προσδοκιών όσο και σε επίπεδο καταναλωτικής και επενδυτικής ζήτησης, κατά το 2022 κατέγραψε θετικές επιδόσεις (ανοδικές για τις προσδοκίες στα τέλη του 2022) παρά τις γεωπολιτικές και ενεργειακές αβεβαιότητες. Σε αυτό σαφώς συνέβαλαν η τουριστική περίοδος, αλλά και τα μέτρα που ελήφθησαν σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την αντιμετώπιση κυρίως των επιπτώσεων του πολέμου στην Ουκρανία και αυτών της ενεργειακής κρίσης. Οι πραγματικές αντοχές όμως της ελληνικής οικονομίας θα φανούν στο μέλλον, όταν τα εν λόγω μέτρα θα έχουν αρθεί και η οικονομία θα πρέπει από μόνη της να αντιμετωπίσει αυτές τις αντιξοότητες.

1.2. Πρόσφατες εξελίξεις στον πληθωρισμό της Ελλάδας και της Ευρωζώνης: Αποκλιμάκωση του πληθωρισμού ενέργειας – Διατήρηση πληθωρισμού τροφίμων σε υψηλά επίπεδα

Αιμιλία Μαρσέλλου

Εισαγωγή

Η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού συνεχίζεται σε Ελλάδα και Ευρωζώνη. Η Ελλάδα καταγράφει τον πέμπτο χαμηλότερο πληθωρισμό (Εν. ΔΤΚ: 4,1% και Εθνικός ΔΤΚ: 2,8%) στην Ευρωζώνη (Εν. ΔΤΚ: 6,1% προκαταρκτικές εκτιμήσεις Eurostat) και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Εν. ΔΤΚ: 8,1% στοιχεία Απριλίου 2023). Η αποκλιμάκωση οφείλεται στην υποχώρηση των διεθνών τιμών της ενέργειας, η οποία ξεκίνησε το δίμηνο Οκτωβρίου-Νοεμβρίου του 2022, ωστόσο είναι συγκρατημένη λόγω του δευτερογενούς πληθωρισμού στις υπόλοιπες συνιστώσες του ΔΤΚ. Οι τιμές στην ομάδα αγαθών/υπηρεσιών της Διατροφής και μη αλκοολούχων ποτών παρουσιάζει τις υψηλότερες και πιο επίμονες αυξήσεις, διατηρώντας διψήφιο ρυθμό αύξησης για δέκατο τέταρτο μήνα. Υψηλό πληθωρισμό επίσης παρουσιάζουν οι ομάδες της Ένδυσης και υπόδησης, των Διαρκών αγαθών-Ειδών νοικοκυριού και υπηρεσιών και της Υγείας.

1.2.1. Ελλάδα

Βάσει των στοιχείων μηνιαίας εξέλιξης, ο Εθνικός ΔΤΚ συνεχίζει να αποκλιμακώνεται για όγδοο συνεχή μήνα, καταγράφοντας τον Μάιο 2023 ετήσια αύξηση 2,8% έναντι 3,0% τον Απρίλιο και 4,6% τον Μάρτιο. Σε μηνιαία βάση, ο ΔΤΚ αυξήθηκε κατά 0,4% (σε σχέση με τον προηγούμενο μήνα Απρίλιο 2023), και κατά τους δύο προηγούμενους μήνες Απρίλιο και Μάρτιο αυξήθηκε κατά 0,6% και 1,2%, αντίστοιχα. Από την

άλλη, ο πυρήνας του πληθωρισμού¹ (βάσει του Εθνικού ΔΤΚ) συνεχίζει να καταγράφει αυξητικές τάσεις, υποδηλώνοντας ότι η επίδραση της ανόδου των τιμών των ενεργειακών προϊόντων στις υπόλοιπες κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών δεν έχει ακόμα εξαντληθεί. Συγκεκριμένα, τον Μάιο 2023 ο πυρήνας του πληθωρισμού διαμορφώθηκε στο 6,7%, έναντι 6,1% τον Απρίλιο και 6,7% τον Μάρτιο.

Παρόμοια είναι η εξέλιξη του Εναρμονισμένου ΔΤΚ, γενικού Δείκτη και πυρήνα. Συγκεκριμένα, τον Μάιο ο πληθωρισμός βάσει του Εν. ΔΤΚ υποχώρησε στο 4,1%, έναντι 4,5% και 5,4% τον Απρίλιο και τον Μάρτιο 2023, αντίστοιχα. Ενώ ο πυρήνας παρέμεινε για δεύτερο μήνα στο υψηλό 7,2% έναντι 7,0% τον Μάρτιο.

Τη μεγαλύτερη συμβολή στην ετήσια ποσοστιαία αύξηση του Εθνικού ΔΤΚ κατά τον Μάιο του 2023 είχαν η Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά με 2,43 ποσοστιαίες μονάδες, και ακολουθούν μακράν τα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια με 0,77 π.μ., η Ένδυση και υπόδηση με 0,66 π.μ. και η Υγεία με 0,57 π.μ.

Ο πληθωρισμός βάσει του Εθνικού Γενικού ΔΤΚ τον Μάιο του 2023 (2,8%) αποτελεί συνδυαστικό αποτέλεσμα των μεταβολών των υποδεικτών στις παρακάτω ομάδες αγαθών και υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, καταγράφηκαν οι εξής αυξήσεις:

- +11,6% στην ομάδα Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε: ψωμί και δημητριακά (11,1%), κρέατα (11,9%), ψάρια (5,2%), γαλακτοκομικά και αυγά (18,0%), έλαια και λίπη (15,8%), φρούτα (2,6%), λαχανικά (9,7%), ζάχαρη-σοκολάτες-γλυκά-παγωτά (10,3%), λοιπά τρόφιμα (14,2%), καφέ-κακάο-τσάι (13,2%), μεταλλικό νερό-αναψυκτικά-χυμούς φρούτων (12,9%).
- +3,5% στην ομάδα Αλκοολούχα ποτά και καπνός, λόγω αύξησης κυρίως των τιμών στα μη σερβιριζόμενα αλκοολούχα ποτά (8,3%).
- 11,8% στην ομάδα Ένδυση και υπόδηση, λόγω αύξησης των τιμών στα είδη ένδυσης και υπόδησης.
- 9,9% στην ομάδα Διαρκή αγαθά-Είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε: έπιπλα και διακοσμητι-

1. Ο πυρήνας του πληθωρισμού (ή δομικός πληθωρισμός) υπολογίζεται από τον (Εν.) Δείκτη Τιμών Καταναλωτή εξαιρώντας τις ομάδες των προϊόντων Ενέργειας και Διατροφής, αλκοολούχων ποτών και καπνού, οι οποίες παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη μεταβλητότητα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.1 Η πορεία του πληθωρισμού στην Ελλάδα (%)

	Εθνικός ΔTK	Μηνιαία μεταβολή (%) ΔTK	Ετήσια μεταβολή (%) ΔTK Πληθωρισμός	Πυρήνας εθνικού ΔTK	Ετήσια μεταβολή (%) Εν. ΔTK	Ετήσια μεταβολή (%) Πυρήνας Εν. ΔTK
2022M01	104,7	-0,3	6,2	1,3	5,5	1,5
2022M02	105,8	1,1	7,2	1,2	6,3	1,5
2022M03	108,8	2,7	8,9	1,8	8,0	2,5
2022M04	111,1	2,1	10,2	1,9	9,1	2,6
2022M05	111,8	0,7	11,3	2,5	10,5	3,7
2022M06	113,6	1,6	12,1	3,6	11,6	5,5
2022M07	111,5	-1,8	11,6	3,6	11,3	5,5
2022M08	111,2	-0,3	11,4	4,2	11,2	5,8
2022M09	114,5	2,9	12,0	4,9	12,1	6,9
2022M10	113,2	-1,2	9,1	5,2	9,5	6,6
2022M11	113,1	0,0	8,5	5,9	8,8	6,8
2022M12	112,5	-0,5	7,2	5,2	7,6	5,9
2023M01	112,0	-0,5	7,0	6,0	7,3	6,5
2023M02	112,3	0,3	6,1	6,6	6,5	6,8
2023M03	113,7	1,2	4,6	6,7	5,4	7,0
2023M04	114,5	0,6	3,0	6,1	4,5	7,2
2023M05	114,9	0,4	2,8	6,7	4,1	7,2

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Eurostat.

Σημείωση: ΔTK: Δείκτης Τιμών Καταναλωτή, Εν. ΔTK: Εναρμονισμένος Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

κά είδη (6,5%), οικιακές συσκευές και επισκευές (6,1%), υαλικά-επιτραπέζια σκεύη και σκεύη οικιακής χρήσης (7,6%), είδη άμεσης κατανάλωσης νοικοκυριού (13,9%) και οικιακές υπηρεσίες (7,6%).

- 7,8% στην ομάδα Υγεία. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε: φαρμακευτικά προϊόντα (18,6%), ιατρικές-οδοντιατρικές και παραϊατρικές υπηρεσίες (4,9%) και νοσοκομειακή περίθαλψη (1,5%).
- 3,3% στην ομάδα Αναψυχή-Πολιτιστικές δραστηριότητες. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε: διαρκή αγαθά αναψυχής και πολιτισμού (3,2%), μικρά είδη αναψυχής-άνθη-κατοικίδια ζώα (6,6%), κινηματογράφους-θέατρα (5,6%) και πακέτα διακοπών (7,1%).
- 2,2% στην ομάδα Εκπαίδευση. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα διδάκτρα

πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (2,6%) και τα διδάκτρα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (2,7%).

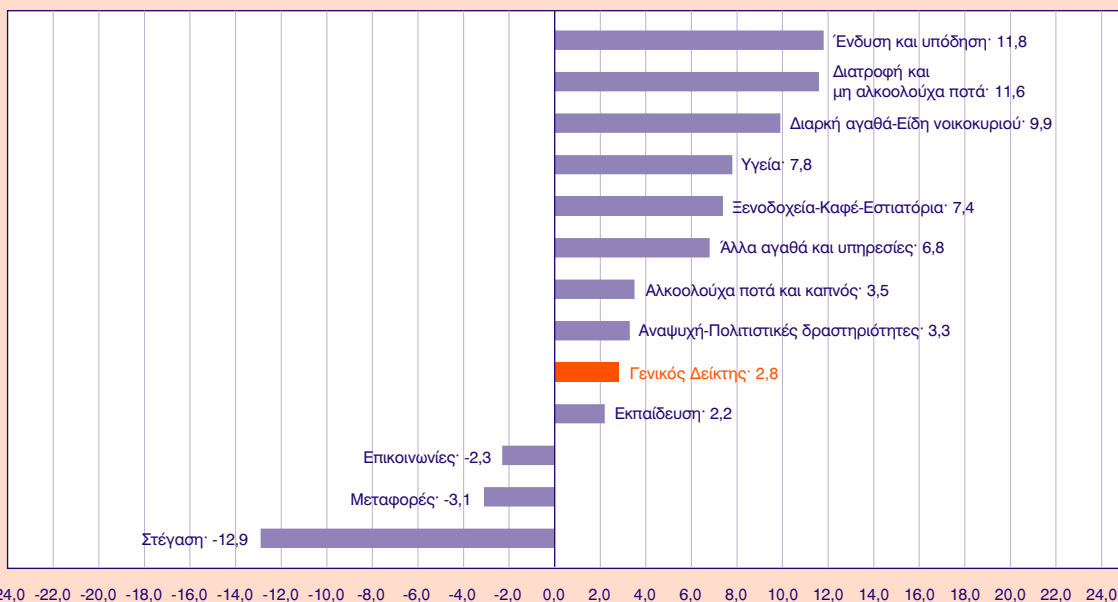
- 7,4% στην ομάδα Ξενοδοχεία-Καφέ-Εστιατόρια. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών στα εστιατόρια-ζαχαροπλαστεία-καφεενία-κυλικεία (7,4%) και τα ξενοδοχεία-μοτέλ-πανδοχεία (14,4%).
- 6,8% στην ομάδα Άλλα αγαθά και υπηρεσίες. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην άνοδο των τιμών σε: κομμωτήρια και καταστήματα προσωπικής φροντίδας (4,5%), άλλα είδη ατομικής φροντίδας (11,5%), άλλα προσωπικά είδη (5,0%), ασφάλιστρα υγείας (5,7%) και ασφάλιστρα οχημάτων (2,1%).

Από την άλλη, μείωση κατέγραψαν οι τιμές στις ακόλουθες ομάδες αγαθών και υπηρεσιών:

- -12,9% στην ομάδα Στέγαση. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στον ηλεκτρι-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.1

Ετήσιες % μεταβολές Γενικού ΔΤΚ ανά ομάδα αγαθών και υπηρεσιών, Μάιος 2023

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2.2 Ετήσιες % μεταβολές υποδεικτών ομάδων αγαθών και υπηρεσιών του ΔΤΚ, Ιανουάριος-Μάιος 2023

Ομάδες αγαθών και υπηρεσιών	Ιαν.	Φεβρ.	Μάρτ.	Απρ.	Μάιος
1 Διατροφή και μη αλκοολούχα ποτά	15,4	14,8	14,3	11,4	11,6
2 Αλκοολούχα ποτά και καπνός	3,0	2,9	3,7	4,0	3,5
3 Ένδυση και υπόδηση	6,5	7,1	14,4	5,6	11,8
4 Στέγαση	-0,1	-4,9	-10,4	-13,4	-12,9
5 Διαρκή αγαθά, είδη νοικοκυριού, υπηρεσίες	10,6	10,5	11,0	10,9	9,9
6 Υγεία	2,9	5,3	5,6	6,5	7,8
7 Μεταφορές	8,1	6,5	1,9	1,4	-3,1
8 Επικοινωνίες	-1,3	-1,6	-1,9	-1,8	-2,3
9 Αναψυχή, πολιτιστικές δραστηριότητες	3,4	3,5	2,9	3,7	3,3
10 Εκπαίδευση	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2
11 Ξενοδοχεία-καφέ-εστιατόρια	7,8	8,1	7,5	8,5	7,4
12 Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	5,4	5,8	6,2	6,4	6,8
Γενικός Δείκτης	7,0	6,1	4,6	3,0	2,8

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ.

σμό (-24,1%), φυσικό αέριο (-49,6%) και πετρέλαιο θέρμανσης (-20,7%), η οποία εν μέρει αντισταθμίστηκε από την αύξηση των τιμών κυρίως σε: ενοίκια κατοικιών (4,1%), επισκευή και συντήρηση κατοικίας (5,5%), υπηρεσίες κοινοχρήστων (2,1%), υγραέριο (14,2%), και στερεά καύσιμα (28,9%).

- -3,1% στην ομάδα Μεταφορές. Η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην πτώση των τιμών στα καύσιμα και λιπαντικά (-16,8%) και εν μέρει αντισταθμίστηκε από την αύξηση κυρίως των τιμών σε: καινούργια αυτοκίνητα (7,5%), μεταχειρισμένα αυτοκίνητα (10,5%), μοτοποδήλατα-μοτοσυκλέτες (7,5%), ανταλλακτικά και αξεσουάρ αυτοκινήτου (11,9%), συντήρηση και επισκευή εξοπλισμού προσωπικής μεταφοράς (4,9%), εισιτήρια μεταφοράς επιβατών

με ταξί (32,9%), εισιτήρια μεταφοράς επιβατών με αεροπλάνο (27,4%) και εισιτήρια μεταφοράς επιβατών με πλοίο (11,2%).

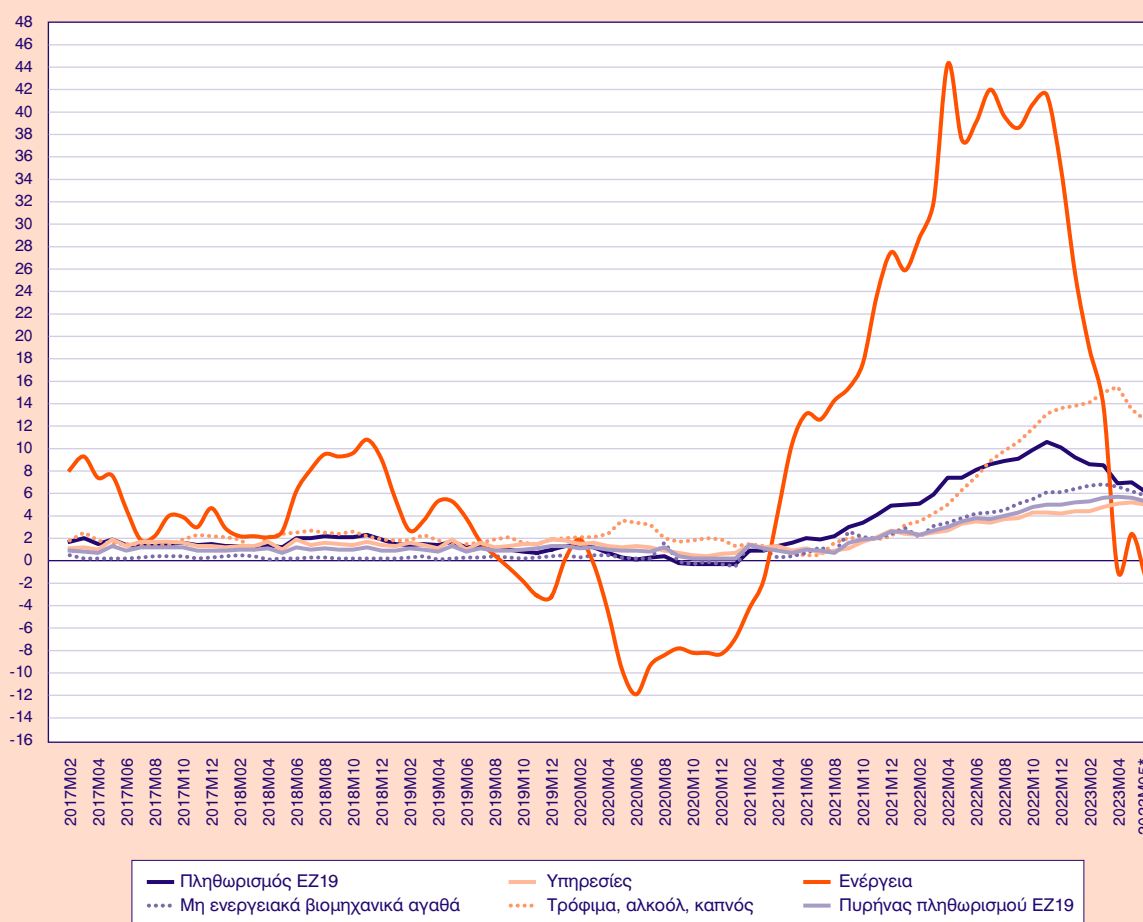
- -2,3% στην ομάδα Επικοινωνίες, λόγω μείωσης κυρίως των τιμών στις τηλεφωνικές υπηρεσίες (-2,2%).

1.2.2. Ευρωζώνη

Σύμφωνα με τις προκαταρκτικές εκτιμήσεις της Eurostat, τον Μάιο του 2023 ο πληθωρισμός στην Ευρωζώνη παρουσίασε περαιτέρω αποκλιμάκωση και διαμορφώθηκε στο 6,1% (προκαταρκτικές εκτιμήσεις) έναντι 7,0% και 6,9% τον Απρίλιο και τον Μάρτιο του 2023, αντίστοιχα. Βάσει των ίδιων εκτιμήσεων, ο πυ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.2.2

Εναρμονισμένος ΔΤΚ στην Ευρωζώνη, ετήσια % μεταβολή

Πηγή: Eurostat.

* Προκαταρκτικές εκτιμήσεις.

ρήνας του πληθωρισμού τον Μάιο αφενός διατηρείται σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό του γενικού δείκτη, αφετέρου εξακολουθεί να κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα παρά την υποχώρησή στο 5,3% από 5,6% και 5,7% τον Απρίλιο και τον Μάρτιο του 2023, αντίστοιχα.

Τη μεγαλύτερη αύξηση στον Εν. ΔΤΚ της Ευρωζώνης εξακολουθεί να καταγράφει η ομάδα αγαθών των Τροφίμων (12,5%), η οποία από τον Φεβρουάριο του 2023 έχει υπερκεράσει τις αυξήσεις των τιμών στην

Ενέργεια. Ακολουθούν η ομάδα των Μη ενεργειακών βιομηχανικών προϊόντων (5,8%) και η ομάδα των Υψηλών (5,0%). Στον αντίποδα, ο τομέας της Ενέργειας καταγράφει μείωση κατά -1,7%.

Μεταξύ των χωρών της Ευρωζώνης τον υψηλότερο πληθωρισμό κατέγραψαν η Λετονία και η Σλοβακία (12,3%) και η Εσθονία (11,2%), ενώ στον αντίποδα βρίσκονται το Λουξεμβούργο (2,0%), το Βέλγιο (2,7%) και η Ισπανία (2,9%).

1.3. Οι προβλέψεις του υποδείγματος παραγόντων για τις βραχυπρόθεσμες εξελίξεις στο ΑΕΠ

Μονάδα Οικονομικών Προβλέψεων

Υποδείγματος Παραγόντων

Έρση Αθανασίου,

Αριστοτέλης Κουτρούλης,

Αιμιλία Μαρσέλλου, Θεόδωρος Τσέκερης

Η παρούσα ενότητα παρουσιάζει τις επικαιροποιημένες προβλέψεις του ΚΕΠΕ για την εξέλιξη του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας το έτος 2023¹. Οι προβλέψεις διενεργούνται με τη χρήση του δομικού υποδείγματος παραγόντων (structural factor model) του ΚΕΠΕ². Η βάση δεδομένων που χρησιμοποιείται για την εκτίμηση του υποδείγματος και τη διεξαγωγή των προβλέψεων περιλαμβάνει 126 μεταβλητές³, οι οποίες καλύπτουν τις κύριες παραμέτρους της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα, σε τριμηνιαία συχνότητα, κατά τη χρονική περίοδο από το πρώτο τρίμηνο του 2000 μέχρι και το πρώτο τρίμηνο του 2023.

Στην τρέχουσα συγκυρία η Ελλάδα βρίσκεται σε μία φάση ομαλοποίησης της οικονομικής της δραστηριότητας, έχοντας ανακάμψει από το σοκ της πανδημίας και έχοντας επιδείξει αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα στις σημαντικές αναταράξεις που σημειώθηκαν στην ευρωπαϊκή οικονομία λόγω του πολέμου στην Ουκρανία. Σύμφωνα με τα νεότερα δεδομένα που λαμβάνονται υπόψη στην επικαιροποιημένη πρόβλεψη του ΚΕΠΕ και αφορούν το τελευταίο τρίμηνο του έτους 2022 και το πρώτο τρίμηνο του 2023, η ελληνική οικονομία παραμένει σε σταθερή τροχιά ανάπτυξης, με ρυθμούς μεγέθυνσης που έχουν επανέλθει

σε επίπεδα που αντανακλούν τη μεταπανδημική επιστροφή στην κανονικότητα. Παράλληλα, η ευρωπαϊκή οικονομία φαίνεται να έχει αποφύγει το σενάριο μίας βαθιάς ύφεσης, η οποία θα είχε σημαντικές επιπτώσεις και για την Ελλάδα, και παρουσιάζει μία συνολικά πιο ευνοϊκή προοπτική για το 2023, με τις τιμές της ενέργειας να έχουν υποχωρήσει σε μεγάλο βαθμό και τον πληθωρισμό να παρουσιάζει σημαντική αποκλιμάκωση.

Οι παραπάνω εξελίξεις, αλλά και η γενικότερη πορεία των δεδομένων που ενσωματώνονται στην παρούσα πρόβλεψη, βρίσκονται σε γενικές γραμμές στο ίδιο μήκος κύματος με τις προοπτικές που διαφαίνονταν στις αρχές του έτους. Το ίδιο ισχύει και για τους παράγοντες που μπορεί να έχουν σημαντική επίδραση στην πορεία της ελληνικής οικονομίας το επόμενο διάστημα, πολλοί από τους οποίους αποτελούν συνάρτηση των διεθνών γεωπολιτικών και οικονομικών εξελίξεων. Οι εν λόγω εξελίξεις, για τις οποίες ο βαθμός αβεβαιότητας παραμένει υψηλός, θα επηρεάσουν καθοριστικά τις τάσεις στην αγορά ενέργειας, τη λειτουργία των εφοδιαστικών αλυσίδων, την πορεία του πληθωρισμού και τα επίπεδα των επιτοκίων, ενώ θα έχουν επίσης ιδιαίτερη σημασία για τις εξαγωγικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας.

Στο παραπάνω πλαίσιο, ο Πίνακας 1.3.1 παρουσιάζει τις επικαιροποιημένες οικονομετρικές εκτιμήσεις για τον ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ της Ελλάδας το έτος 2023, με βάση το υπόδειγμα παραγόντων του ΚΕΠΕ και με την ενσωμάτωση των στοιχείων μέχρι και το πρώτο τρίμηνο του έτους⁴. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις, ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το σύνολο του 2023 προβλέπεται στο 2,2%, και οι σχετικοί ρυθμοί μεταβολής για το πρώτο και το δεύτερο εξάμηνο του 2023, σε σχέση με τις αντίστοιχες περιόδους του 2022, εκτιμώνται στο 1,9% και 2,5%, αντίστοιχα. Σε τριμηνιαία βάση, οι προβλέψεις παραπέμπουν σε μία σταθερή προοπτική ανάπτυξης καθ' όλη τη διάρκεια του έτους

1. Η ημερομηνία διεξαγωγής της παρούσας πρόβλεψης είναι η 20η Ιουνίου 2023.

2. Αναλυτική περιγραφή του υποδείγματος παρουσιάζεται στο Τεύχος 15 (Ιούνιος 2011, σσ. 20-22) του περιοδικού του ΚΕΠΕ *Οικονομικές Εξελίξεις*. Βλέπε <https://www.kepe.gr/images/oikonomikes_ekselikseis/TEYXOS_15gr.pdf>.

3. Το δείγμα περιλαμβάνει μεταβλητές από τις κατηγορίες των πραγματικών και ονομαστικών μεγεθών, καθώς και σημαντικό αριθμό μεταβλητών που αντανακλούν προσδοκίες και εκτιμήσεις, όπως αναφέρεται και σε προηγούμενα τεύχη των *Οικονομικών Εξελίξεων*. Η απαραίτητη για τις εκτιμήσεις εποχική διόρθωση των χρονολογικών σειρών πραγματοποιείται με τη χρήση του προγράμματος Demetra+, στη βάση του φίλτρου TRAMO/SEATS.

4. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατη ανακοίνωση της ΕΛΣΤΑΤ για τους *Τριμηνιαίους Εθνικούς Λογαριασμούς*, με ημερομηνία 7 Ιουνίου 2023.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ για το έτος 2023
(% ως προς την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους)

Τρίμηνα	2023		
	Β΄ τρίμηνο	Γ΄ τρίμηνο	Δ΄ τρίμηνο
Τριμηνιαίος ρυθμός μεταβολής	1,81 [1,64 , 1,98]	2,64 [2,31 , 2,98]	2,40 [1,92, 2,87]
Μέσος ρυθμός μεταβολής α΄ εξαμήνου*	1,94 [1,86, 2,02]	-	-
Μέσος ρυθμός μεταβολής β΄ εξαμήνου	-	2,52 [2,12, 2,93]	-
Μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής*	-	2,23 [1,99, 2,48]	-

Σημείωση: Οι τιμές στις αγκύλες δείχνουν το κάτω και άνω όριο του διαστήματος εμπιστοσύνης της πρόβλεψης στο επίπεδο 95%. *Ο μέσος ρυθμός μεταβολής α΄ εξαμήνου και ο μέσος ετήσιος ρυθμός μεταβολής του 2023 ενσωματώνουν το επίσημα διαθέσιμο (προσωρινό) στοιχεία για το πρώτο τρίμηνο του 2023, σε εποχικά διορθωμένη βάση.

(1,8% στο δεύτερο τρίμηνο, 2,6% στο τρίτο τρίμηνο και 2,4% στο τέταρτο τρίμηνο). Συνολικά για το έτος 2023, η παρούσα εκτίμηση ταυτίζεται με την αντίστοιχη προηγούμενη πρόβλεψη του ΚΕΠΕ (2,2%), δεδομένου ότι δεν σημειώθηκαν στο ενδιάμεσο διάστημα εξελίξεις που να ανατρέπουν τη θετική πορεία των περισσότερων από τα οικονομικά μεγέθη που ενσωματώνονται στην πρόβλεψη.

Πιο αναλυτικά, για το πρώτο τρίμηνο του 2023 οι παρατηρήσεις σε μη εποχικά και ημερολογιακά διορθωμένη βάση έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2022 δείχνουν ότι η ιδιωτική κατανάλωση παρουσίασε αξιοσημείωτη άνοδο, ενώ αρκετά υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης εξακολούθησαν να εμφανίζουν οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου. Παράλληλα, σημαντική αύξηση σημειώθηκε κατά το τρίμηνο αυτό στις εξαγωγές υπηρεσιών, ενώ αντίστοιχη άνοδος παρατηρήθηκε και στις εξαγωγές αγαθών, οι οποίες είχαν εμφανίσει μικρή εξασθένηση στο δεύτερο εξάμηνο του προηγούμενου έτους. Στον τομέα της βιομηχανίας, ο γενικός δείκτης βιομηχανικής παραγωγής κατέγραψε άνοδο, αντανακλώντας μία αύξηση στους σχετικούς υποδείκτες που αφορούν τα κεφαλαιουχικά, τα διαρκή και τα μη διαρκή καταναλωτικά αγαθά, ενώ ο γενικός δείκτης κύκλου εργασιών στη βιομηχανία αυξήθηκε σημαντικά τόσο στην εγχώρια όσο και στην εξωτερική αγορά, γεγονός που όμως σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την άνοδο των τιμών των βιομηχανικών προϊόντων. Στον τομέα του λιανικού εμπορίου, ο δείκτης όγκου αυξήθηκε σε πέντε από τις οκτώ σχετικές υποκατηγορίες, με την άνοδο να αφορά τα *πολυκαταστή-*

ματα, τα *τρόφιμα-ποτά-καπνό*, την *ένδυση-υπόδηση*, τα *έπιπλα-ηλεκτρικά είδη*, *οικιακό εξοπλισμό* και τα *βιβλία-χαρτικά-λοιπά είδη*, ενώ στο χονδρικό εμπόριο ο δείκτης κύκλου εργασιών παρουσίασε περαιτέρω σημαντική αύξηση, εξέλιξη που και πάλι συνδέεται με την άνοδο των τιμών. Ισχυρή ανάκαμψη παρατηρήθηκε για ένα ακόμα τρίμηνο στον τουρισμό, όπου οι ταξιδιωτικές εισπράξεις αυξήθηκαν κατά 55,0% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους, ενώ ιδιαίτερα ευνοϊκές ήταν οι εξελίξεις και σε ό,τι αφορά τον δείκτη παραγωγής στις κατασκευές και τους δύο σχετικούς υποδείκτες που αφορούν την *παραγωγή οικοδομικών έργων (κτιρίων)* και την *παραγωγή έργων πολιτικού μηχανικού*. Αναφορικά με την πορεία της εγχώριας αγοράς εργασίας, στο πρώτο τρίμηνο του 2023 παρατηρήθηκε περαιτέρω βελτίωση των συνθηκών, με αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων της τάξεως του 1,3% σε σχέση με το πρώτο τρίμηνο του προηγούμενου έτους και αντίστοιχη μείωση του αριθμού των ανέργων κατά 14,9%.

Αναφορικά με τα δεδομένα του πρώτου τριμήνου του 2023 για τις τιμές, οι εξελίξεις ήταν ενδεικτικές μίας σημαντικής μείωσης του ενεργειακού κόστους, καθώς ο πετρελαϊκός δείκτης Brent εμφάνισε σημαντική υποχώρηση σε σχέση με το αμέσως προηγούμενο τρίμηνο, ενώ πτωτικά εξακολούθησε να κινείται και ο ευρωπαϊκά εναρμονισμένος δείκτης τιμών ενέργειας για την Ελλάδα. Παράλληλα, σημειώθηκε σταδιακή υποχώρηση των πληθωριστικών πιέσεων, η οποία αφορούσε όμως μέρος και όχι το σύνολο των βασικών κατηγοριών του δείκτη τιμών καταναλωτή. Συ-

γκεκριμένα, πτώση τιμών ή επιβράδυνση του ρυθμού αύξησής τους παρατηρήθηκε σε ορισμένες κατηγορίες, όπως αυτές που επηρεάζονται σημαντικά από τις τιμές της ενέργειας (*στέγαση, μεταφορές*), ενώ υψηλές πληθωριστικές πιέσεις εξακολούθησαν να καταγράφονται σε βασικά καταναλωτικά αγαθά, όπως τα *τρόφιμα και ποτά, η ένδυση και υπόδηση* και τα *διαρκή αγαθά-είδη νοικοκυριού και υπηρεσίες*.

Οι παραπάνω εξελίξεις φαίνεται να είχαν συνολικά ως αποτέλεσμα μία μικρή υποχώρηση της αβεβαιότητας στην Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι στη συγκεκριμένη συγκυρία συνυπήρχε και η συνήθης αβεβαιότητα που περιβάλλει τις προεκλογικές περιόδους. Ενδεικτική μίας τέτοιας υποχώρησης ήταν η μικρή πτώση της απόδοσης του δεκαετούς ελληνικού ομολόγου σε σχέση με το τελευταίο τρίμηνο του 2022, καθώς και η αξιοσημείωτη μείωση στο σχετικό περιθώριο (*spread*) έναντι του αντίστοιχου γερμανικού ομολόγου. Αναφορικά με τους δείκτες που αντανακλούν τις προσδοκίες και εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην οικονομική δραστηριότητα για την πορεία της οικονομίας, οι εξελίξεις κατά το πρώτο τρίμηνο του 2023, σε σύγκριση με το τελευταίο τρίμηνο του προηγούμενου

έτους, καταδεικνύουν βελτίωση του οικονομικού κλίματος στην Ελλάδα και την ΕΕ, και σημαντική ενίσχυση των επιχειρηματικών προσδοκιών στην Ελλάδα σε όλες τις κατηγορίες (βιομηχανία, λιανικό εμπόριο και κατασκευές).

Η συνολικά ευνοϊκή προοπτική που διαγράφεται για την ελληνική οικονομία, με βάση την πορεία των μεγεθών και δεικτών που προαναφέρθηκαν, βρίσκεται βεβαίως αντιμέτωπη με αρκετές προκλήσεις και αβεβαιότητες, σε σχέση με το διεθνές περιβάλλον και τις γεωπολιτικές εξελίξεις, καθώς και αναφορικά με την πορεία του πληθωρισμού και τις σχετικές επιδράσεις στην αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών, το κόστος παραγωγής και τα επιτόκια. Από την άλλη πλευρά, προς μία περισσότερο ευνοϊκή εξέλιξη του ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας θα μπορούσαν να συμβάλουν μία περαιτέρω υποχώρηση της αβεβαιότητας και μία θετική έκβαση όσον αφορά την ανάκτηση επενδυτικής βαθμίδας για τα ελληνικά κρατικά ομόλογα, σε συνδυασμό με την εντατική υλοποίηση επενδύσεων και μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και του νέου ΕΣΠΑ 2021-2027.

1.4. Θετικό το ξεκίνημα του 2023 για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά

Φωτεινή Οικονομία

1.4.1. Εισαγωγή

Το 2023 ξεκίνησε ανοδικά για την ελληνική χρηματιστηριακή αγορά, καταγράφοντας θετικές αποδόσεις κατά το πρώτο τετράμηνο του έτους. Παρά τις συνεχιζόμενες προκλήσεις για την αγορά που συνδέονται, μεταξύ άλλων, με τις πληθωριστικές πιέσεις, τις αυξήσεις των επιτοκίων, αλλά και με την αναταραχή και την αβεβαιότητα που βίωσε το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα τον Μάρτιο του 2023, καταγράφονται θετικές αποδόσεις, τόσο για τη μεγάλη, όσο και για τη μεσαία και μικρή κεφαλαιοποίηση, αλλά και για την πλειονότητα των κλαδικών δεικτών, ενώ αυξημένη καταγράφεται και η κεφαλαιοποίηση και η αξία συναλλαγών για το πρώτο τετράμηνο του 2023.

Επιπλέον, οι διαδοχικές αυξήσεις των βασικών επιτοκίων από τις Κεντρικές Τράπεζες αναπόφευκτα έχουν επηρεάσει τις τιμές και τις αποδόσεις των ομολόγων, αυξάνοντας και το κόστος δανεισμού. Παρ' όλα αυτά, φαίνεται να ανακόπτεται ο ρυθμός αύξησης των αποδόσεων που παρατηρήθηκε το 2022, σύμφωνα με τα εξεταζόμενα δεδομένα για το πρώτο τετράμηνο του 2023.

Στο άρθρο διενεργείται μια σύντομη ανασκόπηση της πορείας της ελληνικής χρηματιστηριακής αγοράς κατά το πρώτο τετράμηνο του 2023, με έμφαση σε βασικούς χρηματιστηριακούς δείκτες και μεγέθη της χρηματιστηριακής αγοράς. Εν συνεχεία, παρουσιάζεται η πορεία της αγοράς ομολόγων για την ίδια περίοδο. Η τελευταία ενότητα του άρθρου συνοψίζει και ολοκληρώνει το άρθρο.

1.4.2. Η πορεία της χρηματιστηριακής αγοράς κατά το πρώτο τετράμηνο του 2023

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χρηματιστηρίου Αθηνών (Χ.Α.) για το πρώτο τετράμηνο του 2023 (Πίνακας 1.4.1), ο Γενικός Δείκτης (Γ.Δ.) του Χ.Α. σημείωσε θετική απόδοση της τάξεως του 16,70%, φτάνοντας τις 1.085,11 μονάδες στις 28/4/2023 από 929,79 μονάδες στα τέλη Δεκεμβρίου του 2022. Η αναταραχή και η

αβεβαιότητα που βίωσε το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα τον Μάρτιο του 2023, μετά την κατάρρευση της Silicon Valley Bank και της Signature Bank στις ΗΠΑ και με τις εξελίξεις σχετικά με την Credit Suisse, αναπόφευκτα επηρέασαν και τη χρηματιστηριακή αγορά, με τον Γ.Δ. του Χ.Α. να σημειώνει απώλειες της τάξεως του -6,61% τον Μάρτιο του 2023, με την αγορά να ανακάμπτει και να καταγράφει θετική απόδοση τον Απρίλιο του 2023 της τάξεως του 2,89%.

Αντίστοιχα ανοδική ήταν και η πορεία των υπόλοιπων δεικτών κατά το πρώτο τετράμηνο του 2023, με τον FTSE/X.A. Large Cap να καταγράφει απόδοση 16,55%, τον ATHEX ESG απόδοση 16,32% και τη μεσαία και μικρή κεφαλαιοποίηση να ακολουθούν, με τον Ελληνικό Δείκτη MID & Small Cap, τον FTSE/X.A. Mid Cap και τον FTSE/X.A. Mid & Small Cap Θεμελιωδών Μεγεθών να καταγράφουν αποδόσεις 14,95%, 14,76% και 12,04%, αντίστοιχα. Ανοδική καταγράφεται και η πορεία των κλαδικών δεικτών του Χ.Α., με τους κλάδους FTSE/X.A. Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες, FTSE/X.A. Καταναλωτικά Προϊόντα και Υπηρεσίες, FTSE/X.A. Βιομηχανικά Προϊόντα & Υπηρεσίες, FTSE/X.A. Εμπόριο, FTSE/X.A. Τράπεζες και FTSE/X.A. Τρόφιμα & Ποτά να ξεχωρίζουν, καταγράφοντας αποδόσεις άνω του 20% (με αποδόσεις 45,86%, 29,65%, 29,38%, 27,11%, 24,09% και 21,07%, αντίστοιχα). Σημειώνεται ότι ο τραπεζικός κλάδος συνεχίζει να καταγράφει θετική πορεία. Αν και η αβεβαιότητα του Μαρτίου του 2023, που σχετιζόταν με το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, οδήγησε τον δείκτη FTSE/X.A. Τράπεζες σε απώλειες -18,28% για τον συγκεκριμένο μήνα, επέστρεψε σε θετικές αποδόσεις, όπως και ο Γ.Δ. του Χ.Α., καταγράφοντας θετική απόδοση 4,60% τον Απρίλιο του 2023. Τέλος, αναφορικά με τους κλαδικούς δείκτες, μόνο οι δείκτες FTSE/X.A. Ενέργεια, FTSE/X.A. Ακίνητης Περιουσίας, FTSE/X.A. Ασφάλειες και FTSE/X.A. Τηλεπικοινωνίες σημείωσαν αρνητικές αποδόσεις της τάξεως του -2,08%, -5,97%, -8,85% και -9,08%, αντίστοιχα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α. (2023), η κεφαλαιοποίηση του Χ.Α. (συνολική αξία χαρτοφυλακίου ημεδαπών και αλλοδαπών δικαιούχων μεριδίων για το σύνολο των εισηγμένων με τη συμμετοχή του Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας - ΤΧΣ) έφτασε τα €67,41 δις στα τέλη Απριλίου 2023, αυξημένη κατά 12,69% σε σχέση με τα τέλη Δεκεμβρίου 2022 που ήταν στα €59,82 δις. Η συμμετοχή των αλλοδαπών δικαιούχων μεριδίων (με ΤΧΣ) παραμένει υψηλή και διαμορφώθηκε στο 63,28% στα τέλη Απριλίου 2023, πραγματοποιώντας εκροές €72,54 εκατ. και το 57,2% των συνολικών συναλλαγών τον Απρίλιο του 2023. Η αξία συναλλαγών

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.1 Μονάδες και αποδόσεις για επιλεγμένους δείκτες του Χ.Α. (28/4/2023)

	28/4/2023	Κατ. έτους	Ανώτ. έτους	Δ (%) έτους
Γενικός Δείκτης Τιμών Χ.Α.	1.085,11	929,79	1.140,96	16,70%
FTSE/Χ.Α. Large Cap	2.624,08	2.250,77	2.795,71	16,55%
Δείκτης ATHEX ESG	1.230,33	1.057,52	1.311,72	16,32%
Ελληνικός Δείκτης MID & Small Cap	1.569,17	1.365,14	1.599,85	14,95%
FTSE/Χ.Α. Mid Cap	1.619,73	1.411,43	1.660,73	14,76%
Δείκτης Όλων των Μετοχών Χ.Α.	261,95	231,11	271,62	13,77%
FTSE/Χ.Α. Mid & Small Cap Θεμελιωδών Μεγεθών	4,924,81	4.353,12	4.965,04	12,04%
FTSE/Χ.Α. Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες	999,73	672,72	1.375,02	45,86%
FTSE/Χ.Α. Καταναλωτικά Προϊόντα και Υπηρεσίες	11.873,45	8.974,47	12.337,62	29,65%
FTSE/Χ.Α. Βιομηχανικά Προϊόντα & Υπηρεσίες	6.001,05	4.603,86	6.374,93	29,38%
FTSE/Χ.Α. Εμπόριο	1.145,50	901,21	1.154,60	27,11%
FTSE/Χ.Α. Τράπεζες	794,86	640,09	954,15	24,09%
FTSE/Χ.Α. Τρόφιμα & Ποτά	10.250,02	8.101,49	10.291,92	21,07%
FTSE/Χ.Α. Ταξίδια & Αναψυχή	2.639,54	2.196,17	2.671,63	19,04%
FTSE/Χ.Α. Κατασκευές & Υλικά	3.760,56	3.204,90	3.846,65	17,34%
FTSE/Χ.Α. Πρώτες Ύλες	7.604,50	6.463,31	7.812,43	17,18%
FTSE/Χ.Α. Τεχνολογία	2.311,64	2.047,81	2.372,79	12,53%
FTSE/Χ.Α. Υπηρεσίες Κοινής Ωφέλειας	5.009,01	4.598,77	5.289,37	8,92%
FTSE/Χ.Α. Προσωπικά Προϊόντα	7.183,35	6.441,87	7.905,24	8,73%
FTSE/Χ.Α. Υγεία	423,42	390,59	469,84	1,08%
FTSE/Χ.Α. Ενέργεια	4.925,00	4.780,16	5.856,79	-2,08%
FTSE/Χ.Α. Ακίνητης Περιουσίας	3.829,76	3.783,96	4.461,05	-5,97%
FTSE/Χ.Α. Ασφάλειες	2.675,19	2.652,26	3,042,07	-8,85%
FTSE/Χ.Α. Τηλεπικοινωνίες	3.702,05	3.511,53	4.391,80	-9,08%

Πηγή: Ημερήσιο δελτίο τιμών Χ.Α. 28/4/2023.

του Απριλίου 2023 έφτασε τα €1.267,77 εκατ., αυξημένη κατά 9,97% από τον Δεκέμβριο του 2022 που ήταν στα €1.152,80 εκατ., ενώ σημείωσε μείωση 12,62% σε σχέση με τον Απρίλιο του 2022 που ήταν στα €1.450,92 εκατ. Παράλληλα, η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε μετοχές αυξήθηκε στα €1.245,31 εκατ. σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2022 που ήταν στα €1.130,74 εκατ. και μειώθηκε σε σχέση με τον Απρίλιο του 2022 που ήταν στα €1.433,35 εκατ. Επιπλέον, η συνολική χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε μετοχές για το πρώτο τετράμηνο του 2023 καταγράφεται στα €8.234,05 εκατ., αυ-

ξημένη σε σχέση με το πρώτο τετράμηνο του 2022 που ήταν στα €7.023,25 εκατ.

Οι παρατηρούμενες διακυμάνσεις της χρηματιστηριακής αγοράς αποτυπώθηκαν και στην εξέλιξη του δείκτη τεκμαρτής μεταβλητότητας KEPE GRIV, του λεγόμενου δείκτη «φόβου» κατά το πρώτο τετράμηνο του 2023. Ο συγκεκριμένος δείκτης εκφράζει την αβεβαιότητα των συμμετεχόντων στην αγορά παραγών για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς και υπολογίζεται στη βάση των τιμών των δικαιωμάτων προαίρεσης του δείκτη

FTSE/X.A. Large Cap. Πιο συγκεκριμένα, η τιμή του δείκτη KEPE GRIV μειώθηκε τον Απρίλιο του 2023, φτάνοντας το 26,67% στις 28/4/2023 από 29,10% στις 31/3/2023. Επιπλέον, η μέση ημερήσια τιμή του δείκτη μειώθηκε, φτάνοντας το 27,40% τον Απρίλιο του 2023 από 29,92% τον Μάρτιο του 2023. Ο δείκτης παρέμεινε σε επίπεδα χαμηλότερα του ιστορικού μέσου όρου του (από τον Ιανουάριο του 2004) για την ελληνική αγορά, ο οποίος είναι στο 32,50%. Η εξέλιξη του δείκτη αποτυπώνει μείωση της αβεβαιότητας για την αναμενόμενη βραχυπρόθεσμη πορεία της ελληνικής αγοράς σε σχέση με τα τέλη του προηγούμενου μήνα. Οι υψηλότερες τιμές του δείκτη για το πρώτο τετράμηνο του 2023 καταγράφηκαν τον Μάρτιο του 2023, δεδομένης της αυξημένης αβεβαιότητας που σχετιζόταν με το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, ενώ στη συνέχεια αποκλιμακώθηκε και κινήθηκε σε επίπεδα χαμηλότερα του Δεκεμβρίου 2022 (28,48% στις 30/12/2022).

1.4.3. Έντοκα γραμμάτια, ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου και εταιρικά ομόλογα

Μετά από μια σειρά αυξήσεων των επιτοκίων από τις Κεντρικές Τράπεζες κατά το 2022 και το 2023, οι επιπτώσεις στην αγορά ομολόγων παραμένουν εμφανείς. Στις αρχές Μαΐου 2023 σημειώθηκε η έβδομη κατά σειρά αύξηση των βασικών επιτοκίων της ΕΚΤ από τον Ιούλιο του 2022, με στόχο την έγκαιρη επαναφορά του πληθωρισμού στον μεσοπρόθεσμο στόχο της ΕΚΤ του 2%¹. Άμεση συνέπεια των εξελίξεων αυτών ήταν και η αύξηση του κόστους δανεισμού για το Ελληνικό Δημόσιο, με τα επιτόκια να καταγράφο-

νται αυξημένα σε σχέση με τα τέλη του 2022, ενώ παρατηρείται σχετική σταθεροποίηση αυτών κατά τους τελευταίους μήνες του πρώτου τετραμήνου του 2023.

Εξετάζοντας τις εκδόσεις εντόκων γραμματίων του Δημοσίου (ΕΓΔ) που πραγματοποιήθηκαν κατά το πρώτο τετράμηνο του 2023 (Πίνακας 1.4.2) παρατηρείται ότι οι αποδόσεις τους καταγράφονται αυξημένες σε σχέση με τα τέλη του 2022 για όλες τις εκδόσεις ΕΓΔ 13, 26 και 52 εβδομάδων, με τη μεγαλύτερη άνοδο να καταγράφεται για τα ΕΓΔ 13 εβδομάδων. Ανοδικά κινήθηκαν και τα επιτόκια των τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου για την ίδια περίοδο (Διάγραμμα 1.4.1). Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τον Απρίλιο του 2023 η μέση μηνιαία απόδοση των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου ήταν αυξημένη σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2022 σχεδόν για όλες τις διάρκειες, με το πενταετές ομόλογο να σημειώνει τη μεγαλύτερη αύξηση και το δεκαπενταετές ομόλογο να είναι το μόνο που καταγράφει οριακή πτώση σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2022. Σημειώνεται ότι κατά τον Μάρτιο σημειώθηκε μικρή αποκλιμάκωση σχεδόν σε όλες τις διάρκειες (με μόνη εξαίρεση το πενταετές ομόλογο που κατέγραψε οριακή άνοδο). Εν γένει, φαίνεται να υπάρχει μια σχετική σταθεροποίηση των αποδόσεων που ανέκοψε την έντονα ανοδική πορεία των αποδόσεων κατά το 2022.

Σημειώνεται ότι επιτυχείς ήταν οι νέες εκδόσεις του δεκαετούς ομολόγου του Ελληνικού Δημοσίου τον Ιανουάριο του 2023 (κουπόνι 4,250%, re-offer yield 4,279%), καθώς και του πενταετούς ομολόγου του Ελληνικού Δημοσίου τον Μάρτιο του 2023 (κουπόνι 3,875%, re-offer yield 3,919%). Επιτυχείς ήταν και οι

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.4.2 Επιτόκια εντόκων γραμματίων του Ελληνικού Δημοσίου (εκδόσεις από τα τέλη του 2022 έως και τον Απρίλιο του 2023)

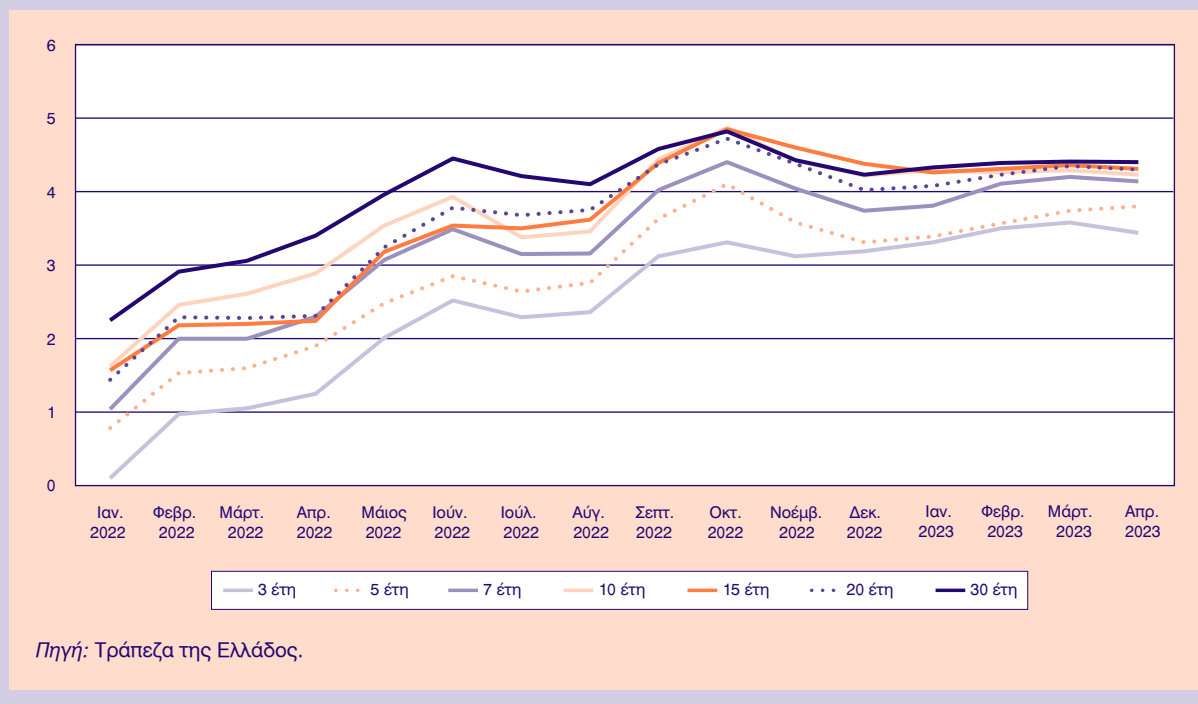
Ημ/νία έκδοσης	13 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	26 εβδομάδων	Ημ/νία έκδοσης	52 εβδομάδων
5/4/2023	3,04%	26/4/2023	3,50%	8/3/2023	3,75%
1/2/2023	2,47%	29/3/2023	3,15%	7/12/2022	2,73%
4/1/2023	2,18%	22/2/2023	3,07%		
2/11/2022	1,79%	25/1/2023	2,40%		
		28/12/2022	2,50%		

Πηγή: Υπουργείο Οικονομικών.

1. Βλ. Ανακοίνωση ΕΚΤ της 4ης Μαΐου 2023.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.4.1

Μέση μηνιαία απόδοση (%) τίτλων αναφοράς του Ελληνικού Δημοσίου (Ιαν. 2022-Απρ. 2023) για διάρκειες 3, 5, 7, 10, 15, 20 και 30 ετών

επανεκδόσεις ομολόγων που ακολούθησαν τον Απρίλιο του 2023, σύμφωνα με το πρόγραμμα δημοπρασιών Ομολόγων Ελληνικού Δημοσίου².

Τέλος, ανοδικά κινηθήκαν και οι δείκτες εταιρικών ομολόγων του Χ.Α. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Χ.Α., ο Ελληνικός Δείκτης Τιμών Εταιρικών Ομολόγων³ κατέγραψε απόδοση της τάξεως του 0,54% και ο Ελληνικός Δείκτης Εταιρικών Ομολόγων⁴ απόδοση 1,72% κατά το πρώτο τετράμηνο του 2023⁵. Παράλληλα, η χρηματική αξία των διακανονισμένων συναλλαγών σε εταιρικά ομόλογα σημείωσε πτώση, φτάνοντας τα €62,23 εκατ. το πρώτο τετράμηνο του 2023 από €88,14 εκατ. το πρώτο τετράμηνο του 2022.

1.4.4. Σύνοψη

Το πρώτο τετράμηνο του 2023 ολοκληρώθηκε με θετικό πρόσημο για τη χρηματιστηριακή αγορά. Παρά

τις συνεχιζόμενες προκλήσεις για την αγορά, το πρώτο τετράμηνο του 2023 ολοκληρώθηκε με θετικές αποδόσεις, τόσο για τη μεγάλη, όσο και για τη μεσαία και μικρή κεφαλαιοποίηση, αλλά και για την πλειονότητα των κλαδικών δεικτών. Παράλληλα καταγράφεται αυξημένη η κεφαλαιοποίηση και αξία συναλλαγών για την ίδια περίοδο. Ταυτόχρονα, αν και οι αλληπάλληλες αυξήσεις των βασικών επιτοκίων από τις Κεντρικές Τράπεζες επηρέασαν την αγορά ομολόγων, φαίνεται να ανακόπτεται ο ρυθμός αύξησης των αποδόσεων που παρατηρήθηκε το 2022 και παρατηρείται μια σχετική σταθεροποίηση των αποδόσεων των ομολόγων σύμφωνα με τα εξεταζόμενα δεδομένα για το πρώτο τετράμηνο του 2023.

Παράλληλα, η προοπτική επιστροφής στην επενδυτική βαθμίδα παραμένει, εν αναμονή των εθνικών εκλογών και της διαμόρφωσης νέας κυβέρνησης. Σημειώνεται ότι, στις 21 Απριλίου 2023, ο διεθνής οίκος αξιολό-

2. Σύμφωνα με την Ανακοίνωση του ΟΔΔΗΧ της 7ης Απριλίου 2023, το πρόγραμμα δημοπρασιών Ομολόγων Ελληνικού Δημοσίου «αποτελεί μέρος της εκδοτικής δραστηριότητας του Ελληνικού Δημοσίου για το έτος 2023, ενώ παράλληλα στοχεύει στη βελτίωση της λειτουργίας της δευτερογενούς αγοράς των ελληνικών κρατικών ομολόγων».

3. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή του κάθε ομολόγου.

4. Για τον υπολογισμό του χρησιμοποιείται η καθαρή τιμή, οι δεδουλευμένοι τόκοι και η αξία των καταβολών κάθε ομολόγου.

5. Αποδόσεις στις 26/4/2023 σύμφωνα με το Ημερήσιο Δελτίο Τιμών του Χ.Α. στις 28/4/2023.

γησης Standard & Poor's⁶ αναβάθμισε την προοπτική (outlook) της Ελλάδας από σταθερή σε θετική διατηρώντας την αξιολόγηση στο BB+, μόλις μια βαθμίδα κάτω από την επενδυτική βαθμίδα. Σύμφωνα με τον Standard & Poor's, η θετική προοπτική βασίζεται «στο πρόσφατο ισχυρό ιστορικό εφαρμογής διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων» και στο γεγονός ότι «η κυβέρνηση έκλεισε το δημοσιονομικό έλλειμμα πιο γρήγορα από ό,τι αναμενόταν, μέσω βελτιώσεων που (ο οίκος αξιολόγησης) θεωρεί γενικά βιώσιμες». Παράλληλα, ο Standard & Poor's συνδέει την ενδεχόμενη αναβάθμιση της χώρας με τη διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και με τη διατήρηση του ρυθμού των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων από την επόμενη κυβέρνηση, με αποτέλεσμα την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Η αναβάθμιση της πιστοληπτικής αξιολόγησης της Ελλάδας στην επενδυτική βαθμίδα θα είχε σημαντικές θετικές επιδράσεις για τις επιχειρήσεις, τη χρηματιστηριακή αγορά και το κράτος, καθώς θα οδηγούσε σε προσέλκυση νέων επενδυτικών κεφαλαίων, σε διεύρυνση της επενδυτικής βάσης για τα ομόλογα του Δημοσίου και σε μείωση του κόστους δανεισμού.

Βιβλιογραφία

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο* Δεκεμβρίου 2022.

Χρηματιστήριο Αθηνών, AxiaNumbers, Αγορά Χρεογράφων, *Μηνιαίο Στατιστικό Δελτίο* Απριλίου 2023.

---

6. Βλ. Ανακοίνωση της S&P Global Ratings της 21ης Απριλίου 2023.

1.5. Πρόσφατες εξελίξεις και προοπτικές της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας: Επιβράδυνση της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας εν μέσω δυσμενέστερων χρηματοπιστωτικών συνθηκών

Αριστοτέλης Κουτρούλης

Παρά την ισχυρή ανάκαμψη της κινεζικής οικονομίας και την επιστροφή στην ομαλότητα των διεθνών αλυσίδων παραγωγής, ο ρυθμός αύξησης του παγκόσμιου ΑΕΠ αναμένεται να επιβραδυνθεί. Στους παράγοντες με ανασχετική επίδραση επί της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας συγκαταλέγονται οι δυσμενέστερες χρηματοπιστωτικές συνθήκες, η επιμονή του πυρήνα του πληθωρισμού σε υψηλά επίπεδα και οι τάσεις αύξησης του προστατευτισμού και επιστροφής σε εσωστρεφείς αναπτυξιακές πολιτικές.

1.5.1. Γενική αξιολόγηση των εξελίξεων στην παγκόσμια οικονομία

Οι προοπτικές της παγκόσμιας οικονομίας παραμένουν αρκετά αβέβαιες, με την οικονομική δραστηριότητα να αναμένεται ότι θα επιβραδυνθεί για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά. Συγκεκριμένα, στις τελευταίες εκθέσεις των διεθνών οργανισμών γίνεται λόγος για ετήσιο ρυθμό μεταβολής του παγκόσμιου ΑΕΠ που θα υπολείπεται κατά πολύ του μέσου ρυθμού ανάπτυξης της περιόδου 2000-2019, με τα εκτιμώμενα ποσοστά για το 2023 να κυμαίνονται από 2,1% (World Bank, 2023) έως 2,8% (IMF, 2023· European Commission, 2023) (βλ. Πίνακα 1.5.1). Οι εκτιμήσεις αυτές αντανakλούν τις αρνητικές επιδράσεις από τη συνέχιση του πολέμου στην Ουκρανία, το υψηλό ενεργειακό κόστος, τις μεγάλες αυξήσεις στα επιτόκια για την αντιμετώπιση του πληθωρισμού, την αύξηση της επιφυλακτικότητας καταθετών και επενδυτών χαρτοφυλακίου έναντι του τραπεζικού συστήματος λόγω της πρόσφατης αναταραχής σε τραπεζικά ιδρύματα των ΗΠΑ και της Ευρώπης, την παγκόσμια κλιματολογική αλλαγή, και τη γενικότερη τάση γεω-

πολιτικού και οικονομικού κατακερματισμού (IMF, 2023· United Nations, 2023).

Υπάρχουν ωστόσο και θετικά στοιχεία όσον αφορά τις τρέχουσες συνθήκες της παγκόσμιας οικονομίας. Αυτά συνδέονται κυρίως με τη διατήρηση μέρους του δυναμισμού της κατανάλωσης σε ΗΠΑ και Ευρώπη, την ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας στην Κίνα, και την πορεία της απασχόλησης στις περισσότερες προηγμένες οικονομίες (United Nations, 2023). Επιπλέον, στα θετικά χαρακτηριστικά των οικονομικών εξελίξεων το τελευταίο διάστημα περιλαμβάνονται η διαγραφόμενη τάση υποχώρησης των τιμών των βασικών εμπορευμάτων και της ενέργειας από τα υψηλά επίπεδα του 2022, η ομαλοποίηση της λειτουργίας των διεθνών αλυσίδων παραγωγής, η μείωση στους ναύλους υπερπόντιων μεταφορών εμπορευμάτων, και η επίτευξη του χρόνου εκτέλεσης παραγγελιών στη μεταποίηση (European Commission, 2023).

Σύμφωνα με τις μακροοικονομικές προβολές των διεθνών οργανισμών, η εικόνα της παγκόσμιας οικονομίας θα παρουσιάσει μικρή βελτίωση το 2024, με τον ρυθμό μεταβολής του παγκόσμιου ΑΕΠ να εκτιμάται ότι θα διαμορφωθεί μεταξύ 2,4% (World Bank, 2023) και 3,1% (European Commission, 2023) (βλ. Πίνακα 1.5.1). Η προβλεπόμενη διατήρηση των χαμηλών επιδόσεων της παγκόσμιας οικονομίας οφείλεται σε δομικά προβλήματα που έχουν δημιουργήσει η παρατεταμένη υποτονικότητα των παραγωγικών επενδύσεων και η συσσώρευση υψηλού δημόσιου χρέους στην πλειονότητα των προηγμένων και αναπτυσσόμενων οικονομιών (United Nations, 2023).

1.5.2. Εξελίξεις κατά οικονομική περιοχή

Σε σχέση με το 2022, ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης στις προηγμένες οικονομίες κατά το τρέχον έτος εκτιμάται ότι θα υποστεί απώλειες από 1,3 (European Commission, 2023) έως 1,9 ποσοστιαίες μονάδες (World Bank, 2023) (βλ. Πίνακα 1.5.1). Ως βασικός παράγοντας με ανασχετική επίδραση επί της οικονομικής δραστηριότητας προβάλλεται η συστατική νομισματική πολιτική με τα παρελκόμενά της (υψηλότερα επιτόκια και δυσμενέστεροι όροι χρηματοδότησης νοικοκυριών και επιχειρήσεων). Ενδεχομένως, αρνητικό ρόλο θα παίξει και η προβλεπόμενη χαλάρωση των συνθηκών που επικρατούν στις αγορές εργασίας –μείωση του ρυθμού δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας, οριακή αύξηση της ανεργίας και συγκράτηση των ονομαστικών μισθών (World Bank, 2023).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.1 Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν^{1,2}
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2022*				2023**				2024**						
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΠΤ	ΗΕ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΠΤ	ΗΕ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΠΤ	ΗΕ
Παγκόσμια οικονομία	3,4	3,3	3,3	3,1	3,1	2,8	2,8	2,7	2,1	2,3	3	3,1	2,9	2,4	2,5
Προηγμένες οικονομίες	2,7	2,6	:	2,6	2,7	1,3	1,3	:	0,7	1	1,4	1,6	:	1,2	1,2
ΗΠΑ	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	1,6	1,4	1,6	1,1	1,1	1,1	1	1	0,8	1
Ευρωζώνη	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	0,8	1,1	0,9	0,4	0,9	1,4	1,6	1,5	1,3	1,4
Ιαπωνία	1,1	1	1	1	1,1	1,3	1,1	1,3	0,8	1,2	1	1	1,1	0,7	1
Ηνωμένο Βασίλειο	4	4,1	4,1	:	4	-0,3	-0,2	0,3	:	-0,1	1	1	1	:	1,1
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	4	3,9	:	3,7	3,9	3,9	4,1	:	4	4,1	4,2	4,2	:	3,9	4,2
Βραζιλία	2,9	2,9	2	2,9	0,9	0,9	1	1,7	1,2	1	1,5	1,3	1,2	1,4	2,1
Ρωσία	-2,1	-2,1	:	-2,1	-2,1	0,7	-0,9	:	-0,2	-0,6	1,3	1,3	:	1,2	1,4
Ινδία	6,8	6,7	7,2	7,2	6,8	5,9	5,6	6	6,3	5,8	6,3	6,6	7	6,4	6,7
Κίνα	3	3	3	3	3	5,2	5,4	5,4	5,6	5,3	4,5	4,7	5,1	4,6	4,5

Πηγές: IMF (2023) · European Commission (2023) · OECD (2023) · United Nations (2023) · World Bank (2023).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημειώσεις: 1. Οι αποκλίσεις που υπάρχουν στις εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών οφείλονται, μεταξύ άλλων, στη χρησιμοποίηση διαφορετικών οικονομικών υποδειγμάτων, την υιοθέτηση εναλλακτικών υποθέσεων, καθώς και στη διαφορετική χρονική στιγμή που πραγματοποιούνται οι προβλέψεις από την κάθε ερευνητική ομάδα.

2. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

Ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ θα υποχωρήσει αισθητά στις ΗΠΑ λόγω της επιβράδυνσης της κατανάλωσης και λόγω των δυσμενών επιπτώσεων από την αύξηση των επιτοκίων σε παραγωγικούς τομείς με μεγάλη εξάρτηση από εξωτερική χρηματοδότηση (π.χ., μεταποίηση και κατασκευαστικός τομέας). Μεγαλύτερη υποχώρηση εκτιμάται ότι θα καταγράψει ο ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης στην Ευρωζώνη εξαιτίας της σταδιακής απόσυρσης των δημοσιονομικών μέτρων στήριξης των νοικοκυριών, της αβεβαιότητας, του υψηλού κόστους δανεισμού και της αναμικτής επενδυτικής δραστηριότητας. Στην Ιαπωνία, η οικονομία θα κινηθεί στους ρυθμούς του 2022, με την εξωτερική ζήτηση να παραμένει υποτονική. Τέλος, η οικονομία του Ην. Βασιλείου αναμένεται να συρρικνωθεί οριακά, καθώς ο υψηλός πληθωρισμός θα συνεχίσει να μειώνει το πραγματικό εισόδημα των νοικοκυριών και οι επενδύσεις θα εξακολουθήσουν να χαρακτηρίζονται από στασιμότητα.

Οι συνθήκες στενότητας στις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίου, σε συνδυασμό με τις χαμηλές επιδόσεις της εξωτερικής ζήτησης, αναμένεται να επιβαρύνουν τις αναπτυξιακές προοπτικές των περισσότερων αναδυόμενων και αναπτυσσόμενων οικονομιών. Μεταξύ των τεσσάρων κυριότερων αναδυόμενων οικονομιών, τις μεγαλύτερες απώλειες εκτιμάται ότι θα υποστεί η ρωσική οικονομία, με την κατανάλωση να παραμένει αναιμική και τις εισπράξεις από τις εξαγωγές να δέχονται μεγάλο πλήγμα από το ευρωπαϊκό εμπάργκο στο ρωσικό πετρέλαιο και τα παράγωγά του. Στην Ινδία, ο μειωμένος ρυθμός ανάπτυξης αντανάκλα τις αρνητικές επιδράσεις του αυξημένου κόστους δανεισμού επί της κατανάλωσης και της μεταποιητικής παραγωγής. Χαμηλές αναπτυξιακές επιδόσεις αναμένεται να καταγράψει και η Βραζιλία λόγω υψηλού πληθωρισμού, περιοριστικής νομισματικής πολιτικής και υποχώρησης των διεθνών τιμών των βασικών εμπορευμάτων που εξάγει η χώρα. Αντίθετα, μεγάλη αύξηση αναμένεται να σημειώσει ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ στην Κίνα. Πιο συγκεκριμένα, η άρση των αυστηρών διοικητικών μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας προς τα τέλη του 2022 φαίνεται να δίνει μια ισχυρή ώθηση στην κινεζική οικονομία, με τους επιμέρους οικονομικούς δείκτες να κινούνται σε θετική κατεύθυνση. Βασικός μοχλός ανάπτυξης αναμένεται να είναι η κατανάλωση, ενώ η δημοσιονομική και νομισματική πολιτική θα κινηθούν σε ουδέτερο έδαφος (European Commission, 2023).

1.5.3. Πληθωρισμός

Το 2022 ο ρυθμός ανόδου του γενικού επιπέδου των τιμών κατέγραψε μεγάλες αυξήσεις στις περισσότε-

ρες οικονομίες του κόσμου. Η εκτόξευση του πληθωρισμού αντανάκλα δυνάμεις που διαμορφώθηκαν και έδρασαν κατά το περασμένο έτος όπως οι απότομες και ραγδαίες αυξήσεις στις διεθνείς τιμές της ενέργειας και άλλων βασικών εμπορευμάτων, η μεγάλη άνοδος των καταναλωτικών δαπανών των νοικοκυριών, και οι συνθήκες συμφόρησης στις διεθνείς αλυσίδες παραγωγής (IMF, 2023· European Commission, 2023). Με την έλευση του 2023, οι συνθήκες που επηρέασαν δυσμενώς την πορεία του πληθωρισμού άρχισαν να εξομαλύνονται –σταδιακή υποχώρηση των τιμών των ενεργειακών προϊόντων, χαλάρωση της ζήτησης και αποσυμφόρηση των διεθνών αλυσίδων παραγωγής. Ως συνδυαστικό αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών, αλλά και λόγω της δυναμικής αντίδρασης των νομισματικών αρχών, ο πληθωρισμός σε παγκόσμιο επίπεδο αναμένεται να υποχωρήσει στο 7% το 2023 από 8,7% το 2022 (βλ. Πίνακα 1.5.2).

Ενώ ο πληθωρισμός δείχνει να βρίσκεται σε φάση αποκλιμάκωσης στις περισσότερες προηγμένες οικονομίες, ο πυρήνας του πληθωρισμού δείχνει αρκετά ανθεκτικός στις καθοδικές πιέσεις των παραπάνω παραγόντων. Ειδικά στις ΗΠΑ και την Ευρώπη, το στοιχείο αυτό εξηγείται από τις συνεχείς μεγάλες αυξήσεις στις τιμές των υπηρεσιών (στέγαση, ασφάλιση, μεταφορές) και την άνοδο των ονομαστικών μισθών (United Nations, 2023). Ανάλογη ανθεκτικότητα επιδεικνύει ο πυρήνας του πληθωρισμού και στις αναπτυσσόμενες οικονομίες, με επικρατέστερη εξήγηση προβλήματα τοπικού χαρακτήρα (π.χ. ατέλειες των αγορών).

1.5.4. Αγορές εργασίας

Οι αγορές εργασίας σε Ευρώπη, Ιαπωνία και Βόρεια Αμερική χαρακτηρίζονται από συνθήκες στενότητας, χαμηλά ποσοστά ανεργίας (βλ. Πίνακα 1.5.3), και σημαντικές ελλείψεις εργατικού δυναμικού συγκεκριμένων ειδικοτήτων. Επιπλέον, με εξαίρεση τις ΗΠΑ και το Ην. Βασίλειο, τα ποσοστά απασχόλησης έχουν ανέλθει σε επίπεδα που ξεπερνούν αυτά που επικρατούσαν πριν το ξέσπασμα της πανδημίας (United Nations, 2023).

Σύμφωνα με τους αναλυτές της Παγκόσμιας Τράπεζας, οι συνθήκες στενότητας στις αγορές εργασίας του προηγμένου κόσμου συνδέονται με την επιβράδυνση της προσφοράς εργασίας λόγω μειούμενων ποσοστών συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, τα οποία, με τη σειρά τους, οφείλονται και στην αύξηση των πρόωρων συνταξιοδοτήσεων (World Bank, 2023). Σε ό,τι αφορά δε την παρατηρούμενη αναντιστοιχία μεταξύ ζήτησης και προσφοράς συγκεκριμένων ειδικοτήτων, αυτή έχει δημιουργήσει αυξητικές πιέσεις

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.2 Πληθωρισμός¹
(ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές)

	2022*			2023**			2024**		
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ
Παγκόσμια οικονομία	8,7	:	:	7	:	:	4,9	:	:
Προηγμένες οικονομίες	7,3	:	:	4,7	:	:	2,6	:	:
ΗΠΑ	8	8	6,2	4,5	4,3	3,9	2,3	2,6	2,6
Ευρωζώνη	8,4	8,4	8,4	5,3	5,8	5,8	2,9	2,8	3,2
Ιαπωνία	2,5	2,5	2,5	2,7	3,2	2,8	2,2	1,8	2
Ηνωμένο Βασίλειο	9,1	7,9	9,1	6,8	6,7	6,9	3	2,4	2,8
Αναπτυσσόμενες οικονομίες	9,8	:	:	8,6	:	:	6,5	:	:
Βραζιλία	9,3	:	9,3	5	:	5,6	4,8	:	4,7
Ρωσία	13,8	:	:	7	:	:	4,6	:	:
Ινδία	6,7	:	6,7	4,9	:	4,8	4,4	:	4,4
Κίνα	1,9	2	1,9	2	:	2,1	2,2	:	2

Πηγές: IMF (2023)· European Commission (2023)· OECD (2023).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

Σημείωση: 1. Στην κατηγορία των αναπτυσσόμενων οικονομιών περιλαμβάνονται και οι αναδυόμενες οικονομίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.3 Ανεργία (ποσοστά επί του συνολικού εργατικού δυναμικού)

	2022*			2023**			2024**		
	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ	ΔΝΤ	ΕΕ	ΟΟΣΑ
ΗΠΑ	3,6	3,5	3,6	3,8	4,1	3,7	4,9	4,8	4,4
Ευρωζώνη	6,8	6,8	6,7	6,8	6,8	6,7	6,8	6,7	6,6
Ιαπωνία	2,6	2,6	2,6	2,3	2,5	2,5	2,3	2,4	2,4
Ηνωμένο Βασίλειο	3,7	3,7	3,7	4,2	4,3	4,2	4,7	4,6	4,5
Βραζιλία	7,9	:	:	8,2	:	:	8,1	:	:
Ρωσία	3,9	3,9	:	3,6	3,7	:	4,3	4	:
Κίνα	4,2	:	:	4,1	:	:	3,9	:	:

Πηγές: IMF (2023)· European Commission (2023)· OECD (2023).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

στους ονομαστικούς μισθούς, δημιουργώντας έτσι προβλήματα στην αντιπληθωριστική πολιτική των Κεντρικών Τραπεζών.

Αναφορικά με το μέλλον, η μεγάλη αύξηση των επιτοκίων και ο αρνητικός αντίκτυπος επί παραγωγικών τομέων με μεγάλη εξάρτηση από την τραπεζική χρηματοδότηση (κατασκευές, μεταποίηση και λιανικό εμπόριο) είναι πολύ πιθανό να επηρεάσουν την απασχόληση στους αντίστοιχους κλάδους (IMF, 2023). Επιπλέον, η γενικότερη επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας διεθνώς ή η επαλήθευση της πρόβλεψης για μια ήπια και βραχεία ύφεση σε ορισμένα κράτη-μέλη της ΕΕ ενδέχεται να ανακόψουν τη μέχρι σήμερα θετική πορεία της απασχόλησης. Παρ' όλα αυτά, εν μέσω ελλείψεων εργατικού δυναμικού, είναι πιθανότερο ότι οι επιχειρήσεις θα προτιμήσουν να διατηρήσουν το εργατικό δυναμικό που απασχολούν. Ως εκ τούτου, οι μεταβολές στα μεγέθη της ανεργίας και της απασχόλησης θα έχουν οριακό χαρακτήρα (United Nations, 2023).

1.5.5. Χρηματοπιστωτικές συνθήκες

Η υποχώρηση των τιμών της ενέργειας, σε συνδυασμό με τη σταδιακή αποκλιμάκωση του πληθωρισμού από τα τέλη του περασμένου έτους, ενίσχυσε τις προσδοκίες των επενδυτών χαρτοφυλακίου για ταχύτερη μετάβαση των οικονομιών σε μια φάση σταθερών αν όχι μειούμενων επιτοκίων. Ενδεικτικό των προσδοκιών αυτών αποτελεί η αύξηση της διάθεσης των αγορών για χρηματοδότηση των αναδυόμενων οικονομιών και το ρεκόρ εκδόσεων κρατικών ομολόγων στον αναπτυσσόμενο κόσμο τον περασμένο Ιανουάριο (United Nations, 2023).

Οι προσδοκίες αυτές διαψεύστηκαν σύντομα, με τις κεντρικές τράπεζες των κυριότερων οικονομιών να διατηρούν απαρέγκλιτα τον συσταλτικό χαρακτήρα της νομισματικής πολιτικής. Δεδομένου ότι ένα μεγάλο μέρος των χαρτοφυλακίων των χρηματοπιστωτικών οργανισμών στον προηγμένο κόσμο είχε δομηθεί σε μια μακρά περίοδο ποσοτικής χαλάρωσης και χαμηλών επιτοκίων, οι νέες αυξήσεις επιτοκίων έθεσαν σε δοκιμασία τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο την περασμένη άνοιξη με την κατάρρευση τραπεζικών ιδρυμάτων στις ΗΠΑ και τα προβλήματα που εμφάνισε ο ευρωπαϊκός κολοσσός Credit Suisse να στέλνουν αρνητικά μηνύματα σε επενδυτές χαρτοφυλακίου και απλούς καταθέτες.

Προς το παρόν, η έγκαιρη και δυναμική παρέμβαση των νομισματικών αρχών σε ΗΠΑ και Ευρώπη δείχνει να έχει αποσοβήσει τη διάχυση των προβλημάτων σε περισσότερα τραπεζικά ιδρύματα, απομακρύνοντας

έτσι τον κίνδυνο μιας συστημικής κρίσης. Επιπλέον, φαίνεται ότι τα γεγονότα αυτά δεν επηρέασαν σημαντικά τη διεθνή ροή κεφαλαίων από τις πλουσιότερες ανεπτυγμένες οικονομίες προς τον αναπτυσσόμενο κόσμο. Εντούτοις, πολλά προβλήματα παραμένουν. Το αυξημένο κόστος άντλησης κεφαλαίων στη διατραπεζική αγορά λόγω υψηλών επιτοκίων, σε συνδυασμό με την ανάγκη ενίσχυσης των κεφαλαιακών αποθεμάτων ασφαλείας των τραπεζών, έχει οδηγήσει σε δυσμενέστερους όρους χρηματοδότησης νοικοκυριών και επιχειρήσεων σε αρκετά κράτη-μέλη του ΟΟΣΑ. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την επιβράδυνση του ρυθμού πιστωτικής επέκτασης προς τον ιδιωτικό τομέα (OECD, 2023).

1.5.6. Διεθνές εμπόριο και διεθνείς τιμές βασικών εμπορευμάτων

Συμβαδίζοντας με την εξασθένηση της παγκόσμιας μεταποιητικής δραστηριότητας, ο ρυθμός επέκτασης του διεθνούς εμπορίου αγαθών αναμένεται να καταγράψει μεγάλη επιβράδυνση κατά το τρέχον έτος. Αντίθετα, το διεθνές εμπόριο υπηρεσιών θα συνεχίσει να ανακάμπτει με υψηλούς ρυθμούς, παρασυρόμενο από την αλματώδη άνοδο των ταξιδιωτικών υπηρεσιών. Όσον αφορά το σύνολο του διεθνούς εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες), οι εκτιμήσεις των διεθνών οργανισμών κάνουν λόγο για πτώση του ρυθμού επέκτασης κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες περίπου (βλ. Πίνακα 1.5.4).

Η καθίζηση του διεθνούς εμπορίου αποδίδεται πρωτίστως στη μεταστροφή του καταναλωτικού ενδιαφέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.5.4 Ετήσιες ποσοστιαίες μεταβολές στον όγκο του διεθνούς εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες)

	Όγκος διεθνούς εμπορίου (αγαθά και υπηρεσίες)			
	2021*	2022*	2023**	2024**
ΔΝΤ	10,1	5,1	2,4	3,5
ΟΟΣΑ	10,4	5	1,6	3,8
ΠΤ	11	6	1,7	2,8
ΗΕ	10,6	5	2,3	3,6

Πηγή: IMF (2023)· OECD (2023)· United Nations (2023)· World Bank (2023).

* Εκτιμήσεις, ** Προβλέψεις.

ροντος των νοικοκυριών στις προηγμένες οικονομίες και την Κίνα από διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά (π.χ. προϊόντα της μεταποίησης) σε υπηρεσίες, οι οποίες, με εξαίρεση τον διεθνή τουρισμό, παράγονται και καταναλώνονται στο εσωτερικό της εκάστοτε οικονομίας. Στους παράγοντες με αρνητική συμβολή ξεχωρίζει και η δημιουργία τάσεων για αύξηση του προστατευτισμού και επιστροφή σε πιο 'εσωστρεφείς' εθνικές αναπτυξιακές πολιτικές.

Αναφορικά με τις διεθνείς τιμές των βασικών εμπορευμάτων, τους τελευταίους μήνες διαγράφεται μια τάση υποχώρησης από τα ιστορικά υψηλά επίπεδα του 2022. Ξεκινώντας από τα ενεργειακά προϊόντα, τα περισσότερα στοιχεία οδηγούν στην εκτίμηση για περαιτέρω μειώσεις των τιμών, με τη μέση τιμή του αργού πετρελαίου να κυμαίνεται γύρω από τα 80 δολάρια ΗΠΑ ανά βαρέλι και την τιμή του φυσικού αερίου στην Ευρώπη να υποχωρεί κατά 23% σε σχέση με το 2022 (European Commission, 2023· World Bank, 2023). Η αποκατάσταση της ομαλότητας στην παραγωγή και προσφορά βασικών μετάλλων αναμένεται να ασκήσει καθοδικές πιέσεις στις διεθνείς τιμές τους. Ωστόσο, η ανάκαμψη της κινεζικής μεταποίησης και η αύξηση της ζήτησης για χάλυβα, σίδηρο χαλκό και

άλλα μέταλλα δημιουργούν αρκετή αβεβαιότητα ως προς την τελική διαμόρφωση των τιμών των εν λόγω προϊόντων (European Commission, 2023· World Bank, 2023). Τέλος, όσον αφορά τα διατροφικά προϊόντα, μεγάλες μειώσεις έχουν καταγράψει τα δημητριακά και τα φυτικά έλαια. Αντίθετα, οριακές είναι οι μειώσεις στο κρέας και τα γαλακτοκομικά. Γενικά, οι τιμές των διατροφικών προϊόντων εκτιμάται ότι θα είναι κατά 305 υψηλότερες σε σχέση με το 2020 (European Commission, 2023).

Βιβλιογραφία

European Commission (2023), *European Economic Forecast, Spring 2023*, European Economy: Institutional Paper 200, May 2023.

International Monetary Fund (2023), *World Economic Outlook: A Rocky Recovery*, IMF, Washington, DC.

OECD (2023), *OECD Economic Outlook, Volume 2023, Issue 1: Preliminary version*, No. 113, OECD Publishing, Paris.

United Nations (2023), *World Economic Situation and Prospects 2023. Mid-Year Update*, New York: United Nations.

World Bank (2023), *Global Economic Prospects, June 2023*, Washington, DC: World Bank.

2. Δημοσιονομικές εξελίξεις

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 51, 2023, σσ. 34-40

Κρατικός Προϋπολογισμός, δημόσιο χρέος και προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Ελισάβετ Ι. Νίτση

2.1. Εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού, α' τετράμηνο 2023

Σύμφωνα με τα δημοσιευμένα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους¹, σε τροποποιημένη βάση, η εκτέλεση του Κρατικού Προϋπολογισμού στο α' τετράμηνο του 2023 παρουσιάζεται σημαντικά βελτιωμένη, συγκρινόμενη τόσο με το αντίστοιχο διάστημα του 2022, αλλά και με τις μηνιαίες εκτιμήσεις, όπως αυτές είχαν αποτυπωθεί στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2023. Το έλλειμμα έχει περιοριστεί σημαντικά, ενώ παρατηρείται πρωτογενές πλεόνασμα έναντι πρόβλεψης ελλείμματος, λόγω των σημαντικά αυξημένων εσόδων.

Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.1.1, ο Κρατικός Προϋπολογισμός παρουσίασε έλλειμμα στο ισοζύγιο του ύψους 789 εκατ. ευρώ στο χρονικό διάστημα Ιανουαρίου-Απριλίου 2023, έναντι ελλείμματος 3,3 δισ. ευρώ το αντίστοιχο διάστημα του 2022, και στόχου για έλλειμμα 3,8 δισ. ευρώ. Το πρωτογενές αποτέλεσμα είναι πλεονασματικό και διαμορφώθηκε στα 2,4 δισ. ευρώ, έναντι ελλείμματος 799 εκατ. ευρώ για την ίδια περίοδο το 2022 και στόχου για έλλειμμα 869 εκατ. ευρώ.

Τα καθαρά έσοδα του Κρατικού Προϋπολογισμού παρουσιάζονται αυξημένα σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του προηγούμενου έτους, καθώς ανήλθαν σε 21,1 δισ. ευρώ, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 3,4 δισ. ευρώ ή 19,5% έναντι των εσόδων του αντίστοιχου τετραμήνου του 2022 και κατά 2,5 δισ. ευρώ ή 13,5% έναντι του στόχου που είχε τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2023. Τα έσοδα του Προγράμματος Δημο-

σίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) ανήλθαν σε 839 εκατ. ευρώ, μειωμένα συγκρινόμενα με το αντίστοιχο τετράμηνο του 2022 (είναι 504 εκατ. ευρώ ή 37,5% λιγότερα), ενώ υπολείπονται και αυτών της εκτίμησης του Προϋπολογισμού του 2023 κατά 636 εκατ. ευρώ ή 43,1%. Πιο αναλυτικά, η αύξηση των εσόδων συγκριτικά με το αντίστοιχο διάστημα του 2022 οφείλεται κυρίως στην είσπραξη φόρων (1,8 δισ. ευρώ εκ των οποίων τα 0,9 δισ. ευρώ από ΦΠΑ και τα 0,6 δισ. από φόρο εισοδήματος) και στις μεταβιβάσεις (1,5 δισ. ευρώ). Αντίστοιχα, αν και με μικρότερη απόκλιση, είναι και τα αποτελέσματα σε σχέση με τους στόχους που είχαν τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2023.

Στην πλευρά των δαπανών, οι οποίες ανήλθαν στα 21,8 δισ. ευρώ, ο Κρατικός Προϋπολογισμός κατά το α' τετράμηνο του 2023 παρουσιάζεται αυξημένος κατά 0,8 δισ. ευρώ ή 4% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2022, ενώ συγκριτικά με τον στόχο των 22,4 δισ. ευρώ υπολείπεται κατά 529 εκατ. ευρώ ή 2,4%. Οι κυριότερες αιτίες της αύξησης των δαπανών, σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του προηγούμενου έτους, είναι η αύξηση των μεταβιβάσεων κατά 881 εκατ. ευρώ ή 9,2%, και των τόκων κατά 708 εκατ. ευρώ ή 28%. Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι, ενώ είχε προβλεφθεί να υπάρχει κονδύλι υπό κατανομή πιστώσεων, τελικά αυτές κατανεμήθηκαν στις υπόλοιπες κατηγορίες για την κάλυψη των τρεχουσών αναγκών. Επιπρόσθετα, οι δαπάνες του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) ανέρχονται στα 2,7 δισ. ευρώ και εμφανίζονται αυξημένες κατά 112 εκατ. ευρώ ή 4,4% σε σχέση με την αντίστοιχη περσινή περίοδο, ενώ είναι αυξημένες κατά 340 εκατ. ευρώ ή 14,6% συγκριτικά με τον στόχο που είχε τεθεί από τον Προϋπολογισμό του 2023. Τέλος, στον Προϋπολογισμό του 2023 για την υπό εξέταση περίοδο είχαν εγγραφεί 1,7 δισ. ευρώ από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, τα οποία και απορροφήθηκαν.

Συνολικά, η εκτέλεση του Προϋπολογισμού το α' τετράμηνο του 2023 παρουσιάζεται σημαντικά βελτιωμένη από τους στόχους που το Υπουργείο Οικονομικών είχε θέσει με τον Προϋπολογισμό του 2023, καθώς έχουν υποχωρήσει οι συνέπειες της ενεργειακής

1. Τα στοιχεία του Προϋπολογισμού όπως αυτά δημοσιεύθηκαν στο Μηνιαίο Δελτίο Εκτέλεσης Κρατικού Προϋπολογισμού, Μάιος 2023.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 Στοιχεία των Κρατικών Προϋπολογισμών, εκατ. € σε τροποποιημένη ταμειακή βάση

	Ιαν.-Απρ. 2022	Ιαν.-Απρ. 2023		2022	2023
	Πραγμ.	Πραγμ.	Εκτιμήσεις Προϋπολογισμού 2023 ¹	Πραγμ. ²	Προϋπολογισμός 2023 ³
Κρατικός Προϋπολογισμός					
Καθαρά έσοδα	17.621	21.057	18.545	59.623	63.885
Φόροι	16.040	17.803	16.236	55.217	57.421
ΦΠΑ	6.615	7.542	7.093	21.422	22.217
ΕΦΚ	2.042	2.032	2.112	6.984	7.115
Τακτικοί φόροι ακίνητης περιουσίας	541	353	395	2.692	2.380
Φόρος εισοδήματος	4.354	4.991	4.518	17.012	18.476
Κοινωνικές εισφορές	19	19	19	56	55
Μεταβιβάσεις	2.443	3.959	3.147	6.357	7.953
Πωλήσεις αγαθών και υπηρεσιών	236	284	266	833	2.418
Λοιπά τρέχοντα έσοδα	631	1.120	614	3.301	2.124
Επιστροφές φόρων	1.681	2.128	1.739	6.153	6.110
Δαπάνες	21.007	21.846	22.375	71.279	71.871
Παροχές σε εργαζόμενους	4.464	4.602	4.495	13.640	13.796
Κοινωνικές παροχές	110	137	119	391	397
Μεταβιβάσεις	9.537	10.418	9.660	35.086	32.476
Αγορές αγαθών και υπηρεσιών	344	325	221	2.145	1.541
Επιδότησεις	16	91	3	400	80
Τόκοι (σε ακαθάριστη βάση)	2.528	3.236	2.960	5.039	5.851
Λοιπές δαπάνες	25	21	22	55	81
Πιστώσεις υπό κατανομή	0	0	847	0	3.156
Αποκτήσεις παγίων περιουσιακών στοιχείων	1.414	206	1.046	3.496	2.531
ΠΔΕ					
Έσοδα ⁴	1.343	839	1.475	4.569	4.000
Δαπάνες	2.558	2.670	2.330	8.182	8.300
Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας					
Έσοδα ⁵	1.718	1.718	1.718	1.718	3.436
Δαπάνες ⁶	11	141	671	2.843	3.662

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.1.1 (συνέχεια)

	Ιαν.-Απρ. 2022		Ιαν.-Απρ. 2023	2022	2023
	Πραγμ.	Πραγμ.	Εκτιμήσεις Προϋπολογισμού 2023 ¹	Πραγμ. ²	Προϋπολογισμός 2023 ³
Πρωτογενές Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού^{7,8}	-799	2.443	-869	-6.652	-2.134
Ισοζύγιο Κρατικού Προϋπολογισμού^{7,8}	-3.316	-789	-3.829	-11.656	-7.985

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:

1. Στόχοι όπως αποτυπώνονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2023.
2. Τα στοιχεία των δαπανών και των εσόδων του Κρατικού Προϋπολογισμού για το έτος 2022 είναι προσωρινά και θα οριστικοποιηθούν με την κύρωση του Απολογισμού Εσόδων και Εξόδων του Κράτους, οικονομικό έτος 2022.
3. Ετήσιες εκτιμήσεις όπως αποτυπώνονται στην Εισηγητική Έκθεση του Προϋπολογισμού οικονομικού έτους 2023.
4. Τα έσοδα από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) περιλαμβάνονται στις κατηγορίες «Μεταβιβάσεις» και «Λοιπά τρέχοντα έσοδα».
5. Τα έσοδα του Ταμείου Ανάκαμψης και Σταθερότητας περιέχονται στην κατηγορία «Μεταβιβάσεις».
6. Οι δαπάνες του Ταμείου Ανάπτυξης και Ανθεκτικότητας παρουσιάζουν ετεροχρονισμό και οι εκτιμώμενες πληρωμές των μηνών Ιανουαρίου-Απριλίου αναμένεται να πραγματοποιηθούν τους επόμενους δύο μήνες (Μάιο και Ιούνιο).
7. + Πλεόνασμα, - Έλλειμμα.
8. Η αποτύπωση των στοιχείων είναι σύμφωνη με τη νέα οικονομική ταξινόμηση (Προεδρικό διάταγμα 54/2018).

κρίσης και ταυτόχρονα έχουν αυξηθεί σημαντικά οι εισπράξεις ΦΠΑ λόγω του πληθωρισμού, που, αν και έχει μειωθεί σημαντικά, συνεχίζει να είναι υψηλός σε είδη πρώτης ανάγκης, όπως είναι τα τρόφιμα.

2.2. Η εξέλιξη του δημοσίου χρέους το α' τρίμηνο του 2023

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους², το α' τρίμηνο του 2023 το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης ανήλθε σε 401,5 εκατ. ευρώ, σημειώνοντας αύξηση κατά 1,3 δισ. (0,3%) σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, το τέλος δηλαδή του 2022, και 7 δισ. (1,8%) συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2022. Επιπρόσθετα, τα ταμειακά διαθέσιμα του Ελληνικού Δημοσίου αυξήθηκαν κατά 0,24 δισ. (1,3%) σε σχέση με το τέλος του 2022 και 0,3 δισ. (1,6%) συγκριτικά με το α' τρίμηνο του 2022.

Η σύνθεση του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης κατά το α' τρίμηνο του 2022 παρουσιάζεται στον Πίνακα

2.2.1. Το χρέος της Κεντρικής Διοίκησης το α' τρίμηνο του 2023 είναι στο σύνολό του σε σταθερό επιτόκιο και ευρώ. Όσον αφορά την ποσοστιαία αναλογία του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης με βάση τον τρόπο διαπραγματεύσεως, υπάρχει μία μικρή μεταβολή υπέρ του μη διαπραγματεύσιμου χρέους έναντι του διαπραγματεύσιμου, το οποίο διαμορφώθηκε σε 23,8% και 76,2%, αντίστοιχα, κατά την υπό εξέταση περίοδο έναντι του προηγούμενου τριμήνου, αλλά και έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2022 (76,2% και 23,8%, αντίστοιχα). Επιπλέον, όσον αφορά τις εγγυήσεις που χορήγησε το Ελληνικό Δημόσιο, αυτές παρουσιάζουν μια μείωση κατά 291,8 εκατ. ευρώ ή 1%, συγκριτικά με το τέλος του 2022 και κατά 1,2 δισ. ή 3,8% σε σχέση με το τέλος του 2022.

Η κατανομή του χρέους, με βάση την υπολειπόμενη διάρκεια αυτού το α' τρίμηνο του 2023, αποτυπώνεται στον Πίνακα 2.2.2. Οι βραχυχρόνιοι τίτλοι (με λήξη μικρότερη του έτους) του Ελληνικού Δημοσίου αντιπροσωπεύουν το 17% του συνόλου, έναντι 11,8% που καταλαμβάνουν οι μεσοπρόθεσμοι τίτλοι

2. Δελτίο Δημοσίου Χρέους, Μάρτιος 2023, Γενικό Λογιστήριο του Κράτους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.1 Στοιχεία χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης¹ (ποσά σε εκατ. €)*

Περίοδος	2022 (α' τρίμ.)	2022 (δ' τρίμ.)	2023 (α' τρίμ.)
Ύψος χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης	394.547,18	400.275,64	401.528,24
Κατανομή χρέους κατά είδος επιτοκίου			
Σταθερό ²	390.996,26	400.275,64	401.528,24
Κυμαινόμενο ^{2,3}	3.550,92	0,00	0,00
Κατανομή χρέους κατά τρόπο διαπραγμάτευσης			
Διαπραγματεύσιμο	95.480,42	96.866,70	95.563,72
Μη διαπραγματεύσιμο	299.066,76	303.408,94	305.964,52
Κατανομή χρέους κατά νόμισμα			
Σε ευρώ, €	392.574,44	400.275,64	401.528,24
Σε νόμισμα εκτός ζώνης ευρώ	1.972,74	0,00	0,00
Ταμειακά Διαθέσιμα ΕΔ⁴	18.856,30	18.796,70	19.098,80
Εγγυήσεις Ελληνικού Δημοσίου	30.503,11	29.631,20	29.339,40

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις:

1. Το χρέος της Κεντρικής Κυβέρνησης διαφέρει από το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (Χρέος κατά Μάαστριχτ) κατά το ποσό του ενδοκυβερνητικού χρέους και λοιπών στοιχείων που προβλέπονται από τον ESA '95.

2. Η αναλογία σταθερού/κυμαινόμενου επιτοκίου υπολογίζεται λαμβάνοντας υπόψη: α) τις συναλλαγές ανταλλαγής επιτοκίου, β) τη χρήση χρηματοδοτικών μέσων από τον ΕΜΣ σχετικά με τα δάνεια που έχουν χορηγηθεί στο Ελληνικό Δημόσιο και γ) την ενσωμάτωση των παραμέτρων κινδύνου του χαρτοφυλακίου υποχρεώσεων του EFSF στο χαρτοφυλάκιο του ελληνικού δημοσίου χρέους.

3. Τα τιμαριθμοποιημένα ομόλογα περιλαμβάνονται στα κυμαινόμενα ομόλογα.

4. Περιλαμβάνεται ο λογαριασμός αποθεματικού προσόδων από τις αγορές κεφαλαίου με υπόλοιπο 15.697,3 εκατ. ευρώ, 31/12/2022 και 31/3/2023.

* Προσωρινά στοιχεία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.2.2 Χρέος Κεντρικής Κυβέρνησης ως προς την υπολειπόμενη φυσική διάρκεια* (ποσά σε εκατ. €)

Περίοδος	2022 (α' τρίμ.)	2022 (δ' τρίμ.)	2023 (α' τρίμ.)
Συνολικό ποσό	394.547,18	400.275,64	401.528,24
Βραχυπρόθεσμα (μέχρι 1 έτος)	66.872,07	68.876,94	68.241,03
Μεσοπρόθεσμα (1 έως 5 έτη)	37.280,81	42.656,63	47.402,77
Μακροπρόθεσμα (άνω των 5 ετών)	290.394,30	288.742,07	285.884,44

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

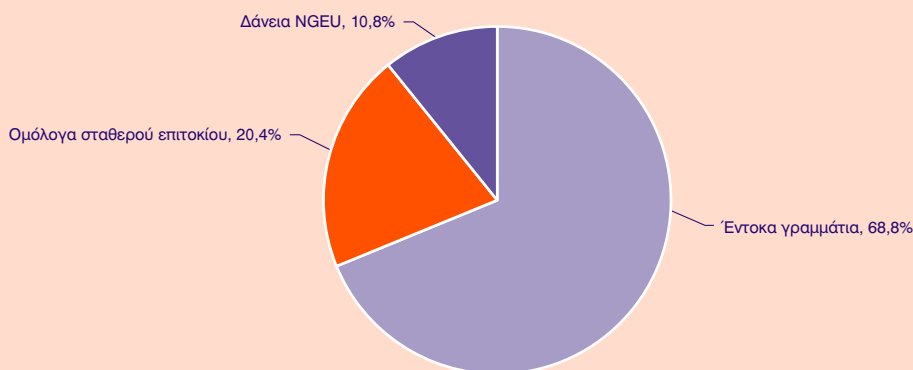
* Αφορά τον όγκο των ομολόγων, εντόκων γραμματίων και βραχυπρόθεσμων τίτλων και όχι το σύνολο του χρέους της Κεντρικής Διοίκησης.

(με λήξη από 1 έως 5 έτη), και 72,1% που καταλαμβάνουν οι τίτλοι μακράς διάρκειας (λήξη μετά την πενταετία) από 17,2%, 10,7% και 72,1%, αντίστοιχα, που ήταν στο τέλος του 2022. Συγκριτικά με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2022, παρατηρείται μια μείωση

του μεριδίου των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων τίτλων με αύξηση των μεσοπρόθεσμων.

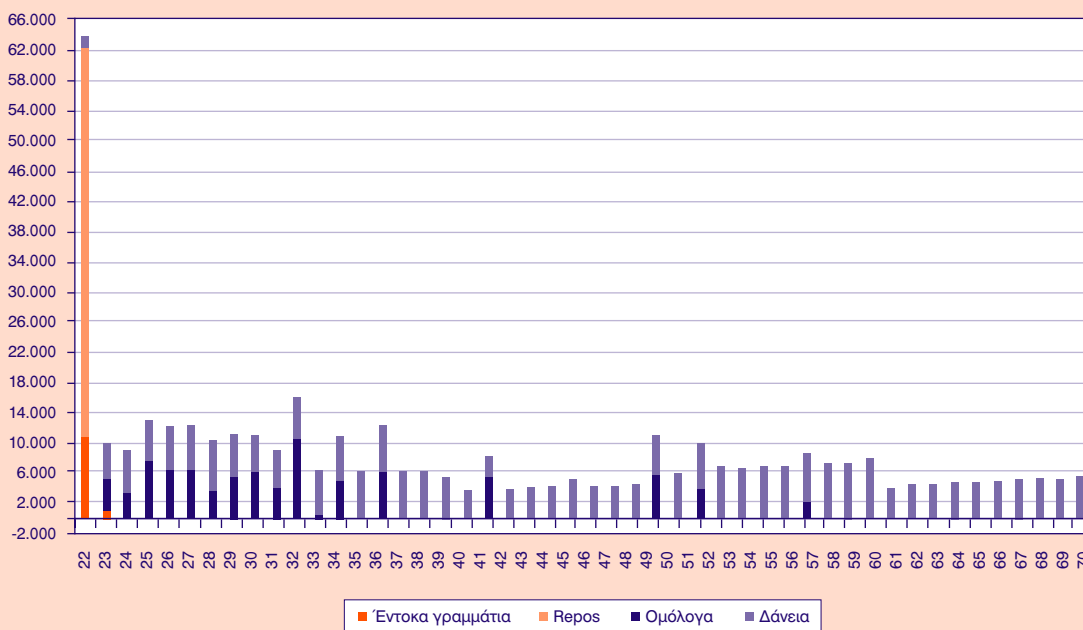
Η μέση υπολειπόμενη φυσική διάρκεια του συνολικού χρέους της Κεντρικής Διοίκησης ανήλθε σε 17,46 έτη, μειωμένη από αυτή των 18,22 ετών που

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.1
Κατανομή νέου δανεισμού, α' τρίμηνο του 2023

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2.2
Χρονοδιάγραμμα λήξης χρέους Κεντρικής Κυβέρνησης την 31/3/2023 (ποσά σε εκατ. ευρώ)

Πηγή: Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώσεις: Οι λήξεις τίτλων εξομαλύνονται με προαγορές χρέους και πράξεις διαχείρισης.

Περιλαμβάνεται η επιμήκυνση των δανείων του EFSF που συμφωνήθηκε στο Eurogroup της 22-6-2018.

ήταν το αντίστοιχο τρίμηνο του 2022. Επιπλέον, και όσο αφορά τον νέο δανεισμό του Ελληνικού Δημοσίου κατά την υπό εξέταση περίοδο, η μέση σταθμική διάρκεια ανήλθε στα 4,63 έτη, παρουσιάζοντας μείωση από το επίπεδο των 5,53 ετών στο οποίο είχε διαμορφωθεί το 2022. Ο νέος δανεισμός για το α' τρίμηνο του 2023 κατανέμεται σε 20,4% από ομόλογα σταθερού επιτοκίου, 68,8% από την έκδοση εντόκων γραμματίων και 10,8% από δάνεια NGEU (Διάγραμμα 2.2.1).

Στο Διάγραμμα 2.2.2, παρουσιάζεται το χρονοδιάγραμμα λήξης του χρέους της Κεντρικής Κυβέρνησης με βάση τα τελευταία δημοσιευμένα στοιχεία. Από την απεικόνιση των νεότερων δεδομένων φαίνεται πως, αν εξαιρέσουμε το υπόλοιπο του έτους (2023), η διασπορά του βάρους της εξόφλησης του δημοσίου χρέους είναι ομαλή σε επίπεδα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, χαμηλότερα των 10 δισ. ευρώ ανά έτος έως το 2070.

Συμπερασματικά, το χρέος σταθεροποιήθηκε το α' τετράμηνο του 2023, γεγονός που καταδεικνύει ότι οι χρηματοδοτικές ανάγκες της ελληνικής οικονομίας την περίοδο αυτή αντιμετωπίστηκαν από τα έσοδα του Κρατικού Προϋπολογισμού και τη χρηματοδότηση από τα ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κάλυψη των έκτακτων αναγκών από την ενεργειακή κρίση αλλά και την οικονομική κρίση λόγω των πληθωριστικών πιέσεων.

2.3. Προοπτικές των δημοσιονομικών μεγεθών

Η Ελλάδα είναι αντιμέτωπη με σημαντικές προκλήσεις και προοπτικές στον τομέα των δημοσιονομικών μεγεθών για το έτος 2023. Η χώρα βρίσκεται σε μια φάση οικονομικής ανάκαμψης, μείωσης της ανεργίας και επαναφοράς της οικονομικής της βιωσιμότητας. Καθώς όμως το διεθνές περιβάλλον παρουσιάζει μια επιβραδυνόμενη ανάπτυξη, αλλά και εσωτερικά οι πληθωριστικές πιέσεις εμμένουν και η χώρα στο πλαίσιο της Ευρωζώνης αντιμετωπίζει συσφικτική νομισματική πολιτική, η οικονομική πολιτική που θα ακολουθήσει η νεοεκλεγμένη κυβέρνηση είναι ιδιαίτερα σημαντική.

Στον τομέα των δημόσιων οικονομικών η χώρα έχει καταφέρει να υλοποιήσει μεταρρυθμίσεις, να βελτιώσει το επιχειρηματικό περιβάλλον και να ελέγξει το έλλειμμα. Ωστόσο, η άρση της γενικής ρήτρας διαφυγής από τους δημοσιονομικούς στόχους το 2024 και η συζητούμενη μεταρρύθμιση του Συμφώνου Σταθερότητας θέτει περιορισμούς στα περιθώρια που έχει η δημοσιονομική πολιτική να στηρίξει την ανάκαμψη

της οικονομίας με επεκτατικά μέτρα, πόσο δε μάλλον να προχωρήσει σε μέτρα στήριξης της κοινωνίας, αύξησης των εισοδημάτων και άλλα μέτρα που έχουν ανακοινωθεί στο προεκλογικό πρόγραμμα της νέας κυβέρνησης.

Έτσι μοναδικός δρόμος για τη νέα κυβέρνηση είναι η οικονομική ανάπτυξη, η οποία είναι σημαντική για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των πολιτών αλλά και για τη βιωσιμότητα του χρέους, καθώς και για την εύρεση του απαραίτητου δημοσιονομικού χώρου για την άσκηση κοινωνικής πολιτικής. Η τήρηση των πρωτογενών πλεονασμάτων είναι απαραίτητη για τη διατηρησιμότητα, της χώρας στις αγορές, αλλά σε λογικά επίπεδα, ώστε να μην δημιουργούν προβλήματα στην ανάπτυξη.

Οι υφεσιακές πιέσεις του διεθνούς περιβάλλοντος αποτελούν τροχοπέδη στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Τα χρηματοδοτικά εργαλεία του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και του ΕΣΠΑ 2021-2027 θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως αντίβαρο. Για να συμβεί αυτό, θα πρέπει να υλοποιηθούν άμεσα και κατά προτεραιότητα τα προγράμματα τα οποία έχουν σημαντικό αναπτυξιακό αποτύπωμα.

Σημαντικό ρόλο θα παίξει και η ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων, καθώς οι καθαρές επενδύσεις παρέμειναν αρνητικές και το 2022. Απαραίτητη προϋπόθεση για την αύξηση των επενδύσεων είναι οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την περαιτέρω βελτίωση του επενδυτικού περιβάλλοντος. Οι επενδύσεις, ξένες και εγχώριες, θα πρέπει να είναι προσανατολισμένες σε παραγωγικές και τεχνολογικά προηγμένες δραστηριότητες, όπως η τουριστική βιομηχανία, η αγροτική παραγωγή, η ναυτιλία και οι νέες τεχνολογίες, που θα συνεισφέρουν στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στην αύξηση των εσόδων του κράτους. Επιπλέον, η όσο το δυνατόν ταχύτερα ανάκτηση της επενδυτικής βαθμίδας αποτελεί επιτακτική ανάγκη για τη συγκράτηση του κόστους δανεισμού και τη βελτίωση του δημόσιου χρέους.

Επιπρόσθετα, στην οικονομική ανάπτυξη αλλά και στον έλεγχο των δημοσιονομικών μεγεθών βασικό εργαλείο θα αποτελέσει και ο έλεγχος των ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, διότι το έλλειμμα αυτό αποτελεί τον βασικότερο οικονομικό κίνδυνο, καθώς αποτελεί δομικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας που καταδεικνύει το προβληματικό πρότυπο ανάπτυξης της χώρας που, παρά τις μεταρρυθμίσεις που έχουν γίνει την τελευταία δεκαετία, ακόμη στηρίζεται στην κατανάλωση, κυρίως εισαγόμενων προϊόντων, και όχι στις επενδύσεις και τις εξαγωγές όπως θα έπρεπε. Περισσότε-

ρο προβληματικό δε είναι το παραγωγικό μοντέλο της χώρας που στηρίζεται σε μεγάλο ποσοστό σε εισαγόμενες εισροές.

Συνοπτικά, η διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και η βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δημόσιων δαπανών θα αποτελέσουν προτεραιότητες

για το 2023. Είναι σημαντικό να διατηρηθεί η ισορροπία μεταξύ της ανάγκης για δημόσιες επενδύσεις και της διασφάλισης της κοινωνικής προστασίας των πολιτών. Η διατήρηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας, η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και η κοινωνική προστασία παραμένουν οι βασικές παράμετροι της οικονομικής πολιτικής.

3. Ανθρώπινοι πόροι και κοινωνικές πολιτικές

ΚΕΠΕ, *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 51, 2023, σσ. 41-47

3.1. Πρόσφατες εξελίξεις σε βασικά μεγέθη της αγοράς εργασίας

Ιωάννης Χολέζας

3.1.1. Εισαγωγή

Παραδοσιακά, το τελευταίο τρίμηνο του έτους, ο αριθμός των ανέργων και, συνήθως, το ποσοστό ανεργίας, αυξάνονται λόγω εποχικότητας, ενώ ο αριθμός των απασχολούμενων μειώνεται. Το τέταρτο τρίμηνο του 2022 δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Ωστόσο, η εικόνα είναι διαφορετική σε ετήσια βάση. Οι περισσότερες νέες θέσεις απασχόλησης καταλήφθηκαν από άνδρες, άνω των 25 ετών, με ελληνική υπηκοότητα. Σε σχετικούς όρους, όμως, τις μεγαλύτερες αυξήσεις κατέγραψαν οι νέοι απασχολούμενοι 15-24 ετών και οι αλλοδαποί. Επίσης, μεγαλύτερη ποσοστιαία αύξηση κατέγραψαν οι απασχολούμενοι απόφοιτοι λυκείου και ακολούθησαν οι κάτοχοι μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου. Αντίθετα, οι απασχολούμενοι απόφοιτοι ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης μειώθηκαν. Σημαντικές απώλειες σε ετήσια βάση κατέγραψαν κλάδοι που πρωταγωνιστούν στην ελληνική οικονομία, όπως το εμπόριο και ο τουρισμός, ενώ οι απασχολούμενοι στην εκπαίδευση, που συνδέεται με τον δημόσιο τομέα, εμφάνισαν τη μεγαλύτερη αύξηση. Η μισθωτή απασχόληση κατέγραψε νέο ρεκόρ τους πρώτους μήνες του 2023, καθώς τον Μάρτιο το ισοζύγιο ήταν θετικό κατά 61,9 χιλ. θέσεις, ενώ και το πρώτο τρίμηνο συνολικά η επίδοση έθεσε νέο μέγιστο. Αρνητικό στοιχείο είναι η συστηματική αύξηση των μετατροπών συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε εκ περιτροπής χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του απασχολούμενου, αν και απέχει ακόμη από τα επίπεδα του παρελθόντος.

Το πρώτο τρίμηνο του 2023 τα μηνύματα είναι μικτά για την αγορά εργασίας συνολικά. Οι απασχολούμενοι τον Μάρτιο είναι λιγότεροι από εκείνους ένα έτος πριν, αλλά το ίδιο ισχύει και για τους άνεργους. Κατά τα άλλα, οι προοπτικές της αγοράς εργασίας είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις προοπτικές της ελληνικής οικονομίας. Η μέχρι τώρα πορεία της τουριστικής

βιομηχανίας αφήνει μεγάλα περιθώρια αισιοδοξίας, αλλά επισκιάζεται από τις κενές θέσεις σε διάφορους τομείς, μεταξύ των οποίων και ο τουρισμός.

3.1.2. Απασχόληση

Το τελευταίο τρίμηνο του 2022 οι απασχολούμενοι 15-64 (15+) ετών μειώθηκαν κατά 87,6 (80,8) χιλ., φτάνοντας τα 4.020 (4.135) χιλ. άτομα σε σύγκριση με το τρίτο τρίμηνο του έτους. Σε σύγκριση με το ίδιο τρίμηνο του 2021 (2021δ), καταγράφηκε ποσοστιαία αύξηση περίπου 2%. Αυτό σημαίνει ότι η απασχόληση συνέχισε την ανοδική της πορεία παρά την πρόσκαιρη εποχική διακύμανση. Το μεγαλύτερο τμήμα της ετήσιας αύξησης προήλθε από τους άνδρες, αν και η αναλογική αύξηση ήταν αντίστοιχη για τα δύο φύλα και ανήλθε σε περίπου 1,8%. Σημαντική αύξηση εμφάνισαν και οι νέοι απασχολούμενοι 15-24 ετών (13,5%) έναντι των απασχολούμενων άνω των 25 ετών (1,6%). Ωστόσο, οι περισσότερες νέες θέσεις καλύφθηκαν από άτομα άνω των 25 ετών. Το αποτέλεσμα της αύξησης του αριθμού των απασχολούμενων είχε ως συνέπεια να αυξηθεί και το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων 15-64 (15+) ετών σε 60,7% (45,7%), πλησιάζοντας στα προ της δημοσιονομικής κρίσης επίπεδα. Η διαφορά μεταξύ φύλων στο ποσοστό απασχόλησης παρέμεινε σχεδόν σταθερή κοντά στις 17 εκατοστιαίες μονάδες (16,8 εκατοστιαίες μονάδες το 2021δ), ενώ η ηλικιακή διαφορά (νέοι έναντι ώριμων) μειώθηκε οριακά (από 34,4 εκατοστιαίες μονάδες το 2021δ σε 33,3 εκατοστιαίες μονάδες το 2022δ).

Η απασχόληση διαφοροποιείται και με βάση την υπηκοότητα. Τόσο οι γηγενείς όσο και οι αλλοδαποί απασχολούμενοι μειώθηκαν σε τριμηνιαία βάση και αυξήθηκαν σε ετήσια. Οι πρώτοι εμφάνισαν μεγαλύτερη μεταβλητότητα σε απόλυτα μεγέθη (μείωση 81 χιλ. στο τρίμηνο και αύξηση 82 χιλ. περίπου ετήσια), αλλά οι αλλοδαποί κατέγραψαν τις μεγαλύτερες αναλογικές μεταβολές (5,6% αύξηση σε ετήσια βάση έναντι 1,9%). Η διαφορά μεταξύ φύλων ήταν λιγότερο έντονη μεταξύ των αλλοδαπών, ενώ η ετήσια αναλογική αύξηση των αλλοδαπών γυναικών απασχολούμενων (6,9%) ξεπέρασε εκείνη τόσο των αλλοδαπών ανδρών (4,6%), όσο και των γηγενών ανδρών (1,8%) και γυναικών (2%). Κατ' αναλογία, το ποσοστό απασχόλησης

παρέμεινε υψηλότερο για τους αλλοδαπούς γενικά (52,4% έναντι 45,5%), αλλά ειδικά για τους άνδρες αλλοδαπούς η διαφορά από τους γηγενείς παρέμεινε μεγάλη (72,8% έναντι 54% των γηγενών ανδρών).

Η μείωση του αριθμού των απασχολούμενων σε τριμηνιαία βάση προήλθε από τους απόφοιτους ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης (μείωση κατά 28 χιλ.) και τους απόφοιτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (-36,6 χιλ. και -23,3 χιλ. για λύκειο και γυμνάσιο, αντίστοιχα). Αντίθετα, ο αριθμός των απασχολούμενων αποφοίτων ανώτατων σχολών αυξήθηκε σε σύγκριση με το 2022γ κατά 9 χιλ. Από την άλλη πλευρά, η αύξηση σε ετήσια βάση τροφοδοτήθηκε πρωτίστως από την αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων αποφοίτων λυκείου (63,8 χιλ.) και δευτερευόντως από την αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων κατόχων μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου (26,2 χιλ.). Σε αντιδιαστολή, οι απασχολούμενοι απόφοιτοι ανώτερης τεχνικής επαγγελματικής εκπαίδευσης μειώθηκαν κατά 35,3 χιλ. σε ετήσια βάση και ήταν η μόνη εκπαιδευτική ομάδα που κατέγραψε απώλειες. Οι μεταβολές αυτές είχαν ως αποτέλεσμα να μεταβληθούν τα μερίδια κάθε εκπαιδευτικής ομάδας στο σύνολο των απασχολούμενων, με αύξηση των πιο εκπαιδευμένων και μείωση του μεριδίου των απασχολούμενων με λιγότερα έτη εκπαίδευσης διαχρονικά (Διάγραμμα 3.1.1).

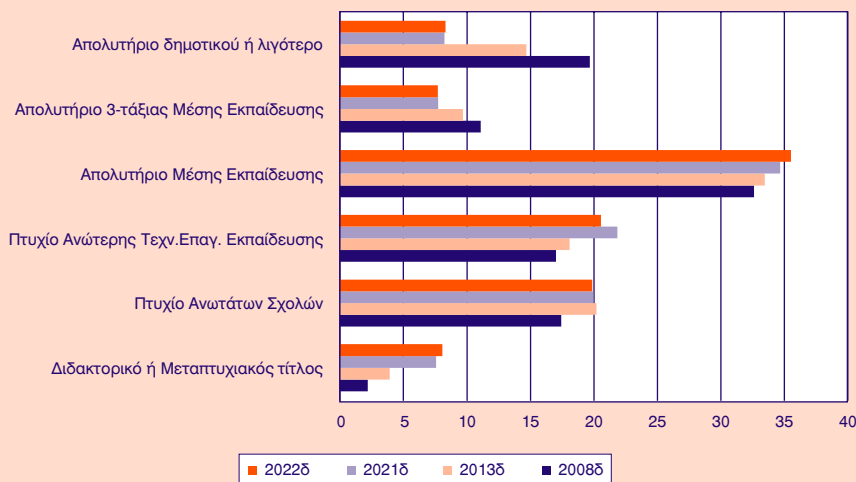
Οι μεταβολές της απασχόλησης διαφέρουν μεταξύ των κλάδων οικονομικής δραστηριότητας, ενίοτε σημαντικά, τόσο ως προς το μέγεθος όσο και ως προς την κατεύθυνση. Στο Διάγραμμα 3.1.2 παρουσιάζονται οι μεταβολές σε ετήσια και τριμηνιαία βάση. Η

κατάταξη είναι από τους κλάδους με τη μεγαλύτερη ετήσια μεταβολή στους κλάδους με τη μικρότερη ετήσια μεταβολή. Είναι ενδιαφέρον ότι σε κάποιους κλάδους η απασχόληση κινήθηκε αντίστροφα σε τριμηνιαία και ετήσια βάση. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι ο κλάδος *Ενημέρωση και επικοινωνία*, ο οποίος, παρά τη συρρίκνωση κατά 6,8 χιλ. θέσεις το τελευταίο τρίμηνο, σε ετήσια βάση σημείωσε αύξηση περίπου 700 θέσεων. Επίσης εμφανής από το διάγραμμα είναι η εποχική ευαισθησία κάποιων κλάδων, όπως είναι ο κλάδος *Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης*, ο οποίος έχασε 107,7 χιλ. θέσεις το 2022δ ή ο κλάδος *Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών* που έχασε 27,7 χιλ. θέσεις. Και οι δύο αυτοί κλάδοι είναι ζημιωμένοι και σε ετήσια βάση, ειδικά ο δεύτερος, όπου καταγράφονται απώλειες 30,6 χιλ. θέσεων έναντι του 2021δ. Πρόκειται για τις μέγιστες ετήσιες απώλειες. Στην άλλη πλευρά βρίσκονται κλάδοι με σημαντικά ετήσια οφέλη σε όρους απασχόλησης, όπως η *Εκπαίδευση* με 32,2 χιλ. επιπλέον απασχολούμενους, ο κλάδος *Γεωργία, δασοκομία και αλιεία* με 19,2 χιλ. περισσότερους απασχολούμενους και η *Μεταποίηση* με 13,7 χιλ. νέους απασχολούμενους.

Τα πιο πρόσφατα εποχικά προσαρμοσμένα μηνιαία στοιχεία για τους τρεις πρώτους μήνες του 2023 δείχνουν μείωση των απασχολούμενων τον Ιανουάριο του 2023 έναντι του Δεκεμβρίου του 2022 κατά 28,3 χιλ., περαιτέρω μείωση κατά 28,3 χιλ. τον Φεβρουάριο και ισχυρή αύξηση κατά 59,4 χιλ. τον Μάρτιο του 2023, η οποία αναπλήρωσε τις απώλειες των προη-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.1

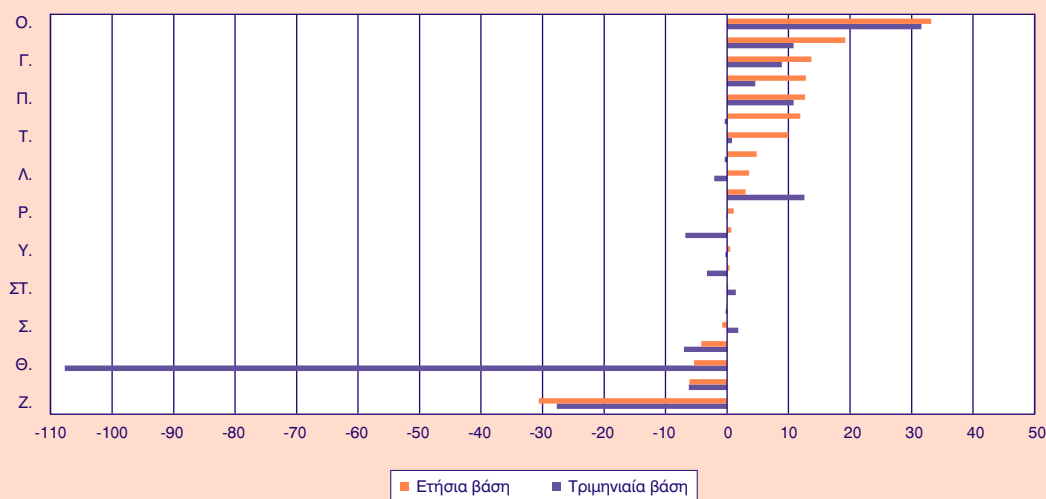
Μερίδια απασχολούμενων ανά εκπαιδευτική ομάδα

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.2

Μεταβολή των απασχολουμένων κατά κλάδο (σε χιλ.)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού.

Σημείωση: Α. Γεωργία, δασοκομία και αλιεία, Β. Ορυχεία και λατομεία, Γ. Μεταποίηση, Δ. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου, ατμού και κλιματισμού, Ε. Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων και δραστηριότητες εξυγίανσης, ΣΤ. Κατασκευές, Ζ. Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσικλετών, Η. Μεταφορά και αποθήκευση, Θ. Δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και εστίασης, Ι. Ενημέρωση και επικοινωνία, Κ. Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες, Λ. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, Μ. Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, Ν. Διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες, Ξ. Δημόσια διοίκηση και άμυνα. Υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, Ο. Εκπαίδευση, Π. Δραστηριότητες ανθρώπινης υγείας και κοινωνικής μέριμνας, Ρ. Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, Σ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών, Τ. Δραστηριότητες νοικοκυριών ως εργοδοτών, Υ. Δραστηριότητες ετερόδικων οργανισμών και φορέων.

γούμενων δύο μηνών. Σε ετήσια βάση, τον Ιανουάριο του τρέχοντος έτους απασχολούνταν 119,1 χιλ. περισσότερα άτομα σε σύγκριση με τον Ιανουάριο του 2022, αλλά τους δύο επόμενους μήνες η απασχόληση ήταν μικρότερη, κατά 55,9 χιλ. τον Φεβρουάριο και 2,7 χιλ. τον Μάρτιο. Λαμβάνοντας υπόψη τους πρώτους τρεις μήνες του έτους προκύπτει ότι το 2022 δημιουργήθηκαν σωρευτικά 98,6 χιλ. νέες θέσεις απασχόλησης, ενώ την αντίστοιχη περίοδο του 2023 μόλις 2,9 χιλ. Αυτό δεν μπορεί παρά να δημιουργήσει εύλογες ανησυχίες για την πορεία της απασχόλησης τους επόμενους μήνες.

3.1.3. Εξελίξεις στη μισθωτή απασχόληση

Στο προηγούμενο τεύχος των *Οικονομικών Εξελίξεων* σημειώθηκε ότι το μερίδιο της μισθωτής απασχόλησης στη συνολική άγγιξε ιστορικά υψηλά επίπεδα, αν και η χώρα μας συνέχισε να υπολείπεται των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών. Όπως φαίνεται από τα ετήσια στοιχεία της Eurostat και τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού που παραθέτει ο Πίνακας 3.1.1, το μερίδιο των μισθωτών απασχολουμένων είναι το χαμηλότερο

στην Ελλάδα μεταξύ των χωρών της ΕΕ27 (Ευρωπαϊκή Ένωση) και της ΕΖ20 (Ευρωζώνη). Παρότι το μερίδιο στην Ελλάδα από το 2013 έχει αυξηθεί κατά επτά εκατοστιαίες μονάδες συγκλίνοντας στον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ο τελευταίος παραμένει περίπου δέκα εκατοστιαίες μονάδες υψηλότερος. Ένα δεύτερο ενδιαφέρον σημείο είναι το υψηλότερο μερίδιο γυναικών μισθωτών έναντι των ανδρών. Η διαφορά εντοπίζεται σε όλες τις χώρες και έχει το ίδιο πρόσημο, στοιχείο που δείχνει ότι κάποιοι παράγοντες ωθούν τους άνδρες σε άλλες μορφές απασχόλησης συχνότερα από τις γυναίκες. Όμως, στην Ελλάδα η διαφορά αυτή διευρύνθηκε την περίοδο 2013-2022, σε αντίθεση με ό,τι συνέβη στην ΕΕ27 ή την ΕΖ20. Μάλιστα, το 2022 η Ελλάδα είχε τη δεύτερη μεγαλύτερη διαφορά μεταξύ των δύο φύλων (10,2 εκατοστιαίες μονάδες) πίσω μόνο από τη Σλοβακία, ενώ στο Λουξεμβούργο η διαφορά αντιστράφηκε, αν και οριακά.

Το ισοζύγιο θέσεων μισθωτής απασχόλησης ήταν αρνητικό τον Ιανουάριο του 2023, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.1.3 και είναι αναμενόμενο λόγω της εποχικότητας της οικονομικής δραστηριότητας. Χάθηκαν περίπου 27,6 χιλ. θέσεις μισθωτής απασχόλησης τον

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1.1 Μερίδια μισθωτής απασχόλησης στη συνολική απασχόληση (%), 2013-2022

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Δανία	91,7	91,9	91,8	91,9	92,3	92,5	92,4	92,2	92,0	92,2
Άνδρες	88,8	89,1	89,1	89,4	89,8	90,1	90,0	89,8	89,5	89,7
Γυναίκες	94,8	94,9	94,8	94,6	95,1	95,3	95,0	94,8	94,8	94,9
Γερμανία	89,6	89,9	90,1	90,4	90,7	91,0	91,3	91,8	92,0	92,2
Άνδρες	87,2	87,5	87,7	88,3	88,6	89,0	89,3	90,1	90,1	90,5
Γυναίκες	92,4	92,5	92,7	92,9	93,0	93,3	93,5	93,7	94,1	94,1
Σουηδία	90,5	90,8	91,0	91,2	91,3	91,3	91,2	91,3	91,3	91,2
Άνδρες	87,0	87,4	87,7	88,1	88,1	88,0	87,7	88,0	88,0	88,2
Γυναίκες	94,4	94,5	94,4	94,6	94,7	94,9	94,9	94,9	95,0	94,6
ΕΖ20	84,9	85,1	85,3	85,5	85,9	86,2	86,2	86,3	86,6	86,6
Άνδρες	81,4	81,7	82,0	82,3	82,8	83,1	83,2	83,3	83,5	83,7
Γυναίκες	89,0	89,1	89,2	89,3	89,5	89,8	89,8	89,7	90,0	89,9
ΕΕ27	84,0	84,2	84,6	84,9	85,3	85,6	85,7	85,7	86,2	86,3
Άνδρες	80,7	81,0	81,3	81,8	82,2	82,5	82,6	82,7	83,1	83,3
Γυναίκες	88,0	88,1	88,4	88,6	88,9	89,2	89,3	89,2	89,9	89,8
Πολωνία	78,7	79,2	79,2	79,7	80,1	80,3	80,5	79,9	80,8	80,6
Άνδρες	76,0	76,3	76,3	76,6	76,6	76,9	77,1	76,2	76,7	76,5
Γυναίκες	82,1	82,7	82,8	83,6	84,3	84,4	84,7	84,6	85,7	85,5
Ιταλία	76,2	76,5	76,8	77,3	78,0	78,3	78,4	78,7	79,5	79,6
Άνδρες	71,8	72,3	72,8	73,4	73,9	74,3	74,7	74,9	75,8	76,1
Γυναίκες	82,3	82,2	82,3	82,6	83,5	83,6	83,5	83,9	84,5	84,5
Ελλάδα	63,7	64,8	65,9	66,7	66,8	67,4	69,1	69,2	69,2	70,7
Άνδρες	60,2	60,8	61,9	63,3	63,3	63,8	65,2	65,3	64,7	66,3
Γυναίκες	68,5	70,2	71,3	71,4	71,8	72,5	74,3	74,4	75,3	76,7

Πηγή: Eurostat, Έρευνες Εργατικού Δυναμικού.

Σημείωση: Κατάταξη χωρών από το υψηλότερο στο χαμηλότερο μερίδιο το 2022.

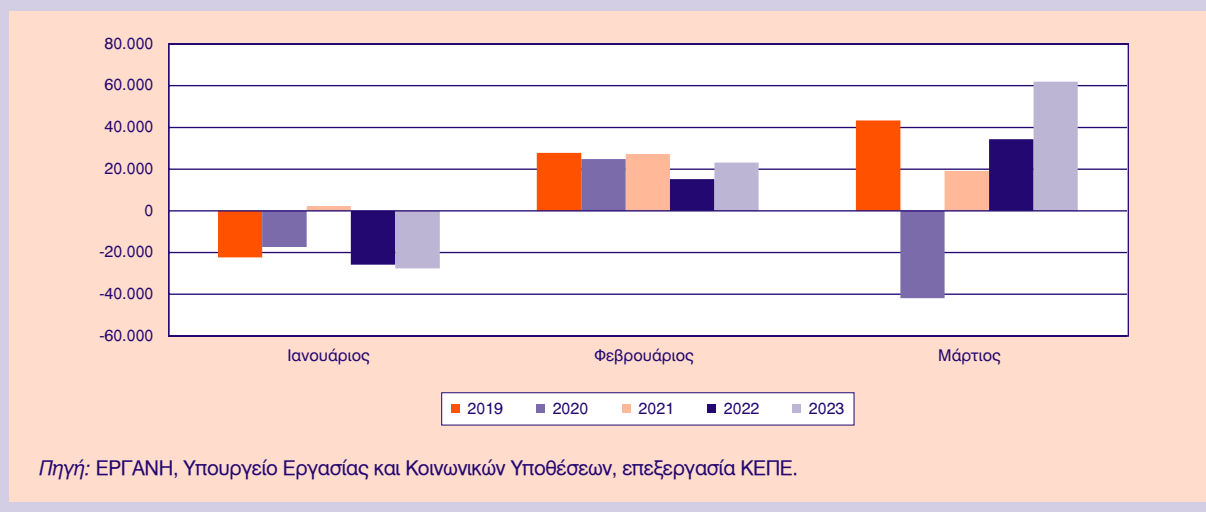
Ιανουάριο του 2023, δηλαδή 1,8 χιλ. περισσότερες από τον Ιανουάριο του 2022. Τους ακόλουθους δύο μήνες το ισοζύγιο ήταν θετικό, ενώ τον Μάρτιο ξεπέρασε κάθε προηγούμενο με 61,9 χιλ. καθαρές νέες θέσεις. Συνολικά, το πρώτο τρίμηνο του έτους δημιουργήθηκαν περίπου 57,5 χιλ. καθαρές θέσεις μισθωτής απασχόλησης. Αυτή η επίδοση είναι η καλύτερη που έχει καταγραφεί από το 2001. Μόνο το 2018 η αγορά εργασίας πλησίασε αυτή την επίδοση με 55,6 χιλ. καθαρές θέσεις το πρώτο τρίμηνο. Αν και από μόνο του αυτό επιτελεί επίτευγμα, πρέπει να διερευνηθεί ποιες από τις θέσεις αυτές οφείλονται σε κρατικές επιδο-

τήσεις και ποιες σε προσλήψεις στον δημόσιο τομέα. Απολύτως ξεκάθαρη εικόνα για την πορεία της μισθωτής απασχόλησης μπορεί να έχει κανείς μόνο όταν έχει το σύνολο της πληροφορίας διαθέσιμο.

Ένα ακόμη ενδιαφέρον στοιχείο είναι η σύσταση των νέων προσλήψεων. Η πλειονότητα των νέων προσλήψεων ήταν πλήρους απασχόλησης τον Ιανουάριο και τον Μάρτιο του τρέχοντος έτους, ενώ τον Φεβρουάριο έφτασαν το 48,6% του συνόλου (βλ. Διάγραμμα 3.1.4). Το πρώτο τρίμηνο του 2023 συνολικά, οι προσλήψεις πλήρους απασχόλησης αποτέλεσαν το 52,7% του συ-

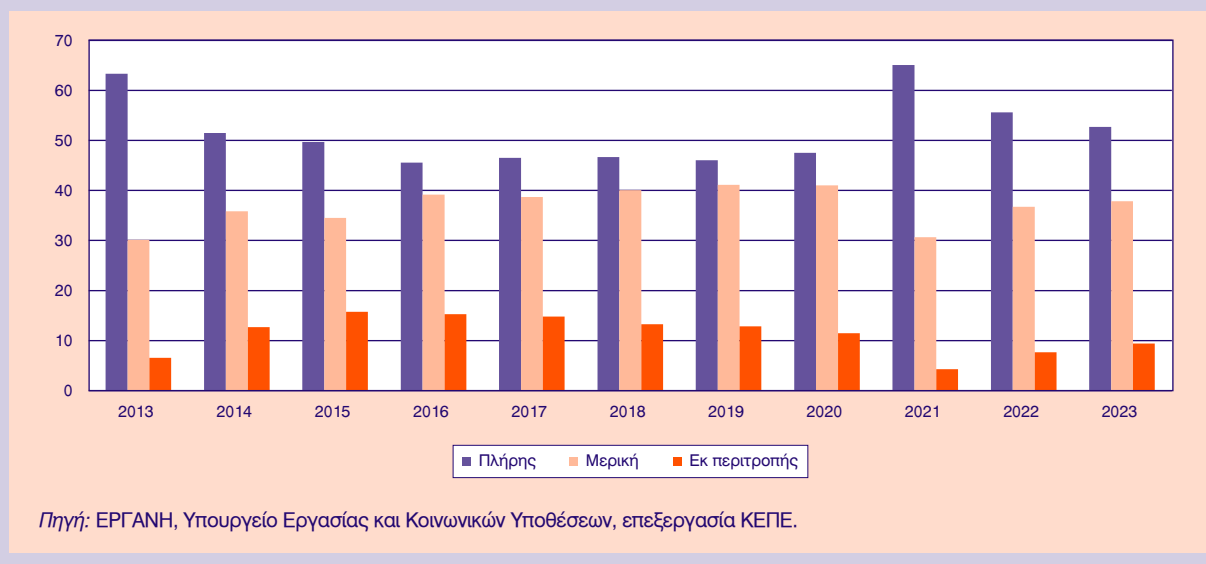
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.3

Καθαρές νέες θέσεις μισθωτής απασχόλησης

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.1.4

Μερίδιο προσλήψεων ανά κατηγορία (%), πρώτο τρίμηνο

νόλου, ακολούθησαν οι προσλήψεις μερικής απασχόλησης (37,9%) και, τέλος, οι συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης (9,4%). Ωστόσο, σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο του 2022, το μερίδιο των προσλήψεων πλήρους απασχόλησης μειώθηκε, ενώ αυξήθηκαν τα μερίδια των άλλων δύο τύπων συμβάσεων απασχόλησης, ειδικά οι συμβάσεις εκ περιτροπής απασχόλησης. Γενικά, όπως φαίνεται στο σχετικό διάγραμμα, οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης ακολουθούν ανοδική πορεία τα δύο τελευταία έτη μετά την απότομη αύξηση των προσλήψεων πλήρους απασχόλησης το 2021.

Τέλος, οι μετατροπές συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε ευέλικτες μορφές απασχόλησης μειώθηκαν

κατά 20% σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο του 2022. Μεγάλη μείωση σημείωσαν οι μετατροπές σε συμβάσεις μερικής απασχόλησης (25,8%), ενώ και η μείωση των μετατροπών σε εκ περιτροπής απασχόληση με τη σύμφωνη γνώμη του απασχολούμενου ήταν αξιολογική (10,5%). Σε αντιδιαστολή, αυξήθηκαν κατά 7% οι μετατροπές συμβάσεων πλήρους απασχόλησης σε εκ περιτροπής χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του απασχολούμενου, στοιχείο που πρέπει να εξεταστεί σε βάθος. Ως μερίδιο του συνόλου οι μετατροπές σε εκ περιτροπής απασχόληση χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του απασχολούμενου έφτασαν το 12,7% το πρώτο τρίμηνο του 2023. Αυτό σημαίνει ότι, παρά την αύξηση των

δύο τελευταίων ετών, οι μετατροπές σε εκ περιτροπής απασχόληση απέχουν σημαντικά από το παρελθόν, τόσο σε απόλυτο αριθμό όσο και σε μερίδιο επί του συνόλου. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι αυτού του είδους οι μετατροπές μειώθηκαν από περίπου 29% το 2014 σε 16% το 2019, ενώ αυξήθηκαν σε 21,5% του συνόλου το 2020 εν μέσω κορωνοϊού, μειώθηκαν σε 5% το 2021 και έκτοτε αυξάνονται. Παρ' όλα αυτά, η ανοδική τάση δεν πρέπει να αφήνει κανέναν αδιάφορο.

3.1.4. Ανεργία

Το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε σε 12,1% για τα άτομα ηλικίας 15-64 ετών το τελευταίο τρίμηνο του 2022. Παρά την πρόσκαιρη αύξηση του αριθμού των ανέργων λόγω εποχικότητας, η σύγκριση με το τελευταίο τρίμηνο του 2021 είναι θετική, καθώς το 2022δ καταγράφηκαν 58,2 χιλ. λιγότεροι άνεργοι. Έτσι, στο τέλος του 2022 ο αριθμός των ανέργων ηλικίας 15-64 ετών έφτανε τις 550,9 χιλ. άτομα, ενώ όλοι οι άνεργοι, δηλαδή άνω των 15 ετών, έφτασαν τις 558,4 χιλ. Σε κάθε περίπτωση, ο αριθμός των ανέργων ήταν μεγαλύτερος του τελευταίου τριμήνου του 2008 κατά περίπου 150 χιλ. άτομα. Αυτό σημαίνει ότι, παρά την αποκλιμάκωση, υπάρχουν σημαντικά περιθώρια βελτίωσης.

Διαχρονικά στην ελληνική αγορά εργασίας οι γυναίκες αντιμετωπίζουν σημαντικά περισσότερες δυσκολίες εύρεσης απασχόλησης από τους άνδρες. Αυτό δεν άλλαξε. Έτσι, το 2022δ το ποσοστό ανεργίας των γυναικών 15-64 ετών ήταν 15,7%, περίπου διπλάσιο από εκείνο των ανδρών (8,8%). Αντίστοιχα, οι νέοι 15-24 ετών βρίσκονταν αντιμέτωποι με ποσοστό ανεργίας 29,5%, σχεδόν τριπλάσιο από εκείνο των ατόμων 25-64 ετών (11,1%). Η συγκριτικά χειρότερη θέση των γυναικών και των νέων είναι ζητήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν, αν θέλει κανείς να διαχειριστεί ορθολογικά και με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο το ανθρώπινο δυναμικό της χώρας. Στο ίδιο πλαίσιο διαχείρισης πρέπει να ενταχθεί και το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας που αντιμετωπίζουν οι αλλοδαποί έναντι των γηγενών και όχι μόνο για λόγους κοινωνικής ειρήνης. Το τελευταίο τρίμηνο του 2022 η διαφορά έφτασε τις 8,3 εκατοστιαίες μονάδες (19,9% έναντι 11,6%), μειωμένη έναντι ενός έτους πριν. Ειδικά εφόσον πρόκειται για μια απόρροια της οικονομικής κρίσης της προηγούμενης δεκαετίας, η οποία ενδέχεται να έχει αποκτήσει πλέον μόνιμο χαρακτήρα.

Ιδιαίτερα θετικές είναι οι εξελίξεις για τους κατόχους μεταπτυχιακού ή/και διδακτορικού τίτλου που αναζητούν εργασία στην Ελλάδα, καθώς το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε στο 5,1% το 2022δ, δηλαδή 2,1 εκατοστιαίες μονάδες χαμηλότερα από το ποσοστό ανεργίας το 2022γ και 1,4 εκατοστιαίες μονάδες χα-

μηλότερα σε σύγκριση με το 2021δ. Μάλιστα, το τελευταίο τρίμηνο μόνο, οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 8 χιλ. Μια πιο προσεκτική ματιά, ωστόσο, φανερώνει ότι περίπου τόσο μειώθηκε και το εργατικό δυναμικό με τα συγκεκριμένα προσόντα (-8,3 χιλ.) την ίδια περίοδο. Το αν αυτό οφείλεται σε μετανάστευση στο εξωτερικό είναι μια υπόθεση που πρέπει να ελεγχθεί. Αντίθετα, σε ετήσια βάση, τα δύο μεγέθη κινήθηκαν αντίθετα: το εργατικό δυναμικό της συγκεκριμένης εκπαιδευτικής ομάδας αυξήθηκε κατά 22,7 χιλ., ενώ οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 3,6 χιλ. Το ποσοστό ανεργίας σε ετήσια βάση μειώθηκε για όλες τις εκπαιδευτικές ομάδες, περισσότερο όμως για τους απόφοιτους ανώτατων σχολών (2,3 εκατοστιαίες μονάδες) και τους απόφοιτους δημοτικού ή με λιγότερη εκπαίδευση (2,5 εκατοστιαίες μονάδες). Στο τέλος του 2022 οι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αντιμετώπιζαν την υψηλότερη ανεργία: 14,5% οι απόφοιτοι γυμνασίου και 14,6% οι απόφοιτοι λυκείου.

Τα πιο πρόσφατα μηνιαία στοιχεία για την ανεργία δείχνουν περαιτέρω αποκλιμάκωση τους πρώτους τρεις μήνες του 2023, πάντοτε σε σύγκριση με την αντίστοιχη περίοδο του 2022. Η συνήθης εποχική διακύμανση είναι παρούσα και φέτος. Συνολικά, το μη διορθωμένο ποσοστό ανεργίας για άτομα 15+ ετών το πρώτο τρίμηνο βρέθηκε κοντά στο 11,5%, ενώ το διορθωμένο ήταν λίγο χαμηλότερα, στο 10,8%. Τα εποχικά προσαρμοσμένα αποτελέσματα δείχνουν επίσης μείωση του αριθμού των ανέργων μεταξύ Δεκεμβρίου 2022 και Ιανουαρίου 2023 κατά περίπου 85 χιλ. άτομα, αύξηση τον Φεβρουάριο κατά περίπου 50 χιλ. άτομα και περαιτέρω μείωση τον Μάρτιο κατά περίπου 14 χιλ. άτομα. Σε σύγκριση με τον αριθμό των ανέργων τους αντίστοιχους μήνες του 2022, καταγράφηκε ισχυρή μείωση το 2023, η οποία ήταν ιδιαίτερα δυναμική τον Ιανουάριο (158,2 χιλ.). Τα στοιχεία αυτά έρχονται σε αντίθεση με εκείνα των απασχολούμενων, μιας και φαίνεται ότι οι άνεργοι μειώθηκαν συστηματικά το πρώτο τρίμηνο, ενώ παράλληλα μειώθηκαν και οι απασχολούμενοι. Δεν πρέπει να ξεχνά κανείς, όμως, ότι η μείωση των ανέργων δεν σημαίνει απαραίτητα ότι βρήκαν εργασία. Μια ματιά στη μείωση του εργατικού δυναμικού το πρώτο τρίμηνο επιβεβαιώνει τις υποψίες. Η αύξηση του ποσοστού συμμετοχής που συζητήθηκε στο προηγούμενο τεύχος των *Οικονομικών Εξελίξεων* διακόπηκε στο τελευταίο τρίμηνο με μικρή πτώση 1,2 (0,8) εκατοστιαίες μονάδες σε 69% (51,9%) για τα άτομα 15-64 (15+) ετών.

3.1.5. Προκλήσεις στην αγορά εργασίας

Όπως έχει επισημανθεί πολλές φορές στο παρελθόν, η αγορά εργασίας δεν λειτουργεί στο κενό, καθώς η

ζήτηση για εργασία είναι παράγωγη. Αυτό σημαίνει ότι εξαρτάται και επηρεάζεται από την πορεία της οικονομίας. Οι πιο πρόσφατες προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής¹ κάνουν λόγο για ρυθμό ανάπτυξης 2,4% το 2023, σημαντική πτώση του πληθωρισμού στο 4,2% και οριακή μείωση της ανεργίας στο 12,2%, η οποία αναμένεται να διευκολυνθεί από τον αρνητικό ρυθμό μεταβολής των πραγματικών μισθών (παρά τις ονομαστικές αυξήσεις που καταγράφονται). Επομένως, δεν αναμένεται κάποια θεαματική ανατροπή της πορείας των οικονομικών μεγεθών τους επόμενους μήνες, συμπεριλαμβανομένης της αγοράς εργασίας.

Παράγοντες αβεβαιότητας, βέβαια, υπάρχουν ακόμη. Σε αυτούς περιλαμβάνονται οι ελληνοτουρκικές σχέσεις, οι οποίες προς το παρόν φαίνεται να διανύουν περίοδο ηρεμίας, χωρίς όμως να μπορούν να αποκλειστούν ανατροπές στο άμεσο μέλλον, ειδικά λαμβάνοντας υπόψη την εύθραυστη πολιτικά περίοδο στις δύο χώρες. Ο πόλεμος στην Ουκρανία είναι μία ακόμη πιθανή πηγή αναταραχής. Μια πιθανή κλιμάκωση της έντασης με αύξηση των τιμών ενέργειας, των καυσίμων και των τροφίμων ενδεχομένως να αναζωπυρώσει τις πληθωριστικές πιέσεις ωθώντας

επιπρόσθετα σε νέες αυξήσεις επιτοκίων την ΕΚΤ και επιβράδυνση της οικονομίας τόσο της Ελλάδας όσο και των άλλων ευρωπαϊκών χωρών.

Στα θετικά νέα εντάσσεται η δυναμική του τουρισμού. Τόσο τα διοικητικά στοιχεία όσο και η έρευνα συνόρων που παραθέτει στο Στατιστικό Δελτίο του Απριλίου το ΙΝΣΕΤΕ² κατέγραψαν εντυπωσιακή άνοδο των αφίξεων (πάνω από 85%) και των εισπράξεων (πάνω από 75%) τους πρώτους τρεις μήνες του 2023. Η διάχυση των ωφελειών από τον τουρισμό σε ολόκληρη την οικονομία αναμένεται να συμβάλλει θετικά στην πορεία της αγοράς εργασίας. Μοναδικό μελανό σημείο είναι οι κενές θέσεις εργασίας που εντοπίζονται τόσο στον κλάδο του τουρισμού και της εστίασης³, όσο και σε κλάδους αιχμής, όπως είναι ο κλάδος τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας⁴. Όπως δείχνει η ύπαρξη κενών θέσεων, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει, υπάρχουν ακόμη σημαντικά περιθώρια βελτίωσης της διαδικασίας σύζευξης μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας, ώστε να καλυφθούν οι κενές θέσεις και να δημιουργηθούν νέες συμπληρωματικές.

---

1. <https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-surveillance-eu-economies/greece/economic-forecast-greece_en>

2. <https://insete.gr/wp-content/uploads/2023/04/Bulletin_2304.pdf>

3. <https://insete.gr/wp-content/uploads/2022/03/22-03_Apasxolhsh_Eleipseis_ED.pdf>

4. <<http://www.sepe.gr/gr/research-studies/article/21914975/1-stis-2-etairies-thelei-na-proslavei-ergazomenous-ston-horo-tis-tehnologias/>>

3.2. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός

Βλάσης Μισσός

Ο δείκτης φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού καθαρτίζεται σύμφωνα με μια σύνθετη διαδικασία μέτρησης. Ακολουθώντας τον ορισμό της Eurostat¹, ο δείκτης αναφέρεται στον αριθμό των ατόμων που είτε βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας, είτε ζουν υπό συνθήκες σοβαρής υλικής και κοινωνικής αποστέρησης, διαμένοντας σε νοικοκυριά χαμηλής εργασιακής έντασης. Πιο συγκεκριμένα, για την παρακολούθηση και αξιολόγηση των στόχων της στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Ευρώπη 2030»² καθαρτίζεται δείκτης που αφορά το ποσοστό των ατόμων με σοβαρή υλική και κοινωνική αποστέρηση (severe material and social deprivation). Ένας από τους κεντρικούς στόχους της στρατηγικής είναι η μείωση του πληθυσμού της φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ κατά 15 εκατομμύρια άτομα, με τα πέντε εξ αυτών να αφορούν παιδιά νεότερα των 16 ετών.

Πιο συγκεκριμένα, ο κίνδυνος φτώχειας ορίζεται ως το ποσοστό του πληθυσμού, το συνολικό ατομικό εισόδημα του οποίου είναι χαμηλότερο του 60% του διάμεσου εισοδήματος της χώρας. Από την άλλη, το ποσοστό του πληθυσμού που ζει σε κατάσταση *σοβαρής υλικής αποστέρησης* υπολογίζεται μέσα από έναν κατάλογο δεκατριών αγαθών και υπηρεσιών, που αφορούν είτε τα νοικοκυριά, είτε τα άτομα. Σε περίπτωση που ο πληθυσμός δηλώνει ότι στερείται τουλάχιστον επτά από τα δεκατρία αγαθά ή υπηρεσίες, τότε θεωρείται ότι βρίσκεται σε σοβαρή υλική αποστέρηση.

Σε επίπεδο νοικοκυριών, ο κατάλογος δυσκολιών ανταπόκρισης αφορά την: 1) δυσκολία/ευκολία πληρωμής πάγιων λογαριασμών, 2) δυνατότητα πραγματοποίησης μιας εβδομάδας διακοπών, 3) δυνατότητα διατροφής που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας, 4) δυνατότητα να αντεπεξέλθουν σε έκτακτες

δαπάνες, 5) δυνατότητα κατοχής και χρήσης ΙΧ επιβατηγού αυτοκινήτου και 6) ικανοποιητική δροσιά-θέρμανση κατά τους καλοκαιρινούς και χειμερινούς μήνες, αντίστοιχα. Παράλληλα, σε επίπεδο ατόμων ή μελών νοικοκυριού, οι διαστάσεις της υλικής αποστέρησης αφορούν τη δυνατότητα: 7) πρόσβασης στο διαδίκτυο, 8) ευκολίας αντικατάστασης φθαρμένων ρούχων με καινούργια, 9) κατοχής δύο ζευγαριών υποδημάτων, 10) δαπάνης χρημάτων για τον εαυτό του σε εβδομαδιαία βάση, 11) να συναντά φίλους τουλάχιστον μια φορά τον μήνα, για έναν καφέ/ποτό/γεύμα στο σπίτι, 12) συμμετοχής σε δραστηριότητες αναψυχής έναντι αντιτίμου, 13) αντικατάστασης επίπλων όταν φθείρονται ή καταστρέφονται.

Τέλος, ο πληθυσμός που ζει σε νοικοκυριά χαμηλής έντασης εργασίας αφορά τα άτομα ηλικίας 0-64, τα οποία δηλώνουν ότι εργάστηκαν λιγότερο από 20% της δυναμικής διάρκειας. Η τελευταία προσδιορίζεται από τη συνήθη απασχόληση κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους και υπολογίζεται ως ο λόγος μεταξύ των μηνών κατά τους οποίους τα μέλη του νοικοκυριού εργάζονταν κατά το προηγούμενο έτος και του αντίστοιχου αριθμού των μηνών που θα μπορούσαν δυναμικά να είχαν εργαστεί κατά την ίδια περίοδο.

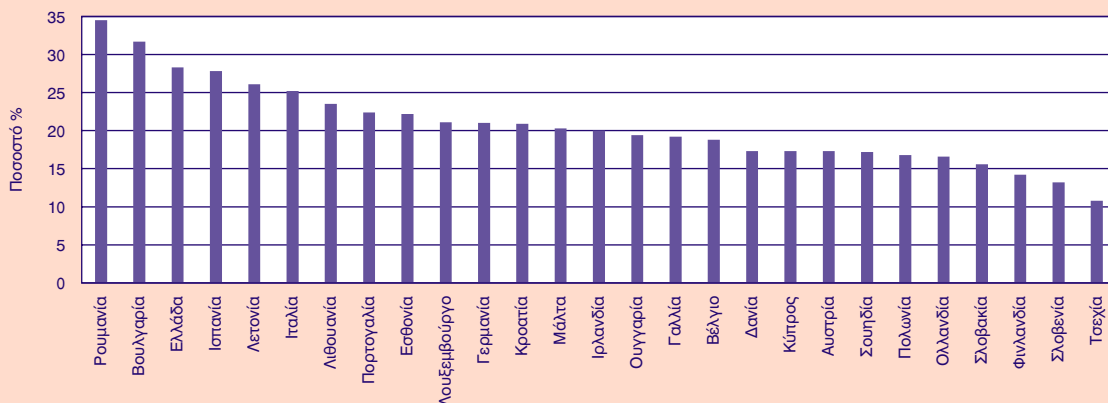
Κατά συνέπεια, σύμφωνα με τα δεδομένα της ευρωπαϊκής Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης το Διάγραμμα 3.2.1 παρουσιάζει τα αντίστοιχα δεδομένα για όλες τις χώρες της ΕΕ27. Η τελευταία διαθέσιμη έρευνα του 2021 αφορά τα εισοδήματα του 2020, ενώ η νεότερη έρευνα (2022) δεν έχει ολοκληρωθεί ακόμα για όλες τις χώρες. Όπως εμφανίζεται στο Διάγραμμα 3.2.1, η Ελλάδα (28,3%) κατατάσσεται ως η χώρα με το τρίτο υψηλότερο ποσοστό μετά τη Ρουμανία (34,5%) και τη Βουλγαρία (31,7%). Τέσσερις χώρες, Ελλάδα, Ισπανία, Λετονία και Ιταλία βρίσκονται αρκετά κοντά, πάνω από το επίπεδο του 25%, ενώ μόλις τρεις βρίσκονται κάτω από το 15% (Φινλανδία, Σλοβενία και Τσεχία). Αναφορικά με τους στόχους της ατζέντας «Ευρώπη 2030», σημειώνεται ότι, την περίοδο 2015-2018, η καταγεγραμμένη μείωση του συνολικού πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ υπολογίζεται σε 11,35 εκατομμύρια άτομα, ενώ,

1. Βλ. At risk of poverty and social exclusion (AROPE): <[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_\(AROPE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROPE))>.

2. Βλ. The European pillar of social rights action plan (EU 2030 targets): <[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:The_European_Pillar_of_Social_Rights_Action_Plan_\(EU_2030_targets\)&stable=0&redirect=no](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:The_European_Pillar_of_Social_Rights_Action_Plan_(EU_2030_targets)&stable=0&redirect=no)>.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3.2.1

Ποσοστό φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, ΕΕ27, έρευνα 2021 (εισοδήματα 2020)

Πηγή: Eurostat.

κατά τα επόμενα δύο χρόνια (2018-2020), οι έρευνες εκτιμούν αύξηση κατά 3,36 εκατομμύρια άτομα. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η αύξηση ήταν αναμενόμενη και οφειλόταν στην περίοδο της πανδημίας και στην απότομη παύση της οικονομικής δραστηριότητας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο αντίστοιχος δείκτης κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ανάλογα με την κατάσταση απασχόλησης του συνολικού πληθυσμού. Ο Πίνακας 3.2.1 παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας 2021 (που αναφέρεται στα εισοδήματα 2020), διαχωρίζοντας το δείγμα σύμφωνα με το εάν εργάζεται ή όχι. Καθεμία εκ των δύο περιπτώσεων διακρίνεται περαιτέρω μεταξύ υποκατηγοριών. Κάθε ποσοστό που εμφανίζεται στον Πίνακα 3.2.1 αφορά το πλήθος των ατόμων που ζουν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού προς το σύνολο του πληθυσμού της υποκατηγορίας στην οποία ανήκουν και οι συγκρίσεις πρέπει να γίνονται μεταξύ των χωρών.

Πιο συγκεκριμένα, οκτώ χώρες καταγράφουν ποσοστό μεγαλύτερο του 10% στην περίπτωση της μισθωτής εργασίας. Όπως είναι εμφανές, οι χώρες έχουν σημαντική ετερογένεια μεταξύ τους. Στην Ελλάδα, το 12,2% των μισθωτών θεωρείται ότι βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, καταλαμβάνοντας την 5η υψηλότερη θέση μαζί με την

Ιταλία. Το αντίστοιχο φαινόμενο καταγράφεται πολύ πιο έντονα στην περίπτωση των μη μισθωτών εργαζομένων (26,9%), όπου η χώρα κατατάσσεται στην 6η υψηλότερη θέση, πολύ κοντά στη Λετονία (26,8%). Όπως συμβαίνει και στις έρευνες των προηγούμενων ετών, σε αυτή την κατηγορία, η θέση της Ρουμανίας εμφανίζεται εξαιρετικά υψηλή (70,7%), συνεχώς διπλάσια από την εκάστοτε χώρα που καταλαμβάνει τη 2η θέση.

Ο μη εργαζόμενος πληθυσμός ταξινομείται μεταξύ ανέργων, συνταξιούχων και υπολοίπων (οικονομικά μη ενεργοί). Αναφορικά με τον πληθυσμό των ανέργων, παρατηρείται ότι πολλές χώρες της ΕΕ27 καταγράφουν ποσοστά άνω του 64%. Η Ελλάδα βρίσκεται πολύ κοντά στο αντίστοιχο ποσοστό του Βελγίου και της Ισπανίας, ενώ η Δανία εμφανίζεται επίσης αρκετά υψηλά (64%). Σε σύγκριση με τις υπόλοιπες υποκατηγορίες, οι άνεργοι σε όλες τις χώρες (εκτός από τη Ρουμανία) εκτιμώνται ως περισσότερο ευάλωτοι και με τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού.

Στην κατηγορία των συνταξιούχων, η Ελλάδα κατατάσσεται σε αρκετά χαμηλή θέση (19η). Όπως έχει αναδειχθεί σε αρκετές μελέτες³ για την επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στο διαθέσιμο εισόδημα, οι συντάξεις διαδραματίζουν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στη μείωση της φτώχειας και

3. Βλ. Παπαθεοδώρου Χ. και Μισσός Β. (2013), *Δομή και Τάσεις της Φτώχειας στην Ελλάδα*, Έκθεση 9, Παρατηρητήριο ΙΝΕ ΓΣΕΕ και Μισσός Β. (2021), *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ*, Έκθεση 82, Αθήνα: ΚΕΠΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2.1 Ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού κατά επαγγελματική κατάσταση, ΕΕ27, έρευνα 2021 (εισοδήματα 2020)

	Απασχολούμενος πληθυσμός		Μη απασχολούμενος πληθυσμός		
	Μισθωτή εργασία	Μη μισθωτή εργασία	Ανεργία	Συνταξιοδότηση	Άλλο
Βέλγιο	4,8	11,5	64,2	15,4	46,3
Βουλγαρία	15,7	17,5	63,6	45,1	49,5
Τσεχία	3,3	7,2	63,9	10,8	25,1
Δανία	6,4	18,9	64,0	12,9	53,6
Γερμανία	9,6	17,5	78,6	20,7	46,4
Εσθονία	8,0	32,2	49,6	48,7	40,5
Ιρλανδία	5,3	9,6	54,1	21,1	40,6
Ελλάδα	12,2	26,9	64,2	15,2	42,6
Ισπανία	13,4	30,1	64,3	16,0	41,0
Γαλλία	7,3	20,5	61,9	12,8	45,4
Κροατία	4,4	13,2	54,0	30,8	34,7
Ιταλία	12,2	18,9	63,7	14,9	41,6
Κύπρος	8,3	9,5	51,6	20,5	29,6
Λετονία	9,7	26,8	53,3	52,2	45,6
Λιθουανία	8,5	15,2	60,5	41,8	43,9
Λουξεμβούργο	13,7	21,9	60,4	9,8	35,3
Ουγγαρία	11,8	7,7	61,5	19,0	34,9
Μάλτα	7,5	20,4	56,7	25,4	40,9
Ολλανδία	4,6	14,0	73,7	17,5	38,3
Αυστρία	7,5	13,5	61,9	15,3	35,4
Πολωνία	5,4	27,8	51,0	19,1	37,1
Πορτογαλία	11,0	32,4	60,4	22,3	39,9
Ρουμανία	13,2	70,7	64,9	36,6	51,7
Σλοβενία	3,4	22,2	48,7	18,7	23,5
Σλοβακία	7,9	12,1	60,2	13,4	27,3
Φινλανδία	1,8	12,2	62,1	13,1	36,5
Σουηδία	5,9	15,3	63,2	13,6	49,5

Πηγή: Eurostat.

ανισότητας του πληθυσμού. Αντίστοιχα, το ποσοστό των συνταξιούχων σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού υπολογίζεται στο 15,2%. Τέλος, το ποσοστό των υπόλοιπων, οικονομικά μη ενεργών ατόμων, υπολογίζεται στο 42,6%. Τα παραπάνω είναι ικανά να επισημάνουν την ανάγκη άμεσων παρεμβά-

σεων σε πληθυσμιακές κατηγορίες, τα ποσοστά των οποίων εμφανίζονται αυξημένα. Υπό αυτό το πρίσμα, η ανάλυση αποτελεί σημαντικό εργαλείο άσκησης πολιτικής, με στόχο την ενίσχυση του εισοδήματος και την άμβλυνση της ανισότητας μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων.

4. Μεταρρυθμίσεις-Ανάπτυξη

ΚΕΠΕ, Οικονομικές Εξελίξεις, τεύχος 51, 2023, σσ. 51-58

4.1. Εξελίξεις και χρήση ψηφιακών υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης

και τη διείσδυση του διαδικτύου στην καθημερινότητά τους, και προχωρώντας εν συνεχεία στην παρουσίαση δεδομένων σχετικά με την εξέλιξη της χρήσης των ψηφιακών υπηρεσιών του Δημοσίου από το κοινό.

Έρση Αθανασίου, Αγάπη Κώστη

4.1.1. Γενικά

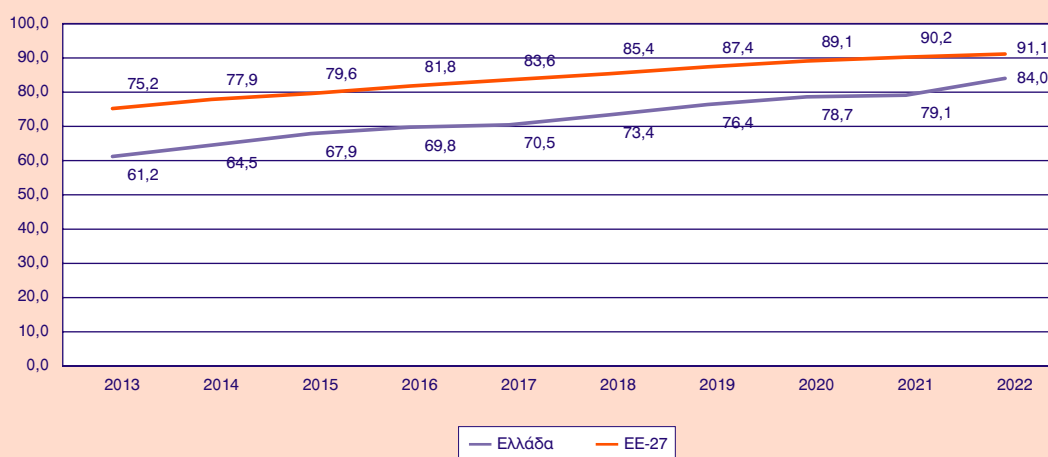
Οι ψηφιακές υπηρεσίες που παρέχει η Δημόσια Διοίκηση προς τους πολίτες και τις επιχειρήσεις, και η αξιοποίηση των υπηρεσιών αυτών από το κοινό, αποτελούν τομέα στον οποίο η Ελλάδα έχει καταγράψει μεγάλη πρόοδο τα τελευταία χρόνια. Η αποτελεσματική εξυπηρέτηση των πολιτών από το Δημόσιο με ψηφιακά μέσα προϋποθέτει αφενός την επάρκεια ως προς τις ψηφιακές δεξιότητες και τον βαθμό διείσδυσης της χρήσης του διαδικτύου στο ευρύ κοινό, και αφετέρου την ψηφιοποίηση των υπηρεσιών του Δημοσίου και τη λειτουργία εύχρηστων ψηφιακών συστημάτων για την υλοποίηση της αλληλεπίδρασης του κοινού με τις υπηρεσίες αυτές. Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι να αποτυπώσει τις βασικές εξελίξεις στην Ελλάδα στους συγκεκριμένους τομείς, εξετάζοντας αρχικά την πρόσφατη εικόνα αναφορικά με τις ψηφιακές δεξιότητες των πολιτών

4.1.2. Ψηφιακές δεξιότητες και χρήση του διαδικτύου από το κοινό

Σύμφωνα με στοιχεία της ετήσιας Ευρωπαϊκής Έρευνας για τη χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας (ΤΠΕ), η οποία παρέχει εναρμονισμένη πληροφόρηση για την αξιοποίηση των ΤΠΕ σε όλες τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), η διείσδυση της χρήσης του διαδικτύου στο ευρύ κοινό αυξάνεται συνεχώς χρόνο με τον χρόνο, τόσο στην Ελλάδα, όσο και στην ΕΕ. Με βάση τα πιο πρόσφατα αποτελέσματα της Έρευνας, το έτος 2022, το ποσοστό των ατόμων που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο σημείωσε σημαντική αύξηση στην Ελλάδα (στο 84,0% από 79,1% το 2021), εξέλιξη που είχε ως αποτέλεσμα η χώρα να πλησιάζει πιο κοντά στο αντίστοιχο μέσο ποσοστό χρήσης του διαδικτύου από το κοινό στην ΕΕ-27 (Διάγραμμα 4.1.1). Σε ό,τι αφορά τις διαδικτυακές δραστηριότητες του κοινού, φαίνεται ότι στην Ελλάδα οι δραστηριότητες αυτές ποικίλλουν, με το ποσοστό των ατόμων που χρησιμοποιεί το διαδίκτυο

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.1

Χρήση διαδικτύου, 2013-2022, % των ατόμων

Πηγή: Eurostat, 2023.

να είναι υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ-27 στις κατηγορίες των πληροφοριών για αγαθά και υπηρεσίες, του τηλεφώνου-βίντεο, των κοινωνικών δικτύων και των πληροφοριών για την υγεία, και χαμηλότερο στην κατηγορία των τραπεζικών συναλλαγών (Διάγραμμα 4.1.2). Με βάση τα δεδομένα αυτά, φαίνεται ότι, αν και υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης, ο βαθμός διείσδυσης της χρήσης του διαδικτύου στην Ελλάδα είναι αρκετά ευρύς, ώστε να μην αποτελεί εμπόδιο στην αξιοποίηση των ψηφιακών υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης.

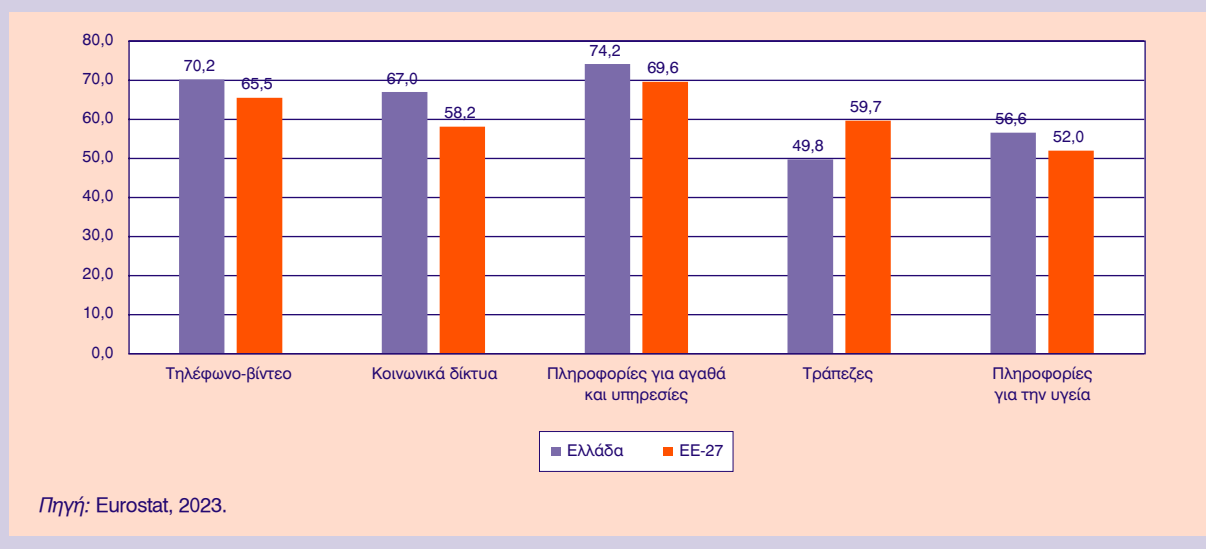
Σε σχέση με τις ψηφιακές δεξιότητες του κοινού, το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων για τους Πολίτες-DigComp 2.2 αξιολογεί τις ψηφιακές δεξιό-

τητες των ατόμων με βάση τις επιδόσεις τους σε πέντε κατηγορίες, και συγκεκριμένα: 1) στη χρήση ψηφιακών πληροφοριών και δεδομένων, 2) την επικοινωνία και συνεργασία, 3) τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, 4) την ασφάλεια και 5) την επίλυση προβλημάτων. Σύμφωνα με τους στόχους της στρατηγικής της ΕΕ για τον ψηφιακό μετασχηματισμό (Ψηφιακή Πυξίδα 2030), μέχρι το τέλος της τρέχουσας δεκαετίας το 80% του ενήλικου πληθυσμού της ΕΕ θα πρέπει να διαθέτει ένα σύνολο βασικών δεξιοτήτων σε σχέση και με τις πέντε αυτές κατηγορίες.

Στο Διάγραμμα 4.1.3, απεικονίζεται η διαβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων του κοινού στην Ελλάδα και τον

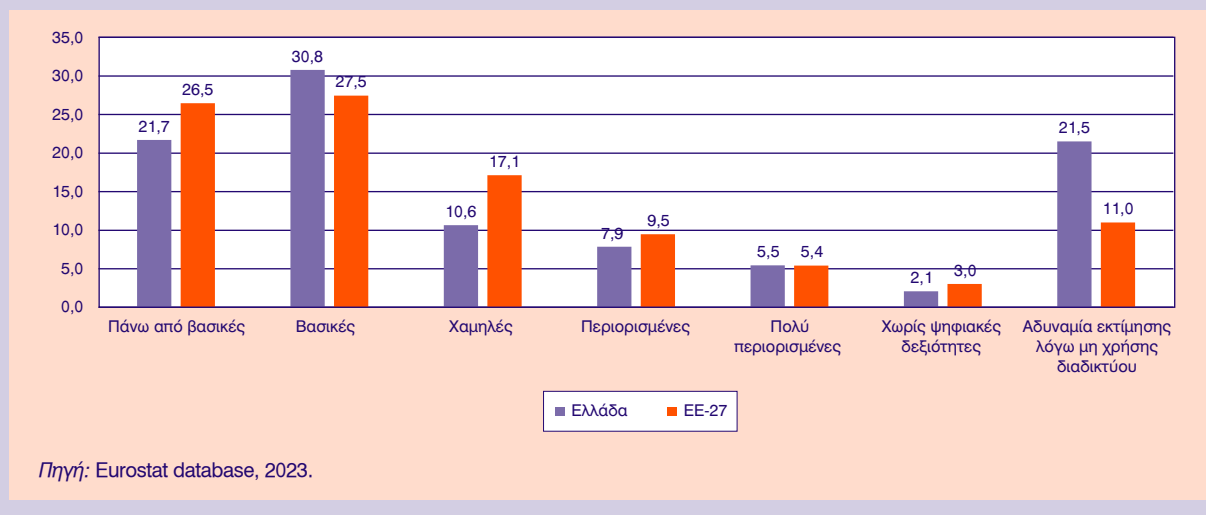
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.2

Διαδικτυακές δραστηριότητες, Ελλάδα- ΕΕ-27, 2022, % των ατόμων

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.3

Επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων, 2021, Ελλάδα, ΕΕ-27, % των ατόμων

μέσο όρο της ΕΕ-27 το έτος 2021, με βάση το ποσοστό των ατόμων σε κάθε ένα από τα επίπεδα δεξιοτήτων που ορίζονται στον Δείκτη Ψηφιακών Δεξιοτήτων 2.0 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Σημειώνεται ότι, με βάση το συγκεκριμένο πλαίσιο, οι συνολικές ψηφιακές δεξιότητες ενός ατόμου κρίνονται «πάνω από βασικές» εάν διαθέτει πάνω από το βασικό επίπεδο δεξιοτήτων και στις πέντε προαναφερόμενες κατηγορίες, «βασικές» αν διαθέτει τουλάχιστον το βασικό επίπεδο δεξιοτήτων και στις πέντε κατηγορίες, «χαμηλές» αν έχει τουλάχιστον το βασικό επίπεδο δεξιοτήτων σε τέσσερις κατηγορίες αλλά καθόλου δεξιότητες σε μία κατηγορία, περιορισμένες (narrow) αν έχει τουλάχιστον το βασικό επίπεδο δεξιοτήτων σε τρεις κατηγορίες, αλλά καθόλου δεξιότητες σε δύο κατηγορίες και πολύ περιορισμένες (limited) αν διαθέτει τουλάχιστον το βασικό επίπεδο δεξιοτήτων σε δύο κατηγορίες αλλά καθόλου δεξιότητες σε τρεις κατηγορίες. Εάν σε τέσσερις ή πέντε κατηγορίες το άτομο δεν διαθέτει δεξιότητες, τότε κρίνεται συνολικά ως μη έχον ψηφιακές δεξιότητες.

Όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 4.1.3, στην Ελλάδα το συνολικό ποσοστό των ατόμων με βασικές ή πάνω από βασικές ψηφιακές δεξιότητες βρισκόταν το έτος 2021 πολύ χαμηλότερα από τον στόχο της ΕΕ για το 2030, αλλά κοντά στον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ-27, και συγκεκριμένα στο 52,5%. Σε σχέση με τα κάτω του βασικού επίπεδα δεξιοτήτων, η αναλογία των ατόμων στην Ελλάδα βρισκόταν σε όλες τις περιπτώσεις κοντά ή χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, με την πραγματική αναλογία σε κάθε ένα από τα επίπεδα αυτά να είναι, ωστόσο, δυσκολότερο να αξιολογηθεί στην περίπτωση της Ελλάδας, καθώς μεγάλο ποσοστό των ατόμων στη χώρα (21,5%) δήλωσε ότι δεν έχει κάνει χρήση του διαδικτύου πρόσφατα. Σε σχέση με τη σημασία των αποτελεσμάτων αυτών για τη δυνατότητα χρήσης των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών, εάν θεωρηθεί ότι η ευχέρεια χρήσης διασφαλίζεται πλήρως με την κατοχή ενός τουλάχιστον βασικού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων, γίνεται αντιληπτό ότι, τόσο στην Ελλάδα, όσο και συνολικά στην ΕΕ-27, η αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών μπορεί να έχει σημαντική επίδραση στην αξιοποίηση των ψηφιακών υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης.

4.1.3. Χρήση ψηφιακών υπηρεσιών της Δημόσιας Διοίκησης

Στην Ελλάδα, η παροχή βελτιωμένων, ποιοτικών ψηφιακών υπηρεσιών προς τους πολίτες και τις επιχει-

ρήσεις αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προτεραιότητες της στρατηγικής ψηφιακού μετασχηματισμού της χώρας. Στο πλαίσιο της στρατηγικής αυτής, και ειδικότερα των έργων ψηφιοποίησης του κράτους που περιλαμβάνονται στη Βίβλο Ψηφιακού Μετασχηματισμού, η Ενιαία Ψηφιακή Πύλη παροχής δημόσιων υπηρεσιών gov.gr αποτελεί τον βασικό δίαυλο αλληλεπίδρασης του κοινού με τις παρεχόμενες ψηφιακές υπηρεσίες. Η πύλη gov.gr ξεκίνησε τη λειτουργία της τον Μάρτιο του 2020 με την ενσωμάτωση 501 προϋπαρχουσών ψηφιακών υπηρεσιών, και έκτοτε διευρύνει διαρκώς το φάσμα της ψηφιακής εξυπηρέτησης πολιτών και επιχειρήσεων, συγκεντρώνοντας τρία χρόνια μετά συνολικά 1.530 παρεχόμενες υπηρεσίες. Παράλληλα με την πύλη gov.gr, συνεχής πρόοδος καταγράφεται σε σειρά άλλων παρεμβάσεων για τη βελτίωση των παρεχόμενων ψηφιακών υπηρεσιών (Αθανασίου, Κώτση & Χολέζας, 2023). Στο πλαίσιο αυτό, η διασύνδεση και η διαλειτουργικότητα μεταξύ των βασικών ηλεκτρονικών μητρώων της Δημόσιας Διοίκησης (π.χ. Φορολογικό Μητρώο, Γενικό Εμπορικό Μητρώο (ΓΕΜΗ), Μητρώο Πολιτών, Μητρώο Κοινωνικής Ασφάλισης, κ.ά.), αποτελούν βασική συνιστώσα για τη διεύρυνση των παρεχόμενων υπηρεσιών μέσω της πύλης gov.gr και γενικότερα για την εκπλήρωση της αρχής «μόνον άπαξ». Σύμφωνα με την αρχή αυτή, η οποία διέπει το θεσμικό πλαίσιο για την εξέλιξη του ψηφιακού κράτους, οι πολίτες και οι επιχειρήσεις πρέπει να υποβάλουν «μόνο μία φορά» τις απαιτούμενες πληροφορίες κατά την αλληλεπίδρασή τους με το Δημόσιο.

Εν αναμονή της δημοσίευσης του Δείκτη Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) για το 2023, ο οποίος στην περίπτωση της Ελλάδας αναμένεται να καταγράψει σημαντική βελτίωση στο σκέλος που αφορά τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες¹, μία ενδεικτική εικόνα της προόδου στη χρήση των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών παρέχεται από πρόσφατα σχετικά στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, τα οποία καταγράφουν τον αριθμό των ψηφιακών συναλλαγών με το Δημόσιο, οι ψηφιακές συναλλαγές με ταυτοποίηση των πολιτών κατά το πρότυπο oAuth2.0 (δηλαδή με χρήση κωδικών Taxisnet ή web banking) και οι διαλειτουργικότητες, δηλαδή η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ υπηρεσιών και μητρώων του Δημοσίου χωρίς άλλη ενέργεια από πλευράς του ενδιαφερόμενου πέραν της χορήγησης της συγκα-

1. Ήδη στην έκδοση των δεικτών DESI για το έτος 2022, όπου ο δείκτης ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών είχε προσδιοριστεί στο 39,4 για την Ελλάδα έναντι 67,3 για την ΕΕ, είχε αναφερθεί ότι στον συγκεκριμένο τομέα η χώρα βρισκόταν σε τροχιά ευρέος φάσματος βελτιώσεων που δεν αντικατοπτρίζονταν ακόμα πλήρως στην τιμή του σχετικού δείκτη.

τάθεσής του, έφτασαν συνολικά το έτος 2022 τα 772 εκατ., έναντι 567 εκατ. το έτος 2021 και 95 εκατ. το έτος 2020 (Διάγραμμα 4.1.4). Προσμετρώντας δε και τις ψηφιακές υπηρεσίες του οικονομικού τομέα (φορολογικές, τελωνειακές, πόθεν έσχες κλπ.) που διενεργούνται εκτός του προτύπου ταυτοποίησης οAuth2.0, ο συνολικός αριθμός των ψηφιακών συναλλαγών με το Δημόσιο ξεπέρασε το έτος 2022 τον αριθμό των 1,2 δις.

Μία πιο συνολική και σε βάθος χρόνου εικόνα της εξέλιξης της αλληλεπίδρασης των πολιτών με τις δημόσιες υπηρεσίες στην Ελλάδα παρέχεται από την ετήσια Ευρωπαϊκή Έρευνα για τη χρήση ΤΠΕ, η οποία περιλαμβάνει εναρμονισμένη πληροφόρηση για την αξιοποίηση των υπηρεσιών ψηφιακής διακυβέρνησης (e-government) από τα άτομα σε όλες τις χώρες της ΕΕ. Στον Πίνακα 4.1.1, καταγράφονται τα αποτελέσματα της έρευνας για την Ελλάδα και την ΕΕ-27, σε όρους του γενικού ποσοστού των ατόμων που εμφανίζονται να είχαν αλληλεπίδραση με τις δημόσιες υπηρεσίες μέσω διαδικτύου, καθώς και σε όρους των αντίστοιχων ποσοστών των ατόμων που ανέφεραν αλληλεπίδραση σε τρεις επιμέρους κατηγορίες, οι οποίες αφορούν τη χρήση του διαδικτύου για την απόκτηση πληροφοριών από ιστοσελίδες δημόσιων οργανισμών, τη λήψη (download) επίσημων εντύπων και την υποβολή συμπληρωμένων εντύπων. Για τις κατηγορίες της απόκτησης πληροφοριών και της λήψης εντύπων, τα αποτελέσματα της έρευνας είναι διαθέσιμα για την περίοδο 2011-2022, ενώ για την κατηγορία της υποβολής συμπληρωμένων εντύπων και συνεπώς

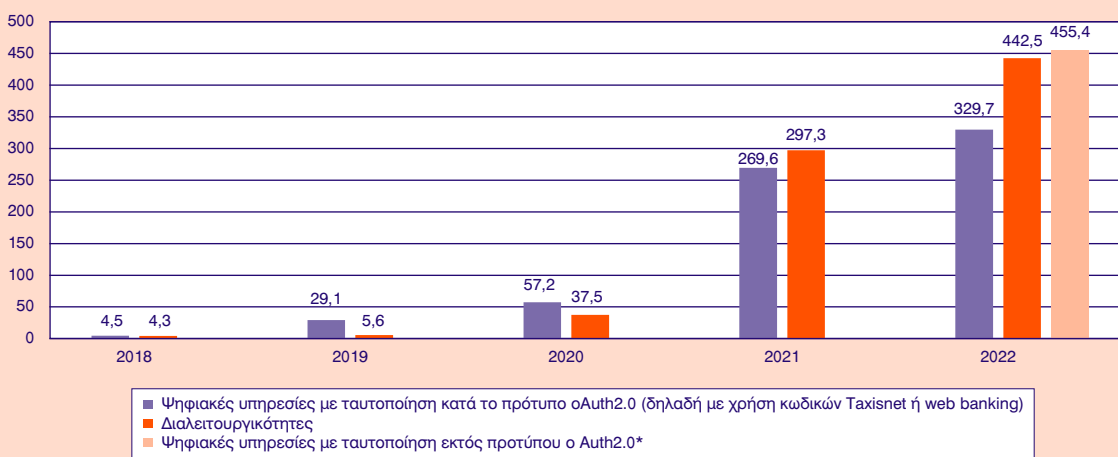
για τη συνολική αλληλεπίδραση των ατόμων με τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα μέχρι και το έτος 2021.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 4.1.1, στην αρχή της εξεταζόμενης περιόδου, η Ελλάδα παρουσίαζε σημαντική υστέρηση συγκριτικά με τον μέσο όρο της ΕΕ-27, τόσο ως προς το συνολικό ποσοστό των ατόμων που είχαν αλληλεπίδραση με τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες (15,8% στην Ελλάδα έναντι 39,7% στην ΕΕ-27 το έτος 2010), όσο και στις τρεις επιμέρους κατηγορίες χρήσης ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών. Κατά την περίοδο 2011-2014, η Ελλάδα σημείωσε μεγάλη πρόοδο, με αποτέλεσμα να επιτευχθεί ταχεία σύγκλιση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ στα χρόνια που ακολούθησαν τόσο η Ελλάδα όσο και η ΕΕ-27 κατέγραψαν προοδευτική αύξηση της αλληλεπίδρασης των ατόμων με τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες, με το συνολικό ποσοστό των ατόμων που είχαν αλληλεπίδραση μέσω διαδικτύου να έχει φτάσει το 55,0% στην Ελλάδα, έναντι 58,5% κατά μέσο όρο στην ΕΕ-27. Όπως δε φαίνεται από τα αποτελέσματα της έρευνας για το έτος 2022, τόσο στην επιμέρους κατηγορία της απόκτησης πληροφοριών όσο και στην κατηγορία της λήψης εντύπων μέσω διαδικτύου, η αλληλεπίδραση των ατόμων στην Ελλάδα έχει ξεπεράσει σημαντικά τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Μία πιο λεπτομερής εικόνα της θέσης της Ελλάδας με ταξύ των χωρών της ΕΕ στις δύο τελευταίες κατηγορίες αλληλεπίδρασης παρέχεται στα Διαγράμματα 4.1.5 και 4.1.6, τα οποία απεικονίζουν τα σχετικά αποτελέσματα

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.4

Εξέλιξη ψηφιακών συναλλαγών με το Δημόσιο (εκατ.), Ελλάδα, 2018-2022

Πηγή: Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων Δημόσιας Διοίκησης του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης (2023).

* Ο ακριβής υπολογισμός της συγκεκριμένης κατηγορίας συναλλαγών κατέστη τεχνικά ευχερής για πρώτη φορά το έτος 2022.

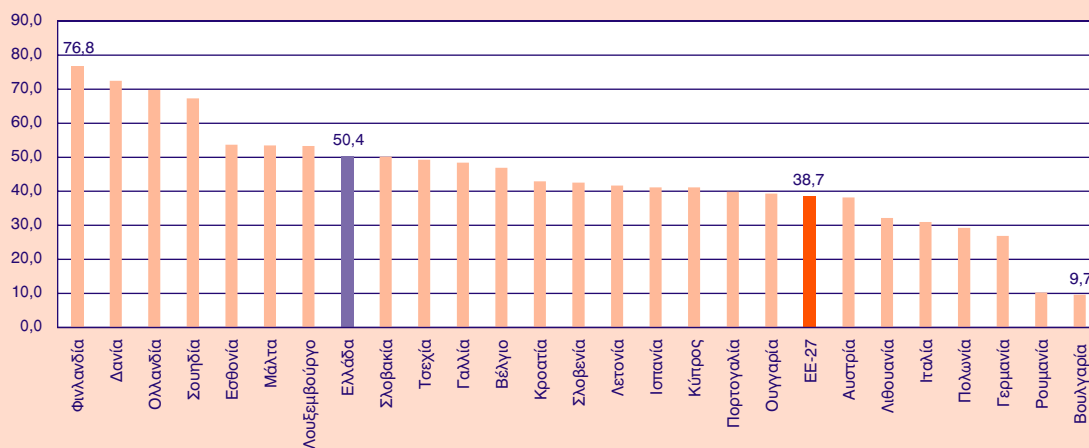
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1.1 Χρήση διαδικτύου για αλληλεπίδραση με τις δημόσιες υπηρεσίες, Ελλάδα, ΕΕ-27, 2010-2021, % των ατόμων

	Αλληλεπίδραση		Απόκτηση πληροφοριών		Λήψη επίσημων εντύπων		Υποβολή συμπληρωμένων εντύπων	
	ΕΕ-27	Ελλάδα	ΕΕ-27	Ελλάδα	ΕΕ-27	Ελλάδα	ΕΕ-27	Ελλάδα
2010	39,7	15,8						
2011	40,9	26,8	36,1	22,5	25,0	15,2	20,0	12,7
2012	44,0	34,3	39,9	28,6	26,5	17,2	21,5	18,1
2013	41,6	35,6	37,4	32,0	25,6	19,0	20,8	19,7
2014	46,0	45,1	40,8	38,2	29,2	21,2	25,0	24,2
2015	45,8	46,4	40,0	42,2	28,1	24,5	25,3	25,2
2016	47,6	48,9	41,7	44,4	29,0	26,8	27,1	26,2
2017	48,8	47,4	41,6	45,3	30,4	28,0	29,5	24,3
2018	51,3	49,8	43,3	47,3	30,8	29,2	32,7	24,4
2019	53,4	52,1	44,3	49,4	32,2	30,5	35,7	27,9
2020	57,2	52,9	47,7	52,1	35,1	31,7	38,5	26,9
2021	58,5	55,0	47,4	52,3	38,4	43,9	44,2	36,6
2022			38,7	50,4	44,0	59,0		

Πηγή: Eurostat, 2023.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.5

Χρήση διαδικτύου για απόκτηση πληροφοριών από ιστοσελίδες δημόσιων οργανισμών, χώρες της ΕΕ-27, 2022, % των ατόμων

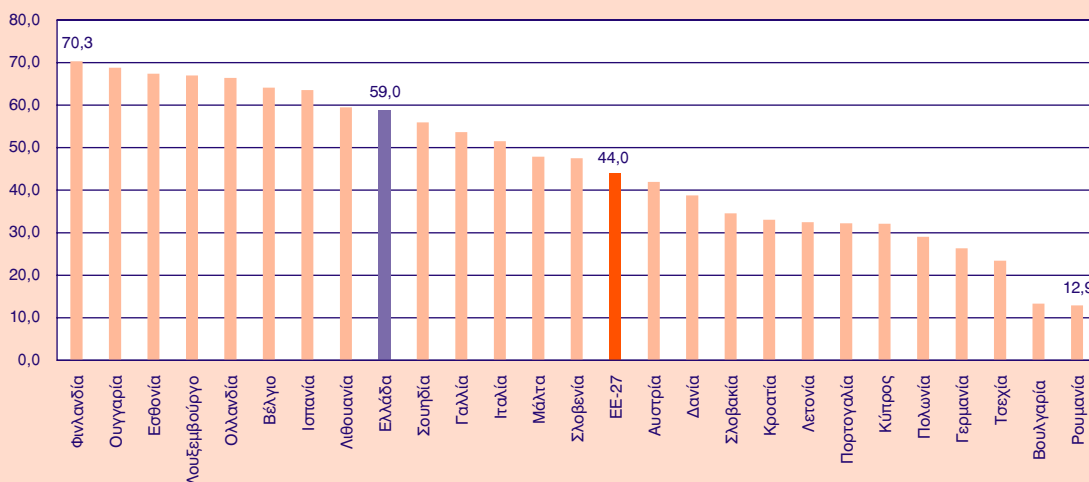
Πηγή: Eurostat, 2023.

της έρευνας για το έτος 2022 ανά χώρα-μέλος της ΕΕ. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.1.5, η Ελλάδα βρίσκεται στην 8η θέση μεταξύ των χωρών της ΕΕ ως προς το ποσοστό των ατόμων που χρησιμοποιούν το διαδί-

κτυο για την απόκτηση πληροφοριών από ιστοσελίδες δημόσιων οργανισμών. Πρωτοπόρες στη συγκεκριμένη κατηγορία εμφανίζονται οι Σκανδιναβικές χώρες και η Ολλανδία, με ποσοστά που πλησιάζουν ή ξεπερνούν

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.6

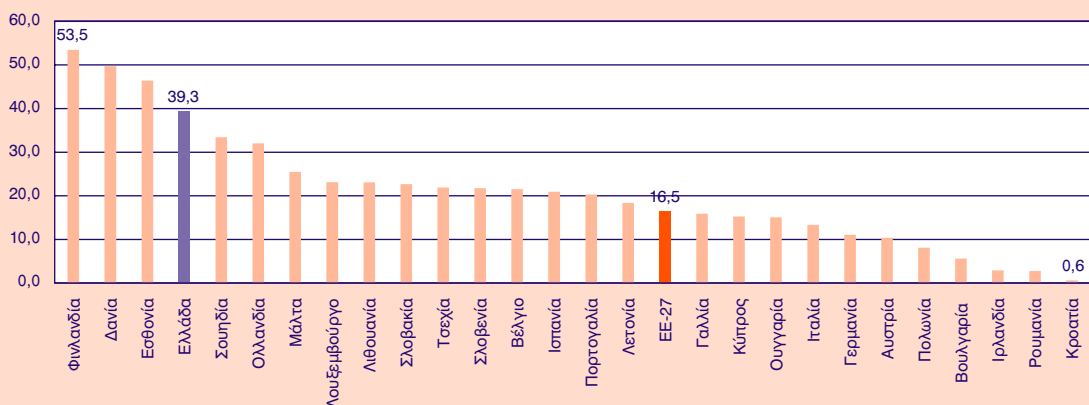
Χρήση διαδικτύου για λήψη επίσημων εντύπων, χώρες της ΕΕ-27, 2022, % των ατόμων

Πηγή: Eurostat, 2023.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.7

Πρόσβαση σε δημόσιες βάσεις δεδομένων ή μητρώα, χώρες της ΕΕ-27, 2022, % ατόμων

Πηγή: Eurostat, 2023.

το 70% των ατόμων, καταδεικνύοντας ότι και στην Ελλάδα τα περιθώρια βελτίωσης στον τομέα αυτό είναι σημαντικά. Σε ό,τι αφορά τη χρήση του διαδικτύου για τη λήψη εντύπων, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.1.6 η Ελλάδα κατατάσσεται στην 9η θέση μεταξύ των χωρών της ΕΕ, έχοντας όμως μικρότερη διαφορά από τις χώρες που προηγούνται στη συγκεκριμένη κατηγορία, αποτέλεσμα που καταδεικνύει το πολύ καλό επίπεδο της Ελλάδας ως προς την πρόσβαση του κοινού σε επίσημα έντυπα μέσω του διαδικτύου.

Μία επιπλέον μορφή αλληλεπίδρασης των πολιτών με τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες, η οποία αξιολογή-

θηκε για πρώτη φορά στην Ευρωπαϊκή Έρευνα χρήσης ΤΠΕ του έτους 2022, αναφέρεται στην πρόσβαση του κοινού σε δημόσιες βάσεις δεδομένων ή μητρώα. Όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 4.1.7, στη συγκεκριμένη σημαντική διάσταση της χρησιμότητας των ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών για το κοινό, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 4η θέση μεταξύ των χωρών της ΕΕ, με το ποσοστό των ατόμων που αναφέρουν πρόσβαση σε υπηρεσίες αυτού του είδους να ανέρχεται στο 39,3% στη χώρα, έναντι 16,5% κατά μέσο όρο στην ΕΕ-27.

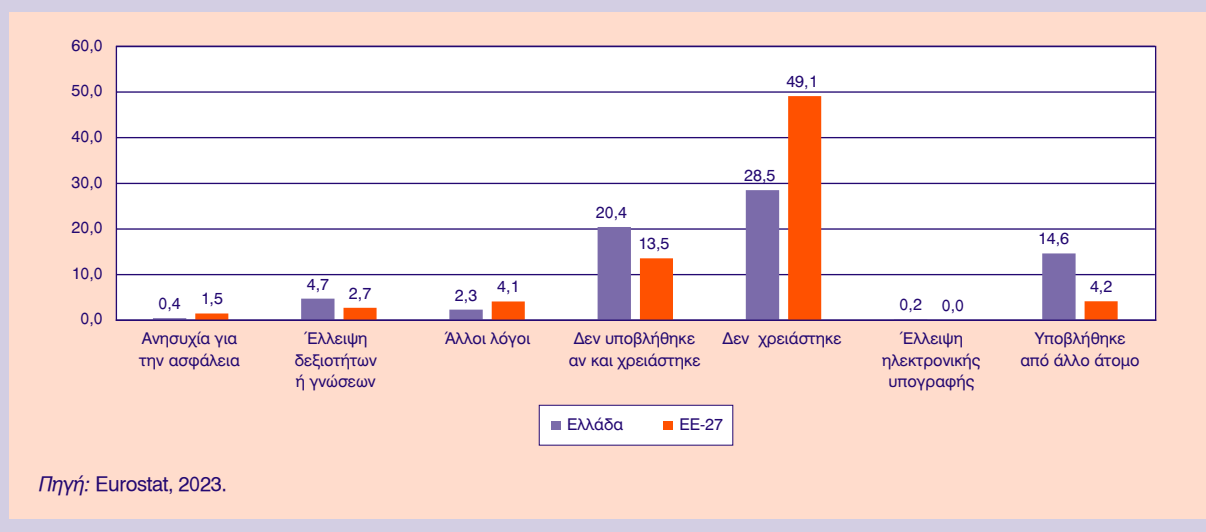
Πέραν των ανωτέρω δεδομένων για την αξιοποίηση των υπηρεσιών ψηφιακής διακυβέρνησης, η πιο πρό-

σφατη ετήσια Ευρωπαϊκή Έρευνα για τη χρήση ΤΠΕ περιλαμβάνει και πληροφόρηση σε σχέση με τους λόγους μη υποβολής συμπληρωμένων εντύπων στις ιστοσελίδες δημόσιων υπηρεσιών, καθώς και για τα προβλήματα που αντιμετώπισε το κοινό κατά τη χρήση ιστοσελίδων του Δημοσίου.

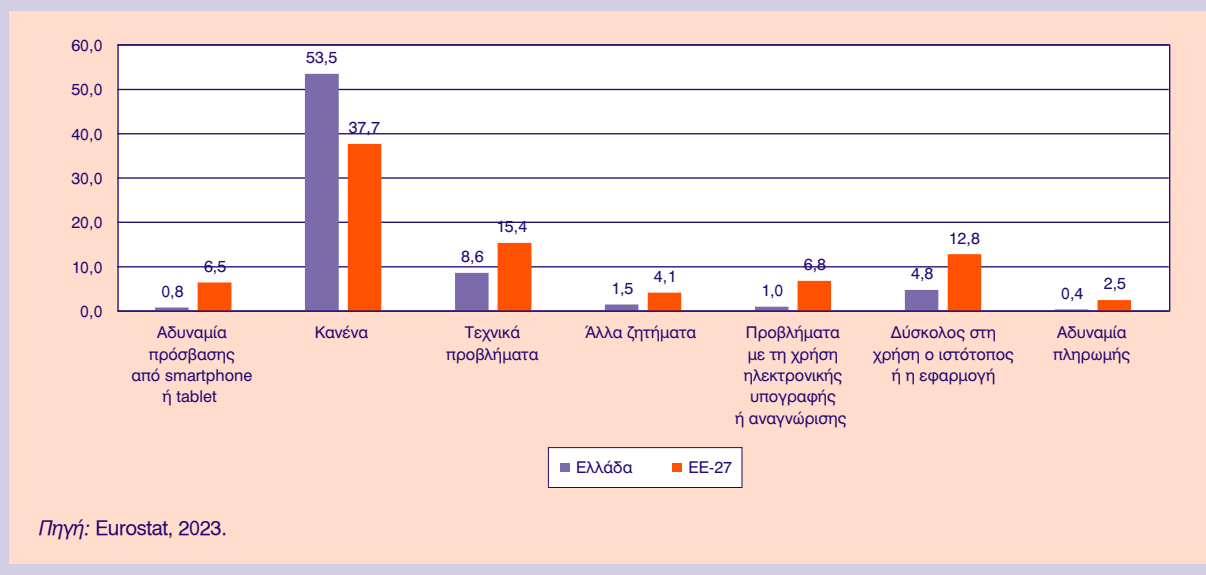
Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.1.8, στην Ελλάδα ο πρώτος λόγος για τη μη υποβολή εντύπων είναι ότι κάτι τέτοιο δεν χρειάστηκε (ποσοστό 28,5% των ατόμων).

Δεύτερος σε σειρά λόγος για την Ελλάδα είναι ότι δεν ζητήθηκε υποβολή από το άτομο, αν και χρειάστηκε (20,4% έναντι 13,5% στην ΕΕ), και τρίτος λόγος ότι μεσολάβησε άλλο άτομο για την υποβολή (14,6% έναντι 4,2% στην ΕΕ). Έχει ενδιαφέρον ότι ως προς τους δύο τελευταίους λόγους, το ποσοστό των ατόμων που τους επικαλούνται στην Ελλάδα είναι σημαντικά υψηλότερο σε σχέση με τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο, γεγονός που ενδεχομένως δείχνει ότι στην Ελλάδα το μερίδιο κοινού που δυσκολεύεται στη χρήση ψηφιακών

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.8
Λόγοι μη υποβολής συμπληρωμένων εντύπων στις ιστοσελίδες δημόσιων υπηρεσιών, Ελλάδα ΕΕ-27, 2022, % των ατόμων

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4.1.9
Προβλήματα κατά τη χρήση ιστοσελίδων δημόσιων υπηρεσιών, Ελλάδα, ΕΕ-27, 2022, % των ατόμων

δημόσιων υπηρεσιών για την υποβολή εντύπων είναι συγκριτικά μεγαλύτερο. Προς το συμπέρασμα αυτό συντείνει και η αναφορά της έλλειψης δεξιοτήτων ή γνώσεων ως λόγου για τη μη υποβολή εντύπων, με το σχετικό ποσοστό στην Ελλάδα (4,7%) να είναι υψηλότερο από τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ (2,7%).

Σε σχέση με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το κοινό κατά τη χρήση ιστοσελίδων του Δημοσίου, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.1.4, στην Ελλάδα το ποσοστό των ατόμων που αναφέρουν ότι δεν συναντούν πρόβλημα είναι σημαντικά υψηλότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (53,5% έναντι 37,7% στην ΕΕ-27), ενώ η συχνότητα αναφοράς προβλημάτων στη χρήση είναι χαμηλότερη στην Ελλάδα σε όλες τις κατηγορίες επιμέρους προβλημάτων της έρευνας. Οι αναφορές σε προβλήματα είναι αξιοσημείωτες για την Ελλάδα μόνο στις κατηγορίες των τεχνικών προβλημάτων (8,6%) και των δυσκολιών στη χρήση του ιστότοπου ή της εφαρμογής (4,7%), με τη χώρα να εμφανίζει ωστόσο σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό ατόμων με τέτοια προβλήματα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (15,4% και 12,8%, αντίστοιχα). Με βάση τα αποτελέσματα αυτά, φαίνεται ότι οι ιστοσελίδες των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα είναι αρκετά εύχρηστες για το κοινό, και τα προβλήματα που συναντώνται στη χρήση τους είναι συγκριτικά περιορισμένα.

4.1.4. Διαπιστώσεις

Η Ελλάδα έχει καταγράψει τα τελευταία χρόνια μεγάλη πρόοδο στην παροχή ψηφιακών δημοσίων υπηρεσιών και την αξιοποίηση των υπηρεσιών αυτών από το κοινό. Η αύξηση της χρήσης του διαδικτύου στην Ελλάδα, σε συνδυασμό με τη λειτουργία και τη συνεχή διεύρυνση του φάσματος υπηρεσιών της πύλης gov.gr, οδήγησε την τελευταία διετία σε μεγάλη αύξηση των ψηφιακών συναλλαγών με το Δημόσιο.

Παράλληλα, οι πολλαπλές παρεμβάσεις για τη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών ενισχύουν συνεχώς τη γενικότερη αλληλεπίδραση των ατόμων με τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες, με την Ελλάδα να έχει πλησιάσει τον μέσο όρο της ΕΕ ως προς το συνολικό ποσοστό των ατόμων που έχουν αλληλεπίδραση με το Δημόσιο μέσω διαδικτύου, και να έχει ξεπεράσει τον ευρωπαϊκό μέσο όρο στο αντίστοιχο ποσοστό των ατόμων που αποκτούν πληροφορίες ή λαμβάνουν επίσημα έντυπα από ιστοσελίδες του Δημοσίου. Οι ιστοσελίδες των δημοσίων υπηρεσιών στην Ελλάδα φαίνεται να είναι αρκετά εύχρηστες για το κοινό, και τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται στη χρήση τους είναι συγκριτικά περιορισμένα σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ. Παρά ταύτα, υπάρχουν ενδείξεις ότι το μερίδιο του κοινού που δυσκολεύεται στη χρήση ψηφιακών δημοσίων υπηρεσιών για την υποβολή εντύπων είναι συγκριτικά μεγαλύτερο στην Ελλάδα σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο. Η αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών μπορεί να έχει σημαντική επίδραση στην αντιμετώπιση των δυσκολιών αυτών, ώστε να αξιοποιηθούν καλύτερα οι βελτιούμενες ψηφιακές υπηρεσίες της Δημόσιας Διοίκησης.

Βιβλιογραφία

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2021. *Ψηφιακή Πυξίδα 2030: η ευρωπαϊκή οδός για την ψηφιακή δεκαετία*. Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, COM (2021) 118 final.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022. *Δείκτης Ψηφιακής Οικονομίας και Κοινωνίας (DESI) 2022, Ελλάδα*.

Αθανασίου, Ε., Κώση, Α. και Χολέζας, Ι. (2023). *Ψηφιακός Μετασχηματισμός*, Δελτίο Παρατηρητηρίου Μεταρρυθμίσεων ΚΕΠΕ, Νο. 1/2023.

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης, 2021. *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025*.

4.2. Εξωτερικό εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων¹

Αθανάσιος Χύμης

4.2.1. Το εξωτερικό εμπόριο γενικά

Το 2022 ήταν μια χρονιά αρκετά καλή όσον αφορά τη μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας. Αυτό συνήθως μεταφράζεται σε σημαντική αύξηση των εισαγωγών (44,9%) που έχουν ως αποτέλεσμα τη δραματική διεύρυνση του ελλείματος του εμπορικού ισοζυγίου (58%), παρά το γεγονός ότι και οι εξαγωγές σημείωσαν νέα μεγάλη αύξηση (36,9%).

Στον Πίνακα 4.2.1 φαίνεται ότι το εξωτερικό εμπόριο του 2022 σημείωσε αρκετά νέα ρεκόρ. Το σύνολο των εισαγωγών ξεπέρασε τα €93 δις και οι εξαγωγές τα €54,6 δις. Το εμπόριο ορυκτών καυσίμων και λιπασμάτων (πετρελαιοειδών), λόγω της σημαντικής ανόδου των τιμών εξαιτίας του πολέμου στην Ουκρανία, σχεδόν διπλασιάστηκε (αύξηση 91,5% των εισαγωγών και 78,5% των εξαγωγών) χωρίς σημαντική μεταβολή των εμπορευόμενων ποσοτήτων, προσθέτοντας €12,4 δις στο εμπορικό έλλειμμα σε σχέση με τα €5,7 δις του 2021.

Εάν δεν λάβουμε υπόψη το εμπόριο πετρελαιοειδών, που αποτελεί περίπου το 35% του συνολικού εμπορίου, μας επιτρέπεται μια καθαρότερη ματιά στην κίνηση των λοιπών αγαθών. Έτσι, οι εισαγωγές πλην πετρελαιοειδών ανήλθαν στο νέο υψηλό των €60,6 δις (αύξηση 28,1%) και των εξαγωγών στα €34,6 δις (αύξηση 20,5%), με το έλλειμμα να αυξάνεται κατά περίπου 40% στα €26 δις. Ενώ οι εξαγωγές δείχνουν μια καλή δυναμική, η ανεξέλεγκτη αύξηση των εισαγωγών δεν αφήνει περιθώρια για συγκράτηση του ρυθμού διεύρυνσης του ελλείματος του εμπορικού ισοζυγίου.

4.2.2. Εμπόριο αγροδιατροφικών προϊόντων

Όσον αφορά το εμπόριο αγροδιατροφικών προϊόντων, επίσης σημειώθηκαν αρκετά ρεκόρ. Ο ρυθμός αύξησης του τουρισμού, όπως και το 2021, σε συνδυασμό με την οικονομική μεγέθυνση και, κυρίως, την αύξηση των τιμών, συμπαρέσυρε τον ρυθμό αύξησης των εισαγωγών σε επίπεδα πρωτόγνωρα (€10,2 δις ή 30% πάνω σε σχέση με το 2021). Σε συνδυασμό με την αύξηση των εξαγωγών κατά 18,7%, στα €9,9 δις, το για δύο συνεχόμενα χρόνια (2020 και 2021) πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο κατέστη και πάλι ελλειμματικό κατά €295 εκατομμύρια (ή €0,3 δις).

Χαρακτηριστικό του έντονου πληθωρισμού το 2022 είναι ότι, ενώ η μεταβολή των εισαγόμενων ποσοτήτων κυμάνθηκε από -2,8% (καφές, τσάι, κλπ) έως 22,8% (ποτά), οι αυξήσεις στην αξία των εισαγόμενων προϊόντων κυμάνθηκαν σε πολύ υψηλότερα επίπεδα και μεταξύ 16,8% (καπνός) και 40,9 (ξυλεία). Η μόνη κατηγορία προϊόντος που η κατά μονάδα τιμή έπεσε είναι ο καπνός. Ενδιαφέρουσα είναι η σημαντική αύξηση των εισαγωγών δερμάτων (51,4% κατά ποσότητα και 63,6% κατ' αξία), τα οποία όμως αποτελούν ένα ελάχιστο ποσοστό του συνόλου των εισαγόμενων αγροδιατροφικών προϊόντων.

Στον Πίνακα 4.2.2 φαίνεται η διάρθρωση των εισαγωγών κατά τις κύριες κατηγορίες προϊόντων. Για πρώτη φορά η εισαγόμενη αξία των γαλακτοκομικών, δημητριακών και οπωροκηπευτικών ξεπέρασε το €1 δις. Η σημαντική άνοδος της τιμής των δημητριακών τα έφερε μπροστά από τα οπωροκηπευτικά ως προς την αξία εισαγωγής.

Οι εξαγωγές αγροδιατροφικών προϊόντων συνεχίζουν την καλή δυναμική που έχουν τα τελευταία χρόνια και ιδιαίτερα από το 2021 (μετά την πανδημία δηλαδή), όχι όμως στο επίπεδο που απαιτείται για να καταφέρουν να κρατήσουν το πλεόνασμα στο ισοζύγιο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και εδώ ο πληθωρισμός έχει παίξει καταλυτικό ρόλο και το μεγαλύτερο μέρος της αύξησης της εξαγόμενης αξίας οφείλεται καθαρά στην αύξηση των τιμών. Συγκεκριμένα υπάρχουν

1. Ως αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα, βάσει της ταξινόμησης του Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η οποία είναι σύμφωνη με την Τυποποιημένη Ταξινόμηση Διεθνούς Εμπορίου (ΤΤΔΕ)-(SITC, Standard International Trade Classification) του ΟΟΣΑ, θεωρούνται τα εξής με τους ακόλουθους κωδικούς: 0 (αγροτικά προϊόντα), 1 (ποτά-καπνός), 21 (δέρματα), 22 (ελαιώδεις σπόροι), 231 (καουτσούκ), 24 (ξυλεία), 261-265 & 268 (φυσικές υφαντικές ίνες), 29 (γεωργικές πρώτες ύλες), 4 (λίπη-έλαια), 59211/12 (άμυλα σπυρου-καλαμποκιού). Για λόγους συντομίας εντός του κειμένου τα αγροτικά προϊόντα και τρόφιμα αναφέρονται και ως αγροδιατροφικά προϊόντα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.1 Συνολικό εμπόριο και εμπόριο αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε δις €)

	2008	2015	2018	2020	2021	2022	% Μεταβολή 2020-2021
Εισαγωγές							
Εισαγωγές συνολικά	60,72	42,60	55,19	48,69	64,24	93,05	44,9
Εισαγωγές πετρελαιοειδών	12,12	11,36	15,99	9,71	16,96	32,47	91,5
Εισαγωγές πλην πετρελαιοειδών	48,60	31,24	39,20	38,99	47,28	60,58	28,1
Αγροδιατροφικά προϊόντα	7,05	6,31	7,05	6,65	7,86	10,20	29,9
Ποσοστό αγροδιατροφικών %	14,5	20,2	18,0	17,1	16,6	16,8	
Εξαγωγές							
Εξαγωγές συνολικά	17,36	25,50	33,46	30,74	39,95	54,68	36,9
Εξαγωγές πετρελαιοειδών	1,90	7,60	11,48	6,73	11,27	20,11	78,5
Εξαγωγές πλην πετρελαιοειδών	15,46	17,90	21,97	24,01	28,69	34,57	20,5
Αγροδιατροφικά προϊόντα	4,01	5,72	6,49	7,18	8,35	9,91	18,7
Ποσοστό αγροδιατροφικών %	25,9	31,9	29,6	29,9	29,1	28,7	
Ισοζύγιο							
Συνολικό	-43,36	-17,10	-21,73	-17,96	-24,29	38,37	58,0
Άνευ πετρελαιοειδών	-33,14	-13,34	-17,23	-14,98	-18,59	-26,01	39,9
Αγροδιατροφικών	-3,04	-0,60	-0,55	0,52	0,49	-0,30	*

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

* Η εναλλαγή του προσήμου δεν επιτρέπει τον υπολογισμό της μεταβολής.

αρκετές κατηγορίες προϊόντων τα οποία σημείωσαν μείωση στις εξαγόμενες ποσότητες: βαμβάκι -28,3%, καφές, τσάι, κλπ. -19,8%, δημητριακά -11,4%, ακατέργαστες ύλες -9,1%, οπωροκηπευτικά -2,1% και γαλακτοκομικά -0,2%.

Στον Πίνακα 4.2.3 φαίνεται ότι όλες σχεδόν οι κατηγορίες σημείωσαν αύξηση της εξαγόμενης αξίας. Εξαίρεση αποτελούν οι δορές (δέρματα) στα οποία, παρά την αύξηση των εξαγόμενων ποσοτήτων (9,5%), η αξία τους μειώθηκε κατά 3,4% λόγω, προφανώς, της μειωμένης τιμής τους. Επίσης η εξαγόμενη ξυλεία, ενώ σημείωσε σημαντική αύξηση της εξαγόμενης ποσότητας (22,9%), η αξία αυξήθηκε μόνο κατά 10,9%,

κάτι που δείχνει επίσης τη μειωμένη τιμή στην οποία εξάχθηκε. Γενικά, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός, και αυτό είναι κάτι που η ελληνικός αγροδιατροφικός τομέας θα πρέπει να εξετάσει σοβαρά, ότι οι τιμές των εισαγόμενων αυξάνονται γρηγορότερα από τις τιμές των εξαγόμενων προϊόντων.

4.2.3. Συμπεράσματα

Ενώ οι εξαγωγές αγροδιατροφικών προϊόντων έχουν πολύ καλή δυναμική από την έναρξη της οικονομικής κρίσεως (2009) και έχουν αντεπεξέλθει πολύ καλά και στην κρίση της πανδημίας και του πολέμου στην Ου-

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.2 Διάρθρωση των εισαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. €)

	2008		2015		2018		2019		2020		2021		2022	
	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%
Κρέας ^α	1.211	17,2	1.117	17,7	1.242	17,6	1.322	18,1	1.132	17,0	1.218	15,5	1.582	15,5
Γαλακτοκομικά	808	11,5	752	11,9	829	11,8	857	11,7	819	12,3	934	11,9	1.297	12,7
Δημητριακά	681	9,7	554	8,8	682	9,7	707	9,7	664	10,0	831	10,6	1.081	10,6
Οπωροκηπευτικά	786	11,1	731	11,6	827	11,7	900	12,3	817	12,3	898	11,4	1.061	10,4
Ζωοτροφές	406	5,8	401	6,4	462	6,6	487	6,7	548	8,2	659	8,4	811	7,9
Αλεύματα	428	6,1	375	5,9	521	7,4	540	7,4	423	6,4	544	6,9	706	6,9
Καφές, τσάι, κλπ.	365	5,2	472	7,5	453	6,4	470	6,4	436	6,6	502	6,4	617	6,0
Έλαια	290	4,1	264	4,2	256	3,6	226	3,1	224	3,4	367	4,7	568	5,6
Είδη διατροφής	344	4,9	352	5,6	358	5,1	374	5,1	376	5,7	423	5,4	503	4,9
Ποτά	436	6,2	255	4,0	309	4,4	328	4,5	235	3,5	324	4,1	445	4,4
Καπνός	335	4,7	301	4,8	347	4,9	327	4,5	286	4,3	340	4,3	398	3,9
Σάκχαρα	225	3,2	207	3,3	196	2,8	203	2,8	209	3,1	225	2,9	360	3,5
Ελαιώδεις σπύροι	224	3,2	211	3,3	202	2,9	204	2,8	186	2,8	220	2,8	302	3,0
Ξυλεία	262	3,7	124	2,0	140	2,0	147	2,0	132	2,0	157	2,0	221	2,2
Ακατέργαστες ύλες	130	1,8	123	1,9	140	2,0	140	1,9	134	2,0	167	2,1	182	1,8
Δορές	93	1,3	56	0,9	62	0,9	56	0,8	14	0,2	18	0,2	30	0,3
Σύνολο	7.054^β		6.313		7.047		7.313		6.653		7.855		10.204	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

α. Περιλαμβάνονται ζώα και προϊόντα κρέατος.

β. Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων πιθανώς να μην ισούται με το σύνολο, διότι δεν περιλαμβάνονται κάποιες υποκατηγορίες με ελάχιστα ποσά όπως βαμβάκι, καουτσούκ, λοιπές φυτικές ίνες, μαλλί και γιούτα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4.2.3 Διάρθρωση των εξαγωγών αγροτικών προϊόντων και τροφίμων (σε εκατ. €)

	2008		2015		2018		2019		2020		2021		2022	
	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%	Εκατ. €	%
Οπωροκηπευτικά	1.346	33,6	1.846	32,3	2.086	32,1	2.175	32,9	2.425	33,8	2.514	30,1	2.868	28,9
Γαλακτοκομικά	275	6,9	561	9,8	672	10,3	705	10,7	805	11,2	920	11,0	1.117	11,3
Ύλατα	333	8,3	714	12,5	704	10,8	421	6,4	570	7,9	745	8,9	1.047	10,6
Αλιεύματα	449	11,2	590	10,3	689	10,6	684	10,3	728	10,1	807	9,7	940	9,5
Καπνός	416	10,4	450	7,9	489	7,5	508	7,7	550	7,7	629	7,5	798	8,1
Δημητριακά	315	7,9	303	5,3	402	6,2	422	6,4	467	6,5	611	7,3	777	7,8
Βαμβάκι	236	5,9	299	5,2	342	5,3	530	8,0	397	5,5	685	8,2	638	6,4
Είδη διατροφής	124	3,1	236	4,1	307	4,7	338	5,1	376	5,2	400	4,8	470	4,7
Ποτά	163	4,1	209	3,7	223	3,4	229	3,5	235	3,3	281	3,4	337	3,4
Κρέας ^α	76	1,9	84	1,5	125	1,9	145	2,2	138	1,9	189	2,3	241	2,4
Ζωοτροφές	51	1,3	54	0,9	80	1,2	88	1,3	120	1,7	135	1,6	185	1,9
Ελαιώδεις σπόροι	76	1,9	96	1,7	76	1,2	76	1,1	101	1,4	97	1,2	137	1,4
Σάκχαρα	54	1,3	77	1,3	91	1,4	76	1,1	75	1,0	90	1,1	107	1,1
Καφές, τσάι, κλπ.	30	0,7	78	1,4	80	1,2	86	1,3	86	1,2	100	1,2	102	1,0
Ακατέργαστες ύλες	18	0,4	37	0,6	51	0,8	54	0,8	58	0,8	70	0,8	72	0,7
Δορές	38	0,9	73	1,3	63	1,0	56	0,8	30	0,4	57	0,7	55	0,6
Ξύλεια	9	0,2	8	0,1	11	0,2	13	0,2	12	0,2	14	0,2	15	0,2
Σύνολο	4.011^β		5.717		6.493		6.609		7.177		8.347		9.909	

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΛΣΤΑΤ.

α. Περιλαμβάνονται ζώα και προϊόντα κρέατος.

β. Το άθροισμα των επιμέρους προϊόντων πιθανώς να μην ισούται με το Σύνολο, διότι δεν περιλαμβάνονται κάποιες υποκατηγορίες με ελάχιστα ποσά όπως βαμβάκι, καουτσούκ, λοιπές φυτικές ίνες, μαλλί και γούτα.

κρανία, δεν μπόρεσαν να κρατήσουν το πλεόνασμα που δημιουργήθηκε το 2020 και συνεχίστηκε το 2021. Η παρούσα στήλη έχει κατ' επανάληψη τονίσει ότι το βαμβάκι και το λάδι, όσο καλά και να πάνε, εξαγωγικά, κάποιες χρονιές δεν επαρκούν για να διατηρηθεί το εμπορικό πλεόνασμα.

Το μεν βαμβάκι το 2022 παρουσίασε μείωση 6,9% και η άνοδος της τιμής συγκράτησε τη μεγάλη πτώση 28,3% της εξαγόμενης ποσότητας, το δε ελαιόλαδο καθαρά χάρη στην άνοδο της τιμής του, αύξησε την εξαγόμενη αξία κατά 40,6%, όταν η εξαγόμενη ποσότητα αυξήθηκε μόλις κατά 4,3%. Η παρούσα αύξηση των τιμών οφείλεται κυρίως σε διεθνείς συνθήκες και στον πληθωρισμό και όχι στις εγχώριες μεταποιητικές δράσεις αύξησης της προστιθέμενης αξίας των συγκεκριμένων προϊόντων.

Τα ανωτέρω σημαίνουν ότι το ενδεχόμενο πλεόνασμα που μπορεί να παρουσιαστεί κάποιες χρονιές οφείλεται κυρίως σε εξωγενείς παράγοντες. Έτσι έγινε το 2020 και το 2021, όταν η διεθνής κρίση της πανδημίας μείωσε την ανάγκη εισαγωγών λόγω περιορισμού των τουριστικών ροών. Για να επιτευχθεί βιώσιμο πλε-

όνασμα στο εμπόριο αγροδιατροφικών προϊόντων, απαιτούνται συγκεκριμένες δράσεις από τον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα. Συγκεκριμένα, απαιτείται ενίσχυση της κτηνοτροφικής παραγωγής είτε για εγχώρια κατανάλωση και άρα μείωση των εισαγωγών, είτε προς εξαγωγή ποιοτικού προϊόντος υψηλής διατροφικής και, κατ' επέκταση, χρηματικής αξίας.

Επίσης, στο βαμβάκι απαιτείται σειρά ενεργειών, ώστε να μη χάνει την ποιότητά του μετά τη συγκομιδή του. Αυτό για να γίνει, χρειάζεται οργάνωση και συνεργασία όλης της παραγωγικής αλυσίδας, δηλαδή, των παραγωγών, των εκκοκκιστών και των εμπόρων, με ταυτόχρονη συνεργασία με το κέντρο ποιοτικού ελέγχου, τυποποίησης και ταξινόμησης βάμβακος.

Τέλος, υπάρχει γενικά η ανάγκη για καλύτερη οργάνωση της μεταποιητικής διαδικασίας των περισσότερων προϊόντων και ιδιαίτερα των εξαγωγίμων, έτσι ώστε η τυποποίηση, πιστοποίηση και συσκευασία να προωθή την επίτευξη υψηλότερης ποιότητας προϊόντος, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο τις κατάλληλες συνθήκες για αύξηση της τιμής των εξαγωγίμων ποσοτήτων.

Οι πρόσφατες οικονομικές επιδόσεις της Ελλάδος και οι προοπτικές μετά την πανδημία

Πρόδρομος Προδρομίδης*

Περίληψη

Το άρθρο περιγράφει τις πρόσφατες επιδόσεις της Ελλάδος όσον αφορά στην δημιουργία πραγματικού κατά κεφαλήν προϊόντος, την θνησιμότητα από τον κορωνοϊό, την δαπάνη για δημόσιες επενδύσεις, την ανεργία, το εμπορικό έλλειμμα, τον πληθωρισμό. Η χώρα φαίνεται ότι επέτυχε την μεσαία τιμή μεταξύ του μεγίστου και ελαχίστου αριθμού θανάτων ανά 100.000 άτομα στον πληθυσμό μεταξύ των 27 κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ενώσεως (ΕΕ-27), παρά το σχετικά υψηλό ποσοστό πολύ ηλικιωμένων ατόμων που χαρακτηρίζει τον πληθυσμό της Ελλάδος. Επίσης, εμφανίζει έναν από τους χαμηλότερους ρυθμούς πληθωρισμού τιμών στην ΕΕ-27 τόσο πριν όσο και κατά την διάρκεια του πολέμου στην Ουκρανία. Παρ' όλο που το έλλειμμα του εξωτερικού εμπορίου εκτοξεύτηκε το 2022, καθώς η Ελλάδα στράφηκε σε ακριβά υποκατάστατα των ρωσικών εισαγωγών ενέργειας, η χώρα φαίνεται να έχει γυρίσει σελίδα: Το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ άρχισε (αναιμικώς κατά τα έτη 2020-21 και, πιο εμφανώς) κατά το έτος 2022 να συγκλίνει προς τον μέσο όρο της ΕΕ-27 για πρώτη φορά από το 2009, ενώ η ανεργία συνέχισε να αποκλιμακώνεται. *Ceteris paribus*, το ευρύ σχέδιο δαπανών για δημόσιες επενδύσεις που συμφωνήθηκε με την ΕΕ προοιωνίζεται άνοδο του ΑΕΠ κατά τα επόμενα έτη.

Λέξεις-κλειδιά: πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ, πληθωρισμός, ανεργία, θνησιμότητα λόγω COVID-19, εμπορικό έλλειμμα, δαπάνες δημοσίων επενδύσεων

Ταξινόμηση JEL: E20, E30, F10, H50, I12

1. Εισαγωγή

Σε μια εποχή κατά την οποία η διεθνής αβεβαιότητα είναι υψηλή, η Ελλάς, η πιο χρεωμένη χώρα της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, βρίσκεται σε ένα κοινωνικοοικονομικό, εκλογικό και γεωπολιτικό σταυροδρόμι.

Ο ΟΟΣΑ (OECD, 2023) και η Τράπεζα της Ελλάδος (Bank of Greece, 2023) εμφανίζουν αισιόδοξοι για τις προοπτικές της χώρας, εφόσον διατηρηθεί η εφαρμογή αξιόπιστων οικονομικών πολιτικών, η μεταρρυθμιστική δυναμική και η κοινωνική συναίνεση, η αναβάθμιση των υποδομών, η επίτευξη πρωτογενών δημοσιονομικών πλεονασμάτων, ο εκσυγχρονισμός του Δημοσίου, η ενίσχυση των θεσμών και η υποστήριξη των ευάλωτων νοικοκυριών.

Ακολουθώντας την καλή πρακτική διασταυρώσεως των εκτιμήσεων με νέα, ανεξάρτητη εξέταση των δεδομένων, στο άρθρο εξετάζονται οι πρόσφατες επιδόσεις της χώρας σε μια σειρά από κρίσιμες μεταβλητές. Συγκεκριμένα, εξετάζονται οι επιδόσεις στο πραγματικό κατά κεφαλήν προϊόν, την θνησιμότητα από τον νέο κορωνοϊό (coronavirus), την δαπάνη για δημόσιες επενδύσεις, την ανεργία, το εμπορικό έλλειμμα, τον πληθωρισμό –εκάστη μεταβλητή σε ξεχωριστή ενότητα (τις έξι ενότητες που έπονται)– προκειμένου να αξιολογηθεί η κατάσταση και να εξαχθούν συμπεράσματα για τις προοπτικές. Το άρθρο ολοκληρώνεται στην τελευταία (όγδοη) ενότητα με την διατύπωση των συμπερασμάτων και κάποιων επισημάνσεων.

* Ερευνητής του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). E-mail: rjprodr@kepe.gr. Ευχαριστίες εκφράζονται σε έναν ανώνυμο κριτή για χρήσιμα και εποικοδομητικά σχόλια και παρατηρήσεις, καθώς και στην Ελένη Σουλτανάκη για την γλωσσική επιμέλεια.

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέως και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

2. Πραγματικό κατά κεφαλήν προϊόν

Από την ένταξη της Ελλάδος στην Ευρωζώνη¹, το πραγματικό κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) της χώρας αρχικώς διευρύνθηκε (μέχρι το 2007)², εν συνεχεία συρρικνώθηκε (μέχρι το 2013) και ανέκαμψε. Η ισχυρή ανάκαμψη διακόπηκε αρχικά από την πανδημία του νέου κορωνοϊού (το 2020), και εν συνεχεία από τις διεθνείς κυρώσεις-αντικυρώσεις, καθώς και την ενεργειακή κρίση που ακολούθησαν την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία (το 2022). Βλ. Διάγραμμα 1.

Η μεγαλύτερη μείωση σημειώθηκε το 2011, η δεύτερη μεγαλύτερη το 2020 (πρώτο έτος της πανδημίας) και άλλες μεγάλες μειώσεις (σε φθίνουσα σειρά) σημειώθηκαν το 2010³, το 2012 και το 2009: όλες μετά από μια εξωγενή ανωμαλία (σοκ): την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Αντιθέτως, η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε το 2021 και η δεύτερη μεγαλύτερη το 2022 (κατά το δεύτερο και το τρίτο έτος της πανδημίας, αντιστοίχως).

Καθώς το μέσο πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ-27 γενικώς αυξήθηκε με την πάροδο του χρόνου, η αρχική σύγκλιση της Ελλάδος προς τον ευρωκοινοτικό μέσο όρο διακόπηκε το 2004-09. Ακολούθησε απόκλιση έως το 2019 και εκ νέου σύγκλιση το 2020-22. Βλ. Διάγραμμα 2.

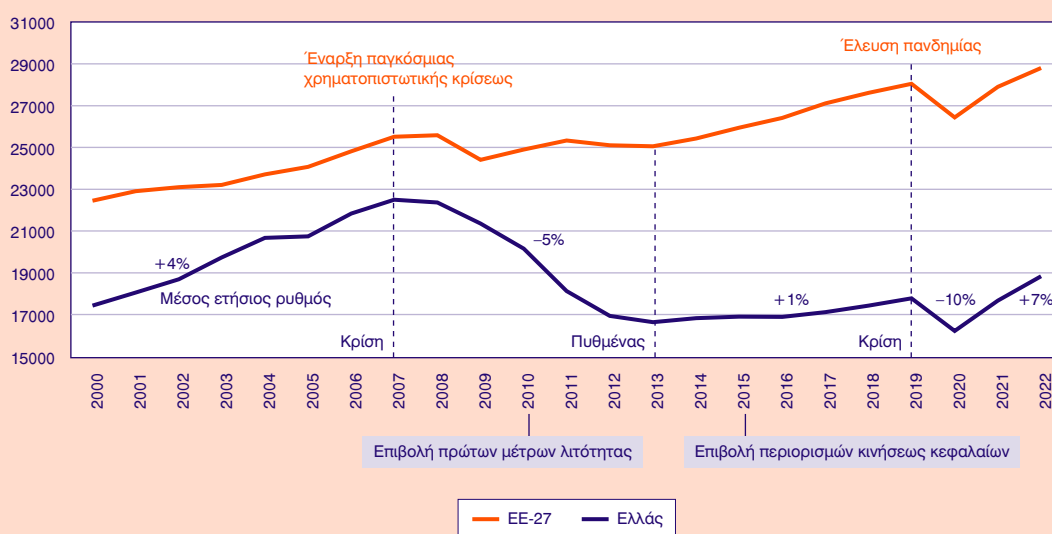
Ένα περιστασιακώς εκτιμώμενο μέτρο ευημερίας υποδηλοί ότι, μετά την ύφεση, στην Ελλάδα η συνολική ικανοποίηση των ανθρώπων από τις ζωές τους γενικώς αυξήθηκε περισσότερο από ό,τι στην υπόλοιπη ΕΕ-27. Βλ. Πίνακα 1.

Συμπερασματικά, μετά από πολυετή οικονομική δυσπραγία, η Ελλάς φαίνεται να μεταβαίνει σε μια νέα φάση συγκλίσεως προς το μέσο πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ-27.

Το πλέον πρόσφατο μέγεθος του πραγματικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ (το μέγεθος του έτους 2022) ανέρχεται στο 84% του αντιστοίχου του έτους 2010 (όταν ελήφθησαν τα πρώτα μέτρα λιτότητας)· ενώ η τελευταία διαφορά από τον μέσο όρο της ΕΕ-27 είναι περίπου

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Η εξέλιξη του πραγματικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε €) στην Ελλάδα, 2000-22

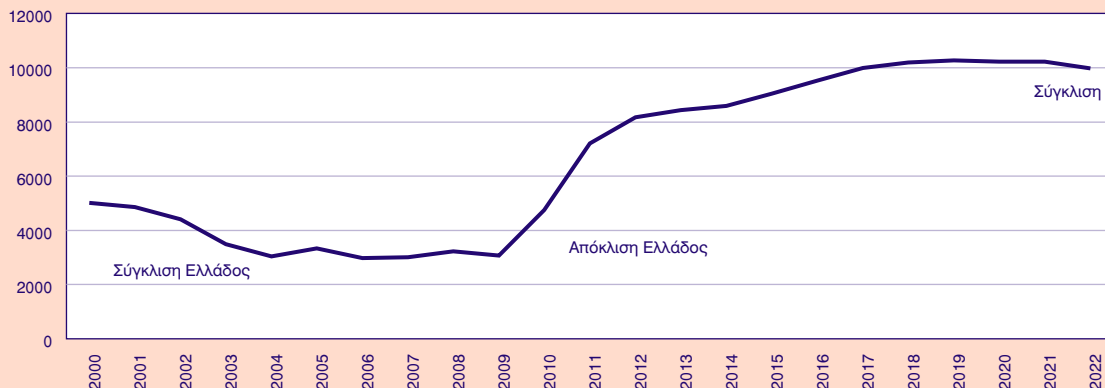
Σημείωση: Υφίσταται διακοπή στην χρονοσειρά από το 2010 και εξής (σε σχέση με τα προηγούμενα έτη).

Πηγή: Eurostat, ίδιοι υπολογισμοί.

1. Η διαπίστωση ότι η Ελλάς πληρούσε τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ χρονολογείται στα μέσα του 2000 και η ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη χρονολογείται στις αρχές του 2001.
2. Πρώτο έτος της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσεως.
3. Έτος κατά το οποίο ελήφθησαν τα πρώτα μέτρα λιτότητας στην Ελλάδα και συμφωνήθηκε το λεγόμενο πρώτο μνημόνιο με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Συμπληρωματικά σημειώνεται ότι, σύμφωνα με την Eurostat, το ίδιο έτος παρατηρείται διακοπή στην χρονοσειρά του ΑΕΠ (δηλ. οι εκτιμήσεις των μεγεθών του 2010 και των ετών που έπονται διενεργούνται με διαφορετικό τρόπο από ό,τι διενεργήθηκαν τα προηγούμενα έτη).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Η διαφορά μεταξύ του πραγματικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ΕΕ-27 και αυτού της Ελλάδος (σε €), 2000-22

Σημείωση: Υφίσταται διακοπή στην χρονοσειρά από το 2010 και εξής (σε σχέση με τα προηγούμενα έτη).

Πηγή: Eurostat, ίδιοι υπολογισμοί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Το μέσο ποσοστό συνολικής ικανοποίησης από την ζωή (κλίμακα 0-10) μεταξύ ατόμων ηλικίας 16 ετών και άνω κατά τα έτη 2013, 2018, 2021

	2013	2018	2021
ΕΕ-27	7,0	7,3	7,2
Ελλάς	6,2	6,4	6,8

Πηγή: Eurostat.

2,1 φορές μεγαλύτερη από την αντίστοιχη διαφορά από τον μέσο όρο της ΕΕ-27 που υφίστατο το 2010.

3. Αριθμός θανάτων εξαιτίας του νέου κορωνοϊού

Η πανδημία έφερε την ανθρωπότητα και κάθε κοινωνία ξεχωριστά προ του διλήμματος: (α) διατήρηση της οικονομικής δραστηριότητας με κίνδυνο την ταχύτατη διασπορά του κορωνοϊού στον πληθυσμό και

πολλές απώλειες σε ανθρώπινες ζωές ή (β) μείωση της οικονομικής δραστηριότητας προκειμένου να επιτευχθεί επιβράδυνση της διασποράς του κορωνοϊού στον πληθυσμό (και συγκράτηση των απωλειών σε ανθρώπινες ζωές) έως ότου αναπτυχθούν και διατεθούν εμβόλια σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού (Προδρομίδης, 2021).

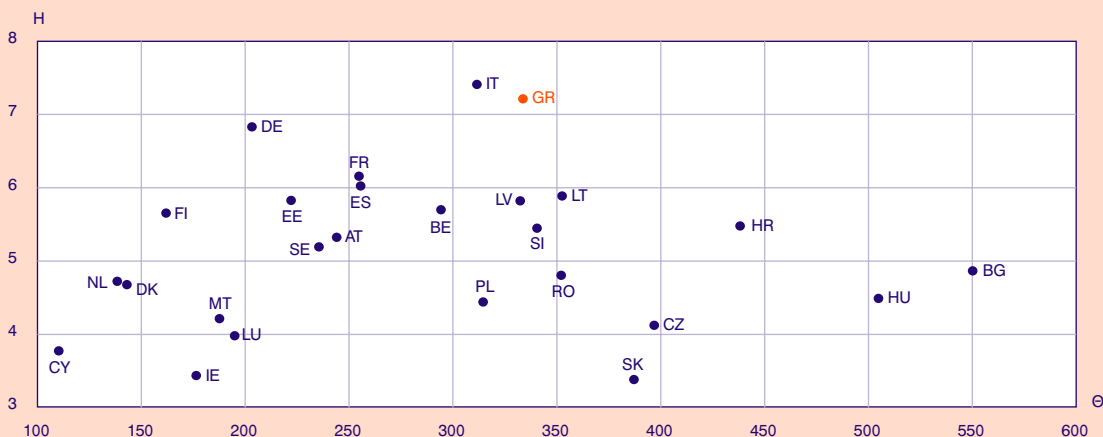
Στο Διάγραμμα 3 παρέχονται (α) ο αριθμός των θανάτων εξαιτίας του νέου κορωνοϊού σε κάθε κράτος-μέλος της ΕΕ ως τον χρόνο συγγραφής του άρθρου (την άνοιξη του 2023) και (β) το ποσοστό του πληθυσμού των πολύ ηλικιωμένων ατόμων (άνω των 80 ετών) που υφίστατο κατά την εμφάνιση των πρώτων κρουσμάτων στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Προκύπτει ότι η Ελλάς υπέστη ή επέτυχε την μεσαία τιμή των εν λόγω θανάτων (μεταξύ του μεγίστου και του ελαχίστου) στην ΕΕ, παρά (α) το σχετικά μεγάλο ποσοστό των πολύ ηλικιωμένων ατόμων στον πληθυσμό της (της ηλικιακής ομάδας που κατά γενική διαπίστωση υπήρξε η πλέον ευάλωτη στον νέο κορωνοϊό), και (β) την υποχρηματοδότηση και υποστελέχωση των υπηρεσιών υγείας της χώρας λόγω των περικοπών και της μακράς οικονομικής υφέσεως (ΟΟΣΑ και ΕΕ, 2021· European Commission, 2022), ενώ η ανάγκη αυξήσεως του ΑΕΠ (και πλήρους λειτουργίας της οικονομίας το συντομότερο) μετά την πολυετή ύφεση ήταν επιτακτική⁴.

4. Η λήψη τουλάχιστον μίας δόσεως τους εμβολίου από το 76% του πληθυσμού τον Μάρτιο του 2022 και η δυνατότης καλύψεως όσων επιθυμούσαν περισσότερα/επαναλαμβανόμενα εμβόλια, επέτρεψαν την ομαλότερη λειτουργία της οικονομικής ζωής στην διάρκεια του 2022.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 80 ετών και άνω στην ΕΕ κατά την 1.1.2020 (Η) και ο αριθμός των θανάτων από την πανδημία ανά 100 χιλ. κατοίκους στην ΕΕ ως την 10.3.2023 (Θ)

Σημείωση: Δεν υφίστανται στοιχεία θανάτων σχετιζόμενων με την πανδημία από την Πορτογαλία.

Πηγές: Πανεπιστήμιο John Hopkins (στοιχεία Θ), Eurostat (στοιχεία Η).

4. Δαπάνη για δημόσιες επενδύσεις

Στρέφοντας την προσοχή στις μεταπανδημικές προοπτικές του ΑΕΠ, σημειώνεται ότι ένας από τους συνήθεις τρόπους υπολογισμού του ΑΕΠ, Y , είναι η άθροιση των αξιών των αγαθών και υπηρεσιών που καταναλώνονται σε ένα έτος, ως εξής:

$$Y = C + I + G + (X - M). \quad (1)$$

Η κατανάλωση, C , απαρτίζεται από τις δαπάνες των νοικοκυριών και των μη κερδοσκοπικών οργανισμών της χώρας για διαρκή αγαθά, μη διαρκή αγαθά και υπηρεσίες. Γενικώς, η C αυξάνεται με το εισόδημα (το ΑΕΠ). Έτσι, διευρύνεται κατά τις φάσεις της ανακάμψης και περαιτέρω επεκτάσεως του Y και περιορίζεται κατά τις φάσεις της κάμψης και υφέσεώς του.

Η ιδιωτική επένδυση, I , αφορά (α) στις δαπάνες των νοικοκυριών της χώρας για νέες κατοικίες και (β) στις αγορές κτηρίων, μηχανημάτων, εξοπλισμού, λογισμικού και άλλης πνευματικής ιδιοκτησίας στις οποίες προβαίνουν οι παραγωγοί αγαθών και υπηρε-

σιών της χώρας, μείον τις εκποιήσεις τέτοιων (περιουσιακών) στοιχείων, συν ορισμένες προσθήκες στην αξία των εν λόγω στοιχείων που πραγματοποιούνται κατά την παραγωγική δραστηριότητα (όπως, βελτιώσεις στην γη)⁵. Είναι ευρέως αποδεκτό ότι, κατά την διάρκεια της υφέσεως, ιδίως από το 2009 και μετά, οι ιδιωτικές επενδύσεις στην Ελλάδα μειώθηκαν, ακόμα και ότι υπολείποντο των αποσβέσεων.

Οι κρατικές δαπάνες, G , συντίθενται από τις επιμέρους κρατικές δαπάνες για τελικά αγαθά και υπηρεσίες. Περιλαμβάνουν τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων, τις αγορές όπλων (τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς) και κάθε επενδυτική δαπάνη του κράτους για κτήρια, μηχανήματα, οχήματα, λογισμικό, κατασκευές δρόμων, λιμένων, γεφυρών κ.λπ.⁶ Όπως η κατανάλωση και οι ιδιωτικές επενδύσεις, οι κρατικές δαπάνες στην Ελλάδα ακολούθησαν μια κυκλική πορεία και συρρικνώθηκαν κατά την διάρκεια της υφέσεως.

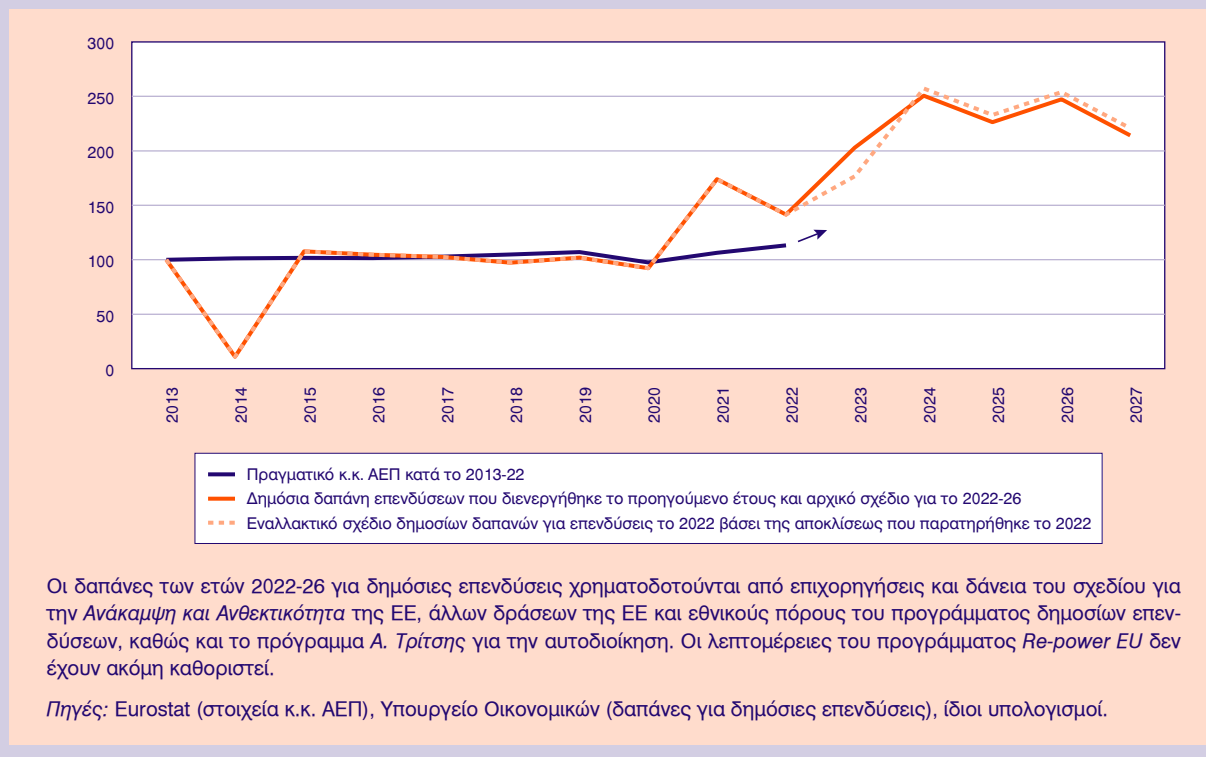
Οι εξαγωγές, X , αφορούν στην συνολική αξία των αγαθών και των υπηρεσιών που παράγονται στην χώρα, αλλά αγοράζονται από αλλοδαπούς καταναλωτές.

5. Υπό αυτό το πρίσμα, ο όρος επένδυση δεν πρέπει να συγχέεται με τις αγορές χρηματοοικονομικών προϊόντων· η δε αγορά χρηματοοικονομικών προϊόντων θεωρείται αποταμίευση και όχι επένδυση.

6. Οι μεταβιβαστικές πληρωμές (επιδόματα κ.ά.) που χορηγούνται από το Δημόσιο δεν προσμετρούνται, καθώς δεν αφορούν σε κάποια αγορά, αλλά μάλλον σε μεταβίβαση εισοδήματος. Προσμετρούνται στην κατανάλωση εφόσον δαπανηθούν για κάποια αγορά.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

Η πρόσφατη εξέλιξη του πραγματικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ και των δαπανών για δημόσιες επενδύσεις στην Ελλάδα –διενεργηθείσες (2013-22) και προγραμματισμένες (2023 και επομένων ετών), 2013= 100

Οι εισαγωγές, M , αφορούν στην συνολική αξία των αγαθών και των υπηρεσιών αλλοδαπής προελεύσεως που αγοράζονται από εγχώριους καταναλωτές.

Προκύπτει ότι το κάτω όριο της αξίας ενός εξ αυτών των στοιχείων, συγκεκριμένα, των δαπανών για δημόσιες επενδύσεις, G_1 (μέρους του G), είναι ήδη γνωστό σε σημαντικό βαθμό στους σχεδιαστές της οικονομικής αναπτύξεως⁷ και υπερβαίνει όποια αντίστοιχη ροή πόρων προς την Ελλάδα υπήρξε στο πρόσφατο παρελθόν. Καθώς η G_1 , εν πολλοίς, έρχεται από το εξωτερικό, αναμένεται ότι δεν θα εκτοπίσει τις ημεδαπές ιδιωτικές επενδύσεις. Το πιο πιθανό, δε, είναι να ωθήσει το ΑΕΠ προς την ίδια κατεύθυνση: προς τα άνω. Βλ. Σχέση (1) και Διάγραμμα 4.

Συγκεκριμένα, η G_1 αναμένεται να μετατοπίσει πρώτα την συνολική ζήτηση της οικονομίας (AgD) προς τα άνω και σε μεταγενέστερο στάδιο –μέσω του τεχνητού και του ανθρωπίνου κεφαλαίου που (α) εξασφαλίζεται από τις δράσεις που χρηματοδοτούνται από την G , και (β) εισέρχεται στην παραγωγή διαδι-

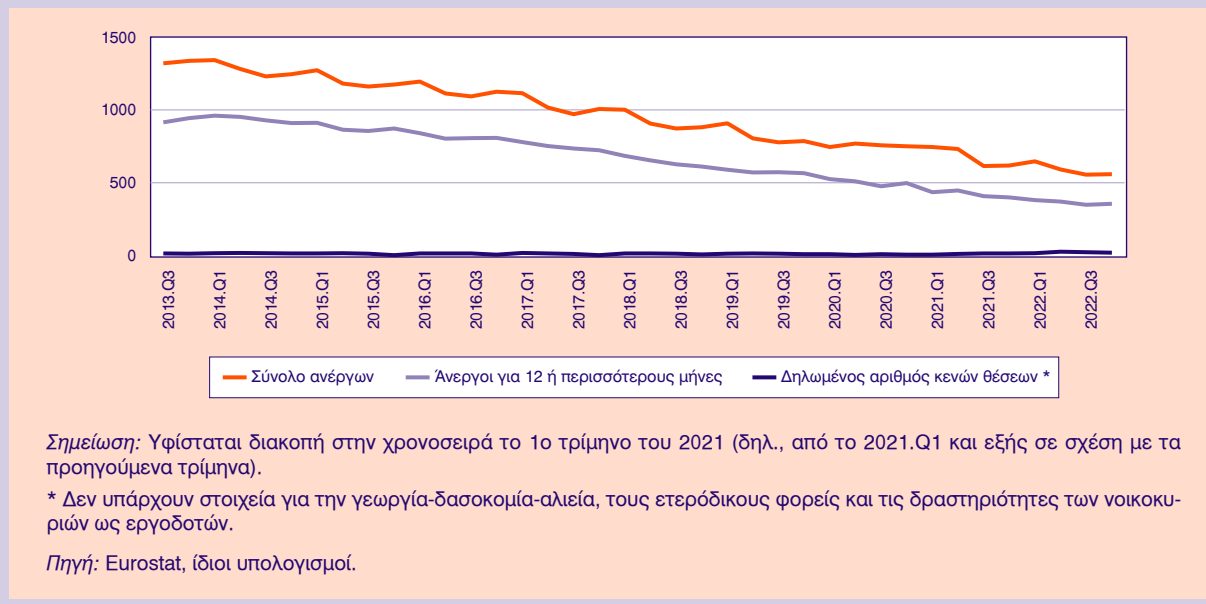
κασία– να μετατοπίσει την συνολική προσφορά της οικονομίας (AgS) προς τα άνω. Εάν η μετατόπιση της AgD υπερτερήσει της μετατοπίσεως της AgS, τότε τόσο το παραγόμενο προϊόν όσο και οι τιμές θα ανέλθουν, ενώ εάν η μετατόπιση του AgS υπερτερήσει της μετατοπίσεως της AgD, τότε το παραγόμενο προϊόν θα ανέλθει και οι τιμές θα μειωθούν. Βλ. Προδρομίδα (2022). Κατά συνέπεια, ένας βαθμός αισιοδοξίας για τις παραγωγικές προοπτικές της χώρας μάλλον δικαιολογείται.

Ειδικώς η αύξηση της AgD αναμένεται να επιδράσει θετικά στην ζήτηση εργασίας και, κατ' επέκταση, στην απασχόληση, επιφέροντας μείωση τόσο στον αριθμό των ανέργων όσο και στο ποσοστό ανεργίας. Κατά συνέπεια, το ποσοστό ανεργίας θα συνεχίσει να συγκλίνει προς τον μέσο όρο της ΕΕ. Βλ. Διαγράμματα 5 και 6. Ωστόσο, η επίδραση της G_1 μπορεί να μετριαστεί από την ύπαρξη διαρροών. Οι τελευταίες συζητούνται στην Ενότητα 6.

7. Τα ποσά της G_1 για την επόμενη τριετία έχουν ήδη δεσμευτεί, ελεγχθεί και συμφωνηθεί, κυρίως μεταξύ της ΕΕ και των εθνικών αρχών.

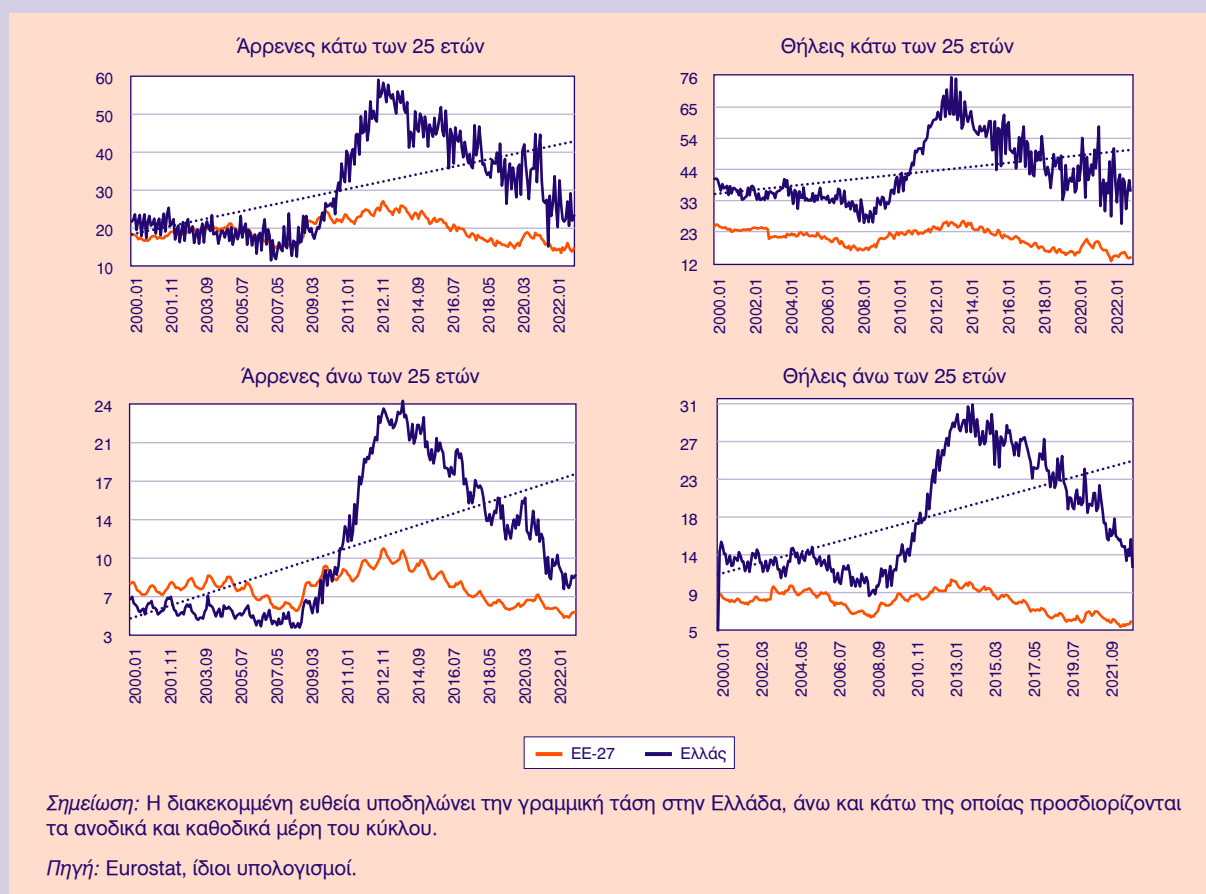
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

Η εξέλιξη του αριθμού των ανέργων ηλικίας 15-75 ετών και των δηλωμένων κενών θέσεων εργασίας από το τρίτο τρίμηνο του 2013 (2013.Q3) ως το τέταρτο τρίμηνο του 2022 (2022.Q4), σε χιλιάδες άτομα ή θέσεις εργασίας

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6

Η εξέλιξη του μηνιαίου ποσοστού ανεργίας ατόμων 15 ετών και άνω, Ιαν. 2000-Ιαν. 2023

5. Ανεργία

Ο αριθμός των ανέργων κορυφώθηκε το 1ο τρίμηνο του 2014 και, όπως δείχνει το Διάγραμμα 5, εν συνεχεία, σταδιακά, μειώθηκε. Το ίδιο χρονικό διάστημα η μακροπρόθεσμη συνιστώσα (ο αριθμός των ανθρώπων που είναι άνεργοι για 12 ή περισσότερους μήνες) μειώθηκε με ταχύτερο ρυθμό σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των ανέργων. Συγκεκριμένα, κατά το 2022, κατά μέσο όρο, ο συνολικός αριθμός των ανέργων ήταν στο 46% του επιπέδου του 2014 και ο αριθμός

των μακροχρονίως ανέργων ατόμων ήταν στο 39% του αντιστοίχου επιπέδου του 2014.

Η διαθεσιμότητα μεγάλου αριθμού μηνιαίων παρατηρήσεων πριν και μετά την κορύφωση επιτρέπει (α) την εξέταση των οικονομικών εξελίξεων με πιο λεπτομερή τρόπο από ό,τι επιτρέπουν τα στατιστικά στοιχεία που αφορούν στο ΑΕΠ⁸ και (β) την οικονομετρική περιγραφή της διαχρονικής πορείας του αριθμού των ανέργων σε όρους εποχικών αλλά και κυκλικών διακυμάνσεων⁹. Βλ. Πίνακα 2. Συγκεκριμένα, διαπιστώνε-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Η εξέλιξη του μηνιαίου αριθμού των ανέργων ηλικίας 15 ετών και άνω στην Ελλάδα (χιλιάδες άτομα), Ιαν. 2000-Ιαν. 2023

Μεταβλητές	Συντελεστές
Αυτόνομος παράγοντας (αρχικό επίπεδο)	677,1895
Εποχικός παράγοντας (Νοέμβριος-Μάιος: πληθ. αναφοράς)	
• Ιούνιος-Οκτώβριος	-41,4256
• Μάιος των ετών 2008 και 2009	-216,483
Κυκλικός παράγοντας	
• Χρόνος *	-11,0587
• Χρόνος στο τετράγωνο *	0,1348
• Χρόνος στον κύβο *	-0,0004
Άλλες μεγάλες αυξομειώσεις	
Ιούλιος-Νοέμβριος 2008	-189,1844
Αύγουστος 2011-Ιανουάριος 2012, Ιούνιος-Ιούλιος 2015	207,1473
Φεβρουάριος-Ιούλιος 2012, Μάρτιος-Ιούνιος 2014	331,7629
Αύγουστος 2012-Φεβρουάριος 2014	431,3235
Ιούλιος 2014-Μάρτιος 2015	277,1893

Παρατηρήσεις: 277. Συντελεστής προσδιορισμού (R^2): 93,68%.

Σημειώσεις: Η παλινδρόμηση διενεργείται με ανθεκτικούς εκτιμητές προκειμένου να αντιμετωπιστεί η όποια ετεροσκεδαστικότητα των καταλοίπων. Όλα τα p-values είναι ίσα με 0. Δεν παρατίθενται, καθώς είναι χρήσιμα μόνο σε αναλύσεις που πραγματοποιούνται σε δείγματα. (Όταν τα p-values είναι πολύ κοντά ή ίσα με το μηδέν, συνάγεται ότι τα θετικά ή αρνητικά αποτελέσματα που παρατηρούνται στο δείγμα υφίστανται και στον ευρύτερο πληθυσμό.) Εν προκειμένω, η ανάλυση πραγματοποιείται στον πληθυσμό.

* Οι τρεις συντελεστές συνδυαστικά υποδηλώνουν ότι η κλίση από αρνητική κατέστη θετική τον Απρίλιο του 2004 και εκ νέου αρνητική τον Δεκέμβριο του 2016.

Πηγή: Eurostat, ίδιοι υπολογισμοί.

8. Τα στοιχεία του ΑΕΠ είναι διαθέσιμα σε αθροιστικότερη (ετήσια ή τριμηνιαία) μορφή, με αποτέλεσμα ο αριθμός των παρατηρήσεων να είναι ίσως ανεπαρκής για παλινδρομήσεις αξιώσεων. Από την άλλη, η συζήτηση της οικονομίας σε όρους ανεργίας αντί προϊόντος είναι απολύτως εύλογη στο πλαίσιο του νόμου του Okun. Ο νόμος του Okun βασίζεται στην εμπειρική διαπίστωση σχέσεως μεταξύ των αλλαγών στο ποσοστό ανεργίας και των αλλαγών στο πραγματικό ΑΕΠ: Η αύξηση του ενός συνδέεται με μείωση του άλλου και αντιστρόφως.

9. Πέραν της εποχικής αλλά και της κυκλικής ανεργίας υφίστανται η ανεργία τριβής και η διαρθρωτική ανεργία. Στο Διάγραμμα 5 το μέγεθος των δηλωμένων κενών θέσεων εργασίας παρέχει ένα κάτω όριο μεγέθους της διαρθρωτικής ανεργίας. Οι κενές θέσεις είναι ίσως πολύ περισσότερες. Σύμφωνα με το Manpower Group (2023) οκτώ στους δέκα εργοδότες δυσκολεύονται να καλύψουν θέσεις και σύμφωνα με τον ΣΕΒΕ (2023) εννέα στις δέκα εξαγωγικές επιχειρήσεις δυσκολεύονται να βρουν ειδικευμένο και ανειδίκευτο προσωπικό.

ται ότι, αν αφαιρεθεί η επίδραση της εποχικότητας, ο αριθμός των ανέργων:

- αυξήθηκε από τον Απρίλιο του 2004¹⁰ (καθώς ολοκληρώνονταν τα ολυμπιακά έργα) έως τον Ιούνιο του 2008,
- μειώθηκε τον Ιούλιο-Νοέμβριο 2008¹¹ και
- αυξήθηκε εκ νέου τον Δεκέμβριο 2008-Ιούλιο 2011, αυξήθηκε περαιτέρω (πιο έντονα) τον Αύγουστο 2011-Ιανουάριο 2012, ακόμη περισσότερο τον Φεβρουάριο-Ιούλιο 2012 και ξανά τον Αύγουστο 2012-Φεβρουάριο 2014,
- υποχώρησε κάπως τον Μάρτιο του 2014, υποχώρησε περαιτέρω τον Ιούλιο του 2014 και ξανά τον Απρίλιο του 2015,
- αυξήθηκε εκ νέου με μικρότερο ρυθμό τον Μάιο του 2015-Νοέμβριο του 2016, όμως αναπήδησε εντόνως τον Ιούνιο-Ιούλιο 2015 (εποχή που επιβλήθηκαν έλεγχοι κεφαλαίων στην χώρα), και
- μειώθηκε από τον Δεκέμβριο του 2016 και εξής.

Τα πλέον πρόσφατα (Ιαν. 2023) ποσοστά ανεργίας ανδρών και γυναικών, τόσο κάτω όσο και άνω των 25 ετών, είναι στο ύψος των αντιστοίχων του Ιανουαρίου του 2010 (δηλαδή, των ποσοστών που παρατηρήθηκαν προ της λήψης των πρώτων μέτρων λιτότητας και του πρώτου μνημονίου). Βλ. Διάγραμμα 6. Ειδικότερα, το πλέον πρόσφατο εγχώριο ποσοστό ανεργίας είναι:

- Ελαφρώς άνω (κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες) του ποσοστού στην ΕΕ-27, στην περίπτωση των ανδρών ηλικίας άνω των 25 ετών.
- Μετρίως υψηλότερο (κατά 6 ποσοστιαίες μονάδες) του ποσοστού στην ΕΕ-27, στην περίπτωση των γυναικών ηλικίας άνω των 25 ετών.
- Αρκετά υψηλότερο (κατά 9 ποσοστιαίες μονάδες) του ποσοστού στην ΕΕ-27, στην περίπτωση των ανδρών ηλικίας κάτω των 25 ετών.
- Πολύ υψηλότερο (κατά 23 ποσοστιαίες μονάδες) του ποσοστού στην ΕΕ-27, στην περίπτωση των γυναικών κάτω των 25 ετών.

Για να αναστρέψει την κατάσταση, η Ελληνική Κυβέρνηση (2021) επιχειρεί να αναβαθμίσει το ανθρώπινο κεφάλαιο, χρηματοδοτώντας με σημαντικούς πόρους του *Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας* την κατάρτιση και δια βίου εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού. Επίσης, το 2022 αναδιαμόρφωσε τόσο από πλευράς λειτουργίας όσο και παρεμβάσεων τον δημόσιο φορέα για την προώθηση της απασχόλησης. Η προσδοκία είναι ότι στο μέλλον: (α) Το εργατικό δυναμικό θα καλύψει περισσότερες κενές θέσεις εργασίας πιο γρήγορα (βλ. Διάγραμμα 7, η πλειονότητα των δηλωμένων κενών θέσεων είναι στα καταλύματα και την εστίαση, καθώς και τις κατασκευές), θα επιδιώξει πρόσθετες ευκαιρίες απασχόλησης και υψηλότερους μισθούς. (β) Η εγχώρια αγορά εργασίας θα λειτουργεί πιο αποτελεσματικά. (γ) Με περισσότερα άτομα να απασχολούνται, να λαμβάνουν εισόδημα και να φορολογούνται, τα κρατικά έσοδα θα αυξηθούν.

Επιπλέον, από το 2019 η κυβέρνηση έχει:

- Καταφέρει να προσελκύσει ορισμένες ιδιωτικές ξένες επενδύσεις. Πρόκειται για στοιχείο εξαιρετικά σημαντικό, καθώς, ιστορικά, η χώρα ούτε συνιστούσε ιδιαίτερα ελκυστικό προορισμό ούτε ήταν αποτελεσματική στην συστηματική προσέλκυση τέτοιων επενδύσεων (βλ. Enterprise Greece, 2022· Ζησίμου, 2023). *Ceteris paribus*, με περισσότερες ιδιωτικές επενδύσεις, άρα με περισσότερα ιδιωτικά κεφάλαια στην παραγωγική διαδικασία, η παραγωγή αναμένεται να αυξηθεί¹².
- Λάβει μέτρα για την κάλυψη ορισμένων κενών θέσεων εργασίας (θέσεων σε εργασίες που ο αριθμός των διαθέσιμων ημεδαπών είναι ανεπαρκής, οι δε άνεργοι ημεδαποί δεν φαίνεται να επιθυμούν να αναλάβουν), ώστε να διατηρηθεί τόσο η παραγωγική δυνατότητα όσο και η εγχώρια αλυσίδα αξίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το σχέδιο για την έλευση 5.000 προσωρινών εποχικών αγροτοεργατών από την Αίγυπτο (Κουτάντου, 2022, Ελληνική Κυβέρνηση, 2023).

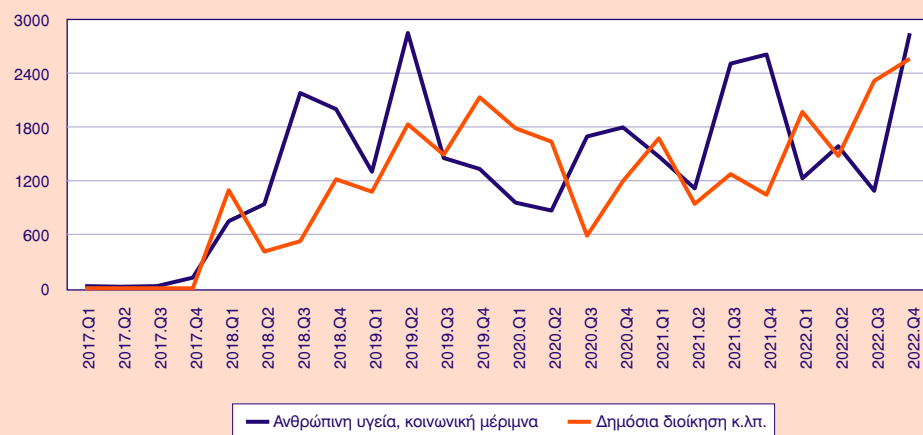
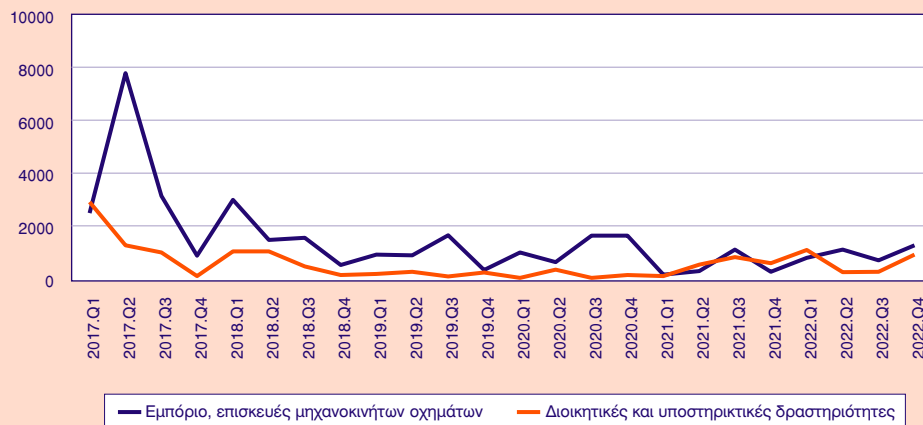
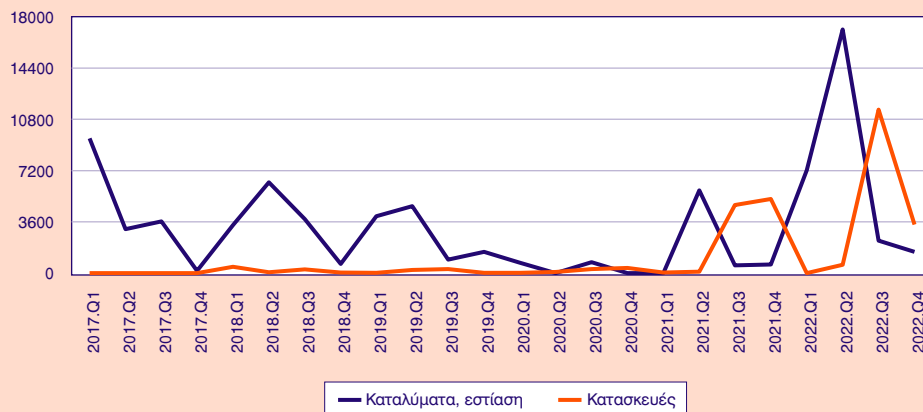
10. Σύμφωνα με τα ακρότατα της μαθηματικής σχέσεως που εκτιμάται στον Πίνακα 2, σε σχέση με τον χρόνο. (Βλ. τελευταία σημείωση του Πίνακα 2.)

11. Η εξέλιξη ήταν βραχύβια καθώς (α) τον Νοέμβριο του 2008 η Ευρωζώνη συνολικώς εισήλθε σε ύφεση και (β) στην Ελλάδα ο Δεκέμβριος στιγματίστηκε από ακραίες κοινωνικές αναταραχές και σημαντική επιδείνωση του κόστους χρηματοδότησεως του Δημοσίου.

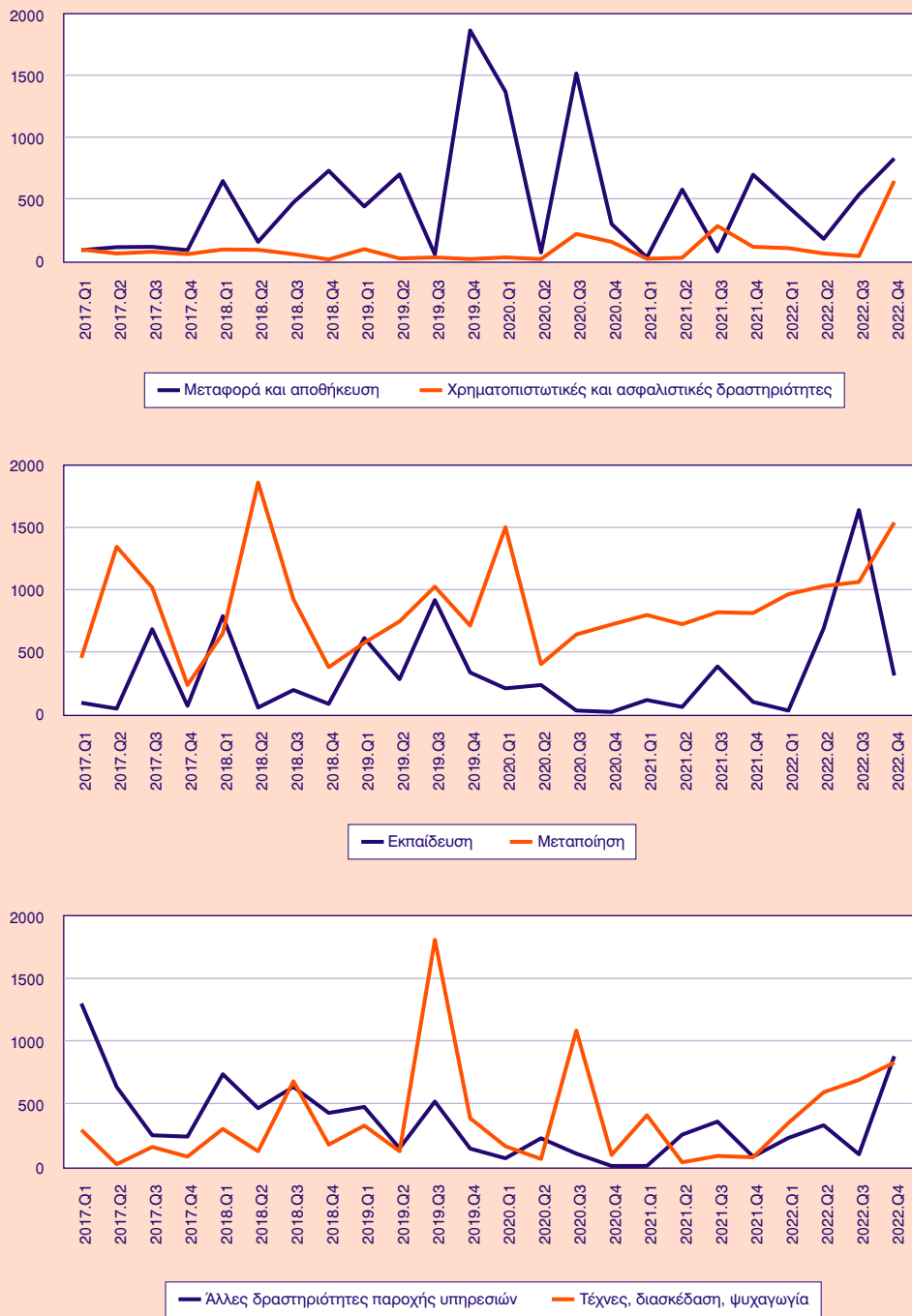
12. Πρόκειται για μια εύλογη υπόθεση, εκτός εάν η επένδυση κατευθυνθεί σε έργα που το οριακό προϊόν του κεφαλαίου είναι (ή κινδυνεύει να καταστεί) αρνητικό.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7

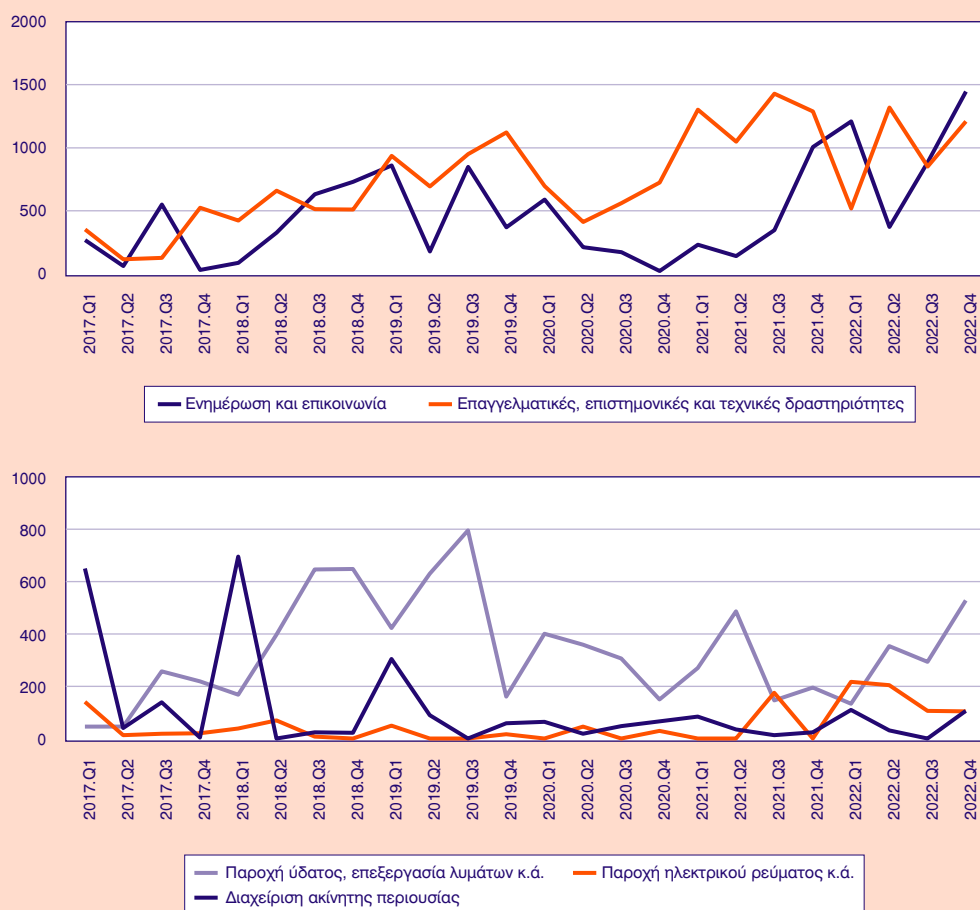
Η τριμηνιαία εξέλιξη των δηλωμένων κενών θέσεων εργασίας στην Ελλάδα ανά κλάδο, 2017.Κ1-2022.Κ4

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7 (συνέχεια)

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7 (συνέχεια)

Σημειώσεις: Δεν υπάρχουν στοιχεία για την γεωργία-δασοκομία-αλιεία, τους ετερόδικους φορείς και τις δραστηριότητες των νοικοκυριών ως εργοδοτών. Υπάρχουν πολύ λίγες δηλωθείσες κενές θέσεις στα λατομεία-ορυχεία.

Πηγή: Eurostat, ίδιοι υπολογισμοί.

6. Εμπορικό έλλειμμα

Ευλόγως, η θετική επίδραση της G_1 στο Y θα είναι ισχυρότερη, αν μειωθεί ή μηδενιστεί το μέρος της G_1 που διαρρέει στην αλλοδαπή για να αποκτηθούν αγαθά ή υπηρεσίες από το εξωτερικό και η οικονομία εξαρτάται λιγότερο από τις εισαγωγές.

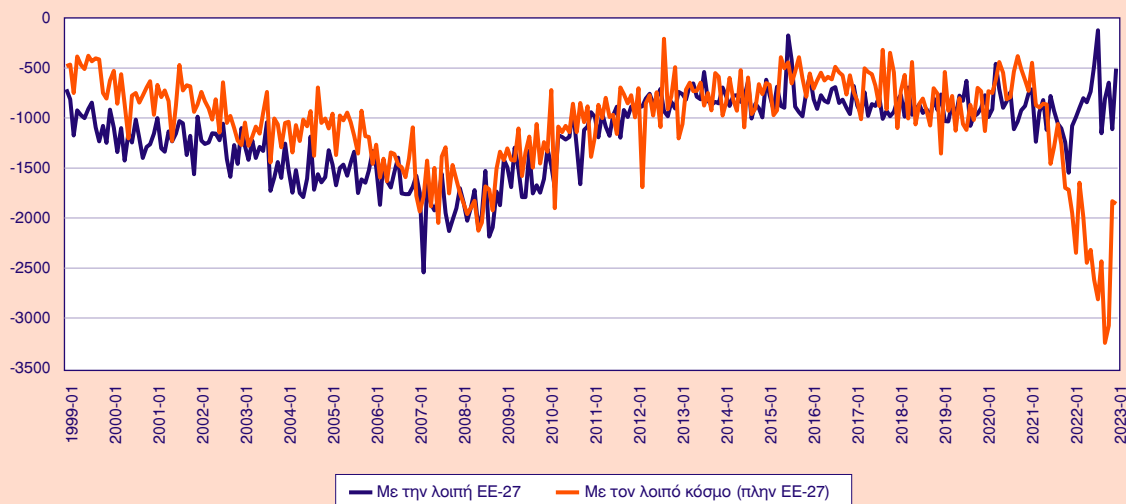
Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 8, το εμπορικό έλλειμμα της χώρας ήταν ετησίως μικρότερο κατά την περίοδο 2011-21 σε σχέση με το αντίστοιχο της περιόδου 2003-10, αλλά διογκώθηκε το 2022. Η απότομη διόγκωση οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε εισαγωγές ενδιάμεσων εισροών που δεν ήταν φθηνές ή εύκολο να υποκατασταθούν, όπως το αργό πετρέλαιο και το φυσικό αέριο και αγοράστηκαν σε υψηλές τιμές (ασυνήθιστα υψηλές τιμές ως αποτέλεσμα των διεθνών

κυρώσεων προς την Ρωσία και των αντιδράσεων της τελευταίας), κυρίως, από τις ΗΠΑ και, σε μικρότερο βαθμό, από την Ιταλία και την Βουλγαρία. Βλ. Διάγραμμα 9.

Οι περιστάσεις είναι γνωστές. Τόσο η Ελλάδα όσο και η υπόλοιπη ΕΕ-27 απάντησαν στην παραβίαση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στην Ουκρανία με την απομάκρυνσή τους από τις φθηνές ρωσικές προμήθειες και προσέφυγαν όπως όπως στις διεθνείς αγορές για να δημιουργήσουν αποθέματα εν όψει του χειμώνα του 2022-2023. Επρόκειτο για εξαιρετική περίπτωση. Εντούτοις, άλλες μακροπρόθεσμες πολιτικές της ΕΕ –πολιτικές που, επίσης, προτείνονται για ηθικούς λόγους και υιοθετούνται με καλές προθέσεις– είναι πιθανό να οδηγήσουν σε παρεμφερείς καταστάσεις.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8

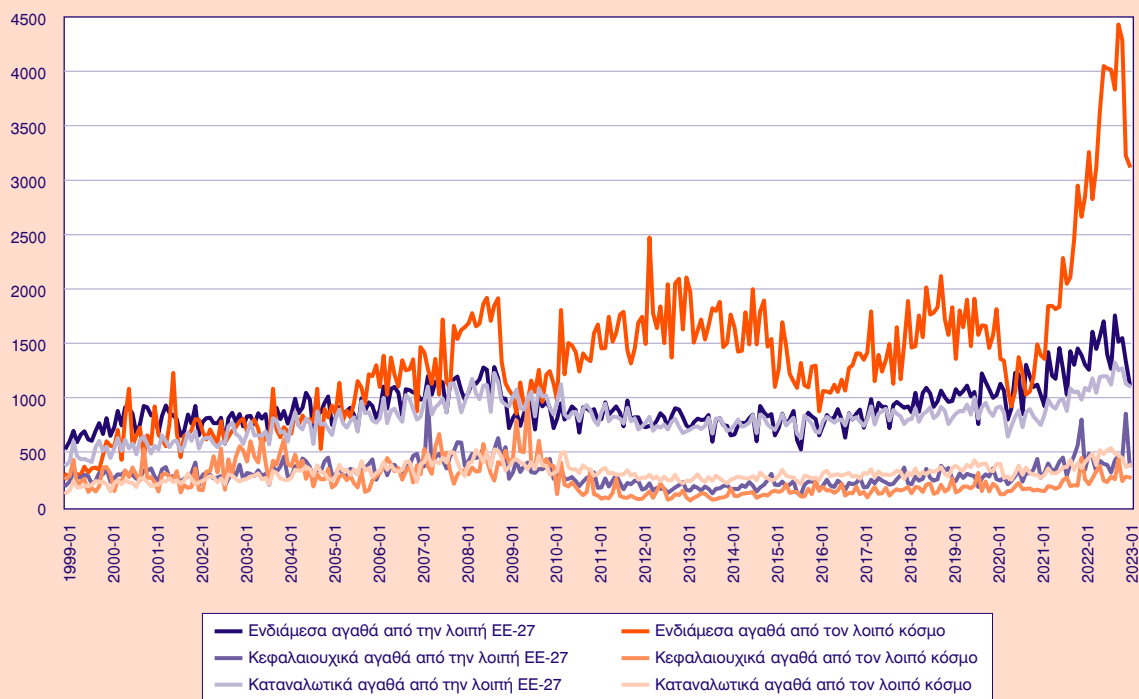
Η εξέλιξη του εξωτερικού εμπορίου της Ελλάδος (έλλειμμα), Ιαν. 1999-Ιαν. 2023 σε εκατ. €, €

Πηγή: Eurostat, ίδιοι υπολογισμοί.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9

Η εξέλιξη των εισαγωγών της Ελλάδος, Ιαν. 1999-Ιαν. 2023 σε εκατ. €, €

Πηγή: Eurostat, ίδιοι υπολογισμοί.

Λ.χ., πρόσθετες διαρροές αναμένεται να προκύψουν από την ευρωκοινωνική επιδίωξη απεξάρτησης από τον άνθρακα προκειμένου να επιτευχθεί κλιματική ουδετερότης, καθώς ηλεκτρικά οχήματα, φωτοβολταϊκά, ανεμογεννήτριες, ενεργειακά αποδοτικές και φιλικές προς το περιβάλλον συσκευές, συναφή εξαρτήματα και ανταλλακτικά θα εισαχθούν μαζικά στην Ελλάδα από το εξωτερικό.

Προφανώς, εάν αναπτυχθεί ένα συγκριτικό πλεονέκτημα στην Ελλάδα ώστε να παράγονται εγχωρίως –ακόμη και να εξάγονται– ορισμένα από τα παραπάνω, τότε η μετάβαση θα μπορούσε να διευκολυνθεί. Σε γενικές γραμμές, η ικανοποίηση μεγαλύτερου μεριδίου της εγχώριας συνολικής ζήτησεως αγαθών και υπηρεσιών από εγχωρίως παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες συμβάλλει στην διατήρηση ενός ελέγξιμου εμπορικού ελλείμματος.

Συγχρόνως, οι υφιστάμενες διαρροές αναμένεται να διογκωθούν από την προσπάθεια της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να προστατεύσει/αυξήσει τον προϋπολογισμό της (α) υπολογίζοντας μεγάλες απώλειες από δασμούς βάσει μεθόδου που αρχικώς αναπτύχθηκε για τον προσδιορισμό (όχι των απωλειών, αλλά) του προφίλ κινδύνου υποτιμολογημένων εκτός ΕΕ εισαγωγών¹³ και (β) πιέζοντας τις τελωνειακές υπηρεσίες να αυξήσουν τις αξίες εισαγωγής αρκετών ειδών προερχομένων εκτός ΕΕ, σε επίπεδο κοντά σε αυτό που εκτιμάται με την εν λόγω μέθοδο ή να πληρώνουν την διαφορά.

Εν τούτοις, εάν η μέθοδος της Επιτροπής είναι εσφαλμένη και η τελωνειακή υπηρεσία αυξήσει την αξία των εισαγωγών προκειμένου να αποφευχθεί η σύγκρουση με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τότε το μέγεθος του ΑΕΠ θα μειωθεί τεχνητά και εσφαλμένα. (Η ΕΛΣΤΑΤ και η Eurostat οφείλουν να δεχθούν τα αναθεωρημένα μεγέθη.) Αυτό θα επηρεάσει αρνητικά μια σειρά πραγμάτων στην Ελλάδα: από την επίτευξη ή διατήρηση ενός σχετικά χαμηλού λόγου δημοσίου χρέους προς ΑΕΠ ως την προαγωγή της κοινωνικής ευημερίας. Από ευρύτερη σκοπιά, με την ΕΕ-27 στο σύνολό της να αποφεύγει οριακά την οικονομική ύφεση κατά το 2022 ίσως και το 2023 (Davies, 2023· Rankin, 2023),

οιαδήποτε τεχνητή άνοδος του επιπέδου των εισαγωγών –δηλαδή, οιαδήποτε κίνηση που θα επιφέρει ισόποση μείωση του ΑΕΠ της ΕΕ– ενδέχεται να είναι άκαιρη και ασύμφορη.

7. Πληθωρισμός

Η πολεμική σύρραξη στην Ουκρανία επέτεινε αισθητά τις πληθωριστικές πιέσεις που υφίσταντο στην ΕΕ κατά την διάρκεια της πανδημίας και ανέβασε τις τιμές καταναλωτή, ιδιαίτερα τις τιμές για την ενέργεια και τα τρόφιμα (Caldara et al., 2022· Maurya et al., 2023).

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 10, από το 2015 έως την ρωσική εισβολή στην Ουκρανία, γενικώς, οι τιμές αυξήθηκαν (α) αρκετά στα πρώην κομμουνιστικά κράτη που εντάχθηκαν τελευταία στην ΕΕ, (β) λιγότερο κατά μήκος μιας ζώνης χωρών που κείται δυτικώς του προαναφερθέντος σχηματισμού, (γ) πολύ λιγότερο σε δύο Σκανδιναβικές και σε ορισμένες χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Μεσογείου¹⁴, και (δ) ελαφρώς στα νοτιοανατολικά και στα δυτικά άκρα της ΕΕ¹⁵, της Ελλάδος συμπεριλαμβανομένης.

Αλλά και τους μήνες μετά την ρωσική εισβολή, η Ελλάδα εμφανίζει έναν από τους χαμηλότερους ρυθμούς πληθωρισμού, συγκεκριμένα, την πέμπτη χαμηλότερη μέση μηνιαία μεταβολή τιμών από τον Μάρτιο του 2022 έως τον Μάρτιο του 2023 (5,4%), πίσω από τις χώρες της Μπενελούξ και την Ισπανία, μπροστά από την Κύπρο, την Φινλανδία, τα άλλα κράτη-μέλη της ΕΕ και τον μέσο όρο της ΕΕ-27 (8,3%). Εάν κάποια από τις πολιτικές που δοκιμάστηκαν στα άλλα κράτη αποδειχθεί επιτυχής, μπορεί να εξεταστεί και να εφαρμοστεί και στην Ελλάδα.

8. Διαπιστώσεις και συμπεράσματα

Η Ελλάς αντιμετώπισε την κρίση της πανδημίας αρκετά αποτελεσματικά: Την αρχική πτώση του πραγματικού κατά κεφαλήν ΑΕΠ διαδέχθηκε ανάκαμψη,

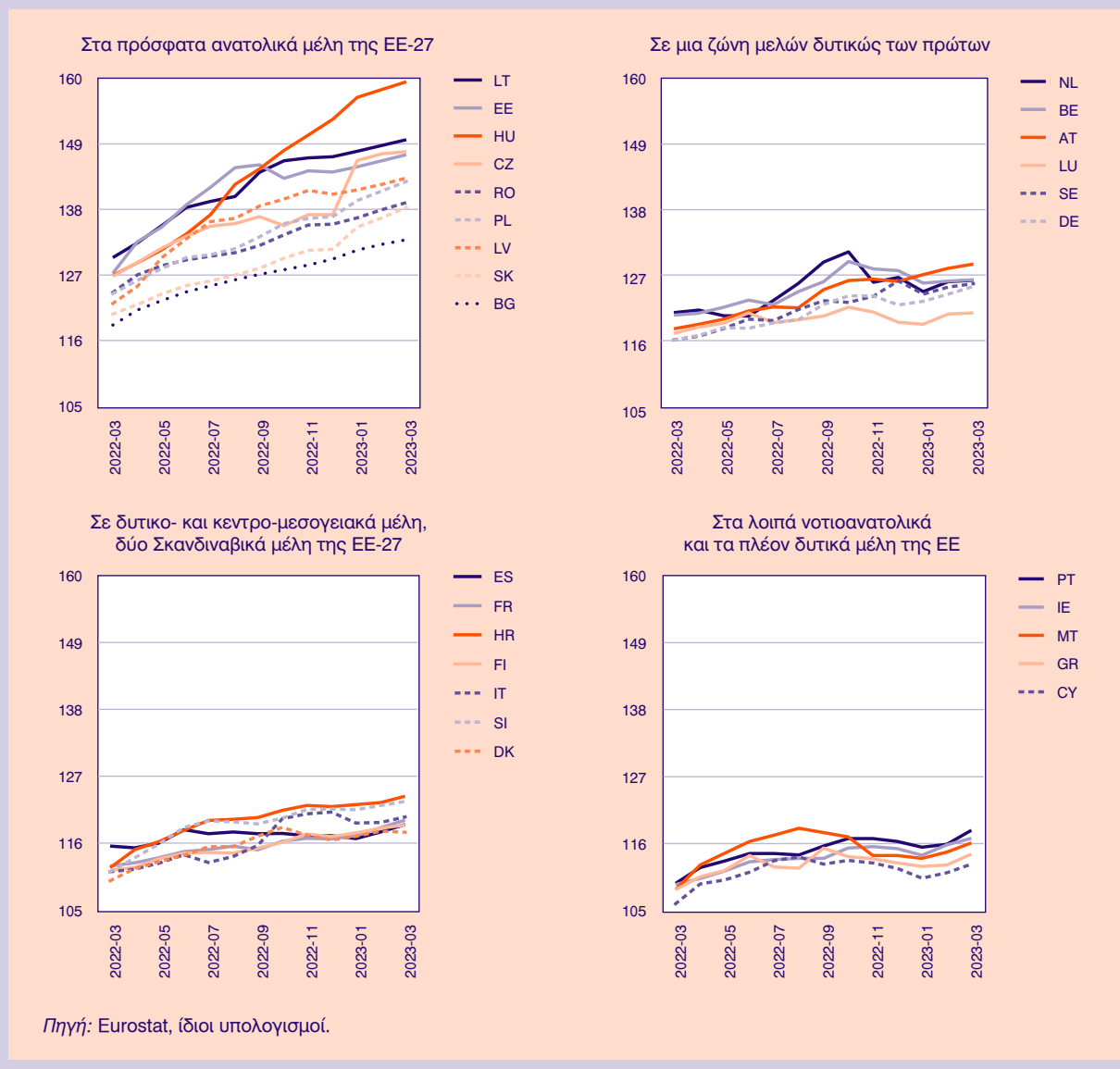
13. Δηλαδή, με σκοπό τον εντοπισμό εισερχομένων φορτίων αγαθών που ενδέχεται να παρουσιάζουν σημαντικό κίνδυνο υποτιμήσεως σε ολόκληρη την ΕΕ, ώστε τα συγκεκριμένα φορτία να επιθεωρούνται κατά την είσοδό τους στην ΕΕ. Παραδόξως, η μέθοδος αντιμετωπίζει τα στοιχεία των χρονολογικών σειρών των εισαγωγών σε κάθε κράτος-μέλος ξεχωριστά, ωσάν αυτά (τα στοιχεία) να είναι (όχι χρονολογικά –που είναι– αλλά) αποκλειστικώς διαστρωματικά (που δεν είναι), και να βασίζεται σε παλινδρομήσεις πολύ λίγων παρατηρήσεων (λ.χ., της τάξεως των 4-36 παρατηρήσεων) (Arsenis et al., 2015· EU Court of Justice, 2022).

14. Συγκεκριμένα, σε Κροατία, Σλοβενία, Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία, Δανία και Φινλανδία.

15. Συγκεκριμένα, σε Κύπρο, Ελλάδα, Μάλτα, Πορτογαλία και Δημοκρατία της Ιρλανδίας.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10

Ο εναρμονισμένος δείκτης τιμών καταναλωτή (2015 = 100) ανά την ΕΕ από την 5η ημέρα του πολέμου στην Ουκρανία και εξής: Μάρτιος 2022 - Μάρτιος 2023

η ανεργία μειώθηκε, ενώ η χώρα επέτυχε ένα μέτριο επίπεδο θνησιμότητας στην ΕΕ, παρά το σχετικά υψηλό ποσοστό πολύ ηλικιωμένων ατόμων στον πληθυσμό. Επίσης, είχε έναν από τους χαμηλότερους ρυθμούς πληθωρισμού τιμών στην ΕΕ παρά τις πληθωριστικές πιέσεις στην ΕΕ, τόσο πριν όσο και κατά την διάρκεια του πολέμου στην Ουκρανία και *γυρίζει σελίδα*, καθώς το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ αρχίζει εκ νέου, μετά από πολλά έτη, να συγκλίνει προς τον μέσο όρο της ΕΕ-27.

Η αναμόρφωση του φορέα του επιφορτισμένου με την προώθηση της απασχολήσεως, το μέγεθος των πόρων που κατευθύνονται για την αναβάθμιση των

δεξιοτήτων και την επανεκπαίδευση του εργατικού δυναμικού, το ύψος των δαπανών για δημόσιες επενδύσεις και το ύψος των ξένων ιδιωτικών επενδύσεων που πραγματοποιούνται στην Ελλάδα (και τα δύο είναι πολύ υψηλότερα από αυτά που ήταν διαθέσιμα στο πρόσφατο παρελθόν), μαζί με τις πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται για την κάλυψη των κενών θέσεων εργασίας μέσω άλλων τρόπων, είναι πιθανό να αυξήσουν την παραγωγή και ενισχύουν την αισιοδοξία σχετικά με το μελλοντικό επίπεδο του ΑΕΠ.

Αν και σε καλύτερη κατάσταση σε σχέση με το 2011 και κινούμενη προς την σωστή κατεύθυνση, από πολλές απόψεις, η Ελλάδα αντιμετωπίζει μια σειρά από

προκλήσεις. Η ανάλυση εφιστά προσοχή στα εξής: (α) το ποσοστό ανεργίας των νέων (ιδιαίτερα των γυναικών), το οποίο παραμένει πολύ υψηλότερο από τον μέσο όρο της ΕΕ και (β) την αυξανόμενη αξία των εισαγωγών καθώς επηρεάζει αρνητικά την διεύρυνση του ΑΕΠ.

Προφανώς υπάρχουν πολλές ακόμη προκλήσεις: (i) Προκλήσεις εθνικής, ενεργειακής, περιβαλλοντικής ασφάλειας και κυβερνοασφάλειας. (ii) Προκλήσεις σχετικές με την ανισότητα, την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό. (iii) Η υποχρέωση αποπληρωμής του χρέους της χώρας. Το επίπεδο οικονομικής αναπτύξεως που θα επιτευχθεί εξαρτάται από πολλές πτυχές και γεγονότα, όπως τις προτεραιότητες της κυβέρνησης που θα σχηματιστεί μετά τις εκλογές, τους νέους δημοσιονομικούς κανόνες της ΕΕ, καθώς και την ποιότητα του αναπτυξιακού σχεδιασμού και της εφαρμογής του.

Βιβλιογραφία

Στην Ελληνική

Ελληνική Κυβέρνηση (2021). *Ελλάδα 2.0. Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας*. Αθήνα.

Ελληνική Κυβέρνηση (2023). *Σημεία ομιλίας Αναπληρωτή Υπουργού Εξωτερικών Μιλτιάδη Βαρβιτσιώτη στην Επιτροπή Εξωτερικών και Άμυνας της Βουλής για την κύρωση της Συμφωνίας Ελλάδας και Αιγύπτου όσον αφορά στην απασχόληση εποχικών εργαζομένων στον γεωργικό τομέα (10.1.2023)*. Προσπελάσιμο μέσω του ιστοτόπου <https://www.mfa.gr/epikairota/diloseis-omilies/semεια-omilias-anaplerote-upourgou-exoterikon-miltiade-barbitsiote-sten-epitrope-exoterikon-kai-amunas-tes-boules-giaten-kurose-tes-sumphonias-elladas-kai-aiguptou-oston-aphorasten-apaskholese-epokhikon-ergazomenon-ston-georgikotomea-1012023.htm>.

Ζησίμου Σ. (2023). «Ο χάρτης των ξένων επενδύσεων στην Ελλάδα.» *Ναυτεμπορική*. Φύλλο της 31ης Ιανουαρίου 2023. Άρθρο προσπελάσιμο μέσω του ιστοτόπου <https://www.naftemporiki.gr/finance/economy/1433563/o-chartis-ton-xenon-ependyseon-stin-ellada/>.

ΟΟΣΑ και ΕΕ (2021). *State of Health in the EU· Ελλάδα: Προφίλ Υγείας 2021*. Παρίσι και Βρυξέλες: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για τα Συστήματα και τις Πολιτικές Υγείας.

Προδρομίδης Π. (2021). «Μια πρώτη εκτίμηση της πορείας της χώρας στην διάρκεια της πανδημίας σε όρους οικονομικής επιδόσεως και ανθρωπίνων απωλειών.» 2021. *Οικονομικές Εξελίξεις*, 45: 79-84.

Προδρομίδης Π. (2022). «Ο στόχος της ανάπτυξης από την πλευρά της συνολικής προσφοράς.» *Οικονομικές Εξελίξεις*, 49: 62-77.

ΣΕΒΕ (2023). *Αποτελέσματα έρευνας ΣΕΒΕ για την καταγραφή των αναγκών των επιχειρήσεων σε ανθρώπινο δυναμικό στο πλαίσιο της προσπάθειας ενίσχυσης της απασχόλησης*. Θεσσαλονίκη: Σύνδεσμος Εξαγωγέων Βορείου Ελλάδος.

Στην Αγγλική

Arsenis S., Perrotta D., and Torti F. (2015). *The estimation of fair prices of traded goods from outlier-free trade data*. European Commission, Joint Research Centre Technical Report # 100018. Ispra.

Bank of Greece (2023). *Governor's Annual Report 2022*. Press Release of April 7th, 2023. Athens.

Caldara D., Conlisk S., Iacoviello M., and Penn M. (2022). "The Effect of the War in Ukraine on Global Activity and Inflation." *FEDS Notes* of May 27th, 2022.

Davies P. (2023). "The new year is going to be 'tougher than the year we leave behind,' says IMF Managing Director Kristalina Georgieva." *Reuters*. Αναφορά της 2ας Ιανουαρίου 2023. Προσπελάσιμο μέσω του ιστοτόπου <https://www.euronews.com/next/2023/01/02/half-of-the-european-union-and-one-third-of-the-world-face-recession-in-2023-imf-warns1>.

Enterprise Greece (2022). *Greece sets new record in attracting Foreign Direct Investment*. Newsletter, March 2022. Ενημερωτικό φυλλάδιο προσπελάσιμο μέσω του ιστοτόπου <https://www.enterprisegreece.gov.gr/newsletters/newsletter-articles/greece-sets-new-record-in-attracting-foreign-direct-investment>.

EU Court of Justice (2022). *Judgment in Case C-213/19 Commission v United Kingdom*. Press release # 42/22 of March 8, 2022. Luxembourg.

European Commission (2022). *State of Health in the EU: Companion Report 2021*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Koutantou A. (2022). "Egypt to provide 5,000 farm workers to Greece in seasonal scheme." *Reuters*. Αναφορά της 23ης Νοεμβρίου 2022. Προσπελάσιμο μέσω του ιστοτόπου <https://www.reuters.com/world/egypt-provide-5000-farm-workers-greece-seasonal-scheme-2022-11-22>.

Maurya P.K., Bansal R., and Mishra A.K. (2023). "Russia-Ukraine conflict and its impact on global inflation: an event study-based approach." *Journal of Economic Studies* (υπό δημοσίευση).

Manpower Group (2023). *Global Talent Shortage*. Milwaukee, WI. Προσπελάσιμο μέσω του ιστοτόπου https://go.manpowergroup.com/hubfs/MPG_TS_2023_Infographic_FINAL.pdf.

OECD (2023). *OECD Economic Surveys: Greece 2023*. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Rankin J. (2023). "EU tipped to avoid recession after gas crisis eases." *The Guardian*. Φύλλο της 13ης Φεβρουαρίου 2023. Προσπελάσιμο μέσω του ιστοτόπου <https://www.theguardian.com/world/2023/feb/13/eu-tipped-to-avoid-recession-after-gas-crisis-eases-cost-of-living>.

Ο ενεργειακός τομέας της Ελλάδας και η επίδραση της τιμής του φυσικού αερίου στην εγχώρια τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας

Βασίλης Λυχνάρης*,
Κωνσταντίνος Πασσάς**

Περίληψη

Η ιδιαίτερα έντονη άνοδος των τιμών της ενέργειας, κατά την περίοδο των δύο προηγούμενων ετών, είχε ισχυρές επιπτώσεις στις οικονομίες των χωρών της Ευρώπης. Στην Ελλάδα, η ενεργειακή κρίση επέδρασε έντονα στο σύνολο της εγχώριας οικονομίας. Ταυτόχρονα, ανέδειξε το γεγονός ότι η δομή και η λειτουργία του ενεργειακού τομέα της χώρας μας δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει τις επιπτώσεις από την αύξηση των τιμών των ενεργειακών προϊόντων. Η κατακόρυφη άνοδος της τιμής του φυσικού αερίου, σε συνδυασμό με την υψηλή εξάρτηση της χώρας από τις εισαγωγές του καυσίμου και τη μεγάλη συμμετοχή του στο μείγμα της ηλεκτροπαραγωγής, οδήγησε σε ακόμα ισχυρότερες πιέσεις στις τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας. Το παρόν άρθρο διερευνά τα παραπάνω ζητήματα και αναλύει τη συσχέτιση μεταξύ του ευρωπαϊκού δείκτη τιμής του φυσικού αερίου και της εγχώριας τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας.

Λέξεις-κλειδιά: Κόστος ενέργειας, φυσικό αέριο, ηλεκτρική ενέργεια

Ταξινόμηση JEL: C22, C53, Q41, Q47, Q48, L94

1. Εισαγωγή

Κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων ετών, τόσο η Ελλάδα, όσο και το σύνολο των χωρών της Ευρώπης αντιμετώπισαν τις ισχυρές επιπτώσεις από την ξαφνική και ιδιαίτερα ισχυρή άνοδο των τιμών της ενέργειας.

Πιο συγκεκριμένα, από το δεύτερο εξάμηνο του 2021 και μέχρι τα τέλη του 2022 οι διεθνείς τιμές των ενεργειακών προϊόντων, και ιδιαίτερα η τιμή του φυσικού αερίου, αυξήθηκαν δραματικά, μετακυλίοντας τις επιπτώσεις τόσο στις τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας, όσο και γενικότερα στο κόστος των περισσότερων καταναλωτικών αγαθών. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η μέση τιμή του φυσικού αερίου στην Ευρώπη, κατά τους πρώτους μήνες του 2021, βρισκόταν σε χαμηλότερα επίπεδα από τα 20€/MWh, ενώ τον Αύγουστο του 2022 έφτασε στα 236€/MWh, την υψηλότερη τιμή των τελευταίων ετών. Αντίστοιχα, η αύξηση της τιμής του φυσικού αερίου επέδρασε αρνητικά στις εγχώριες τιμές της παραγόμενης ηλεκτρικής ενέργειας.

Σε ό,τι αφορά την Ελλάδα, η έντονα ανοδική πορεία των τιμών των ενεργειακών προϊόντων επέφερε σημαντικές επιπτώσεις στην εθνική οικονομία, καθώς επιβάρυνε τόσο τους οικιακούς καταναλωτές, όσο και τις επιχειρήσεις. Ενδεικτικά, οι τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα μας παρουσίασαν έντονη αύξηση από τα μέσα του 2021, ακολουθώντας ανοδική πορεία μέχρι και το καλοκαίρι του 2022. Έτσι, ενώ στις αρχές του 2021 η μέση μηνιαία τιμή της χονδρεμπορικής αγοράς βρισκόταν λίγο πάνω από τα 50€/MWh, τον Αύγουστο 2022, η αντίστοιχη τιμή έφτασε τα 437€/MWh και ήταν η υψηλότερη που έχει καταγραφεί. Ιδιαίτερα έντονη ήταν η επιβάρυνση για τα νοικοκυριά, τόσο άμεσα, λόγω της αύξησης του κόστους ενέργειας, όσο και έμμεσα εξαιτίας των αυξήσεων στα περισσότερα καταναλωτικά αγαθά. Η άνοδος των τιμών της ενέργειας είχε άμεση επίδραση στην ετήσια ποσοστιαία μεταβολή των επιμέρους Εν. ΔΤΚ των ενεργειακών προϊόντων και κατ' επέκταση στην εξέλιξη του πληθωρισμού (Μαρσέλλου και Λυχνάρης, 2022· Μαρσέλλου και Λυχνάρης, 2023). Ωστόσο, από το τέλος του 2022 οι τιμές των ενεργειακών προϊόντων παρουσίασαν σημαντική αποκλιμάκωση με θετικές επιδράσεις στον πληθωρισμό.

Η πρόσφατη ενεργειακή κρίση ανέδειξε το γεγονός ότι συγκεκριμένα δομικά χαρακτηριστικά του ενεργειακού τομέα της χώρας μας, φαίνεται ότι λειτουργήσαν ανασταλτικά στις προσπάθειες άμβλυνσης των επιπτώσεων από την άνοδο των τιμών των ενεργ-

* Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). Email: vlychn@kepe.gr

** Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). Email: kpassas@kepe.gr

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

γειακών προϊόντων. Πιο συγκεκριμένα, έγινε εμφανής η ύπαρξη παραμέτρων που καθιστούν την εθνική οικονομία ιδιαίτερα εξαρτημένη από τις διεθνείς αγορές και ευάλωτη στις επιδράσεις των μεταβολών των διεθνών τιμών της ενέργειας. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία εστιάζει στη διερεύνηση αυτών των παραγόντων, με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη σύνθεση προτάσεων πολιτικής που δύναται να συμβάλλουν στον ενεργειακό σχεδιασμό της χώρας. Επίσης, κύριος σκοπός της εργασίας είναι η ανάλυση της συσχέτισης μεταξύ του ευρωπαϊκού δείκτη τιμής του φυσικού αερίου και της εγχώριας τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας, ώστε να προκύψουν συμπεράσματα σχετικά με την ένταση και τον τρόπο επίδρασης της τιμής του αερίου στην εγχώρια αγορά ενέργειας.

Το άρθρο έχει την ακόλουθη δομή. Στην ενότητα 2 που ακολουθεί παρουσιάζονται και αναλύονται βασικά δομικά χαρακτηριστικά του ενεργειακού τομέα της Ελλάδας. Η ενότητα 3 αναλύει τη διαχρονική εξέλιξη του ευρωπαϊκού δείκτη τιμής του φυσικού αερίου και, αντίστοιχα, η ενότητα 4 την πορεία και τον ρόλο της τιμής των δικαιωμάτων εκπομπών αερίων ρύπων. Εν συνεχεία, η ενότητα 5 αποτυπώνει τη διαχρονική εξέλιξη της τιμής ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα και παρουσιάζει τη συσχέτισή της με την τιμή του φυσικού αερίου, ενώ η ενότητα 6 εξετάζει οικονομικά τη σχέση ανάμεσα στην εγχώρια τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας και την τιμή

του φυσικού αερίου. Τέλος, η ενότητα 7 συνοψίζει τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την εργασία και καταγράφει σχετικές προτάσεις για τον ενεργειακό τομέα.

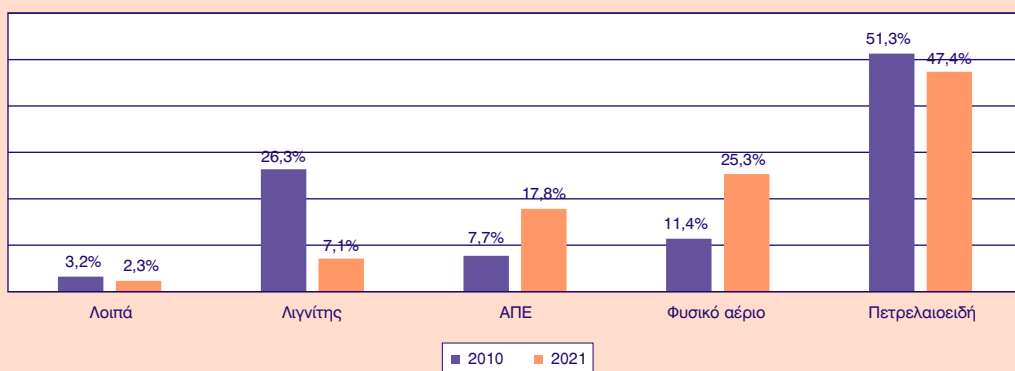
2. Βασικά χαρακτηριστικά του ενεργειακού τομέα στην Ελλάδα

Στη χώρα μας, οι έντονες επιπτώσεις της ενεργειακής κρίσης στην ελληνική οικονομία ανέδειξαν, μεταξύ άλλων, τον αρνητικό ρόλο που διαδραματίζουν στην εξέλιξη των εγχώριων τιμών της ενέργειας κάποια συγκεκριμένα δομικά χαρακτηριστικά του ενεργειακού τομέα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι παράμετροι όπως η σύνθεση του ενεργειακού μείγματος της χώρας, και ιδιαίτερα του μείγματος ηλεκτροπαραγωγής, η υψηλή εξάρτηση από τις εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων, αλλά και η δομή και ο τρόπος λειτουργίας της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας, αποτελούν παράγοντες που συμβάλλουν στον περιορισμό της δυνατότητας διαχείρισης των επιπτώσεων από τη διεθνή ενεργειακή κρίση στην εγχώρια αγορά.

Σε ό,τι αφορά το ενεργειακό μείγμα της χώρας, είναι χαρακτηριστικό ότι, κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, υπήρξε σημαντική διαφοροποίηση στην ποσοστιαία σύνθεσή του. Το Διάγραμμα 1 καταγράφει τη μεταβολή μεταξύ των ετών 2010 και 2021 στη συμμετοχή των διαφόρων τύπων καυσίμου στην ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ενέργειας¹. Το βασικό

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Μεταβολή της ακαθάριστης εγχώριας κατανάλωσης ενέργειας κατά τύπο καυσίμου, μεταξύ 2010 και 2021

Πηγή: Eurostat, 2023[1] (επεξεργασία ΚΕΠΕ).

1. Η ακαθάριστη εγχώρια κατανάλωση ενέργειας (Gross inland energy consumption) αφορά τον συνολικό ενεργειακό εφοδιασμό για όλες τις δραστηριότητες στο έδαφος της χώρας (εξαιρουμένων όμως των διεθνών ναυτιλιακών δεξαμενών).

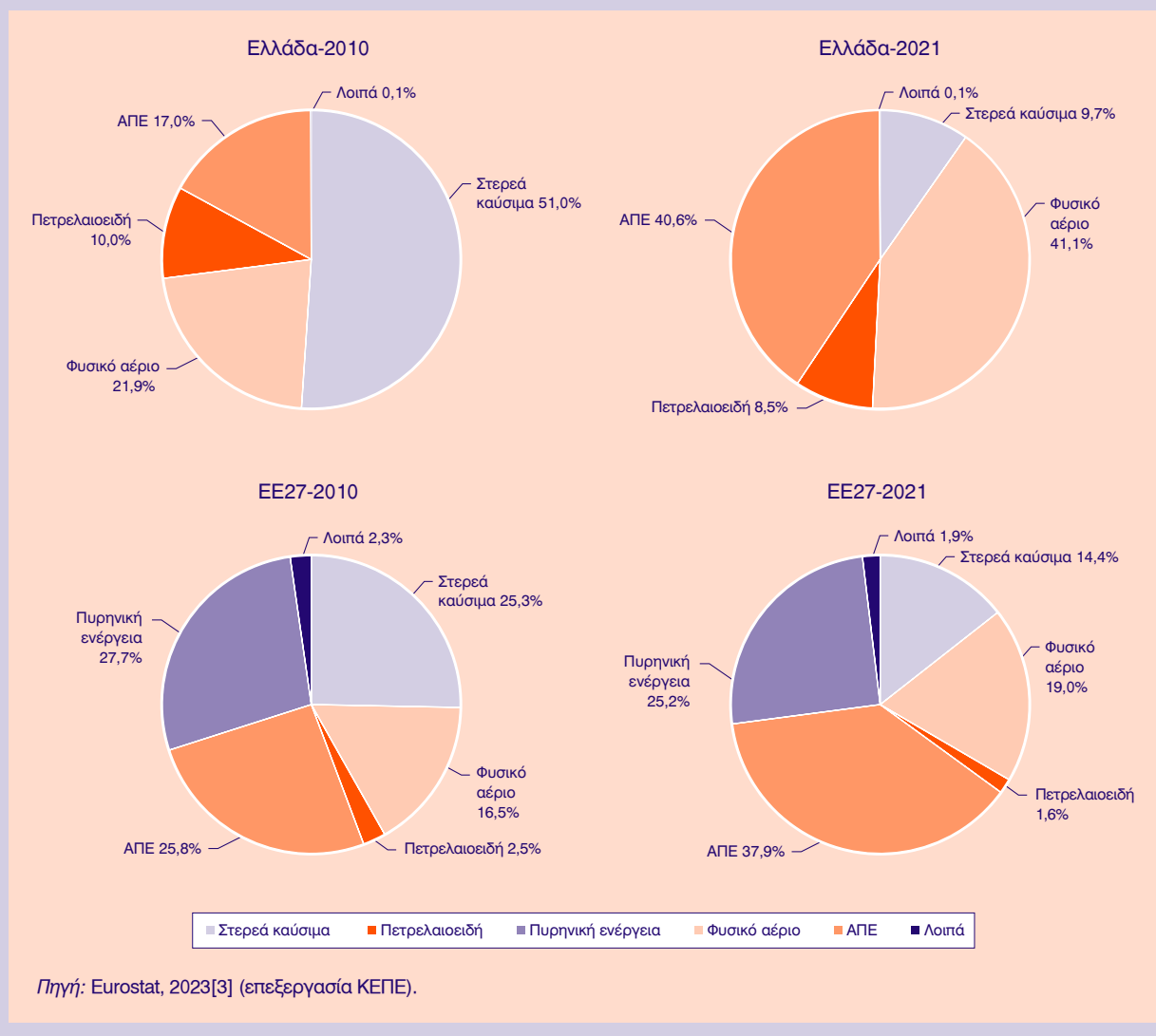
στοιχείο που παρατηρείται είναι ότι η συμμετοχή του λιγνίτη μειώθηκε από 26,3% το 2010 σε 7,1% το 2021, ενώ οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας (ΑΠΕ) και το φυσικό αέριο αύξησαν σημαντικά τη συμμετοχή τους στο ενεργειακό μείγμα της χώρας. Έτσι, το 2021 η συμμετοχή των ΑΠΕ ανήλθε σε 17,8% και του φυσικού αερίου σε 25,3%. Επίσης, είναι σημαντικό το ότι τα πετρελαιοειδή συνεχίζουν να αποτελούν τον κυριότερο τύπο καυσίμων στην ακαθάριστη κατανάλωση της χώρας, με τη συμμετοχή τους να πλησιάζει σχεδόν στο 50% του συνόλου.

Αντίστοιχα, σημαντική μεταβολή έχει καταγραφεί και στο μείγμα της ηλεκτροπαραγωγής. Το Διάγραμμα 2 παρουσιάζει τη μεταβολή, μεταξύ των ετών 2010 και 2021, στο μείγμα παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας

κατά τύπο καυσίμου, τόσο στη χώρα μας, αλλά και σε σύγκριση με τον μέσο όρο των 27 κρατών-μελών της ΕΕ. Παρατηρούμε ότι η συμμετοχή των στερεών καυσίμων στη χώρα μας, δηλαδή του λιγνίτη, μειώθηκε από 51% σε 9,7%, ενώ αντίθετα η συμμετοχή του φυσικού αερίου σχεδόν διπλασιάστηκε, από 21,9% σε 41,1%. Ταυτόχρονα, αυξήθηκε σημαντικά η συμμετοχή των ΑΠΕ από 17% το 2010 σε 40,6% το 2021. Συνεπώς, καταγράφεται μια μεταβολή του ενεργειακού μείγματος προς πηγές με χαμηλότερο περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Σε κάθε περίπτωση είναι σημαντική η σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ27, καθώς συμπεραίνουμε ότι η χώρα μας στηρίζεται σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό στη χρήση του φυσικού αερίου για την παραγωγή της ηλεκτρικής ενέργειας. Το αντίστοιχο ποσοστό για την ΕΕ27, παρότι έχει πα-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κατά τύπο καυσίμου, μεταβολή ποσοστιαίας συμμετοχής μεταξύ 2010 και 2021

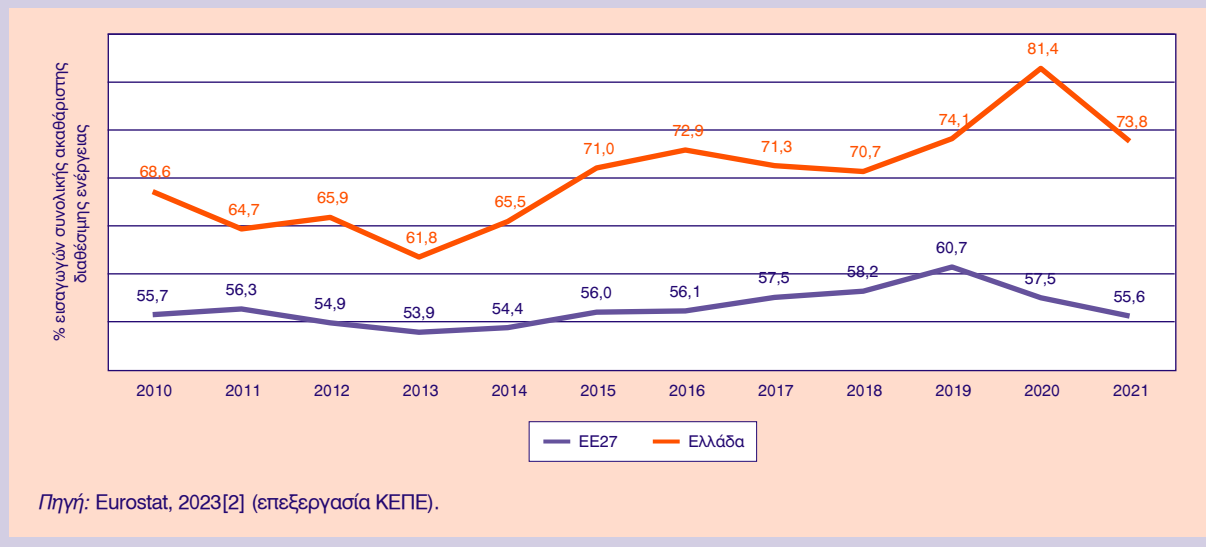

ρουσιάζει άνοδο, σε 19% το 2021, παραμένει σε χαμηλότερο ποσοστό από αυτό στη χώρα μας.

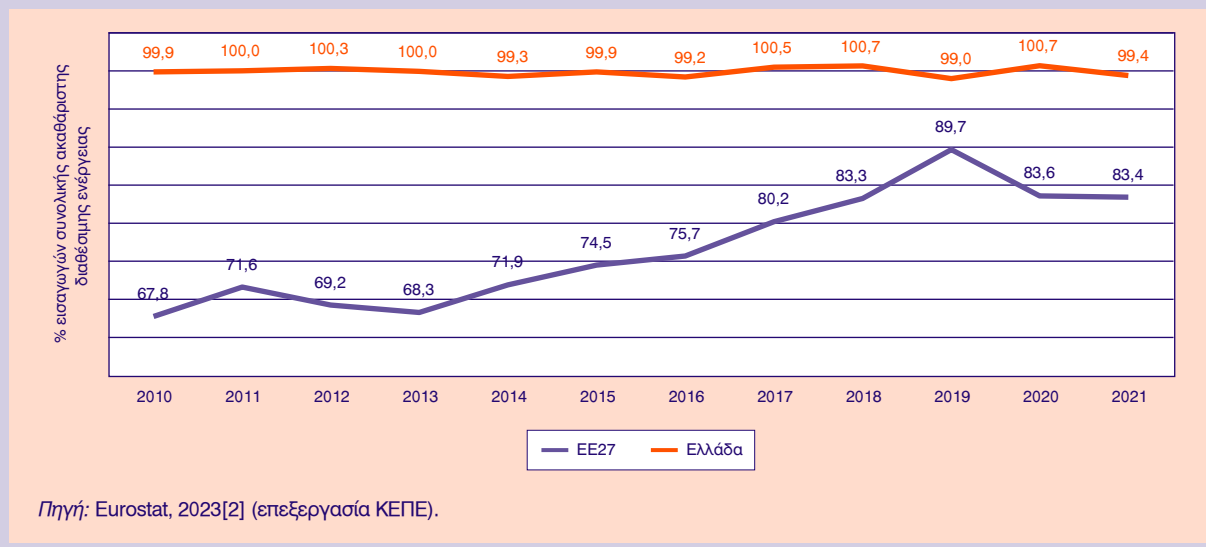
Όπως είναι γνωστό, βασική παράμετρος ενεργειακής ασφάλειας μιας χώρας, αλλά και παράγοντας καθορισμού του κόστους της ενέργειας, είναι η εξάρτησή της από εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων. Η χώρα μας παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλή ή και πλήρη ενεργειακή

εξάρτηση από τις εισαγωγές συγκεκριμένων ενεργειακών προϊόντων. Σε ό,τι αφορά τη συνολική ενεργειακή εξάρτηση² της Ελλάδας, το 2021 ανήλθε σε ποσοστό 73,8% (Διάγραμμα 3). Μάλιστα, το 2020 το ποσοστό της εξάρτησης από τις εισαγωγές ενέργειας έφτασε στο 81,4%. Παρατηρούμε επίσης τη συνεχή άνοδο των τελευταίων ετών, ενώ βλέπουμε ότι η Ελλάδα βρίσκεται πολύ υψηλότερα από τον

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3
Συνολική ενεργειακή εξάρτηση της Ελλάδας, 2010-2021

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4
Ενεργειακή εξάρτηση της Ελλάδας από το φυσικό αέριο, 2010-2021

2. Ο συγκεκριμένος δείκτης παρουσιάζει το ποσοστό των συνολικών ενεργειακών αναγκών μιας χώρας που καλύπτεται από εισαγωγές από άλλες χώρες και υπολογίζεται ως το ποσοστό των καθαρών εισαγωγών προς τη συνολική ακαθάριστη διαθέσιμη ενέργεια.

μέσο όρο των κρατών μελών της ΕΕ27 που κυμαίνεται σε ποσοστά μεταξύ 55% και 60%. Στην αύξηση της ενεργειακής εξάρτησης της χώρας θεωρείται δεδομένο ότι έχει συμβάλει η μεταστροφή στο ενεργειακό μείγμα της κατανάλωσης και ιδιαίτερα η αύξηση της χρήσης φυσικού αερίου, προερχόμενου εξ ολοκλήρου από εισαγωγές.

Πιο συγκεκριμένα, είναι σημαντικό το γεγονός ότι η χώρα μας είναι πλήρως εξαρτημένη από εισαγωγές φυσικού αερίου. Το ποσοστό εισαγωγών στη συνολική ακαθάριστη διαθέσιμη ενέργεια του φυσικού αερίου της χώρας ανήλθε σε 99,4% για το 2021 (Διάγραμμα 4)³. Μάλιστα, παρατηρείται ότι ο δείκτης για τη χώρα μας βρίσκεται διαχρονικά υψηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών της ΕΕ, παρά την ανοδική τάση που παρουσιάζει ο δεύτερος, λόγω της αύξησης της χρήσης του καυσίμου. Αντίστοιχα, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται και από πολύ υψηλή ενεργειακή εξάρτηση από τις εισαγωγές προϊόντων πετρελαίου, σε ποσοστό 93,1% για το 2021. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η χώρα παρουσιάζει ταυτόχρονα υψηλές εξαγωγές καυσίμων, εξαιτίας της έντονης οικονομικής δραστηριότητας στον κλάδο της διύλισης. Αντίθετα με τα προηγούμενα, η εξάρτηση από τις εισαγωγές ορυκτών καυσίμων δεν ξεπερνά το 40%.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι η Ελλάδα παρουσιάζει διαχρονικά πολύ υψηλή συμμετοχή των πετρελαιοειδών στο μείγμα της ακαθάριστης ενεργειακής κατανάλωσης. Επίσης, τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί σημαντικά η χρήση του φυσικού αερίου τόσο στον οικιακό τομέα, αλλά κυρίως στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, γεγονός που έχει οδηγήσει σε άνοδο της συμμετοχής του καυσίμου στην ακαθάριστη κατανάλωση ενέργειας. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλή ενεργειακή εξάρτηση, καθώς μεγάλο ποσοστό της ακαθάριστης διαθέσιμης ενέργειας της χώρας καλύπτεται από εισαγωγές. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τα πετρελαιοειδή και το φυσικό αέριο, η εξάρτηση είναι σχεδόν πλήρης. Ο συνδυασμός των συγκεκριμένων παραμέτρων καθιστά τη χώρα ιδιαίτερα ευάλωτη στις εξελίξεις των διεθνών αγορών και τις μεταβολές των διεθνών τιμών.

Όπως μάλιστα επισημαίνεται από την ανάλυση των Uribe et al., 2022, η σύνθεση του ενεργειακού μείγματος των χωρών της ΕΕ φαίνεται να παίζει ρόλο στον βαθμό της επίδρασης της τιμής του φυσικού αερίου στις εγχώριες τιμές ηλεκτρικής ενέργειας. Επίσης, όπως έχει σημειωθεί σε προηγούμενες εργασίες του ΚΕΠΕ, πριν την έναρξη της ενεργειακής κρίσης, η

αυξανόμενη χρήση του φυσικού αερίου οδηγούσε σε όξυνση της ενεργειακής εξάρτησης της χώρας και, έτσι, μια ενδεχόμενη άνοδος των τιμών ήταν αναμενόμενο να έχει ισχυρές αρνητικές επιπτώσεις σε σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες, όπως η μεταποίηση, το εμπόριο, ο τουρισμός κλπ., και θα επηρέαζε κατ' επέκταση την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ενώ ταυτόχρονα, θα επιβάρυνε τα νοικοκυριά και θα ενέτεινε το πρόβλημα της ενεργειακής φτώχειας (Λυχναράς, 2020).

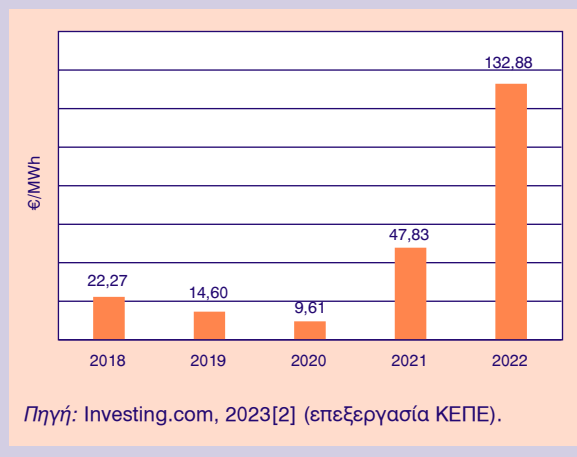
3. Εξέλιξη του ευρωπαϊκού δείκτη τιμής του φυσικού αερίου

Σε ό,τι αφορά το φυσικό αέριο, στην παρούσα ανάλυση λαμβάνεται υπόψη η τιμή των Ευρωπαϊκών Συμβολαίων Μελλοντικής Εκπλήρωσης (ΣΜΕ), όπως διαμορφώνεται στο Ολλανδικό TTF. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιούνται οι ημερήσιες τιμές κλεισίματος του χρηματιστηρίου, ενώ οι μέσες εβδομαδιαίες, οι μέσες μηνιαίες και οι μέσες ετήσιες τιμές που έχουν χρησιμοποιηθεί για την παρούσα ανάλυση και καταγράφονται στα διαγράμματα, έχουν υπολογιστεί από τις τιμές αυτές. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι, λόγω του μεγάλου όγκου συναλλαγών στο Ολλανδικό Χρηματιστήριο Φυσικού Αερίου (Dutch Title Transfer Facility - TTF), η τιμή που διαμορφώνεται εκεί υιοθετήθηκε ως κύριος δείκτης αναφοράς (benchmark) για την τιμή του φυσικού αερίου στην ΕΕ. Ωστόσο, σήμερα, εξαιτίας της αύξησης των εισαγωγών στην Ευρώπη σε υγροποιημένο φυσικό αέριο (LNG), σε βάρος του φυσικού αερίου μέσω αγωγών, ο TTF δεν θεωρείται πλέον ως ο πιο αντιπροσωπευτικός δείκτης της μέσης τιμής των συμβολαίων. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει εστιάσει στη σύνθεση ενός νέου δείκτη αναφοράς που θα συνδυάζει τον TTF και με άλλους δείκτες.

Το Διάγραμμα 5 παρουσιάζει την εξέλιξη της μέσης ετήσιας τιμής του φυσικού αερίου κατά το χρονικό διάστημα της ανάλυσης, δηλαδή την πενταετία 2018-2022. Παρατηρούμε ότι, μέχρι και τα μέσα του 2021, η μέση μηνιαία τιμή TTF του φυσικού αερίου κυμαινόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η μέση ετήσια τιμή το 2018 ήταν 22,27€/MWh και μειώθηκε σε 14,60€/MWh το 2019 και ακόμα περισσότερο, σε 9,61€/MWh το 2020. Το χαμηλό κόστος του καυσίμου, σε συνδυασμό με το μειωμένο περιβαλλοντικό αποτύπωμα, ειδικά σε σχέση με τον λιγνίτη, αποτέλεσαν κάποιες από τις κύριες αιτίες που οδήγησαν στη σταδιακή αύξηση της χρήσης του

3. Ποσοστά άνω του 100% προκύπτουν λόγω των εξαγωγών.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5
Εξέλιξη μέσης ετήσιας τιμής φυσικού αερίου, 2018-2022

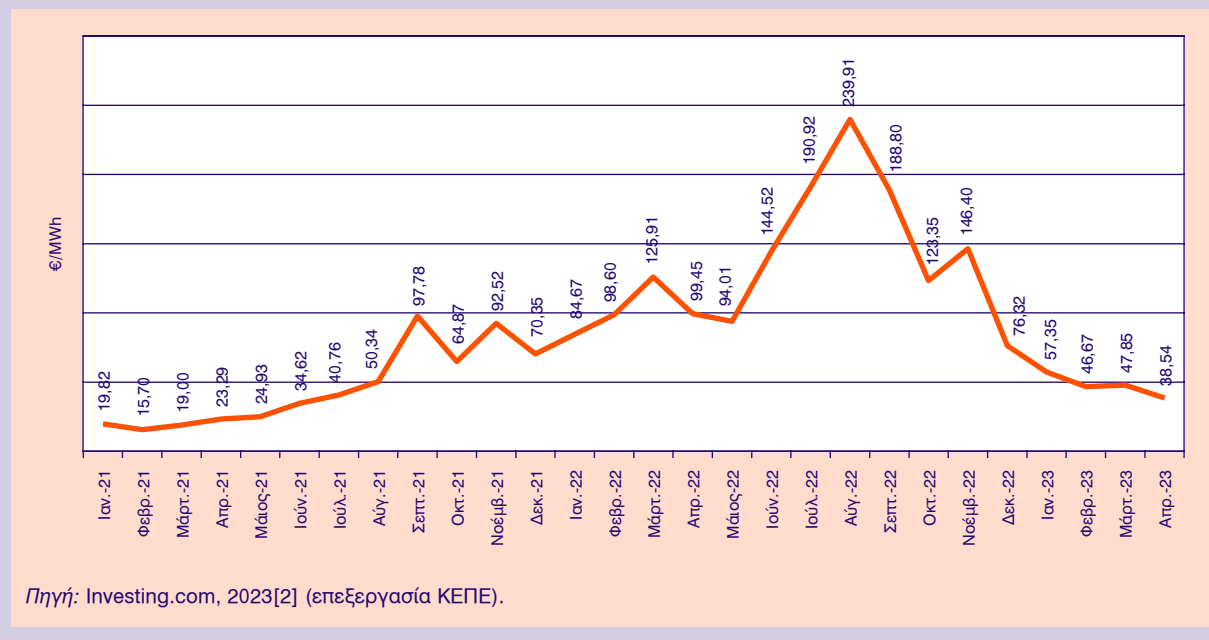

για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Μάλιστα, προωθήθηκε η εγκατάσταση νέων μονάδων ηλεκτροπαραγωγής από φυσικό αέριο, οι οποίες σταδιακά αντικαθιστούσαν τις παλιότερες λιγνιτικές μονάδες, των οποίων το κόστος παραγωγής αυξανόταν διαρκώς, τόσο λόγω του λειτουργικού τους κόστους, όσο και του αυξανόμενου κόστους αγοράς δικαιωμάτων εκπομπών αερίων ρύπων.

Ωστόσο, κατά τη διετία 2021-2022, καταγράφηκε απότομη και ιδιαίτερα έντονη αύξηση στην τιμή του καυσίμου. Πιο συγκεκριμένα, το 2020, η μέση ετήσια τιμή

ανήλθε σε 47,83€/MWh, ενώ το 2021 η μέση τιμή έφτασε τα 132,88€/MWh. Εστιάζοντας λοιπόν σε αυτή την περίοδο (Διάγραμμα 6), παρατηρούμε ότι στην αρχή του 2021 η τιμή βρισκόταν σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Στη συνέχεια όμως, και ειδικότερα από το δεύτερο εξάμηνο του 2021 και μετά, λόγω της επανεκκίνησης της οικονομίας μετά την πανδημία που οδήγησε σε απότομη άνοδο της παγκόσμιας ζήτησης για φυσικό αέριο, η τιμή του καυσίμου ακολούθησε έντονα αυξητική τάση. Ενδεικτικά, τον Δεκέμβριο του 2021 η τιμή ανήλθε στα 115€/MWh και η ετήσια ποσοστιαία αύξησή της σε σχέση με τον Δεκέμβριο του 2020 ήταν 600%. Επίσης, ιδιαίτερα αρνητική επίδραση στην πορεία των τιμών είχε, όπως είναι γνωστό, η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία στις αρχές του 2022. Οι ελλείψεις που παρουσιάστηκαν στη διεθνή αγορά και το κλίμα ενεργειακής ανασφάλειας οδήγησαν σε νέα κατακόρυφη άνοδο των τιμών, με αποτέλεσμα, τον Αύγουστο του 2022, η μέση τιμή να φτάσει στα 236€/MWh, την υψηλότερη τιμή των τελευταίων ετών, καταγράφοντας ετήσια ποσοστιαία αύξηση 428% σε σχέση με τις ήδη αυξημένες τιμές του Αυγούστου 2021. Παρά ταύτα, από το φθινόπωρο του 2022 η τιμή του φυσικού αερίου άρχισε να καταγράφει μία έντονα πτωτική πορεία, μέχρι το τέλος του έτους, η οποία, όπως φαίνεται στο διάγραμμα, συνεχίστηκε και τους πρώτους μήνες του 2023. Αυτό το γεγονός συνέβαλε θετικά στον απεγκλωβισμό της ευρωπαϊκής οικονομίας από την ενεργειακή κρίση και την πτώση των τιμών της ενέργειας στην εγχώρια αγορά.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6
Εξέλιξη μέσης μηνιαίας τιμής φυσικού αερίου, Ιανουάριος 2021-Απρίλιος 2023

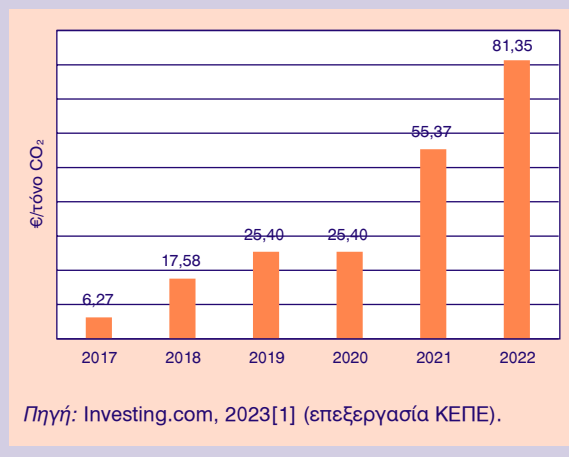

4. Ο ρόλος της τιμής των δικαιωμάτων αερίων ρύπων

Η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας μέσω των συμβατικών λιγνιτικών μονάδων της χώρας, πέρα από τις ιδιαίτερα αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις, οδηγεί επίσης σε υψηλό κόστος παραγωγής που, σε μεγάλο βαθμό, οφείλεται στο κόστος των δικαιωμάτων εκπομπών αερίων ρύπων. Μάλιστα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, η αύξηση του κόστους παραγωγής από τον λιγνίτη ήταν επίσης μία από τις αιτίες που συνέβαλαν στη μεταστροφή προς το φυσικό αέριο. Συνεπώς, η εξέλιξη της τιμής των δικαιωμάτων εκπομπών CO₂ αποτελεί μια σημαντική παράμετρο που είναι γνωστό ότι επηρεάζει άμεσα την ανταγωνιστικότητα της μεταποίησης, αλλά επιδρά καταλυτικά και στον εγχώριο ενεργειακό τομέα. Επιπρόσθετα, στη χώρα μας, το κόστος των εκπομπών αερίων ρύπων διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο σε περιόδους αυξημένων τιμών φυσικού αερίου, που η λιγνιτική παραγωγή καλείται να συμβάλει στην ενεργειακή επάρκεια και ασφάλεια της χώρας.

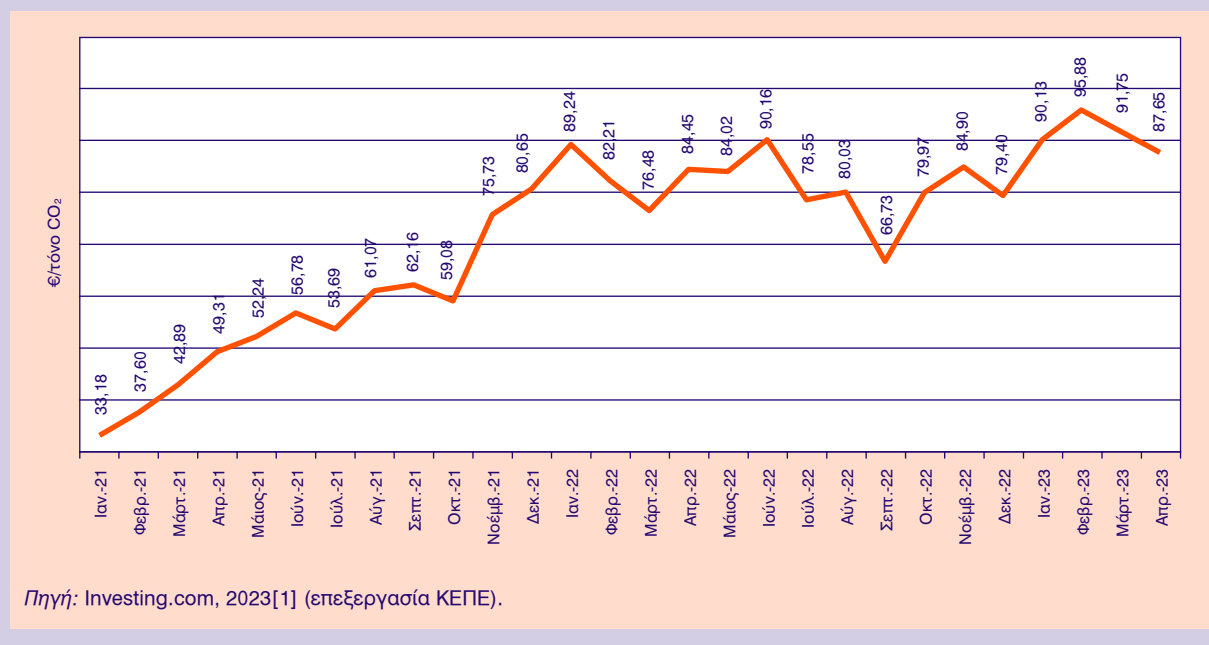
Όπως καταγράφεται, η τιμή των δικαιωμάτων άνθρακα παρουσίασε σημαντική αύξηση τα τελευταία χρόνια. Το Διάγραμμα 7 παρουσιάζει την εξέλιξη της μέσης ετήσιας τιμής για τα έτη 2017-2022. Η μέση τιμή το 2017 βρισκόταν σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα και

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7
Εξέλιξη μέσης ετήσιας τιμής δικαιωμάτων εκπομπών αερίων ρύπων, 2017-2022

πιο συγκεκριμένα στα 6,27€/τόνο CO₂, γεγονός που συνέβαλε στην κριτική της αποτελεσματικότητας του Ευρωπαϊκού Συστήματος Εμπορίας Εκπομπών (EU Emissions Trading System – EU ETS)⁴. Παρά ταύτα, το κόστος των ρύπων παρουσιάζει συνεχή ανοδική πορεία και, ιδιαίτερα κατά τα δύο τελευταία έτη, η αύξηση ήταν πολύ έντονη. Έτσι, η μέση ετήσια τιμή των δικαιωμάτων άνθρακα για το 2021 ανήλθε στα 55,37€/τόνο CO₂ και το 2022 έφτασε τα 81,35€/τόνο CO₂.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8
Εξέλιξη μέσης μηνιαίας τιμής δικαιωμάτων εκπομπών αερίων ρύπων, Ιανουάριος 2021-Απρίλιος 2023

4. EU Emissions Trading System (EU ETS): <https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets_en>.

Εστιάζοντας στην περίοδο από το 2021 μέχρι και σήμερα, η μέση μηνιαία τιμή των δικαιωμάτων άνθρακα παρουσίασε έντονα ανοδική τάση (Διάγραμμα 8). Ενδεικτικά αναφέρεται ότι η μέση τιμή ξεκίνησε τον Ιανουάριο του 2021 από τα 33,18€/τόνο CO₂ και ακολούθησε ανοδική πορεία μέχρι και τον Ιανουάριο του 2022 που έφτασε τα 89,24€/τόνο CO₂. Από τις αρχές του 2022 η τιμή παρουσιάζει διακυμάνσεις, αλλά φαίνεται να έχει σταθεροποιηθεί σε υψηλά επίπεδα. Έτσι, σήμερα κυμαίνεται σε τιμές κοντά στα 90€/τόνο CO₂ επηρεάζοντας αρνητικά το κόστος παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας από λιγνίτη.

5. Εξέλιξη τιμής ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα και η συσχέτισή της με την τιμή του φυσικού αερίου

Όπως λοιπόν γίνεται κατανοητό, τόσο η τιμή του φυσικού αερίου, όσο και η τιμή των δικαιωμάτων εκπομπών άνθρακα αποτελούν δύο βασικές παραμέτρους καθορισμού του κόστους παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα μας. Ειδικότερα, όπως συζητήθηκε παραπάνω, στην Ελλάδα, η αγορά του φυσικού αερίου εξαρτάται άμεσα από τις διεθνείς τιμές του προϊόντος. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία εστιάζει στο να μελετήσει τον βαθμό επίδρασης του ευρωπαϊκού δείκτη της τιμής του φυσικού αερίου στη διαμόρφωση της εγχώριας τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας στη χονδρεμπορική αγορά.

Κατά την περίοδο των υψηλών τιμών του φυσικού αερίου, η μεγάλη συμμετοχή του καυσίμου στο μείγμα της ηλεκτροπαραγωγής στη χώρα μας, σε ποσοστό που κυμαίνεται στο 40%, όπως αναφέρθηκε

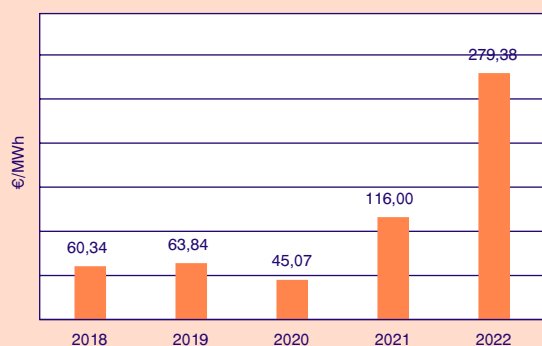
παραπάνω, σε συνδυασμό με τον τρόπο λειτουργίας της αγοράς και του συστήματος διαμόρφωσης των ανταγωνιστικών χρεώσεων της ηλεκτρικής ενέργειας, φαίνεται ότι επέδρασε άμεσα στη διαμόρφωση των υψηλών τιμών ηλεκτρικής ενέργειας για τον καταναλωτή. Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με τον ισχύοντα τρόπο λειτουργίας της αγοράς σήμερα, η διεθνής τιμή επιδρά στην εγχώρια αγορά με χρονική υστέρηση. Πιο συγκεκριμένα, η μέση διεθνής τιμή του κάθε μήνα φαίνεται να διαμορφώνει την τιμή του επόμενου μήνα στην εγχώρια ενεργειακή αγορά, κάτι το οποίο καταγράφεται πολύ χαρακτηριστικά στη διαμόρφωση των χονδρεμπορικών τιμών της ηλεκτρικής ενέργειας.

Σε ό,τι αφορά λοιπόν τις τιμές της ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα, λαμβάνουμε υπόψη τις τιμές εκκαθάρισης της Αγοράς Επόμενης Ημέρας (Day-Ahead Market) στο Ελληνικό Χρηματιστήριο Ενέργειας (EXE A.E.). Το Διάγραμμα 9 παρουσιάζει την εξέλιξη της μέσης ετήσιας τιμής από το 2018 μέχρι το 2022. Όπως φαίνεται, η τιμή βρισκόταν σε χαμηλά επίπεδα που κυμαίνονταν κοντά στα 60€/MWh κατά την περίοδο 2018-2020 και μάλιστα παρουσίασε πτώση το 2020, όταν η μέση ετήσια τιμή ανήλθε σε 45€/MWh, κάτι που πιθανότατα σχετίζεται με τις επιδράσεις από την πανδημία και τη μείωση της τιμής του φυσικού αερίου. Αντίθετα, το 2021 και ιδιαίτερα το 2022, η μέση ετήσια τιμή καταγράφει σημαντική άνοδο. Έτσι, το 2021, η μέση ετήσια χονδρεμπορική τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα μας ήταν 116€/MWh, ενώ το 2022, η μέση τιμή αυξήθηκε σε 280€/MWh.

Αναλυτικότερα, όσον αφορά την εξέλιξη της μέσης μηνιαίας τιμής κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών (Διάγραμμα 10), αυτή παρουσίασε έντονη αύξηση από τα μέσα του 2021, αρχικά, εξαιτίας της επανεκκίνησης της οικονομικής δραστηριότητας μετά την πανδημία, ενώ το 2022 η ανοδική τάση εντάθηκε ακόμα περισσότερο εξαιτίας των γενικότερων επιπτώσεων στη διεθνή αγορά ενέργειας μετά την εισβολή στην Ουκρανία. Τον Αύγουστο 2022, η μέση τιμή έφτασε τα 437€/MWh και ήταν η υψηλότερη που έχει καταγραφεί, παρουσιάζοντας ετήσια ποσοστιαία αύξηση σχεδόν 260% σε σχέση με τον αντίστοιχο μήνα του προηγούμενου έτους. Ωστόσο, από τον Σεπτέμβριο του 2022 και κυρίως από τον Οκτώβριο του 2022, καταγράφεται πτωτική τάση της τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα μας, η οποία, όπως φαίνεται και από το διάγραμμα, συνεχίζεται και τους πρώτους μήνες του 2023. Η πρόσφατη αποκλιμάκωση της τιμής του φυσικού αερίου, σε συνδυασμό με τη σταθεροποίηση στις τιμές των δικαιωμάτων εκπομπών ρύπων, φαίνεται να επιδρά θετικά στην εξέλιξη των τιμών της ηλεκτρικής ενέργειας.

Φαίνεται λοιπόν ότι, διαχρονικά, υπάρχει μια συσχέτιση μεταξύ της τιμής του φυσικού αερίου και της εγ-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9
Εξέλιξη μέσης ετήσιας τιμής ηλεκτρικής ενέργειας, 2018-2022

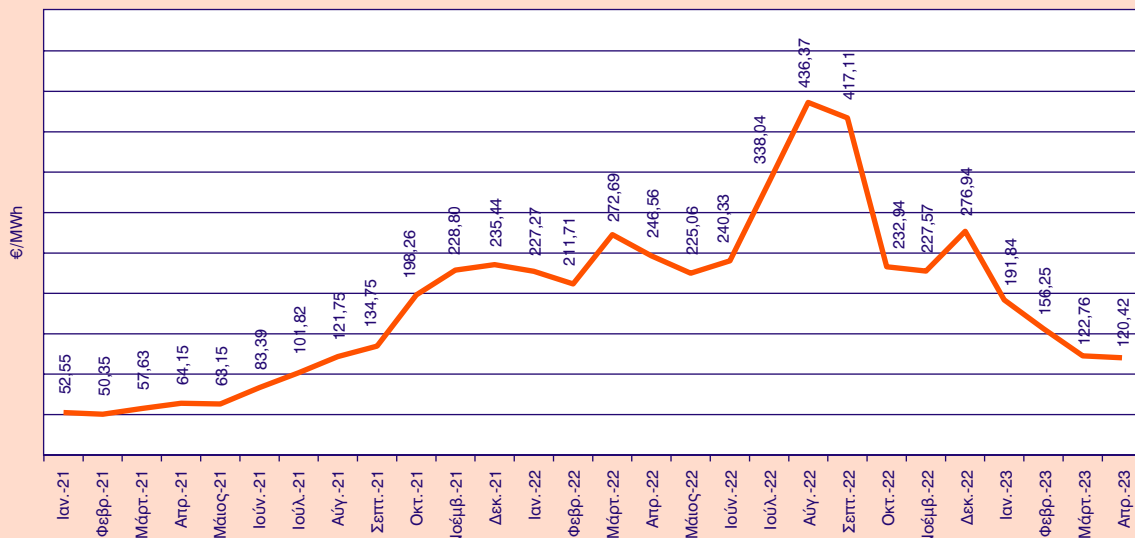

Πηγή: Ελληνικό Χρηματιστήριο Ενέργειας, 2023 (επεξεργασία ΚΕΠΕ).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10

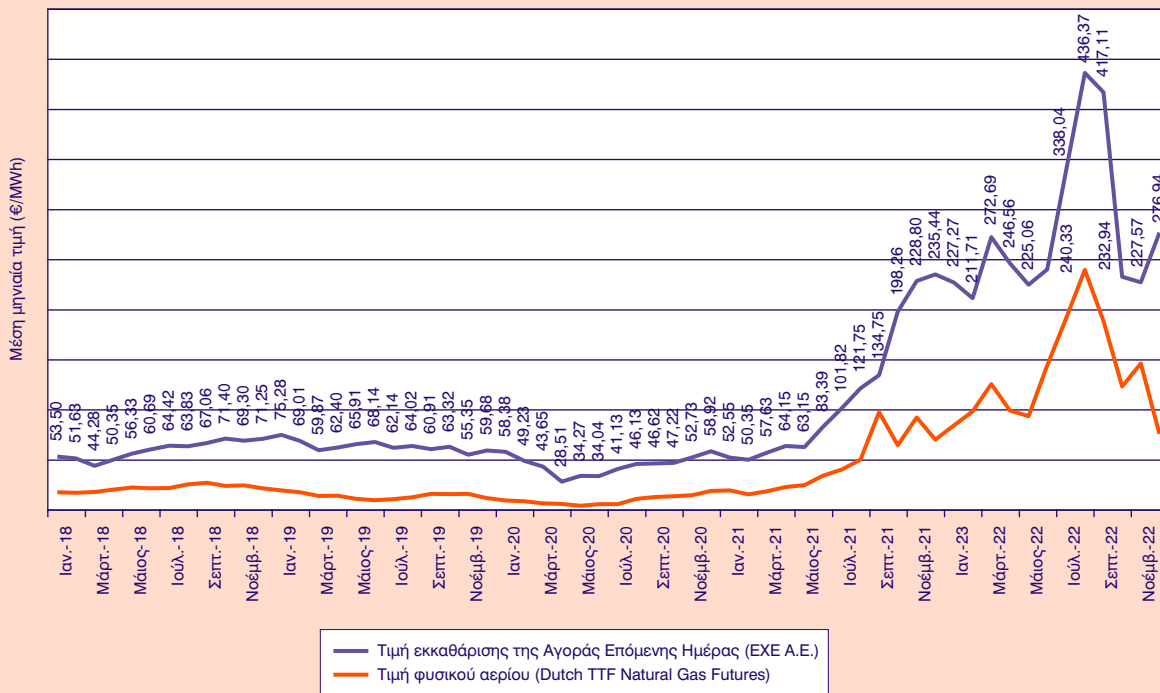
Εξέλιξη μέσης μηνιαίας τιμής ηλεκτρικής ενέργειας, Ιανουάριος 2021-Απρίλιος 2023

Πηγή: Ελληνικό Χρηματιστήριο Ενέργειας, 2023 (επεξεργασία ΚΕΠΕ).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11

Επιδράσεις της μέσης μηνιαίας τιμής του φυσικού αερίου στη μέση μηνιαία εγχώρια χονδρεμπορική τιμή ηλεκτρικής ενέργειας, Ιανουάριος 2018-Δεκέμβριος 2022

Πηγή: Ελληνικό Χρηματιστήριο Ενέργειας, 2023 και Investing.com, 2023[2] (επεξεργασία ΚΕΠΕ).

χώριας χονδρεμπορικής τιμής του ηλεκτρισμού στην Ελλάδα, καθώς παρατηρείται ότι η πρώτη έχει άμεση επίδραση στη δεύτερη, με κάποια χρονική υστέρηση, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Όπως μάλιστα προκύπτει από την πρόσφατη εμπειρία της κρίσης στις τιμές της ενέργειας, η επίδραση των τιμών του φυσικού αερίου στην αγορά της ηλεκτρικής ενέργειας φαίνεται να εντείνεται κατά τις περιόδους υψηλής ανόδου των τιμών. Σε αυτό το πλαίσιο διερευνήθηκε η συσχέτιση των τιμών κατά τη χρονική περίοδο Ιανουαρίου 2018-Δεκεμβρίου 2022, όπως παρουσιάζονται συγκριτικά οι σχετικές μέσες μηνιαίες τιμές στο Διάγραμμα 11. Κατά την περίοδο Ιουνίου 2021-Αυγούστου 2022, κατά την οποία υπήρξε έντονα ανοδική πορεία της τιμής του φυσικού αερίου, η τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας στη χώρα μας παρουσίασε επίσης πολύ έντονες αυξητικές τάσεις. Στη συνέχεια, η πτώση της τιμής του φυσικού αερίου συνέβαλε στην αποκλιμάκωση της εγχώριας τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας.

6. Ανάλυση της επίδρασης της τιμής του φυσικού αερίου στην εγχώρια τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας

Για τη διερεύνηση της επίδρασης της διεθνούς τιμής του φυσικού αερίου στην εγχώρια χονδρεμπορική τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας, προχωρούμε στην εξέταση ενός απλού οικονομετρικού υποδείγματος,

το οποίο σχετίζει γραμμικά τις δύο μεταβλητές. Ειδικότερα προχωρούμε στην οικονομετρική εξέταση της σχέσης:

$$pe = \alpha + \beta pg + \varepsilon \quad (1)$$

όπου pe ο φυσικός λογάριθμος της τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας, pg ο φυσικός λογάριθμος της τιμής του φυσικού αερίου και ε όρος σφάλματος. Τα αρχικά δεδομένα των εκτιμήσεών μας συγκροτούνται από τις ημερήσιες τιμές ηλεκτρικής ενέργειας και φυσικού αερίου για την περίοδο που αφορά το χρονικό διάστημα από τον Ιανουάριο 2018, μέχρι και τον Δεκέμβριο 2022. Η χρονοσειρά για τις τιμές ηλεκτρικής ενέργειας ακολουθεί τη δομή της εβδομάδας 7 ημερών, ενώ η αντίστοιχη για τις τιμές φυσικού αερίου ακολουθεί τη δομή της εβδομάδας 5 ημερών. Συνεπώς, τα αρχικά δεδομένα συγκροτούνται από 1.826 παρατηρήσεις για τις τιμές ηλεκτρικής ενέργειας και 1.263 παρατηρήσεις για τις τιμές φυσικού αερίου. Για την ενοποίηση της χρονικής διάστασης των δύο χρονοσειρών μετασχηματίζουμε χρησιμοποιώντας τον μέσο όρο ανά εβδομάδα, λαμβάνοντας έτσι 261 διακριτές παρατηρήσεις για καθεμία.

Πριν εξετάσουμε την πιθανή σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των δύο μεταβλητών, εξετάζουμε πρώτα την ύπαρξη μοναδιαίας ρίζας στα δεδομένα χρησιμοποιώντας το Augmented Dickey-Fuller test. Τα αποτελέσματα που παρουσιάζουμε στον Πίνακα 1 υποδεικνύουν ότι και οι δύο χρονοσειρές είναι μη στάσιμες σε

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 ADF test

	Σύνολο περιόδου		Περίοδος μετά τον Ιούνιο του 2021	
	PE	PG	PE	PG
Σταθερός όρος, όχι τάση, επίπεδο	-0,16 (0,94)	-0,64 (0,85)	-2,71 (0,09)	-2,32 (0,18)
Σταθερός όρος και τάση, επίπεδο	-1,30 (0,88)	-1,58 (0,79)	-2,64 (0,27)	-1,59 (0,76)
Σταθερός όρος, όχι τάση, πρώτη διαφορά	-6,08 (0,00)	-5,31 (0,00)	-3,24 (0,03)	-3,61 (0,02)
Σταθερός όρος και τάση, πρώτη διαφορά	-6,12 (0,00)	-5,36 (0,00)	-4,65 (0,01)	-4,02 (0,03)

Σημείωση: t-statistics, p-values σε παρένθεση, εβδομαδιαία συχνότητα.

επίπεδα και στάσιμες σε πρώτες διαφορές, ανεξάρτητα από τη συμπεριληψη γραμμικής τάσης. Υπενθυμίζουμε ότι μια μεταβλητή είναι στάσιμη όταν μακροχρόνια επανέρχεται σε μια ιστορικά δοσμένη μέση τιμή, ενώ μη στάσιμη όταν συστηματικά αποκλίνει από αυτή.

Καθώς, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, η διεθνής τιμή του φυσικού αερίου παρουσιάζει εκρηκτική άνοδο ύστερα από τα μέσα του 2021, και κατά συνέπεια καθιστά πιθανή τη διαμόρφωση δύο διακριτών περιόδων στη σχέση μεταξύ της τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας και της τιμής του φυσικού αερίου, επιλέγουμε να εξετάσουμε αυτή την πιθανότητα οικονομικά. Ειδικότερα, επιλέγουμε να πραγματοποιήσουμε έναν έλεγχο κατά Bai-Perron για πολλαπλά σημεία δομικής ασυνέχειας. Τα αποτελέσματα αυτού του ελέγχου, και συγκεκριμένα η χρήση του scaled F-Statistic, υποδεικνύουν την ύπαρξη ενός σημείου δομικής ασυνέχειας στη σχέση μεταξύ του φυσικού λογαρίθμου της εγχώριας τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας και της διεθνούς τιμής του φυσικού αερίου κατά τα μέσα του Ιουνίου το 2021 (Πίνακας 2). Εναλλακτική μέθοδος του weighted F-statistic υποδεικνύει την ύπαρξη τριών σημείων δομικής ασυνέχειας: στα μέσα Οκτωβρίου του 2018, τον Φεβρουάριο του 2020 και στις αρχές Ιουλίου του 2021. Συνεπώς τα αποτελέσματα του weighted F-statistic επιβεβαιώνουν την ύπαρξη σημείου δομικής ασυνέχειας τον Ιούνιο-Ιούλιο του 2021, ενώ τα δύο επιπλέον σημεία δομικής ασυνέχειας δεν έχουν άμεση οικονομική ερμηνεία και γι' αυτό τον λόγο δεν προκρίνεται η εξέτασή τους.

Συνεπώς, έχοντας εξακριβώσει ότι και οι δύο μεταβλητές είναι I(1) και ότι η μεταξύ τους σχέση εμφανίζει σημείο δομικής ασυνέχειας, πραγματοποιούμε έλεγχο για συνολοκλήρωση κατά περίοδο με τη μέθοδο Engle-Granger. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν την ύπαρξη σχέσης συνολοκλήρωσης, τόσο για τις δύο υποπεριόδους, όσο και για τη συνολική υπό εξέταση περίοδο (Πίνακας 3).

Έχοντας εξακριβώσει την ύπαρξη σχέσης συνολοκλήρωσης, προχωρούμε στην εξέταση της σχέσης μεταξύ των δύο μεταβλητών χρησιμοποιώντας τη μέθοδο Dynamic OLS. Η μέθοδος αυτή έχει υποστηριχθεί από τους Saikkonen (1992) και Stock και Watson (1993) και περιλαμβάνει τη χρήση θετικών και αρνητικών χρονικών υστερήσεων στη σχέση συνολοκλήρωσης, έτσι ώστε τα σφάλματα να γίνονται ορθογώνια προς τις στοχαστικές μεταβλητές, με αποτέλεσμα την εξαγωγή ασυμπτωτικά αποτελεσματικών εκτιμητών. Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον Πίνακα 4 υποδεικνύουν ότι η σχέση είναι θετική και στατιστικά σημαντική. Ειδικότερα, παρατηρούμε ότι μια αύξηση της τιμής του φυσικού αερίου κατά 10% οδηγεί σε μια αύξηση της τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας κατά 7% στο σύνολο της υπό εξέταση περιόδου. Εξετάζοντας την επίδραση κατά περίοδο, παρατηρούμε ότι αυτή εμφανίζεται σημαντικά ισχυρότερη κατά τη δεύτερη περίοδο, μετά τον Ιούνιο του 2021, καθώς μια αύξηση της τιμής του φυσικού αερίου κατά 10% οδηγεί σε μια αύξηση της τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας κατά 7,5%, ενώ αντίθετα στην πρώτη περίοδο, πριν τον Ιού-

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Bai-Perron tests of 1 to M globally determined breaks

Breaks	F-statistic	Scaled F-statistic	Weighted F-statistic	Critical Value
1 *	97,44802	194,8960	194,8960	11,47
2 *	80,86943	161,7389	190,2713	9,75
3 *	79,63953	159,2791	218,5324	8,36
4 *	62,67126	125,3425	199,9553	7,19
5 *	51,41377	102,8275	201,6123	5,85
UDMax statistic*		194.8960	UDMax critical value**	11,70
WDMax statistic*		218.5324	WDMax critical value**	12,81

Σημείωση: Εβδομαδιαία συχνότητα.

* Στατιστικά σημαντικό στο 0,05.

** Bai-Perron (1998) critical values.

Estimated break dates: 6/14/2021.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Engle-Granger Cointegration Test

	Dependent	tau-statistic	Prob.*	z-statistic	Prob.*
Περίοδος 1/1/2018 έως 26/12/2022	LPE	-4,7919	0,0005	-42,6434	0,0003
Περίοδος 1/1/2018 έως 14/6/2021	LPE	-4,64363	0,0010	-38,6599	0,0006
Περίοδος 14/6/2021 έως 26/12/2022	LPE	-4,28303	0,0049	-31,2664	0,0022

Σημείωση: Εβδομαδιαία συχνότητα, Automatic lags specification based on Schwarz criterion, MacKinnon (1999) p-values.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4 Dynamic OLS

Περίοδος 1/1/2018 έως 26/12/2022

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(PG)	0,704681	0,027335	25,77919	0,0000
C	2,167745	0,088781	24,41690	0,0000

Περίοδος 1/1/2018 έως 14/6/2021

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(PG)	0,383697	0,056470	6,794713	0,0000
C	2,991899	0,153963	19,43258	0,0000

Περίοδος 14/6/2021 έως 26/12/2022

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOG(PG)	0,751722	0,047241	15,91237	0,0000
C	1,959590	0,217418	9,013002	0,0000

Σημείωση: Εβδομαδιαία συχνότητα, Automatic lags specification based on Akaike criterion.

νιο του 2021, η επίδραση περιορίζεται σημαντικά στο 3,8%. Στο Διάγραμμα 12 που ακολουθεί παρουσιάζουμε την πραγματική και την εκτιμώμενη μέσω του υποδείγματος τιμή για την τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας καθώς και τα σφάλματα της παλινδρόμησης για το σύνολο της υπό εξέταση περιόδου.

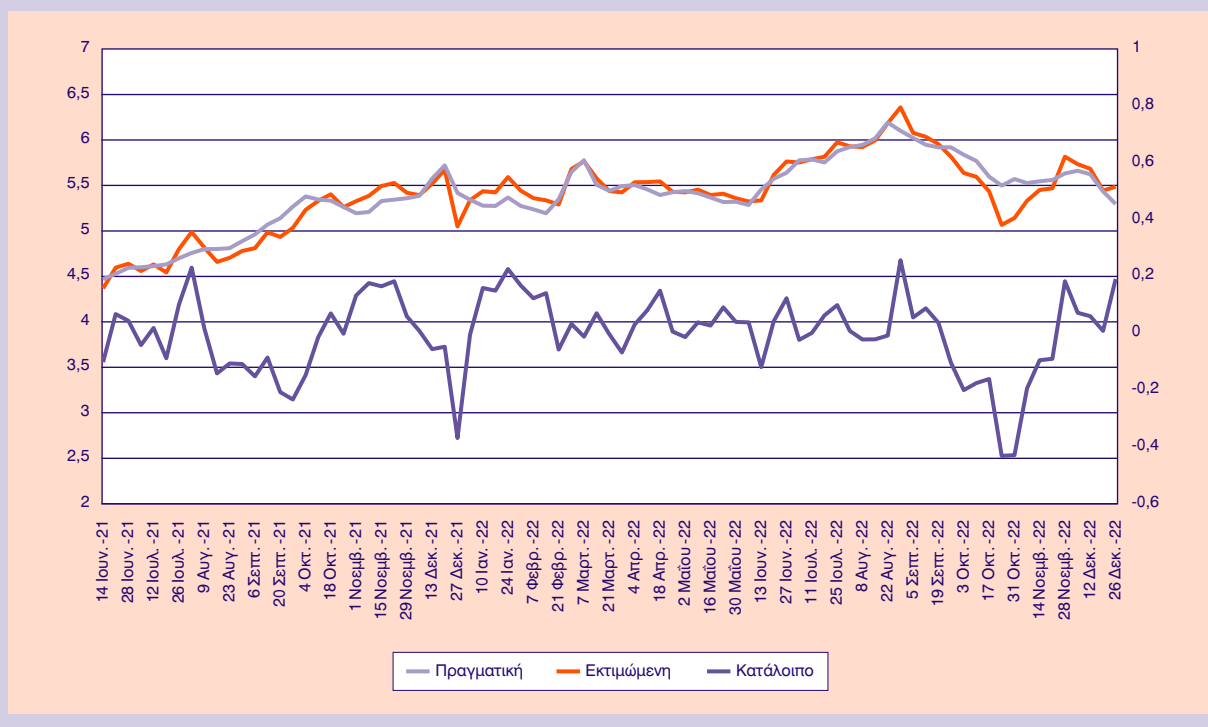
7. Σύνοψη, συμπεράσματα και προτάσεις

Η Ελλάδα, όπως και το σύνολο των χωρών της Ευρώπης, αντιμετώπισαν τις επιπτώσεις της πρωτοφα-

νούς ενεργειακής κρίσης που επηρέασε την αγορά ενέργειας και κατ' επέκταση την οικονομία, κατά τη διάρκεια των δύο προηγούμενων ετών. Η άνοδος των διεθνών τιμών της ενέργειας, ιδιαίτερα κατά την περίοδο Ιουνίου 2021-Αυγούστου 2022, οδήγησε σε σημαντικές επιπτώσεις για τις οικονομίες των χωρών και τους καταναλωτές. Πέρα από την άνοδο στην τιμή του αργού πετρελαίου, αλλά και των δικαιωμάτων εκπομπών αερίων ρύπων, ισχυρή αρνητική επίδραση είχε η απότομη και έντονη αύξηση της τιμής του φυσικού αερίου. Μάλιστα, το γεγονός ότι η ενεργειακή κρίση συνέπεσε με την εντατικοποίηση των στρατηγικών για

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12

Πραγματική και εκτιμώμενη τιμή φυσικού λογαρίθμου ηλεκτρικής ενέργειας

ενεργειακή μετάβαση προς μια πράσινη οικονομία, με στόχους τον περιορισμό της χρήσης ορυκτών καυσίμων και την περαιτέρω αύξηση των ΑΠΕ, δημιούργησε επιπρόσθετους περιορισμούς στον ενεργειακό τομέα της ΕΕ και συνέβαλε σε αρνητική κριτική για την πράσινη μετάβαση.

Η χώρα μας, τα τελευταία χρόνια, παρουσιάζει μεταβολή στο ενεργειακό μείγμα της ακαθάριστης κατανάλωσης ενέργειας, όπως και στο μείγμα της ηλεκτροπαραγωγής, με σαφή μεταστροφή προς την αύξηση της χρήσης φυσικού αερίου. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα παρουσιάζει υψηλή ενεργειακή εξάρτηση από εισαγωγές ενεργειακών προϊόντων που επιδεινώθηκε με την αύξηση της χρήσης του φυσικού αερίου. Οι δύο αυτοί παράγοντες έχουν καταστήσει την εγχώρια αγορά ιδιαίτερα ευάλωτη σε εξωγενείς επιδράσεις, όπως για παράδειγμα οι έντονες διακυμάνσεις των διεθνών τιμών των ενεργειακών προϊόντων.

Κατά την περίοδο της απότομης ανόδου των τιμών του φυσικού αερίου, η μεγάλη συμμετοχή του καυσίμου στο μείγμα της ηλεκτροπαραγωγής στη χώρα μας, σε ποσοστό που κυμαίνεται γύρω στο 40%, σε συνδυασμό με τον τρόπο λειτουργίας της αγοράς και του συστήματος διαμόρφωσης των ανταγωνιστικών χρεώσεων της ηλεκτρικής ενέργειας, φαίνεται ότι επέδρασε άμεσα στον καθορισμό των τιμών ηλεκτρικής ενέργειας. Η επιβάρυνση από το υψηλό κόστος της

ενέργειας ήταν ιδιαίτερα έντονη για τα νοικοκυριά, τόσο άμεσα, λόγω της αύξησης του κόστους ενέργειας, όσο και έμμεσα εξαιτίας των αυξήσεων στα περισσότερο καταναλωτικά αγαθά.

Σε αυτό το πλαίσιο, το παρόν άρθρο εστίασε στη διερεύνηση των παραγόντων που επέδρασαν αρνητικά στις προσπάθειες για την άμβλυση των επιπτώσεων της ενεργειακής κρίσης στη χώρα μας. Επίσης, κύριος στόχος του άρθρου ήταν η ανάλυση της συσχέτισης μεταξύ της τιμής του φυσικού αερίου και της εγχώριας τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας. Βάσει αυτών, είναι δυνατή η εξαγωγή βασικών συμπερασμάτων και η σύνθεση προτάσεων που θα συμβάλουν στον περιορισμό της ενεργειακής εξάρτησης της χώρας από τις διεθνείς μεταβολές και την πράσινη μετάβαση της οικονομίας.

Εξετάζοντας οικονομετρικά τη σχέση ανάμεσα στην εγχώρια τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας και τη διεθνή τιμή του φυσικού αερίου, διαπιστώσαμε την ύπαρξη μιας μακροχρόνιας σχέσης συνολοκλήρωσης μεταξύ των δύο μεταβλητών, τόσο για την περίοδο από τα μέσα του Ιουνίου του 2021 έως τουλάχιστον τον Δεκέμβριο του 2022, όσο και για την προηγούμενη περίοδο από τον Ιανουάριο του 2018. Εξετάζοντας τη δομή της σχέσης μεταξύ των δύο μεταβλητών για την περίοδο κατά περίοδο, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο Dynamic OLS, διαπιστώσαμε ότι μια αύξηση της τιμής

του φυσικού αερίου κατά 10% οδηγεί σε αύξηση της τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας κατά 7% στο σύνολο της υπό εξέταση περιόδου, επίδραση που αναλύεται σε 3,8% κατά τη πρώτη περίοδο, από τον Ιανουάριο του 2018 έως τον Ιούνιο του 2021, και σε 7,5% κατά την δεύτερη περίοδο από τον Ιούνιο του 2018 έως το Δεκέμβριο του 2022. Κατά συνέπεια, η επίδραση της τιμής του φυσικού αερίου στην τιμή της ηλεκτρικής ενέργειας κατά τη δεύτερη περίοδο είναι καθοριστική για τη σχέση στο σύνολο της υπό εξέταση περιόδου. Σύμφωνα λοιπόν με την ανάλυση της συσχέτισης του ευρωπαϊκού δείκτη τιμών του φυσικού αερίου και της εγχώριας χονδρεμπορικής τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας, επιβεβαιώνεται η υψηλή εξάρτηση της τιμής της ηλεκτρικής ενέργειας στην Ελλάδα από τις τιμές του φυσικού αερίου, κατά την περίοδο της ενεργειακής κρίσης των τιμών.

Σήμερα, η χώρα μας βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή της πορείας της προς μια οικονομία χαμηλών εκπομπών άνθρακα, με έμφαση στην χρήση ΑΠΕ και την εξοικονόμηση ενέργειας. Πέρα από τους περιορισμούς που θέτει, η ενεργειακή/πράσινη μετάβαση αποτελεί ωστόσο μια ουσιαστική ευκαιρία αναπτυξιακής προοπτικής για την Ελλάδα. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ενεργειακός σχεδιασμός της χώρας θα πρέπει να εστιάσει στην προσπάθεια περιορισμού της ενεργειακής της εξάρτησης και την ενίσχυση της χρήσης εγχώρια παραγόμενης και χαμηλού κόστους ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές, ενώ θα πρέπει επίσης να δοθεί έμφαση και στην ενεργειακή αναβάθμιση της οικονομίας, με στόχο τη μείωση της κατανάλωσης ενέργειας και των εκπομπών αερίων ρύπων. Η τρέχουσα συγκυρία και η εμπειρία από τις αρνητικές επιπτώσεις της πρόσφατης ενεργειακής κρίσης θα πρέπει να αποτελέσουν έναυσμα για τον ορθολογικό σχεδιασμό του παραγωγικού μοντέλου της χώρας, μέσω του οποίου θα πρέπει να δοθεί έμφαση σε παραγωγικές διαδικασίες που οδηγούν σε αύξηση της εγχώριας προστιθέμενης αξίας και δημιουργία θέσεων απασχόλησης.

Βιβλιογραφία

Bai, Jushan and Pierre Perron (1998). "Estimating and Testing Linear Models with Multiple Structural Changes," *Econometrica*, 66, 47-78.

Dickey, D.A. and W.A. Fuller (1979). "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root," *Journal of the American Statistical Association*, 74, 427-431.

Engle, R. F. and C. W. J. Granger (1987). "Co-integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing," *Econometrica*, 55, 251-276.

Eurostat (2023[1]). "Complete energy balances [NRG_BAL_C_custom_3521002]," <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NRG_BAL_C_custom_3521002/default/table?lang=en>.

Eurostat (2023[2]). "Energy import dependency by products," <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_07_50/default/table?lang=en>.

Eurostat (2023[3]). "Production of electricity and derived heat by type of fuel," <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/NRG_BAL_PEH_custom_5387566/default/table?lang=en>.

Investing.com (2023[1]). "Carbon Emissions Futures," <<https://www.investing.com/commodities/carbon-emissions>>.

Investing.com (2023[2]). "Dutch TTF Natural Gas Futures," <<https://www.investing.com/commodities/dutch-ttf-gas-c1-futures>>.

Johansen, Søren (1991). "Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models," *Econometrica*, 59, 1551-1580.

Johansen, Søren (1995). *Likelihood-based Inference in Cointegrated Vector Autoregressive Models*. Oxford: Oxford University Press.

MacKinnon, J.G., Haug, A.A. and Michelis, L. (1999). "Numerical Distribution Functions of Likelihood Ratio Tests for Cointegration," *Journal of Applied Econometrics*, 14, 563-577.

Said, S. E. and David A. Dickey (1984). "Testing for Unit Roots in Autoregressive Moving Average Models of Unknown Order," *Biometrika*, 71, 599-607.

Saikkonen, Pentti (1992). "Estimation and Testing of Cointegrated Systems by an Autoregressive Approximation," *Econometric Theory*, 8, 1-27.

Stock, James H. and Mark Watson (1993). "A Simple Estimator Of Cointegrating Vectors In Higher Order Integrated Systems," *Econometrica*, 61, 783-820.

Uribe, J. M., Mosquera-López, S. and O. J. Arenas (2022). "Assessing the relationship between electricity and natural gas prices in European markets in times of distress," *Energy Policy*, 166, 113018.

Ελληνικό Χρηματιστήριο Ενέργειας (2023). "Τιμή εκκαθάρισης της Αγοράς Επόμενης Ημέρας," <<https://www.enexgroup.gr/el/day-ahead-market-figures>>.

Λυχνάρας, Β. (2020). "Προοπτικές της ενεργειακής μετάβασης της Ελλάδας προς μία οικονομία χαμηλής έντασης άνθρακα," *Οικονομικές Εξελίξεις*, 42, 60-65, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ).

Μαρσέλλου, Α. και Β. Λυχνάρας (2022). "Η επίδραση των υψηλών τιμών της ενέργειας στην εξέλιξη του πληθωρισμού σε Ελλάδα και Ευρωζώνη," *Οικονομικές Εξελίξεις*, 49, 15-23, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ).

Μαρσέλλου, Α. και Β. Λυχνάρας (2023). "Πρόσφατες εξελίξεις στον πληθωρισμό της Ελλάδας και της Ευρωζώνης: Οι επιδράσεις από την αποκλιμάκωση των τιμών της ενέργειας και την αύξηση των τιμών των τροφίμων," *Οικονομικές Εξελίξεις*, 50, 16-25, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ).

Διεθνείς εξελίξεις στο μέτωπο της ακρίβειας και των τραπεζών – Βαθμός συγκέντρωσης και επιτοκιακή πολιτική του ελληνικού τραπεζικού συστήματος

Γεώργιος Μπερτσάτος*

Περίληψη

Τι σχέση μπορεί να έχει η επιτοκιακή πολιτική, στα πλαίσια ενός τραπεζικού συστήματος, με τον βαθμό συγκέντρωσης της εν λόγω αγοράς και ποια η σύνδεση με τις εξελίξεις στο διεθνές περιβάλλον και τις αυξήσεις επιτοκίων από τις κεντρικές τράπεζες; Επιχειρούμε να απαντήσουμε σε αυτό το ερώτημα επικεντρώνοντας στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Ύστερα από τις αυξήσεις των βασικών παρεμβατικών επιτοκίων από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, παρατηρείται στην Ελλάδα και στην Ευρωζώνη μία ασυμμετρική απόκριση στην αναπροσαρμογή των χορηγητικών και καταθετικών επιτοκίων. Στην Ελλάδα το περιθώριο επιτοκίου είναι μεγαλύτερο από αυτό της Ευρωζώνης και καταγράφει ιστορικά υψηλά ρεκόρ. Τούτο, διότι αφενός μεν τα επιτόκια δανείων αυξήθηκαν αμέσως, αφετέρου δε, τα επιτόκια καταθέσεων διατηρήθηκαν χαμηλά. Μία τέτοια συμπεριφορά θα μπορούσε να εξηγηθεί από την –υψηλής συγκέντρωσης– αγορά του ελληνικού τραπεζικού συστήματος τα τελευταία έτη, τονίζοντας παράλληλα την ανάγκη για ουσιαστική βελτίωση του ανταγωνισμού στον εγχώριο κλάδο.

Λέξεις-κλειδιά: Επιτόκια, Πληθωρισμός, Συγκέντρωση αγοράς, Τράπεζες

Ταξινόμηση JEL: E31, E40, E43, E58, G20, G21

Εισαγωγή

Ο πληθωρισμός μαστίζει τις περισσότερες οικονομίες παγκοσμίως και οι κεντρικές τράπεζες επιδιώ-

κουν να τον καταπολεμήσουν, ως πληθωρισμό ζήτησης, προχωρώντας σε αλληπάλληλες αυξήσεις των επιτοκίων τους.

Απότοκος της νομισματικής περιστολής και των αυξήσεων των επιτοκίων στις ΗΠΑ είναι οι καταρρεύσεις αρκετών μικρομεσαίων τραπεζών και η βύθιση τιμής των μετοχών αρκετών άλλων τραπεζών. Η κατάσταση αυτή αναδεικνύει προβλήματα στον αμερικανικό τραπεζικό κλάδο, εγείροντας ερωτήματα ως προς τα εποπτικά κεφάλαια για τον κίνδυνο επιτοκίου.

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) έχει προβεί σε αυξήσεις των βασικών επιτοκίων της, με τις ευρωπαϊκές τράπεζες να αντιδρούν ασυμμετρικά στην τιμολόγηση των επιτοκιακών προϊόντων τους. Αυτές αύξησαν αμέσως τα επιτόκια των δανείων, ενώ διατήρησαν σε χαμηλά επίπεδα τα καταθετικά επιτόκια, με αποτέλεσμα την αύξηση του περιθωρίου επιτοκίου (spread). Στην Ελλάδα μάλιστα, το περιθώριο επιτοκίου είναι από τα υψηλότερα στην Ευρωζώνη. Το συνεχώς διευρυνόμενο περιθώριο επιτοκίου στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα θα μπορούσε να εξηγηθεί από την υψηλή συγκέντρωση και τον χαμηλό ανταγωνισμό του εγχώριου τραπεζικού κλάδου: τα τελευταία τέσσερα έτη η συγκέντρωση αγοράς είναι σταθερά άνω του 96% και ο δείκτης Herfindahl-Hirschman ξεπερνά τις 2.300 μονάδες.

Η συνέχεια του άρθρου έχει ως εξής: Στο Μέρος 1, αποπειράται η παρουσίαση της διεθνούς και εγχώριας εικόνας γύρω από τη δίνη της ακρίβειας, όπου ο υψηλός πληθωρισμός τείνει να εξελιχθεί ως μία χαίνουσα πληγή για πολλές οικονομίες, καθώς και η παρουσίαση των εξελίξεων στην τραπεζική αγορά με τις διαδοχικές χρεωκοπίες στις ΗΠΑ. Ύστερα, επισημαίνεται ο ρόλος των κεντρικών τραπεζών με την άκρως επιθετική επιτοκιακή πολιτική τους. Έχοντας τεκμηριώσει το είδος του τρέχοντος πληθωρισμού και συζητήσει τον τρόπο αντιμετώπισής του από τις κεντρικές τράπεζες, το Μέρος 2 εστιάζει στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα επικεντρώνοντας στη δομή της αγοράς του τα τελευταία έτη. Τέλος, στο Μέρος 3, αναλύονται οι πολιτικές του ελληνικού τραπεζικού κλάδου για την τιμολόγηση των χορηγητικών και καταθετικών επιτοκίων, τονίζεται το υψηλό περιθώριο επιτοκίου που σημειώνει ιστορικά ρεκόρ, και συνάγονται συμπεράσματα.

* Ερευνητής Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ). Email: gbertsatos@kepe.gr

– Οι γνώμες και κρίσεις που διατυπώνονται στο άρθρο εκφράζουν τις απόψεις του συγγραφέα και δεν αντανακλούν κατ' ανάγκη τις θέσεις του Κέντρου Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών.

Μέρος 1 – Διεθνείς εξελίξεις

Πολύς λόγος γίνεται τελευταία σχετικά με τις επιτοκιακές πολιτικές που ακολουθούν οι κεντρικές τράπεζες για τον κατευνασμό του πληθωρισμού, ο οποίος από το δεύτερο μισό του 2021 έως και το 2022 κατέρριπτε το ένα ιστορικό υψηλό ρεκόρ δεκαετιών μετά το άλλο σε πολλές χώρες. Σύμφωνα με δεδομένα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD, 2023a), το 3ο τρίμηνο του 2022 ο πληθωρισμός στις χώρες του ΟΟΣΑ ανήλθε στο 10,4% (βλ. Διάγραμμα 1), σημειώνοντας παράλληλα ρεκόρ σχεδόν 35 ετών, και μειώνοντας σημαντικά την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών. Ο δομικός πληθωρισμός στα τέλη του 2022 κορυφώθηκε στο 7,6%, καταγράφοντας και αυτός ρεκόρ 34 σχεδόν ετών.

Ύστερα από σχεδόν 11 χρόνια μηδενικών ή αρνητικών επιτοκίων, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) προέβη σε ομοβροντία αυξήσεων των βασικών παρεμβατικών επιτοκίων και, πιο συγκεκριμένα, στις 27 Ιουλίου 2022 έκανε την πρώτη αύξηση των επιτοκίων κατά 50 μονάδες βάσης. Ακολούθησε διπλή αύξηση 75 μονάδων βάσης στις 14 Σεπτεμβρίου και 2 Νοεμβρίου, ενώ το 2022 έκλεισε με μία τέταρτη αύξηση επιτοκίων κατά 50 μονάδες βάσης στις 21 Δεκεμβρίου. Έπειτα ακολούθησαν δύο ακόμη αυξήσεις επιτοκίων κατά 50 μονάδες βάσης στις 8 Φεβρουαρίου και 22 Μαρτίου 2023. Ύστερα από ενάμιση μήνα περίπου, στις 4 Μαΐου 2023, ο κύβος ερρίφθη για την έβδομη αύξηση από την ΕΚΤ κατά

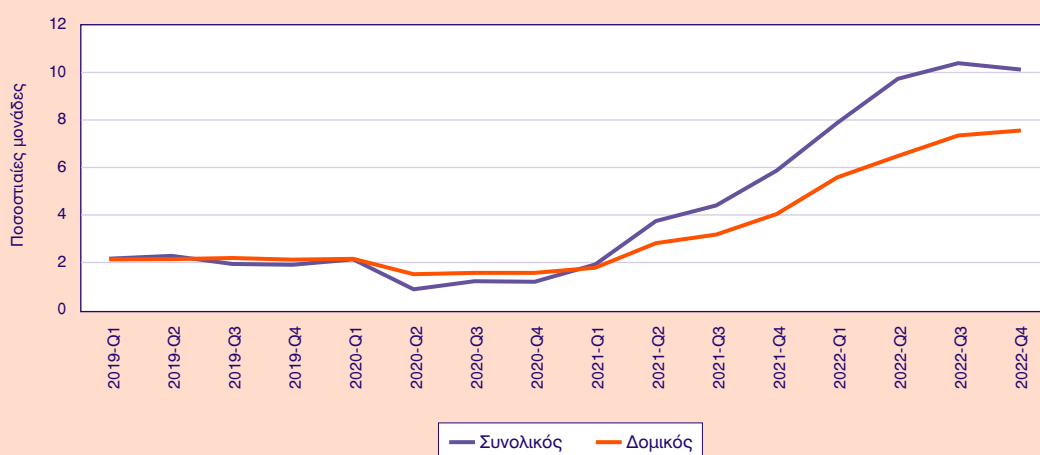
25 μονάδες βάσης με ισχύ από τις 10 Μαΐου 2023, ενώ προμηνύονται και άλλες. Αποτέλεσμα αυτών των αλληπάλληλων αυξήσεων στα βασικά επιτόκια της ΕΚΤ ήταν να έχει διαμορφωθεί στην περίοδο 18/9/2019-10/5/2023:

- το επιτόκιο διευκόλυνσης αποδοχής καταθέσεων (interest rate on deposit facility), δηλαδή το «επιτόκιο μιας βραδιάς» που χρησιμοποιούν οι τράπεζες για καταθέσεις στο Ευρωσύστημα, από -0,50% στο 3,25%,
- το επιτόκιο πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης (interest rate on main refinancing operations), δηλαδή εκείνο το επιτόκιο που παρέχει το μεγαλύτερο μέρος της ρευστότητας στο τραπεζικό σύστημα, από 0,00% στο 3,75%, και
- το επιτόκιο διευκόλυνσης οριακής χρηματοδότησης (interest rate on marginal lending facility), δηλαδή το «επιτόκιο μιας βραδιάς» που χρησιμοποιούν οι τράπεζες για να δανειζονται στο Ευρωσύστημα, από 0,25% στο 4,00%.

Στην αντίπερα όχθη, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (Fed) ξεκίνησε νωρίτερα από την ΕΚΤ τις αυξήσεις των επιτοκίων, τον Μάρτιο 2022. Αποτέλεσμα των 10 διαδοχικών αυξήσεων από τη Fed (η τελευταία έγινε στις 3 Μαΐου 2023 κατά 25 μονάδες βάσης, δίχως να αποκλείονται περαιτέρω αυξήσεις στο μέλλον) ήταν η διαμόρφωση των τρεχόντων επιτοκίων στις ΗΠΑ στο 5,00% με 5,25%, καταγράφοντας ιστορικό υψηλό 16 ετών, καθώς τα επιτόκια

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Συνολικός και δομικός πληθωρισμός για τις χώρες στον ΟΟΣΑ

Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ).

Σημείωση: Ο δομικός πληθωρισμός (ή «πυρήνας» πληθωρισμού) είναι ο πληθωρισμός χωρίς τα τρόφιμα και την ενέργεια.

ήταν στο 5,25% από τις 29 Ιουνίου 2006 έως 17 Σεπτεμβρίου 2007¹.

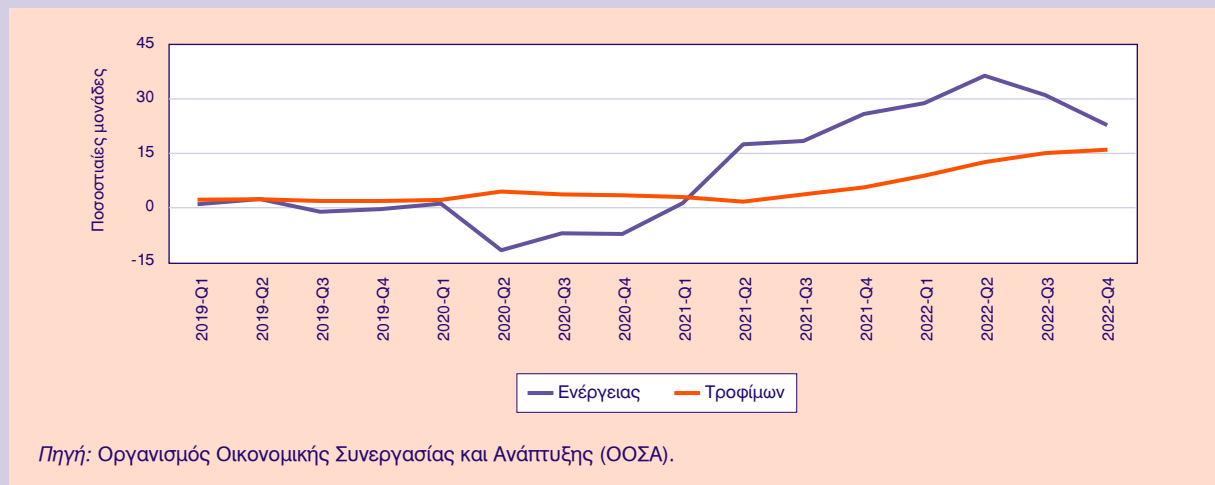
Προτού όμως κοιτάξει κάποιος το μέτρο αντιμετώπισης (αύξηση επιτοκίων) για την επίλυση ενός προβλήματος (υψηλός πληθωρισμός), οφείλει πρώτα να διερευνήσει την αιτία – πηγή του εν λόγω προβλήματος. Πιο συγκεκριμένα, έχουμε να κάνουμε με έναν πληθωρισμό που δεν είναι πληθωρισμός ζήτησης. Είναι πληθωρισμός προερχόμενος από την πλευρά της προσφοράς, ο οποίος αρχικά οφείλεται στη διατάραξη της εφοδιαστικής αλυσίδας από τους υγειονομικούς εγκλεισμούς², και ενισχύθηκε αργότερα από την ενεργειακή κρίση³ την άνοιξη του 2021, η οποία ακολούθως πυροδότησε την επισιτιστική κρίση και τροφοδοτεί ακόμα την ακρίβεια στα τρόφιμα⁴. Στη συνέχεια, οι τιμές συνέχισαν τη ανοδική τους πορεία (βλ. Διάγραμμα 2), καθώς οι δύο προαναφερθείσες κρίσεις εντάθηκαν από τις πολεμικές συγκρούσεις

στην Ουκρανία (από τον Φεβρουάριο 2022), όπου εξελίσσεται ένας άτυπος παγκόσμιος πόλεμος με τις οικονομικές κυρώσεις και αντικυρώσεις να διαδέχονται η μία την άλλη⁵.

Η αύξηση των επιτοκίων, γενικά, αποτελεί ένα εργαλείο για τη μείωση του πληθωρισμού μέσω περιορισμού της ζήτησης και είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική όταν η πηγή της ακρίβειας οφείλεται στην ίδια τη ζήτηση. Όταν όμως ο πληθωρισμός προέρχεται από την πλευρά της προσφοράς και είναι πληθωρισμός κόστους, τότε οι αυξήσεις των επιτοκίων θα επιφέρουν σε βάθος χρόνου μείωση των επενδύσεων και γενικά της οικονομικής δραστηριότητας. Ταυτόχρονα όμως ελλοχεύει ο κίνδυνος για έξαρση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, για αθέτηση πληρωμής δανείων και για κρίση χρέους. Αυτό θα έχει ως συνέπεια κοινωνικές εκρήξεις και διεύρυνση κοινωνικών ανισοτήτων. Επίσης, αναμένεται αυστη-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Πληθωρισμός ενέργειας και τροφίμων για τις χώρες στον ΟΟΣΑ

1. Σχετικά με τον πληθωρισμό στις ΗΠΑ ο νομπελίστας Paul Krugman, σε άρθρο του στους *New York Times* τον Ιούνιο 2023, ασκεί κριτική στη Fed για τον στόχο πληθωρισμού 2% και επιχειρηματολογεί για την αναθεώρηση του στόχου σε υψηλότερα επίπεδα.
2. Αρχικά τόσο η ζήτηση όσο και η προσφορά αγαθών και υπηρεσιών κατακρημνίσθηκαν (βλ. επίσης Lebastard και Serafini, 2023), με τη ζήτηση να μειώνεται περισσότερο. Ως αποτέλεσμα, η αύξηση των τιμών επιβραδύνθηκε και ο πληθωρισμός κατέγραψε πτώση. Στη συνέχεια όμως, όταν η αγορά άνοιξε σταδιακά, η ζήτηση επανήλθε γρήγορα στα προηγούμενα επίπεδά της, ενώ η προσφορά αδυνατούσε να αντεπεξέλθει στους φρενήρεις ρυθμούς της ζήτησης. Ως εκ τούτου, η ασυμμετρική απόκριση των δυνάμεων της προσφοράς και της ζήτησης δημιούργησε ανισορροπία και ο ρυθμός αύξησης των τιμών πήρε την ανιούσα από το 2ο τρίμηνο του 2021 (3,7%), ξεπερνώντας τον μέσο πληθωρισμό που ήταν λίγο κάτω από 2% και ίσχυε προ του 1ου τριμήνου του 2020.
3. Το 2021:Q2 οι τιμές ενέργειας αυξήθηκαν κατά 17,5% σε σχέση με ένα χρόνο πριν, ενώ το 2022:Q2 ο πληθωρισμός ενέργειας έπιασε ιστορικό υψηλό και εκτοξεύτηκε στο 36,4%.
4. Από το 2021:Q4 παρατηρείται το ράλι στις τιμές τροφίμων με τον ρυθμό αύξησης να ανέρχεται στο 5,6%, ενώ η τιμή το 2022:Q4 είναι 16,0% (πλησιάζοντας το ιστορικό υψηλό 18,8% το 1974:Q1).
5. Στον τόμο *A Year Later: War in Ukraine and Western Balkan* (*Geo*)Politics των Džankić κ.ά. (2023), το άρθρο της Panagiotou αναφέρει ότι από την αρχή ήταν σαφές ότι δεν θα πρόκειται για μία τοπική σύγκρουση μεταξύ δύο κρατών (Ρωσίας και Ουκρανίας), αλλά θα περιλάμβανε πολλούς διεθνείς παίκτες.

ροποίηση των προτύπων δανεισμού και μείωση της χορήγησης νέων δανείων, αύξηση εταιρικών πωχεύσεων, καθώς και συρρίκνωση του ρυθμού μεγέθυνσης της οικονομίας⁶.

Αντίθετα, μια πολιτική που στοχεύει σε αύξηση της προσφοράς (π.χ. μέσω μείωσης του κόστους παραγωγής ή αντιμετώπισης των όποιων ολιγοπωλιακών πρακτικών) θα ήταν ιδανικό σενάριο για τη χαλιναγώγηση του πληθωρισμού κόστους. Παρομοίως, ένα μείγμα πολιτικής αύξησης επιτοκίων και τόνωσης της προσφοράς αγαθών και υπηρεσιών θα είχε αποτελεσματική επίδραση.

Στη συνέχεια των ως άνω εξελίξεων διαπιστώνεται ο κλυδωνισμός του χρηματοπιστωτικού τομέα με αποκορύφωμα την τραπεζική κρίση τον Μάρτιο 2023, όταν καταγράφεται η κατάρρευση τριών μικρομεσαίων, για τα αμερικανικά δεδομένα, τραπεζών (Silvergate Bank, Silicon Valley Bank και Signature Bank) και η «ταλαιπωρία» των λοιπών αμερικανικών εγχώριων τραπεζών στο χρηματιστήριο. Τον ίδιο μήνα ακολούθησε η κατάρρευση του ελβετικού κολοσσού Credit Suisse που είναι μία από τις σχεδόν 30 παγκοσμίως συστημικά σημαντικές τράπεζες (G-SIBs), κατά την Επιτροπή της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία (Basel Committee on Banking Supervision, BCBS) από το 2011, όταν ξεκίνησε η κατηγοριοποίηση G-SIBs. Επιπλέον, στις αρχές Μαΐου 2023 μία ακόμη μικρομεσαία τράπεζα στις ΗΠΑ, η First Republic Bank⁷, διέβη τον Ρουβίκωνα, δίνοντας το έναυσμα για νέο γύρο σφυροκοπήματος στις τραπεζικές μετοχές (ιδίως των μικρομεσαίων) με ταυτόχρονη εκροή καταθέσεων. Καθεμία από τις προαναφερθείσες τράπεζες είχε τους δικούς της λόγους αποτυχίας. Ενδεικτικά αναφέρονται: ο επιτοκιακός κίνδυνος στα μακρο-

χρόνια ομόλογα, η εκροή καταθέσεων, ο κίνδυνος ρευστότητας, η καταγραφή ζημιών, η έκθεση στην αγορά κρυπτονομισμάτων, ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης της πελατειακής βάσης, διάφορα διαπιστωθέντα σκάνδαλα και προβλήματα εσωτερικού ελέγχου⁸.

Η περίπτωση της Credit Suisse προκάλεσε τριγμούς στην αγορά των ομολόγων additional tier 1 (AT1 bonds, δηλαδή μιας κατηγορίας μετατρέψιμων ομολόγων σε ίδια κεφάλαια), διότι παραβιάστηκε η ιεραρχία συμμετοχής μετόχων/ομολογιούχων στην εκκαθάριση της τράπεζας. Οι συνέπειες του επιτοκιακού κινδύνου ήταν καταλυτικές στην περίπτωση των Silicon Valley Bank και First Republic Bank.

Η Δαμόκλειος σπάθη των ολοένα αυξανόμενων επιτοκίων εγείρεται σε αρκετές μικρομεσαίες, για τα αμερικανικά δεδομένα, τράπεζες και η κατάσταση είναι ανησυχητική για τη βιωσιμότητά τους. Τούτο, διότι η αύξηση των επιτοκίων επιδρά αρνητικά στην αποτίμηση των μετοχών τους και μειώνει τη θεμελιώδη αξία τους. Παρ' όλα αυτά, η Fed αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο νέων αυξήσεων των επιτοκίων της.

Αμέσως μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers στις 15 Σεπτεμβρίου 2008, ήταν αδιανόητο να αφεθούν οι μεγάλες τράπεζες να χρεωκοπήσουν και οι αμερικανικές αρχές προώθησαν το πρόγραμμα διάσωσης TARP. Κυριαρχούσε το περιβόητο «too big to fail» φαινόμενο στις αγορές, δηλαδή, αν μία τράπεζα είναι μεγάλη, δεν γίνεται να αφεθεί να καταρρεύσει εξαιτίας των εξωτερικοτήτων της και της διασύνδεσής της με το συνολικό οικονομικό κύκλωμα⁹. Σήμερα όμως φαίνεται ότι παίρνει τη σκυτάλη το φαινόμενο «too many to fail», δηλαδή οι μαζικές χρεωκοπίες τραπεζών μπορεί να οδηγήσουν σε

6. Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (OECD, 2023β), ο ρυθμός ανάπτυξης του πραγματικού ΑΕΠ, το 2023, των χωρών που συγκαταλέγονται στον ΟΟΣΑ, αναμένεται να είναι 0,8%, δηλαδή σχετικά κοντά στην υποτονική μεγέθυνση 0,4% του 2008. Για το 2024 δε, προβλέπεται βελτίωση στο 1,4%, δηλαδή τιμή παραπλήσια με αυτές του 2012 (1,4%), 2013 (1,6%) και 2019 (1,7%).

7. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι στις 31/12/2022 η Silicon Valley Bank διέθετε ενεργητικό αξίας σχεδόν 212 δισεκ. αμερικανικών δολαρίων, η Signature Bank και η Silvergate Bank περίπου 110 και 11 δισεκ. αμερικανικά δολάρια αντίστοιχα, και η First Republic Bank σχεδόν 213 δισεκ. αμερικανικά δολάρια. Δηλαδή, σε τρέχουσες τιμές, το ενεργητικό αυτών των τεσσάρων τραπεζών ισούται με το 80% του ενεργητικού της Lehman Brothers το 2008. Εναλλακτικά, σύμφωνα με τη μέση ημερήσια ονομαστική συναλλαγματική ισοτιμία 1,0538 του αμερικανικού δολαρίου ανά ευρώ το 2022, τα προαναφερθέντα ποσά του ενεργητικού των τεσσάρων αμερικανικών τραπεζών που κατέρρευσαν πρόσφατα αντιστοιχούν περίπου στο 61,9%, 32,1%, 3,2% και 62,2% του συγκεντρωτικού ενεργητικού του ελληνικού τραπεζικού συστήματος (και αθροιστικά στο 159,4%) στις 31/12/2022, το οποίο ανερχόταν κοντά στα €325 δισεκ. με βάση την Έκθεση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας Μαΐου 2023 της Τράπεζας της Ελλάδος (Εκδόσεις και Έρευνα).

8. Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ο πιθανός κίνδυνος και για συνταξιοδοτικά ταμεία που έχουν επενδύσει σε μακροχρόνια ομόλογα, σε περίπτωση που χρειαστούν άμεσα ρευστότητα. Τούτο, διότι, αν αναγκαστούν να ρευστοποιήσουν αυτούς τους επενδυτικούς τίτλους τους, θα είναι με σημαντική έκπτωση υπό τις νέες συνθήκες των αγορών με τα αυξημένα επιτόκια.

9. Υπάρχουν όμως μελέτες οι οποίες αναδεικνύουν το «too big to save» φαινόμενο. Για παράδειγμα, σύμφωνα με αυτή των Demirgüç-Kunt και Huizinga (2013), μία τράπεζα θεωρείται πολύ μεγάλη για να διασωθεί. Επομένως, η υπαιτισσόμενη πρακτική για καλύτερες αποτιμήσεις αξίας είναι η συρρίκνωση ή ο διαχωρισμός της σε επιμέρους τράπεζες, ιδίως αν η χώρα προέλευσής αυτής της τράπεζας αντιμετωπίζει δημοσιονομικά προβλήματα.

πολλές συστημικές τραπεζικές κρίσεις (Acharya και Yorulmazer, 2007)¹⁰.

Η πυροδότηση του λεγόμενου «domino effect», σε συνδυασμό με το «too many to fail», και η μετάδοση αστάθειας από τις τραπεζικές αγορές στις εν γένει χρηματοοικονομικές αγορές είναι κάτι που πρέπει να ανησυχεί τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής. Η πρακτική της προσφυγής στο σωσίβιο των μεγάλων τραπεζών, για να σωθούν οι μικρομεσαίες τράπεζες, έχει καταλήξει να είναι ένα δυσοίωνα σημάδι για τον ανταγωνισμό και τον βαθμό συγκέντρωσης. Χαρακτηριστική άλλωστε είναι η εξέλιξη του αριθμού των αμερικανικών τραπεζών, όπου σύμφωνα με στοιχεία της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Ασφάλισης Καταθέσεων των ΗΠΑ (FDIC), οι τράπεζες από 18.000 στις αρχές του 1986 έχουν καταλήξει το 2022 περίπου σε 4.700.

Τέλος, σύμφωνα με τους Acharya και Yorulmazer (2007) περί του «too many to fail» προβλήματος, η διάσωση λίγων μικρών τραπεζών από μεγάλες τράπεζες θεωρείται βέλτιστη απόκριση, αλλά στην περίπτωση κατάρρευσης πολλών τραπεζών είναι βέλτιστη εκ των υστέρων η διάσωσή τους από τον επόπτη. Ως εκ τούτου, οι μικρομεσαίες τράπεζες έχουν κίνητρο να κινούνται εκ των προτέρων μαζί σαν αγέλη, κάτι το οποίο αναφέρεται και από τους Kress και Turk (2020).

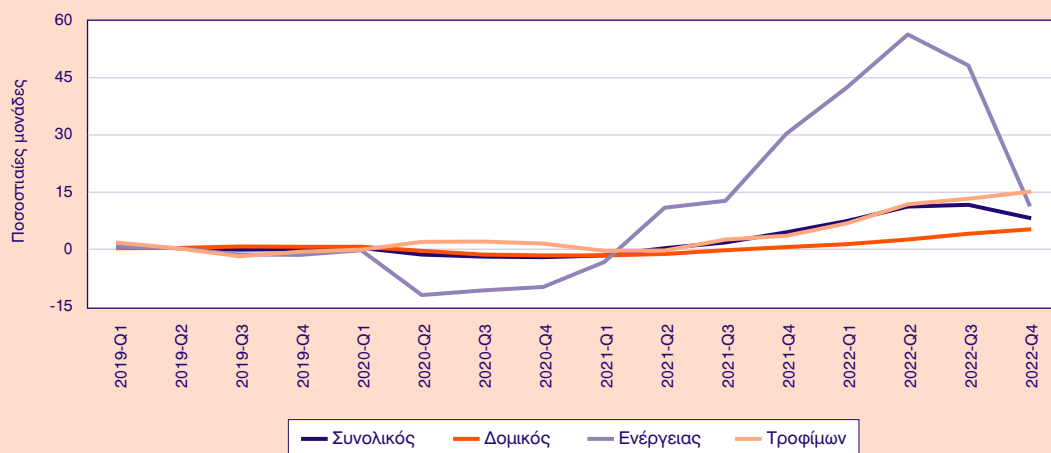
Η περίπτωση της Ελλάδας

Η Ελλάδα, όπως οι περισσότερες χώρες άλλωστε, επηρεάστηκε από τον κυκεώνα παγκόσμιων κρίσεων και ακόμα ταλανίζεται από τη δίνη της ακρίβειας (βλ. Διάγραμμα 3).

Σύμφωνα με δεδομένα του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (OECD, 2023a) για τον πληθωρισμό στην Ελλάδα, ο συνολικός πληθωρισμός διαμορφώνεται στο 8,3% στο 4ο τρίμηνο του 2022, έχοντας κορυφωθεί νωρίτερα στο 11,7% μόλις ένα τρίμηνο πριν, με την αμέσως υψηλότερη τιμή να εντοπίζεται στα τέλη του 1993 στο 12,2%. Ο δομικός πληθωρισμός συνέχισε την καλπάζουσα πορεία του, καταγράφοντας ιστορικό υψηλό σχεδόν 25 ετών με τιμή 5,3% στα τέλη του 2022, με την προηγούμενη υψηλότερη τιμή να ανέρχεται στο 6,4% στα τέλη του 1998. Επιπλέον, στο 4ο τρίμηνο του 2022 ο πληθωρισμός ενέργειας μειώθηκε στο 11,8%, έχοντας κορυφωθεί δύο τρίμηνα πριν πάνω από το 56%, με την υψηλότερη τιμή προηγουμένως να είναι 61% στα τέλη του 1990. Τέλος, ο πληθωρισμός τροφίμων αυξήθηκε περαιτέρω στο 15,1% στα τέλη του 2022, καταγράφοντας ιστορικό υψηλό μετά το 3ο τρίμηνο του 1994 με τιμή 15,4%.

Ο συνολικός πληθωρισμός στην Ελλάδα κυμάνθηκε στο 1,8% το 3ο τρίμηνο του 2021 και στο 4,5% το

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3
Πληθωρισμός στην Ελλάδα

Πηγή: Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ).

10. Σύμφωνα με τους Kress και Turk (2020), η ταυτόχρονη κατάρρευση πολλών μικρών τραπεζών («too many to fail» problem) ήταν η κυρίαρχη πηγή συστημικού κινδύνου στην ιστορία του αμερικανικού τραπεζικού κλάδου.

αμέσως επόμενο τρίμηνο και έκτοτε ξεκίνησε το ράλι του ρυθμού μεταβολής των τιμών. Ο συνολικός πληθωρισμός αυξήθηκε περίπου στο 12% στα μέσα του 2022 και κατέληξε στο 8,3% στα τέλη του 2022. Όσον αφορά τον δομικό πληθωρισμό, αυτός επανήλθε σε θετικά επίπεδα το 4ο τρίμηνο του 2021, στο 0,6%, και έκτοτε αυξάνεται διαρκώς, καταλήγοντας στο 5,3% ένα έτος αργότερα. Ο πληθωρισμός της ενέργειας κατέγραψε ισχυρή αυξητική τάση από το 2ο τρίμηνο το 2021 με τιμή 10,9% και κορυφώθηκε έναν χρόνο μετά στο 56,3%. Επιπλέον, ο πληθωρισμός τροφίμων άρχισε την ανοδική πορεία του από το 3ο τρίμηνο το 2021 με τιμή 2,6%, καταλήγοντας στο 15,1% στα τέλη του 2022.

Τέλος, οι αυξήσεις των επιτοκίων από την ΕΚΤ είναι αρκετά πιθανό να αναζωπυρώσουν τους δείκτες επαναθέτησης (redefault) των ρυθμισμένων «κόκκινων δανείων» και να προκαλέσει νέο κύμα μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα¹¹, τόσο από ιδιώτες όσο και από επιχειρήσεις, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την απασχόληση και την ανάπτυξη της χώρας.

Μέρος 2 – Βαθμός συγκέντρωσης τραπεζικού τομέα στην Ελλάδα

Προτού εστιάσουμε στην επιτοκιακή πολιτική του ελληνικού τραπεζικού κλάδου, είναι σημαντικό να αποτυπωθεί πρώτα η μορφή αγοράς του¹².

Με βάση τον Πίνακα 1 παρατηρούμε ότι το μερίδιο για καθεμία από τις τέσσερις συστημικές τράπεζες ως προς το σύνολο του ενεργητικού του ελληνικού τραπεζικού τομέα κυμαίνεται διαχρονικά μεταξύ σχεδόν του 23% και 26%, με την Εθνική Τράπεζα Ελλάδος και την Eurobank κυρίως να καταλαμβάνουν την πρώτη θέση. Οι τέσσερις συστημικές τράπεζες μαζί κατέχουν σταθερά άνω του 96% του συνόλου του ενεργητικού του ελληνικού τραπεζικού τομέα, γεγονός που αποδεικνύει την ολιγοπωλιακή δομή (δηλαδή μορφή ατελούς ανταγωνισμού) του ελληνικού τραπεζικού κλάδου και την υψηλή συγκέντρωση. Πιο συγκεκριμένα, η αθροιστική κάλυψη του ενεργητικού τους ως προς το συνολικό ενεργητικό είναι 97,1% το 2019, 96,9% το 2020, 96,5% το 2021 και 96,3% το 2022. Ως εκ τούτου, αποτυπώ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Λογιστική αξία ενεργητικού και μερίδιο αγοράς

Ημερομηνία	Τράπεζες				Σύνολο τραπεζικού κλάδου
	Εθνική Τράπεζα Ελλάδος	Τράπεζα Πειραιώς	Alpha Bank	Eurobank	
31/12/2019	64,248 [24,6%]	61,231 [23,4%]	63,458 [24,3%]	64,761 [24,8%]	261,388
31/12/2020	77,485 [26,2%]	71,576 [24,2%]	70,057 [23,7%]	67,728 [22,9%]	296,094
31/12/2021	83,598 [25,6%]	79,789 [24,5%]	73,356 [22,5%]	77,852 [23,9%]	326,095
31/12/2022	78,113 [24,0%]	75,661 [23,3%]	78,019 [24,0%]	81,460 [25,0%]	325,354

Σημειώσεις: Η λογιστική αξία του ενεργητικού είναι σε δισεκ. ευρώ. Η πηγή για το ενεργητικό του συνόλου του τραπεζικού τομέα είναι οι Εκθέσεις Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας της Τράπεζας της Ελλάδος, ενώ για καθεμία από τις τέσσερις συστημικές τράπεζες είναι το Yahoo Finance.

11. Τα «κόκκινα δάνεια» παραμένουν κοινωνικό πρόβλημα και ταλανίζουν την ελληνική οικονομία, αφού συνεχίζουν να υπάρχουν στο οικονομικό σύστημά της (από €99,7 δισεκ. τον Δεκέμβριο 2018 ανέρχονται σε €83,9 δισεκ. τον Δεκέμβριο 2022). Τούτο, διότι έχουν απλώς αλλάξει διαχειριστή: έχουν μειωθεί μεν στους τραπεζικούς ισολογισμούς από €81,8 δισεκ. τον Δεκέμβριο 2018 σε €13,2 δισεκ. τον Δεκέμβριο 2022, αλλά έχουν αυξηθεί δε στις Εταιρείες Διαχείρισης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις (ΕΔΑΔΠ), ή servicers, από €17,9 δισεκ. τον Δεκέμβριο 2018 σε €70,7 δισεκ. τον Δεκέμβριο 2022. Αξίζει όμως να αναφερθεί ότι, από το 4ο τρίμηνο του 2022, άλλαξε ο τρόπος υπολογισμού: στην ονομαστική αξία των δανείων δεν περιλαμβάνονται οι εξωλογιστικοί τόκοι και οι διαγραφές που είχε διενεργήσει το πιστωτικό ίδρυμα το οποίο μεταβίβασε το χαρτοφυλάκιο των δανείων.

12. Υποδείγματα και λεπτομέρειες για τη δομή αγοράς των τραπεζών αναφέρουν οι Freixas και Rochet (2023).

νεται μία ισχνη τάση μείωσης του μεριδίου τους την περίοδο 2019 έως 2022 και τούτο θα μπορούσε να ερμηνευθεί από τη δυναμική εμφάνιση στην ελληνική επικράτεια, τα τελευταία χρόνια, μικρότερων σε μέγεθος τραπεζών, όπως η Optima Bank και η Παγκρήτεια Τράπεζα. Τέλος, οι Cavalleri κ.ά (2019) αναφέρουν ότι ο δείκτης συγκέντρωσης, με βάση τα μερίδια αγοράς, φανερώνει την ικανότητα συμπαιγνίας (collusion), καθώς όσο ο αριθμός των επιχειρήσεων στον υπό εξέταση κλάδο μειώνεται τόσο περισσότερο αναμένεται να αυξάνεται η συμπαιγνία.

Στη συνέχεια (βλ. Πίνακα 2 και Διάγραμμα 4 παρακάτω) υπολογίζεται ο βαθμός συγκέντρωσης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος κατά τον δείκτη Herfindahl-Hirschman (Herfindahl-Hirschman Index, HHI)¹³, ο οποίος κυμαίνεται μεταξύ 0 και 10.000, και υπολογίζεται ως εξής:

$$HHI = \sum_{i=1}^N S_i^2$$

όπου S_i είναι το ποσοστιαίο μερίδιο αγοράς με βάση το ενεργητικό και, πιο συγκεκριμένα, το ποσοστό συμμετοχής της κάθε τράπεζας i στο σύνολο του ενεργητικού του τραπεζικού τομέα.

Η ερμηνεία του δείκτη συγκέντρωσης HHI εξαρτάται από τα κατώφλια που χρησιμοποιούνται από τις αρμόδιες αρχές. Το Υπουργείο Δικαιοσύνης των ΗΠΑ αναθεώρησε το 2010 τις οδηγίες για οριζόντιες συγχωνεύσεις και ορίζει τρεις περιοχές για τον δείκτη HHI: πρώτη περιοχή κάτω των 1.500 μονάδων, δεύτερη περιοχή μεταξύ 1.500 και 2.500 μονάδων, και τρίτη περιοχή μεταξύ 2.500 και 10.000 μονάδων¹⁴. Όταν ο δείκτης λαμβάνει τιμές μικρότερες του 1.500 σηματοδοτεί έναν κλάδο ελάχιστης συγκέντρωσης και υψηλού ανταγωνισμού. Τιμές μεταξύ 1.500 και 2.500 υποδηλώνουν έναν κλάδο με μέτριο βαθμό συγκέντρωσης, ενώ τιμές υψηλότερες του 2.500 σημαίνουν ότι ο υπό εξέταση κλάδος έχει συγκέντρωση υψηλού βαθμού. Δηλαδή, όσο πιο κοντά στο μηδέν είναι ο δείκτης HHI (atomistic market) τόσο μεγαλύτερες είναι οι ενδείξεις για έναν ανταγωνιστικό κλάδο, ενώ όσο ο δείκτης πλησιάζει τις 10.000 μονάδες (pure monopoly) τόσο αυξάνεται η μονοπωλιακή ισχύς του εν λόγω κλάδου¹⁵.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Δείκτης Herfindahl-Hirschman για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα

Ημερομηνία	HHI
31/12/2019	2.360,5 (2.356,1 , 2.364,8)
31/12/2020	2.357,1 (2.352,2 , 2.362,0)
31/12/2021	2.338,1 (2.331,9 , 2.344,3)
31/12/2022	2.326,0 (2.319,1 , 2.332,9)

Σημειώσεις: Η πρώτη τιμή δείχνει τον μέσο όρο των κάτω και άνω ορίων του δείκτη συγκέντρωσης κατά Herfindahl και Hirschman (HHI) σε κάθε χρονική περίοδο. Η δεύτερη σειρά σε κάθε χρονική περίοδο δείχνει μέσα σε παρένθεση το κάτω και άνω όριο του πραγματικού δείκτη HHI για τον ελληνικό τραπεζικό τομέα. Το κάτω όριο υπολογίζεται ως ο δείκτης HHI, λαμβάνοντας υπόψη τις τέσσερις συστημικές τράπεζες και αυτό αποτελεί μία συντηρητική εκτίμηση του πραγματικού δείκτη HHI. Το άνω όριο υπολογίζεται ως ο δείκτης HHI, υποθέτοντας ότι οι εναπομείνουσες τράπεζες, πέραν των τεσσάρων συστημικών τραπεζών, αποτελούν έναν τραπεζικό όμιλο. Συνεπώς, ο πραγματικός δείκτης HHI του ελληνικού τραπεζικού τομέα βρίσκεται μεταξύ των δύο προαναφερθέντων ορίων.

Σε ένα ερευνητικό δοκίμιο της ΕΚΤ περί ανταγωνισμού και συγκέντρωσης αγοράς στη Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία και Ισπανία, οι Cavalleri κ.ά. (2019) αναφέρουν ότι τα κατώφλια για τον δείκτη HHI είναι 1.000 για την πρώτη περιοχή και 1.800 για τη δεύτερη περιοχή¹⁶. Ως εκ τούτου, στην περιοχή 0-1.000 μονάδες ο βαθμός συγκέντρωσης είναι χαμηλός, στην περιοχή 1.000-1.800 μονάδες η συγκέντρωση είναι μέτριου βαθμού, ενώ η περιοχή 1.800-10.000 μονάδων υποδηλώνει μία αγορά υψηλής συγκέντρωσης.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 2 και το Διάγραμμα 4 παρατηρείται μία μικρή πτώση του βαθμού συγκέντρωσης,

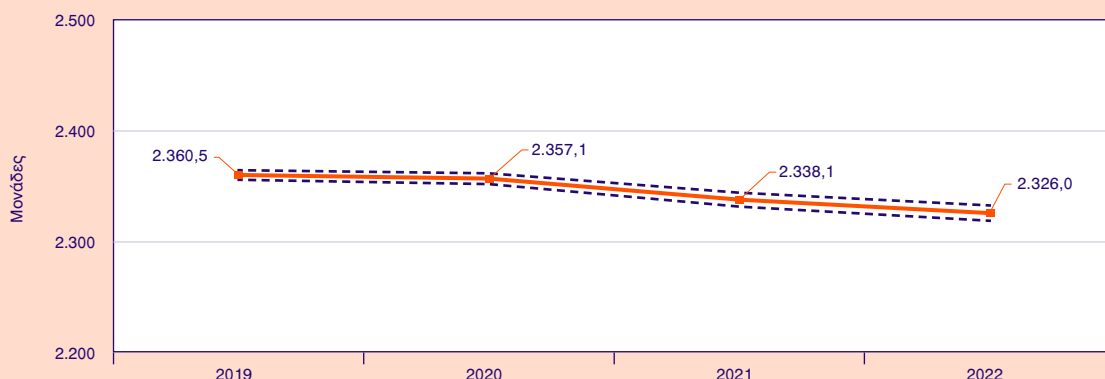
13. Βλ. Herfindahl (1950) και Hirschman (1945, 1964).

14. Βλ. <<https://www.justice.gov/atr/herfindahl-hirschman-index>> και Nocke και Whinston (2022).

15. Βλ. Υπουργείο Δικαιοσύνης και Ομοσπονδιακή Επιτροπή Εμπορίου (2010) σχετικά με τις οδηγίες για οριζόντιες συγχωνεύσεις, καθώς και Cavalleri κ.ά. (2019).

16. Στις προηγούμενες οδηγίες για οριζόντιες συγχωνεύσεις, το Υπουργείο Δικαιοσύνης των ΗΠΑ είχε κατώφλι για την πρώτη περιοχή στις 1.000 μονάδες και για τη δεύτερη περιοχή στις 1.800 μονάδες.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4 Μέσος δείκτης ΗΗΙ για τον ελληνικό τραπεζικό τομέα

Σημείωση: Η συνεχής γραμμή δείχνει τον μέσο όρο των κάτω και άνω ορίων (διακεκομμένες γραμμές) του δείκτη συγκέντρωσης κατά Herfindahl και Hirschman (HHI) σε κάθε χρονική περίοδο.

καθώς, αν συγκρίνουμε το 2019 με το 2022, η μείωση ανέρχεται στο 1,5% ή σε 34,5 μονάδες¹⁷. Αυτό όμως δεν επιφέρει απαραίτητα μία καλύτερευση του ανταγωνισμού των τραπεζών με θετικό αντίκτυπο στην οικονομία. Τούτο, διότι οι τιμές του δείκτη ΗΗΙ παραμένουν κοντά στις 2.500 μονάδες και απέχουν σημαντικά από την περιοχή κάτω των 1.500 μονάδων. Αυτό σηματοδοτεί έναν κλάδο μέτριου προς υψηλού βαθμού συγκέντρωσης σύμφωνα με τα «χαλαρά» κριτήρια του δείκτη ΗΗΙ για τις οριζόντιες συγχωνεύσεις στις ΗΠΑ. Στην περίπτωση όμως που υιοθετήσουμε πιο «αυστηρά» κατώφλια, όπως αυτά που αναφέρουν οι Cavalleri κ.ά. (2019) στην ΕΚΤ, οι τιμές του δείκτη ΗΗΙ για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα (ιστορικός μέσος όρος πάνω από τις 2.350 μονάδες) ξεπερνούν κατά πολύ τις 1.800 μονάδες, υποδηλώνοντας έναν κλάδο με υψηλό βαθμό συγκέντρωσης και χαμηλό ανταγωνισμό. Πράγματι, όπως θα αποτυπωθεί στο Μέρος 3, η επιτοκιακή πολιτική των τραπεζικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα φανερώνει στοιχεία ολιγοπωλικής μορφής του εγχώριου κλάδου.

Μέρος 3 – Επιτοκιακή πολιτική τραπεζικού τομέα στην Ελλάδα

Επικεντρώνοντας στη διαμόρφωση των χορηγητικών και καταθετικών επιτοκίων του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, ως απόρροια των αλληπάλληλων αυξή-

σεων των επιτοκίων από την ΕΚΤ, προκύπτουν αξιοπρόσεκτα συμπεράσματα.

Σχετικά με τα χορηγητικά επιτόκια, αξίζει να αναφερθεί ότι ο μηχανισμός διαμόρφωσής τους γίνεται μέσω της προσθήκης, *mark-up*, ενός περιθωρίου, *spread* ή *écart*, στο εκάστοτε κόστος χρήματος. Μέσα στο περιθώριο περιλαμβάνεται το επασφάλιστρο κινδύνου (*risk premium*), το λειτουργικό κόστος και το περιθώριο κέρδους της κάθε τράπεζας, καθώς και η φορολογία. Το επασφάλιστρο κινδύνου εξαρτάται από την πιστοληπτική διαβάθμιση του κάθε πελάτη. Με άλλα λόγια, η τιμολόγηση του χορηγητικού επιτοκίου υπόκειται σε πελατοκεντρική διαχείριση. Τέλος, το κόστος χρήματος προκύπτει είτε από υπολογισμούς της κάθε τράπεζας ως προς το μέγεθός του είτε από τα επιτόκια αναφοράς (*references rates*: Euribor, Eonia, Libor, και βασικά επιτόκια αναφοράς της ΕΚΤ).

Αρχικά, τα Διαγράμματα 5 και 6 δείχνουν τη διαχρονική εξέλιξη των μεσοσταθμισμένων επιτοκίων στα υφιστάμενα δάνεια και στις υφιστάμενες καταθέσεις, καθώς και το προκύπτον επιτοκιακό περιθώριο (*spread*).

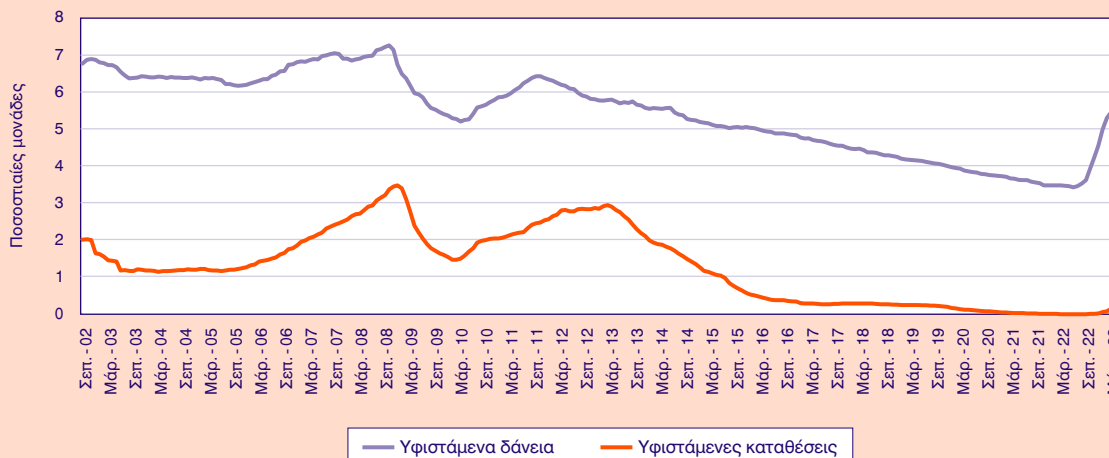
Σημειώνεται ότι οι χορηγήσεις, οι καταθέσεις και τα συντρέχοντα επιτόκια καταγράφονται για υφιστάμενα δάνεια και υφιστάμενες καταθέσεις, και νέα δάνεια και νέες καταθέσεις.

Μία πρώτη παρατήρηση είναι ότι οι δύο σειρές φαίνεται να κινούνται μαζί τις περισσότερες χρονικές περι-

17. Αξίζει να αναφερθεί ότι ο δείκτης ΗΗΙ παρουσιάζει κάποια μειονεκτήματα, όπως ο έλεγχος για τη γεωγραφική κάλυψη, και για αυτό τον λόγο, συνετο θα ήταν να συνδυάζεται με άλλους δείκτες συγκέντρωσης, ή/και με άλλους παράγοντες για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων περί του επιπέδου ανταγωνισμού στον υπό εξέταση κλάδο.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5

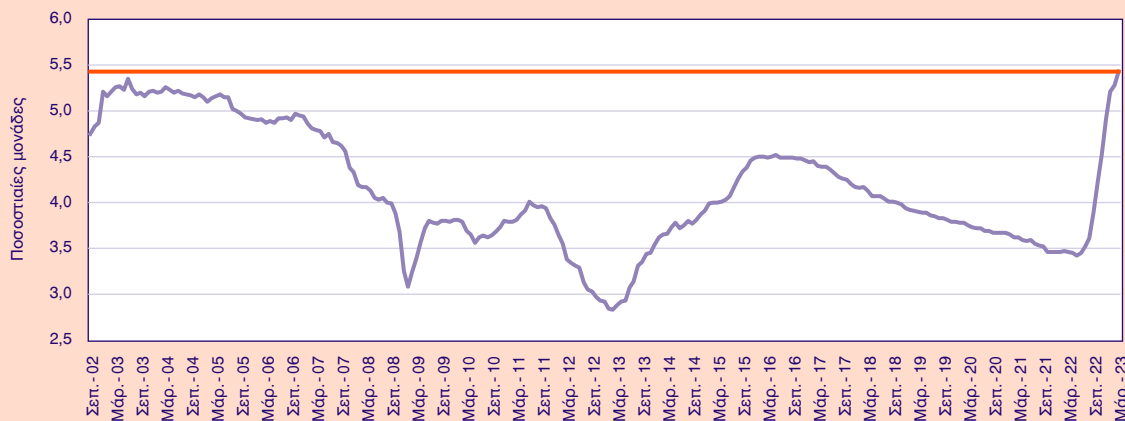
Επιτόκια υφιστάμενων δανείων και υφιστάμενων καταθέσεων

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6

Περιθώριο επιτοκίου στα υφιστάμενα δάνεια και υφιστάμενες καταθέσεις

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

όδους και, πράγματι, ο συντελεστής συσχέτισής τους ανέρχεται περίπου στο 81%.

Η ΕΚΤ ξεκίνησε σειρά μειώσεων (10 συνολικά) των βασικών επιτοκίων από τις 9 Νοεμβρίου 2011 μέχρι τις 18 Σεπτεμβρίου 2019, και τα υφιστάμενα χορηγητικά επιτόκια του ελληνικού τραπεζικού τομέα μειώθηκαν από το 6,44% τον Οκτώβριο 2011 στο 6,39% έναν μήνα αργότερα. Δηλαδή παρατηρείται μία άμεση μείωση των υφιστάμενων δανειακών επιτοκίων μετά τη μείωση επιτοκίων από την ΕΚΤ. Σταδιακά, τα υφιστάμενα χορηγητικά επιτόκια κατέληξαν στο 3,48% τον Ιούνιο 2022.

Με τον όρο υφιστάμενα χορηγητικά επιτόκια εννοούμε τα ισχύοντα επιτόκια σε δάνεια που ήδη έχουν χορηγηθεί. Αντίστοιχα σημειώνεται μία άμεση απόκριση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος με αυξήσεις των υφιστάμενων δανειακών επιτοκίων, ύστερα από τις αυξήσεις επιτοκίων από την ΕΚΤ (σημείο εκκίνησης των διαδοχικών αυξήσεων των επιτοκίων ήταν στις 27 Ιουλίου 2022). Το υφιστάμενο χορηγητικό επιτόκιο στον ελληνικό τραπεζικό κλάδο διαμορφώθηκε από 3,48% τον Ιούνιο 2022 στο 3,55% έναν μήνα αργότερα. Τον Μάρτιο 2023 αυτό κατέληξε στο 5,69%.

Ωστόσο τα πράγματα για τα επιτόκια υφιστάμενων καταθέσεων είναι διαφορετικά. Ενώ η ΕΚΤ ξεκίνησε τις μειώσεις επιτοκίων από τις 9 Νοεμβρίου 2011, τα υφιστάμενα καταθετικά επιτόκια συνέχιζαν να αυξάνονται. Από το 2,50% του Οκτωβρίου 2011 ανέβηκαν σταδιακά στο 2,97% τον Φεβρουάριο 2013¹⁸. Έκτοτε όμως άρχισε η πτώση τους, με αποτέλεσμα τον Ιούλιο 2022 να διαμορφώνονται στο ιστορικό χαμηλό του 0,03%, στο οποίο παγιώθηκαν το διάστημα Φεβρουαρίου 2022-Αυγούστου 2022. Δηλαδή παρατηρείται μία καθυστέρηση (περίπου 16 μηνών) στην αναπροσαρμογή των υφιστάμενων καταθετικών επιτοκίων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα ύστερα από τις μειώσεις επιτοκίων από την ΕΚΤ. Με τον όρο υφιστάμενα καταθετικά επιτόκια εννοούμε τα ισχύοντα επιτόκια σε υφιστάμενες καταθέσεις. Μία αντίστοιχη καθυστέρηση σημειώνεται (και βρίσκεται σε εξέλιξη) ύστερα και από τις διαδοχικές αυξήσεις της ΕΚΤ, αρχομένης στις 27 Ιουλίου 2022, στο υφιστάμενο καταθετικό επιτόκιο στον ελληνικό τραπεζικό κλάδο. Από 0,03% τον Ιούλιο 2022 κυμάνθηκε στο 0,05% τον Νοέμβριο 2022, φτάνοντας στο 0,26% τον Μάρτιο 2023.

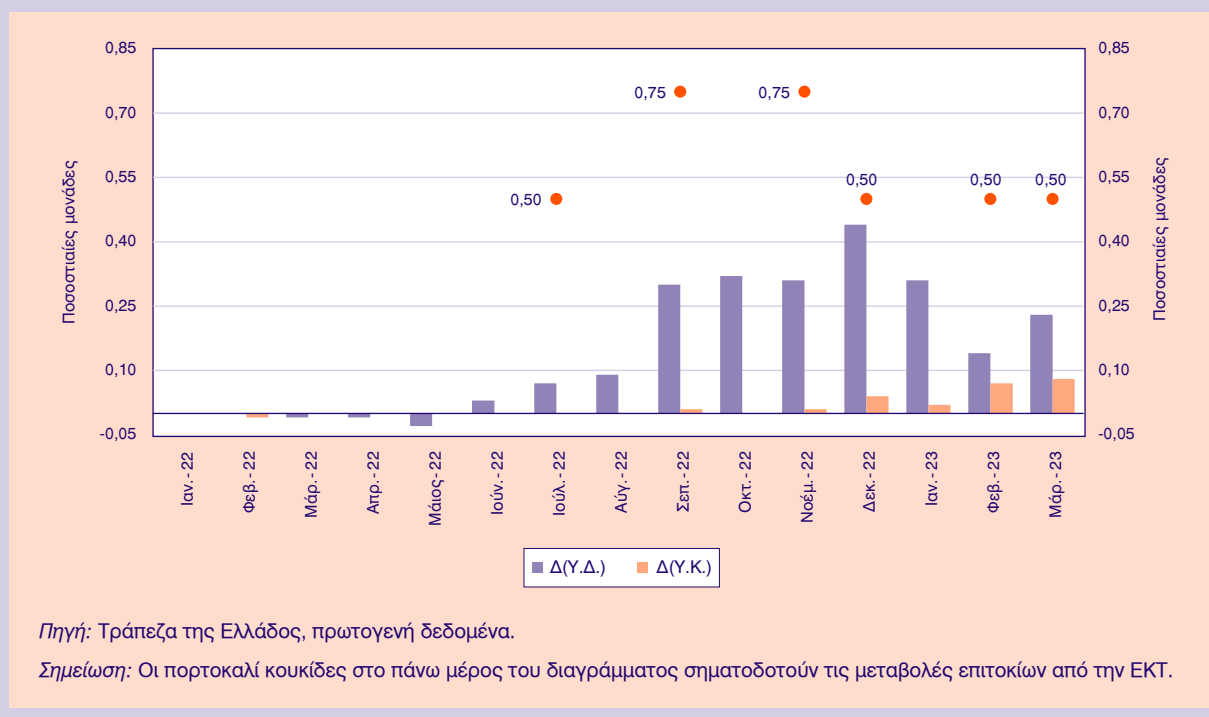
Συνεπώς, ύστερα από μεταβολές των βασικών επιτοκίων από την ΕΚΤ, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα αποκρίνεται άμεσα και μεταβάλλει ομόρροπα τα υφιστάμενα χορηγητικά επιτόκια, ενώ καθυστερεί σημαντικά να μεταβάλλει προς την ίδια κατεύθυνση τα υφιστάμενα καταθετικά επιτόκια.

Το Διάγραμμα 6 πιο πάνω παρουσιάζει το περιθώριο επιτοκίου ανάμεσα στα υφιστάμενα δάνεια και στις υφιστάμενες καταθέσεις.

Τον Ιούλιο 2022 το περιθώριο επιτοκίου ανάμεσα στα υφιστάμενα δάνεια και στις υφιστάμενες καταθέσεις διαμορφώθηκε στο 3,55% και έκτοτε ανεβαίνει συνεχώς. Μάλιστα, τον Μάρτιο 2023 το επιτοκιακό περιθώριο σημείωσε ιστορικό υψηλό ρεκόρ με τιμή στο 5,43%. Μία παρεμφερής εικόνα ισχύει και για το περιθώριο επιτοκίου, αν αλλάξουμε το μεσοσταθμισμένο επιτόκιο καταθέσεων με το καταθέσεων για νοικοκυριά με συμφωνημένη διάρκεια έως δύο έτη ή με το μεσοσταθμισμένο επιτόκιο για μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις με συμφωνημένη διάρκεια έως δύο έτη. Το γεγονός με το νέο ιστορικό ρεκόρ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7

Μεταβολές επιτοκίων στα υφιστάμενα δάνεια και υφιστάμενες καταθέσεις

18. Ίσως οι ταραχώδεις εξελίξεις εκείνη την περίοδο στην Ελλάδα να συνέβαλλαν σε αυτή τη συμπεριφορά των τραπεζών στα υφιστάμενα καταθετικά επιτόκια, ούτως ώστε να αποφευχθούν μαζικές εκροές καταθέσεων. Κάτι παρόμοιο ισχύει και για τα επιτόκια νέων καταθέσεων, τα οποία κυμάνθηκαν κοντά στο 2,82% την περίοδο Νοεμβρίου 2011-Φεβρουαρίου 2013, προτού αρχίσουν να κατακρημνίζονται σταδιακά έναν μήνα αργότερα.

θα μπορούσε κάλλιστα να εξηγηθεί από την ολιγοπωλιακή δομή του ελληνικού τραπεζικού κλάδου, ο οποίος χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό συγκέντρωσης τα τελευταία χρόνια, όπως προαναφέρθηκε στην προηγούμενη ενότητα. Τέλος, ο ιστορικός μέσος όρος και η ιστορική διάμεσος τιμή του περιθωρίου των υφιστάμενων επιτοκίων ανέρχονται στο 4,14% και 4,00%, αντίστοιχα.

Το Διάγραμμα 7 πιο πάνω δείχνει τις μεταβολές επιτοκίων στα υφιστάμενα δάνεια και στις υφιστάμενες καταθέσεις, επικεντρώνοντας στον τελευταίο ενάμιση χρόνο. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει μία ασυμμετρική απόκριση στις αυξήσεις επιτοκίων από την ΕΚΤ, καθώς τα υφιστάμενα δανειακά επιτόκια έχουν αυξηθεί συγκεντρωτικά από τον Αύγουστο 2022 έως τον Μάρτιο 2023 κατά 2,14% και τα υφιστάμενα καταθετικά επιτόκια κατά 0,23% το ίδιο χρονικό διάστημα. Εναλλακτικά, πάνω από εννέα φορές αυξήθηκαν τα επιτόκια υφιστάμενων δανείων σε σχέση με τα επιτόκια υφιστάμενων καταθέσεων και είναι ενδεικτικό των συνθηκών ανταγωνισμού στην ελληνική τραπεζική αγορά.

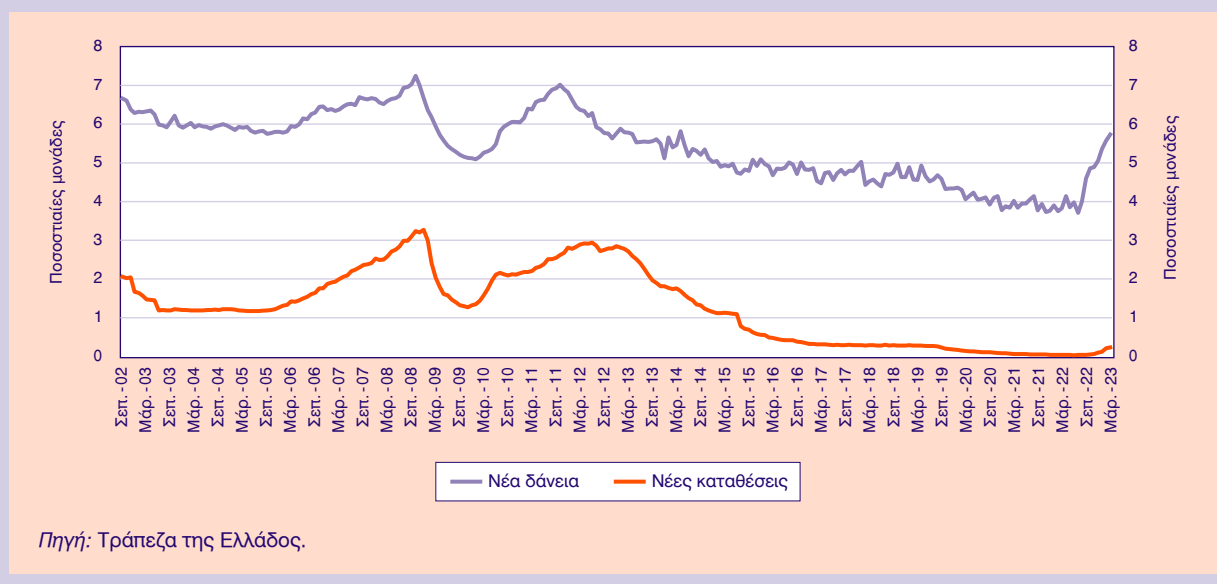
Παρόμοια εικόνα επικρατεί και στο επιτοκιακό περιβάλλον των νέων δανείων και νέων καταθέσεων. Τα Διαγράμματα 8, 9 και 10 είναι τα αντίστοιχα Διαγράμματα 5, 6 και 7 για τα επιτόκια νέων δανείων και νέων καταθέσεων.

Με βάση το Διάγραμμα 8 μπορεί να δει κάποιος ότι οι σειρές κινούνται σχετικά μαζί. Ο συντελεστής συσχέτισης επιτοκίων των νέων δανείων και νέων καταθέσεων πλησιάζει το 88%.

Μετά την έναρξη της περιόδου μείωσης των βασικών επιτοκίων (9 Νοεμβρίου 2011) από την ΕΚΤ, τα επιτόκια νέων δανείων του ελληνικού τραπεζικού τομέα μειώθηκαν από το 7,02% τον Οκτώβριο 2011 στο 6,90% έναν μήνα αργότερα. Δηλαδή, παρατηρείται μία άμεση μείωση των νέων δανειακών επιτοκίων μετά τις μειώσεις των επιτοκίων από την ΕΚΤ, όπως και στην περίπτωση των επιτοκίων για τα υφιστάμενα δάνεια. Σταδιακά, τα επιτόκια νέων δανείων μειώθηκαν στο 3,98% τον Ιούνιο 2022, όταν και έληξε η περίοδος μείωσης των επιτοκίων από την ΕΚΤ. Επίσης, διακρίνεται και εδώ μία άμεση απόκριση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος με αυξήσεις των επιτοκίων για νέα δάνεια, ύστερα από τις αυξήσεις στα επιτόκια από την ΕΚΤ τον Ιούλιο 2022. Το επιτόκιο νέων δανείων στον ελληνικό τραπεζικό κλάδο διαμορφώθηκε από 3,71% τον Ιούλιο 2022 στο 4,00% έναν μήνα αργότερα. Τον Μάρτιο 2023 το επιτόκιο νέων δανείων κατέληξε στο 5,73%.

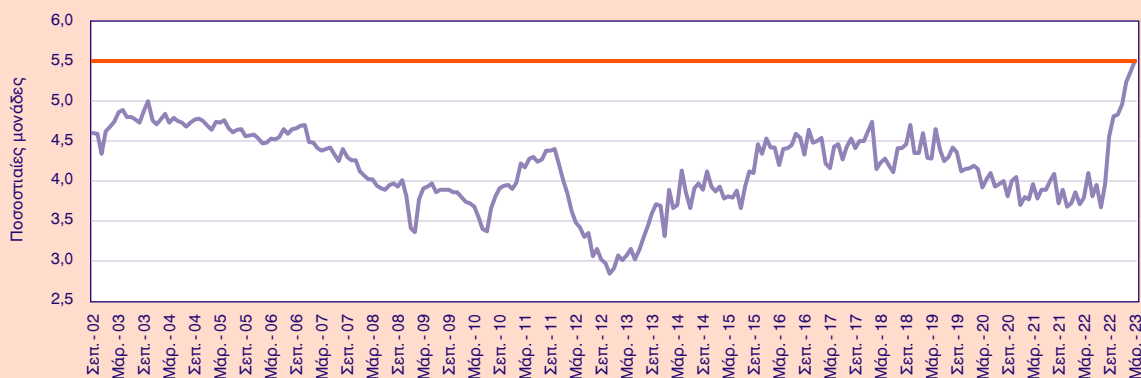
Σχετικά με τα επιτόκια νέων καταθέσεων όμως, καταγράφονται διαφορές. Όπως προαναφέρθηκε, η ΕΚΤ ξεκίνησε τη μείωση των επιτοκίων στις 9 Νοεμβρίου 2011. Τα επιτόκια νέων καταθέσεων ήταν στο 2,62% τον Οκτώβριο 2011 και ανέβηκαν στο 2,68% έναν μήνα αργότερα. Αυτά κορυφώθηκαν τον Ιούνιο 2012 στο 2,94%, οκτώ μήνες νωρίτερα από την κορύφωση των επιτοκίων στις υφιστάμενες καταθέσεις (Φεβρουάριος 2013). Στο διάστημα που μεσολάβησε (Ιούλιος 2012-Φεβρουάριος 2013), το επιτόκιο νέων καταθέσεων κυμάνθηκε κοντά στο 2,79%, ενώ από τον Μάρτιο 2013 ξεκίνησε η ουσιαστική μείωσή

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8
Επιτόκια νέων δανείων και νέων καταθέσεων

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9

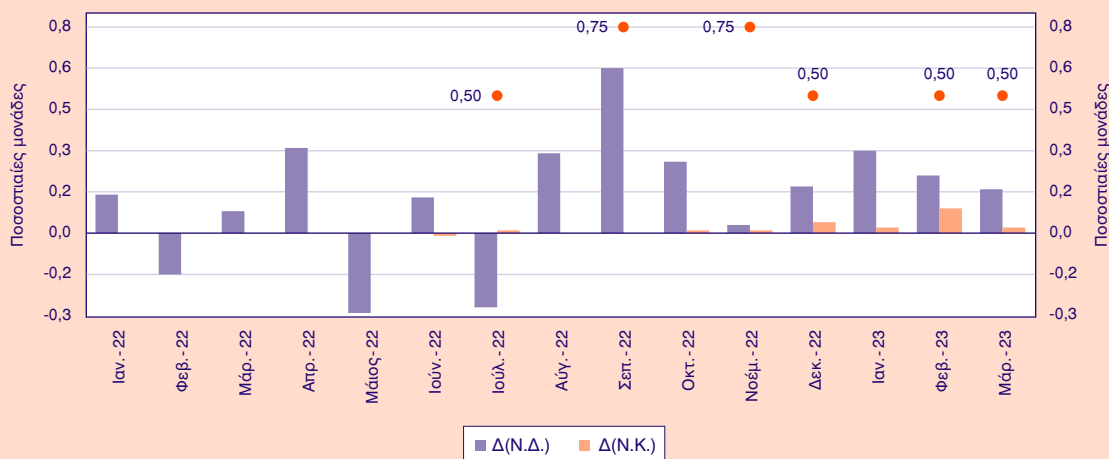
Περιθώριο επιτοκίου στα νέα δάνεια και νέες καταθέσεις

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10

Μεταβολές επιτοκίων στα νέα δάνεια και νέες καταθέσεις

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, πρωτογενή δεδομένα.

Σημείωση: Οι πορτοκαλί κουκίδες στο πάνω μέρος του διαγράμματος σηματοδοτούν τις μεταβολές επιτοκίων από την ΕΚΤ.

τους. Διακρίνεται, δηλαδή, μία ανάλογη καθυστέρηση (περίπου 16 μηνών) στην αναπροσαρμογή των επιτοκίων νέων καταθέσεων στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα, ύστερα από τις μειώσεις επιτοκίων από την ΕΚΤ, όπως στην περίπτωση των υφιστάμενων καταθετικών επιτοκίων. Τα επιτόκια νέων καταθέσεων συνέχισαν την πτωτική τους πορεία, με αποτέλεσμα να διαμορφώνονται στο 0,04% τον Ιούλιο 2022. Το ιστορικό χαμηλό του 0,03% καταγράφηκε έναν μήνα προηγουμένως. Επίσης, σημειώνεται μία καθυστέρηση (και βρίσκεται σε εξέλιξη) ύστερα από τις διαδοχικές αυξήσεις της ΕΚΤ, αρχομένης στις 27 Ιουλίου 2022, στο επιτόκιο νέων καταθέσεων στον ελληνικό

τραπεζικό κλάδο. Από 0,04% τον Ιούλιο 2022 κυμάνθηκε στο 0,06% τον Νοέμβριο 2022, φθάνοντας στο 0,23% τον Μάρτιο 2023.

Ως εκ τούτου, κατόπιν των μεταβολών των βασικών επιτοκίων από την ΕΚΤ, το ελληνικό τραπεζικό σύστημα αποκρίνεται άμεσα και μεταβάλλει στην ίδια κατεύθυνση τα επιτόκια νέων δανείων, ενώ καθυστερεί σημαντικά να μεταβάλλει ομόρροπα τα επιτόκια νέων καταθέσεων. Δηλαδή ισχύει το ίδιο μοτίβο όπως στα υφιστάμενα επιτόκια.

Το Διάγραμμα 9 αναδεικνύει το περιθώριο επιτοκίου ανάμεσα στα νέα δάνεια και στις νέες καταθέσεις. Το

περιθώριο επιτοκίου διαμορφώθηκε στο 3,67% τον Ιούλιο 2022 και έκτοτε ανηφορίζει ταχέως. Επιπροσθέτως, τον Μάρτιο 2023 το επιτοκιακό περιθώριο σημείωσε τη μέγιστη τιμή, στο 5,50%, πετυχαίνοντας ιστορικό ρεκόρ¹⁹. Τούτο, όπως και στην περίπτωση του ρεκόρ του περιθωρίου επιτοκίου από υφιστάμενα δάνεια και υφιστάμενες καταθέσεις, θα μπορούσε να ερμηνευθεί κάλλιστα από την ολιγοπωλιακή δομή του ελληνικού τραπεζικού κλάδου, ο οποίος χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό συγκέντρωσης και χαμηλό ανταγωνισμό τα τελευταία χρόνια. Τέλος, ο ιστορικός μέσος όρος και η ιστορική διάμεσος τιμή του περιθωρίου υφιστάμενων επιτοκίων ανέρχονται στο 4,16% και 4,19%, αντίστοιχα.

Το Διάγραμμα 10 δείχνει τις μεταβολές επιτοκίων στα νέα δάνεια και στις νέες καταθέσεις τον τελευταίο ενάμιση χρόνο.

Σημειώνεται μία ασυμμετρική απόκριση στις αυξήσεις επιτοκίων από την ΕΚΤ, όπως και στην περίπτωση των επιτοκίων για υφιστάμενα δάνεια και υφιστάμενες καταθέσεις. Τα επιτόκια νέων δανείων έχουν αυξηθεί αθροιστικά από τον Αύγουστο 2022 έως τον Μάρτιο 2023 κατά 2,02% και τα επιτόκια νέων καταθέσεων κατά 0,19%. Εναλλακτικά, τα επιτόκια νέων δανείων αυξήθηκαν περίπου 11 φορές σε σχέση με τα επιτόκια νέων καταθέσεων, γεγονός που επιβεβαιώνει τις συνθήκες χαμηλού ανταγωνισμού στην τιμολόγηση χορηγητικών και καταθετικών προϊόντων στην ελληνική τραπεζική αγορά.

Τέλος, παρόμοια εικόνα σχετικά με τα (νέα και υφιστάμενα) επιτόκια χορηγήσεων και καταθέσεων επικρατεί τελευταία και στην Ευρωζώνη, σύμφωνα με έρευνα από την Ελληνική Ένωση Τραπεζών. Ωστόσο, η Τράπεζα της Ελλάδος αναφέρει στην Έκθεση Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας Μαΐου 2023 ότι η Ελλάδα σε σχέση με την Ευρωζώνη (διάμεσος και σταθμισμένος μέσος όρος) σημειώνει υψηλότερο περιθώριο επιτοκίου, υψηλότερα χορηγητικά επιτόκια και χαμηλότερα καταθετικά επιτόκια.

Συμπεράσματα

Διατυπώθηκε ότι οι υψηλές πληθωριστικές πιέσεις οφείλονται σε μία σειρά από συνεχόμενες κρίσεις παγκοσμίως, καθώς και ότι ο τρέχων πληθωρισμός είναι πληθωρισμός κόστους προερχόμενος από την πλευρά της προσφοράς. Η τακτική αντιμετώπισης αυτού του πληθωρισμού, όμως, μέσω πολλαπλών αυξήσεων των επιτοκίων, αναμένεται να αναδειχθεί ως μια πολιτική για τις κεντρικές τράπεζες με παράπλευρες απώλειες. Οι αλληπάλληλες χρεωκοπίες των τραπεζών στις ΗΠΑ και την Ελβετία, σε συνδυασμό με την ωραιοποίηση των ισολογισμών (μη καταγραφή των μη πραγματοποιηθεισών ζημιών), απηχούν στις αγορές τη λήξη της τραπεζικής νηνεμίας που επικρατούσε την τελευταία δεκαετία. Για αυτό τον λόγο απαιτούνται άμεσα μέτρα από τους διαμορφωτές πολιτικής για την αποτροπή μιας καθολικής τραπεζικής κρίσης. Δηλαδή, [1] αναθεώρηση της πολιτικής αυξήσεων των βασικών επιτοκίων από τις κεντρικές τράπεζες, και [2] επανεξέταση της σχέσης του επιτοκιακού κινδύνου με τα εποπτικά τραπεζικά κεφάλαια.

Οι ευρωπαϊκές τράπεζες καθλώνουν σε χαμηλά επίπεδα τα επιτόκια καταθέσεων και αυξάνουν με ταχύ ρυθμό αυτά των χορηγήσεων. Αυτό θα επιφέρει αυξημένα επιτοκιακά έσοδα και άρα μεγαλύτερα κέρδη προς διανομή για τους μετόχους των τραπεζών. Ωστόσο, αυτή η πρακτική φαλκιδεύει τον διαμεσολαβητικό και υπαρξιακό ρόλο των τραπεζών μέσω απόσυρσης κεφαλαίων από τους καταθέτες, οι οποίοι θα αναζητούν πιο προσοδοφόρες και ελκυστικές επενδύσεις (π.χ. στη σκιώδη τραπεζική, shadow banking). Ως είθισται, τα τραπεζικά ιδρύματα δανείζονται χρήματα από τους καταθέτες και τα χρησιμοποιούν μετέπειτα για τη χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας.²⁰ Εάν χωλαίνει μία από τις δύο θεμελιώδεις αρχές των τραπεζών, τότε έχουμε να κάνουμε με μία προβληματική τραπεζική αγορά, και η αδυναμία χορήγησης (ποιοτικών) δανείων ή/και η έλλειψη εμπιστοσύνης εκ μέρους των καταθετών

19. Μία παραπλήσια εικόνα επικρατεί και για το περιθώριο επιτοκίου, εάν αλλάξουμε το μεσοσταθμισμένο επιτόκιο καταθέσεων με το νέων καταθέσεων για νοικοκυριά με συμφωνημένη διάρκεια έως 1 έτος ή με το νέων καταθέσεων για μη χρηματοπιστωτικές επιχειρήσεις με συμφωνημένη διάρκεια έως 1 έτος. Επιπροσθέτως, αν χρησιμοποιήσουμε το μεσοσταθμισμένο επιτόκιο νέων καταθέσεων με συμφωνημένη διάρκεια άνω του 1 έτους, τότε το προκύπτων περιθώριο επιτοκίου με το μεσοσταθμισμένο επιτόκιο νέων δανείων την περίοδο Ιουλίου 2022-Μαρτίου 2023 ισούται με 4,04% κατά μέσο όρο, ενώ την προηγούμενη περίοδο, με διαθέσιμα μηνιαία στοιχεία Δεκεμβρίου 2020-Ιουνίου 2022, ισούται με 3,79% κατά μέσο όρο. Δηλαδή το περιθώριο επιτοκίου, μετά τις αυξήσεις των βασικών επιτοκίων από την ΕΚΤ, σημειώνει αύξηση με βάση διάφορα είδη καταθετικών προϊόντων.

20. Ωστόσο έχει διατυπωθεί και μία άλλη προσέγγιση: αυτή περί ενδογενούς δημιουργίας του χρήματος. Για παράδειγμα, σε ένα άρθρο τους στο *Quarterly Bulletin* της Τράπεζας της Αγγλίας, οι McLeay κ.ά. (2014) αναφέρουν ότι οι τράπεζες αρχικά αποφασίζουν πόσο θα δανείσουν, αναλόγως των ευκαιριών που έχουν διαθέσιμες, και στη συνέχεια αυτές οι χορηγητικές αποφάσεις τους καθορίζουν το ύψος των καταθέσεων που θα δημιουργηθούν.

είναι ικανές να πυροδοτήσουν την επόμενη τραπεζική κρίση, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την κοινωνία και την οικονομία με δεδομένο το μείζον πρόβλημα της ακρίβειας.

Στην Ελλάδα και στην Ευρωζώνη παρατηρείται μία ασυμμετρική απόκριση στην προσαρμογή των επιτοκίων (υπέρ των δανείων και κατά των καταθέσεων), μετά τις συνεχείς αυξήσεις βασικών παρεμβατικών επιτοκίων από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Όμως η Ελλάδα καταγράφει υψηλότερο περιθώριο επιτοκίου σε σχέση με την Ευρωζώνη. Για την περίπτωση της Ελλάδας, η εν λόγω ασυμμετρική απόκριση των επιτοκίων θα μπορούσε να εξηγηθεί από την υψηλή συγκέντρωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και τον χαμηλό ανταγωνισμό.

Συμπερασματικά, εστιάζοντας στις πρόσφατες εξελίξεις στην Ελλάδα με την προέλαση του πληθωρισμού από τα μέσα του 2021, εάν ο στόχος των υπεύθυνων χάραξης πολιτικής είναι η ουσιαστική μείωση του βαθμού συγκέντρωσης και η αισθητή βελτίωση του ανταγωνισμού στον τραπεζικό κλάδο, καθώς και ο εξορθολογισμός των τραπεζικών επιτοκίων –έχοντας κατά νου ένα θετικό αποτύπωμα στον κοινωνικό και επιχειρηματικό (μη χρηματοοικονομικό) τομέα– τότε ασφαλώς απαιτούνται τομές και ουσιαστικότερες ενέργειες στον υπό εξέταση κλάδο. Τέλος, αναζητείται ανάχωμα στο συνεχώς διευρυνόμενο περιθώριο των τραπεζικών επιτοκίων και επανεξέταση της τιμολόγησης των πάσης φύσεως τραπεζικών προϊόντων (βλ. προμήθειες).

Ενδεικτική ελληνική βιβλιογραφία

Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2023. Μια διαφορετική (ποιοτική) προσέγγιση για τα επιτόκια των νέων δανείων και καταθέσεων και το μεταξύ τους περιθώριο (spread), Γραφείο Τύπου, 9 Μαΐου 2023.

Παναγιώτου, Ε., 2023. Ο αντίκτυπος του πολέμου της Ουκρανίας στα Δυτικά Βαλκάνια. *Αναλύσεις Επικαιρότητας 2/2023*, Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), σελ. 8.

Σαπουντζόγλου, Γ. και Πεντότης, Χ., 2017. *Τραπεζική Οικονομική*, Β΄ Έκδοση (Επικαιροποιημένη). Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου Ε., σελ. 832. ISBN: 9789603591337.

Τζαβαλής, Η. και Πετραλιάς, Α., 2009. *Επενδύσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, σελ. 472. ISBN: 9789609443005.

Τράπεζα της Ελλάδος. Εκδόσεις και Έρευνα.

Τράπεζα της Ελλάδος. Νομισματική και Τραπεζική Στατιστική.

Ενδεικτική ξένη βιβλιογραφία

Acharya, V. V. and Yorulmazer, T., 2007. Too many to fail – An analysis of time-inconsistency in bank closure policies. *Journal of Financial Intermediation*, 16 (1), pp. 1-31.

Bertsatos, G. and Sakellaris, P., 2016. A Dynamic Model of Bank Valuation. *Economics Letters*, 145, pp. 15-18.

Bertsatos, G., Sakellaris, P. and Tsionas, M., 2017. Did the Financial Crisis Affect the Market Valuation of Large Systemic U.S. Banks? *Journal of Financial Stability*, 32, pp. 115-123.

Cavalleri, M. C., Eliet, A., McAdam, P. et al., 2019. Concentration, market power and dynamism in the euro area. *European Central Bank, Working Paper Series No. 2253*, p. 68.

Damodaran, A., 2012. *Investment Valuation: Tools and Techniques for Determining the Value of Any Asset*, 3rd Edition. Hoboken, New Jersey: Wiley, p. 992. ISBN: 9781118011522.

Demircug-Kunt, A. and Huizinga, H., 2013. Are banks too big to fail or too big to save? International evidence from equity prices and CDS spreads. *Journal of Banking & Finance*, 37 (3), pp. 875-894.

Freixas, X. and Rochet, J.-C., 2023. *Microeconomics of Banking*, 3rd Edition. MIT Press, p. 228. ISBN: 9780262048194.

Herfindahl, O., 1950. Concentration in the Steel Industry. Unpublished Ph.D. dissertation, *Columbia University*.

Hirschman, A. O., 1964. The Paternity of an Index. *American Economic Review*, 54 (5), pp. 2.

Hirschman, A. O., 1945. *National Power and the Structure of Foreign Trade*. University of California Press, p. 170.

Kress, J.C. and Turk, M.C., 2020. Too Many to Fail: Against Community Bank Deregulation. *Northwestern University Law Review*, 115 (3), pp. 647-716.

Krugman, P., 2023. Wonking out: How low mush inflation go? Should it be 2 percent of bust? Probably not. *The New York Times*, 09 June.

Lebastard, L. and Serafini, R., 2023. Understanding the impact of COVID-19 supply disruptions on exporters in global value chains. *European Central Bank Research Bulletin*, No. 105, p. 8.

McLeay, M., Radia, A. and Thomas, R., 2014. Money creation in the modern economy. *Bank of England Quarterly Bulletin*, 54 (1), pp. 14-27.

Nocke, V. and Whinston, M. D., 2022. Concentration Thresholds for Horizontal Mergers. *American Economic Review*, 112 (6), pp. 1915-1948.

OECD, 2023a. Inflation (CPI) (indicator).

OECD, 2023β. Real GDP forecast (indicator).

Panagiotou, R., 2023. Impact of the war in Ukraine on the Western Balkans: what is at stake. Στο Džankić, S. Kacarska, S., and Keil, S. (Eds), *A year later: War in Ukraine and Western Balkan (Geo)Politics*, pp. 165-172. Robert Schuman Center, European University Institute, Florence.

US Department of Justice and the Federal Trade Commission, 2010. *Horizontal Merger Guidelines*. Washington, DC: United States Department of Justice.

Πρόσφατες Μελέτες και Εκθέσεις που έχουν εκδοθεί από το ΚΕΠΕ

ΜΕΛΕΤΕΣ

- No 84 Κ. Λοΐζου, *Οι διαστάσεις του προβλήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων και η ελληνική περίπτωση κατά την περίοδο 2002Q4-2019Q1*. Αθήνα, 2022.
- No 83 Ε. Αθανασίου, Α. Κώτση και Ε. Ι. Νίτση, *Εξαγωγές αγαθών της Ελλάδας: Επιδόσεις, εξειδίκευση και διαφοροποίηση*. Αθήνα, 2022.
- No 82 Τ. Tsekeris and S. Papaioannou, *Agglomeration economies and productivity in the EU regions*. Athens 2021.
- No 81 Αικ. Τσούμα, Ι. Κουντούρη, Φ. Οικονόμου, Γ. Παναγόπουλου και Γ. Σκίντζη, *Ειδικοί φόροι κατανάλωσης στα καπνικά προϊόντα και τα αλκοολούχα ποτά στην Ελλάδα: Έσοδα και ελαστικότητες*. Αθήνα, 2020.
- No 80 Ι. Κωνσταντακοπούλου, Τ. Μαγδαληνού και Γ. Σκίντζη, *Διερεύνηση του εξωτερικού εμπορίου και της ανταγωνιστικότητας των εξαγωγών των χωρών της Ευρωζώνης*. Αθήνα, 2019.
- No 79 Φ. Οικονόμου, Χ. Τριαντόπουλου, *Οικονομική κρίση και καταθέσεις: Ελλάδα και Νότιος Ευρώπη*. Αθήνα, 2018.
- No 78 S. Papaioannou, T. Tsekeris and Ch. Tassis, *Regional and sectoral efficiency of the Greek economy: Measurement and determinants*. Athens, 2017.
- No 77 Ι. Reziti, *Non-linear adjustment in the Greek milk market*. Athens, 2016.
- No 76 Ι. Κωνσταντακοπούλου, *Ανάλυση του ελληνικού εξωτερικού εμπορίου: Κλαδική ανάλυση, συγκριτικά πλεονεκτήματα, εξαγωγές και οικονομική ανάπτυξη, 2000-2014*. Αθήνα, 2015.
- No 75 Τζ. Καβουνίδη, Ι. Χολέζα, *Οι διαδρομές των νέων μεταναστευτικής προέλευσης στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας*. Αθήνα, 2013.
- No 74 Σ. Παπαϊωάννου, *Οικονομική μεγέθυνση στην Ελλάδα: Τάσεις και μεσοπρόθεσμες προοπτικές*. Αθήνα, 2013.
- No 73 Ε. Α. Kaditi, *Analysis of the Greek food supply chain*. Athens, 2012.
- No 72 Θ. Π. Λιανού, Τ. Καβουνίδη, *Μεταναστευτικά ρεύματα στην Ελλάδα κατά τον 20ό αιώνα*. Αθήνα, 2012.
- No 71 Α. Koutroulis, *Finance and economic growth: The case of Greece 1960-2005*. Athens, 2011.
- No 70 Τ. Tsekeris, *Travel consumption and market competition in Greece*. Athens, 2010.
- No 69 Ι. Ρεζίτη, *Η διαδικασία μετακύλισης τιμής στον ελληνικό αγροδιατροφικό τομέα: Η περίπτωση των οπωροκηπευτικών*. Αθήνα, 2010.
- No 68 Κ. Αθανασούλη, *Η επαγγελματική μετάβαση των πτυχιούχων των Φιλοσοφικών Σχολών*. Αθήνα, 2010.
- No 67 Κ. Ευστρατόγλου, *Αξιολόγηση της επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων στην Ελλάδα*. Αθήνα, 2009.
- No 66 Ρ. Ι. Κ. Prodromidis, *The spatial distribution of male and female employment and unemployment in Greece*. Athens, 2008.
- No 65 Γ. Παναγόπουλου, *Βασιλεία II: Περιγραφή και Συνέπειες για το Τραπεζικό Σύστημα*. Αθήνα, 2008.
- No 64 Μ. G. Arghyrou, *The effects of the accession of Greece to the EMU: Initial estimates and future prospects*. Athens, 2006.
- No 63 Ρ. Ι. Κ. Prodromidis, *A regional analysis of declared incomes in Greece*. Athens, 2006.
- No 62 Σ. Σπαθή, *Σύγκριση των αεροπορικών και ακτοπλοϊκών μεταφορών στις γραμμές εσωτερικού. Οικονομική εκτίμηση της ζήτησης*. Αθήνα, 2005.

- No 61 Κ. Ν. Κανελλόπουλου σε συνεργασία Π. Παπακωνσταντίνου, *Οικονομικές διαστάσεις της κατάρτισης ενηλίκων*. Αθήνα, 2005.
- No 60 Θ. Τερροβίτη, *Παραγωγή και χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και των επικοινωνιών στην Ελλάδα: Σημασία και επιπτώσεις*. Αθήνα, 2005.
- No 59 Αν. Λαμπροπούλου, *Η ελληνική γεωργία στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον*. Αθήνα, 2005.
- No 58 Μ. Παποπούλου, *Technological change and corporate strategy in the Greek banking industry*. Athens, 2005.
- No 57 Σ. Χανδρινού, σε συνεργασία Κ. Αλτίνογλου και Α. Πεπέ, *Εξέλιξη των ΜΜΕ στη χώρα μας: Εκτίμηση και σύγκριση της αποδοτικότητας και ευελιξίας των ΜΜΕ και των μεγάλων μεταποιητικών παραγωγικών μονάδων*. Αθήνα, 2005.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

- No 83 *Βραχυχρόνια μίσθωση ακινήτων στην Ελλάδα*, των Ε. Αθανασίου και Α. Κώτση. Αθήνα, 2022.
- No 82 *Η επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα και στην ΕΕ*, του Β. Μισσού. Αθήνα, 2021.
- No 81 *Τεχνολογίες Πληροφόρησης και Επικοινωνίας και ηλεκτρονικό εμπόριο στην Ελλάδα*, των Α. Κοντόλαιμου, Ε. Κόρρα και Γ. Σκίντζη. Αθήνα, 2021.
- No 80 *Ελληνική μεταποίηση: Εξελίξεις, προοπτικές και προκλήσεις πολιτικής*, των Α. Κουτρούλη (συντονιστή), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Α. Κώτση και Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2018.
- No 79 *Εξελίξεις και προοπτικές της ναυπηγικής βιομηχανίας*, των Ε. Αθανασίου και Α. Κουτρούλη. Αθήνα, 2018.
- No 78 *Αξιολόγηση επιλεγμένων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων που αφορούν στον ανταγωνισμό και οι επιπτώσεις τους σε βασικά οικονομικά μεγέθη*, των Ρ. Καραγιάννη, Α. Κώτση (συντονιστριών), Ε. Αθανασίου, Ε.Ι. Νίτση, Ι. Χολέζα. Αθήνα, 2017.
- No 77 *Ο πολιτισμικός και ο θρησκευτικός τουρισμός ως συνιστώσες του εθνικού τουριστικού προϊόντος*, των Ν. Βαγιονή και Σ. Σκούλτσου. Αθήνα, 2016.
- No 76 *The emigration of Greeks and diaspora engagement policies for economic development*, by J. Cavounidis. Athens, 2016.
- No 75 *General Government Spending Review, 2013-2016: An analysis framework for Future Spending Reviews in Greece*, by Y. Monogios, E. I. Nitsi (coordinators), J. N. Anastassakou, I. Cholezas, N. C. Kanellopoulos, R. Karagiannis, I. Konstantakopoulou, V. Lychnaras and Th. Tsekeris. Athens, 2016.
- No 74 *Εμπορευματικές μεταφορές και ανάπτυξη διεθνών εφοδιαστικών κόμβων στην Ελλάδα*, του Θ. Τσέκερη. Αθήνα, 2016.
- No 73 *Αποτίμηση της απελευθέρωσης σε είκοσι επιλεγμένα επαγγέλματα*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2016.
- No 72 *Προτάσεις για την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στην Ελλάδα*, του Β. Καφούρου. Αθήνα, 2015.
- No 71 *Βαθμός απελευθέρωσης των επαγγελματιών και αναμενόμενες επιπτώσεις*, των Α. Κώτση (συντονίστριας), Ε. Αθανασίου, Ν.Κ. Κανελλόπουλου, Ρ. Καραγιάννη, Σ. Παπαϊωάννου και Ι. Κατσελίδη. Αθήνα, 2015.
- No 70 *The economies of the Western Balkans: Transition, growth and prospects for EU Accession*, by R. Panagiotou. Athens, 2012.
- No 69 *Η εξίσωση των ορίων συνταξιοδότησης των γυναικών προς τα αντίστοιχα των ανδρών: Σημασία και επιπτώσεις*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού, Α. Κώτση. Αθήνα, 2012.
- No 68 *Αεροπορικές μεταφορές και αεροδρόμια στην Ελλάδα: Σύγχρονες εξελίξεις, οικονομική σημασία και αποδοτικότητα*, των Θ. Τσέκερη και Κ. Βογιατζόγλου. Αθήνα, 2011.

- No 67 *Συνθήκες αγοράς και ανταγωνισμός στην ελληνική οικονομία*, Μελετητικής Ομάδας ΚΕΠΕ, επιμέλεια Κ. Κανελλόπουλος. Αθήνα, 2011.
- No 66 *Ξενοδοχεία πολυτελείας στην Ελλάδα: Δυναμική και αναπτυξιακές δυνατότητες*, των Ν. Βαγιονή, Ε. Κασιμάτη, Β. Καφούρου. Αθήνα, 2011.
- No 65 *Αγορά εργασίας: Εξελίξεις και αρχές πολιτικής*, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου, Κ. Αθανασούλη, Κ. Ευστρατόγλου, Γ. Παναγόπουλου, Π. Παπακωνσταντίνου, Π.Κ. Προδρομίδη. Αθήνα, 2010.
- No 64 *Μισθός, συντάξιμος χρόνος και συνθήκες εργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα*, των Κ.Ν. Κανελλόπουλου και Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2010.
- No 63 *Μεταφορές και Οικονομία: Συμβολή, τάσεις και προοπτικές στην Ελλάδα με έμφαση στις χερσαίες μεταφορές*, των Θ. Τσέκερη και Αικ. Τσούμα. Αθήνα, 2010.
- No 62 *Η Ελληνική Εμπορική Ναυτιλία*, των Σ. Σπαθή, Σ. Καραγιάννη, Ν. Γεωργικόπουλου. Αθήνα, 2010.
- No 61 *Το κοινωνικό κεφάλαιο στην Ελλάδα*, του Η. Πούπου. Αθήνα, 2010.
- No 60 *Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα*, των Ε. Καδίτη και Ε. Νίτση. Αθήνα, 2010.
- No 59 *Size, profile and labour market analysis of immigration in Greece*, by K. Kanellopoulos, M. Gregou and A. Petralias. Athens, 2009.
- No 58 *Η εξέλιξη και προβληματισμός για την βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος*, της Φ. Ζερβού. Αθήνα, 2009.
- No 57 *Οικονομική και δημογραφική βιωσιμότητα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος*, των Λ. Αθανασίου, Φ. Ζερβού και Α. Κώτση. Αθήνα, 2009.
- No 56 *Πολυμερείς εμπορικές διαπραγματεύσεις: Εμπόριο υπηρεσιών*, του Β. Νότη. Αθήνα, 2008.
- No 55 *FYROM's transition: From Yugoslavia to the European Union?*, by R. Panagiotou. Athens, 2008.
- No 54 *Αναπτυξιακή διαδικασία και μακροχρονιότερες εξελίξεις στην οικονομική συμπεριφορά και στις οικονομικές συνθήκες*, του Λ. Αθανασίου. Αθήνα, 2007.
- No 53 *Τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα και τη Μεσόγειο: Μια συγκριτική ανάλυση*, των Ν. Βαγιονή και Β. Καφούρου. Αθήνα, 2007.
- No 52 *Χρηματοδότηση και ασφάλιση εξαγωγικών πιστώσεων*, του Κλ. Β. Ευστρατόγλου. Αθήνα, 2007.
- No 51 *Ο ενεργειακός τομέας στην Ελλάδα: Τάσεις και προοπτικές*, του Νικηφ. Μανωλά. Αθήνα, 2007.
- No 50 *Ελάχιστο εγγυημένο εισόδημα στην ΕΕ-15 και δυνατότητες εφαρμογής του στην Ελλάδα*, των Αθ. Θ. Μπαλφούσια και Κ. Ν. Κωτσή. Αθήνα, 2007.
- No 49 *Αγροτικό εμπόριο Ελλάδας-Βαλκανικών χωρών: Συγκριτικό πλεονέκτημα και ανταγωνιστικότητα*, του Π. Παρασκευαΐδη. Αθήνα, 2006.
- No 48 *Η επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές*, του Κ. Κάρμα. Αθήνα, 2006.
- No 47 *Μέθοδοι και στρατηγικές αναδιάρθρωσης και ιδιωτικοποίησης του σιδηροδρόμου και των λιμένων Πειραιώς και Θεσσαλονίκης*, του Δ. Θ. Αθανασακόπουλου. Αθήνα, 2006.
- No 46 *Η ελληνική γεωργία ενώπιον των νέων συνθηκών και θεσμικού πλαισίου*, της Κ. Παχάκη, σε συνεργασία Π. Τονικίδου. Αθήνα, 2006.
- No 45 *Europe and the international economic environment in 2005: Recent developments and outlook*, by S. Savva-Balfoussia, E. Athanassiou, S. Karagiannis and A. Tsouma. Athens, 2006.
- No 44 *Ο συστημικός μετασχηματισμός των βαλκανικών χωρών και οι εξελίξεις στις οικονομικές ανταλλαγές με την Ελλάδα*, των Ν. Βαγιονή, Β. Καφούρου και Ε. Παναγιώτου. Αθήνα, 2005.
- No 43 *Εξελίξεις στην αγορά κατοικιών*, της Στ. Χειμωνίτη-Τερροβίτη. Αθήνα, 2005.

Οικονομικές εξελίξεις

